

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ARISTOTELES

Nikomakhos'a Etik

Yunanca aslından çeviren
Saffet Babür

NIKOMAKHOS'A ETİK

ARİSTOTELES

Yunancadan Çeviren

Saffet Babür

ISBN 978-9944-795-00-5

© BilgeSu Yayıncılık

Sertifika No: 19366

Gözden geçirilmiş 4. Baskı, 2012 (2.000 adet)

Ataç 2 Sokak No: 65/1

Kızılay- Ankara

Tel : 312. 418 62 03

Faks : 312. 425 93 77

e-mail: sanat@sanatkitabevi.com.tr

Kapak Tasarımı

Ali İmren

Baskı

Ankamat Matbaacılık

(0.312) 394 54 94

Sertifika No: 13256

NIKOMAKHOS'A ETİK

ARİSTOTELES

**Yunancadan Çeviren
SAFFET BABÜR**

BilgeSu
Ankara – 2012

ÇEVİRENİN NOTU

Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik'ini, I. Bywater'in saptayıp 1890'da yayımladığı metinden çevirdim. Çevirimi Armando Plebe'nin İtalyanca (Editori Laterza 1979), Olof Gigon'un Almanca (Deutscher Taschenbuch Verlag 1972) çevirileriyle karşılaştırarak yürüttüm.

İlk beş kitabın çevirisi sırasında, yayıncının önsözü çevirisinde Necdet Sumer'in, Türkçe metnin gözden geçirilmesinde Abdullah Kaygı'nın, bu son baskıdaki düzeltmelerde Lale Levin Basut'un çok önemli katkıları oldu. Bu arkadaşlarıma; ayrıca bana Aristoteles'i tanıtan, bu çeviri çalışmamı 1979 yılında başlatan, karşılaştığım güçlüklerde yol göstererek, yanlışlarımı düzelterek, çevirimi Yunanca metinle yeniden karşılaştırarak 1987 yılında ilk beş kitabı yayımlayan İanna Kuçuradi'ye teşekkür ederim.

Saffet Babür
Yeditepe, 2012

ÖNSÖZ

Ethika Nikomakheia'yı yeniden okurken, başlangıçta yalnızca Bekker'in metnini ele almayı ve yeri geldiğinde, Laurentianus kodeksinin yazımına (K^b) yaklaştırmayı tasarlamıştım. Bir kitabın ilk nüshalarına, bölümlerin güvenilirliğine ve dayanağına, kodekslerde toplanan şeylerin düzene konulmasına ilişkin sorunlar çağımızda ortaya çıkmış bulunuyor. Bunları hesap etmeyi bir yana bıraktım. Yararsız ya da önemsiz olduklarını düşündüğümünden değil, ama neredeyse ta başından beri kodekslerde bulunan ya da bulunmuş görünen türden bir kitap olan sözkonusu kitabın olabildiğince temiz ve el değmemiş olarak korunması bana sanki bu edisyonun bir yasası gibi geldiğinden.

K^b kodeksinin çok iyi bir kodeks ve gerçeğin çok güvenilir bir tanığı olduğuna başkaları gibi ben de inandım. Böylece, gerek ona en yakın kitabın çağı bakımından (L^b), gerekse bugün Grek kodeksi saymamız gereken eski versiyonun (G) çağı bakımından kanıtlara ilgisiz kalamadım. Gerçekten, ilk gördüğümünden bu yana metin Aristoteles'in metni imiş gibi geldi bana; L^b ve G'da da, gördüğüm kadarıyla, eskiliğinin yeterince kesin göstergeleri az değil; ayrıca bu durum, doğrusu, Bizanslı'nın dehasına da bağlanamaz. K^b kodeksini de açıkça görülebilen hataların bozduğunu eklemek gerekir; bunlar ya hatalı örneklemeden ileri gelen, ya da, takıların atlanması ve dikkatsiz yazıcıların yaptığı benzer türden şeyler olarak yazma sırasında ortaya çıkan hatalardır. Çünkü, gerçekten, bu kodekste düzelticilerin işgüzarlığına verilebilecek

az şey bulunmaktadır. Fakat, yakında çıkacak olan kitapçıkta Laurentianus kodeksinin genel durumu üzerinde daha ayrıntılı durmayı düşündüm; bu arada beni, en iyi kodeksi izlediğim konusunda pek tutarlı görmeyenlerin şimdilik bunlarla yetinmelerini isterim. Gustav Heylbut'ın çabasıyla Aspasius'un nihayet 1889'da yayınlanmış olan özgün ve sağlam kommentarları yakın zaman önce bu açıklamalara destek sağladı; bunun üzerine, metnin tarihini aydınlatma ve eski yazımı kavrama yönünde kitabın birçok yerinde yeni ve beklenmedik bir ışık parladı.

Kodekslere kanıt getirirken, bu edisyonda yalnızca önemli yazım farklılığının not düşülerek belirtildiği bir düzen bulunduğunu gözledim, elbette ciddi kopistlerin bilmeden ve kazara getirdikleri şeyler aynı tutulmak koşuluyla. Bu nedenle K^b'nin kendisinin bile taşıdığı farklılığı bütünüyle koymadım; L^b ve G dan arada bir sözettim; ünlü destekleyiciler bulduğunu görerek 213 (M^b) Marcianus'u aynı sessizlikle geçiştirmeyi istememem dışında, geri kalanlara ilgi göstermedim, diyebilirim. Ayrıca, birçok şeyi kısalık hatırına gözardı ettimse de, yine de, metnin içinde Bekker tarafından alınmış olduğunu gördüğümde, kötü durumdaki kodekslerin bile yazımlarından sözettim.

Yeni araştırmacıların ekledikleri şeyleri de Bekker'in kodeks koleksiyonlarına kattım, örneğin, beşinci Kitap'a Jackson'un eleştirilerini, ayrıca Laurentianus yazımı üzerine Schoellius'un koleksiyonundan Rassovius ve Susemihl'in sağladıklarını. Bizim Stewart'ta (Ethika Nikomakheia'nın İngilizce MSS.'i) bulduğum ve Hieronimus tarafından söylenmiş şeyleri de gözardı etmedim. Nihayet bazı yerlerde, yazım konusunda emin olmak için, kodekse kendim de baktım.

Tasarım özgürlüğü bu edisyonun düzenine uygun düşmediği için, bir zorunluk olmadıkça, düzeltmeleri metin içi-

ne almadım. Noktalamayı özgürce değiştirdim, kimi yerde dostum Mars'a, kimi yerde, sözlerin doğru ayrımlarını bulmak için sık sık uğraşmış olan Susemihl ustaya dayanarak. Söz ondan açılmışken, yalnız bu bakımdan değil, çalışmanın bütününde Susemihl'in edisyonunun bana çok yararlı olduğunu şükranla açıklarım; öyle ki onun topladığı kaynaklara ne denli borçlu olduğumu sözle anlatmak güçtür.

Bu sayfaları baştan sona okumak için onca emek vermiş olan I. M. Schulhof ve I. Burnet'in adlarını saygıyla anmaktan kıvanç duyarım. Burnet'in de iki yerde benimle aynı düzeltmeyi yapmış olduğunu sevinerek gördüm. Ama, herkesin önünde teşekkür edeceğim ve şükran duyacağım birisi var, büyük Aristotelesçi I. C. Wilson'dan başkası değil sözünü ettiğim: Bu edisyonun hazırlanmasında bana arkadaş olacağını ummuştum; umduğum gibi oldu; kendi acil işlerini başkasına devrettikten sonra, başkasının yapıtına yardım etmeye, olanak bulduğunca, dostunun yardımına koşmaya hayır demedi. Kitabın hayli büyük bir bölümünü birlikte yeniden okuduk; karşılıklı uzun konuşmalarımızda en çetin problemleri ortak çabamızla hallettik.

I. Bywater

Londra, Temmuz 1890

NIKOMAKHOS'A ETİK

BİRİNCİ KİTAP

Her sanat ve her araştırmanın, aynı şekilde her eylem ve tercih de bir iyiyi arzuladığı düşünülür; bu nedenle iyiyi “her şeyin arzuladığı şey” diye yerinde dile getirdiler. Gene de amaçlarda kimi farklar var gibi görünüyor; çünkü kimi amaçlar etkinliklerin kendileridir, kimi amaçlar da bunlardan ayrı bazı eserlerdir. Amaçları eylemlerden ayrı eserler olanlarda, 5 eserler doğal olarak etkinliklerden daha iyidirler. Eylemler, sanatlar ve bilimler pek çok olduğu için amaçlar da pek çoktur; tıbbın amacı sağlık, gemiciliğin gemi, askerliğin utku, ekonominin zenginliktir. Bu tür olanların hepsi ise belirli bir uğraş alanı altında yer alır, nasıl gem sanatı ile binicilik araçlarına ilişkin sanatlar biniciliğin altında, binicilik ile askerliğe ilişkin tüm eylemler de askerliğin altında yer alırsa, aynı şekilde diğerleri altında başkaları yer alır; hepsinde ise baş sanat olanların amaçları, onların altında olanlarınkine tercih edilecek amaçlardır, çünkü o amaçların uğruna bunların peşine gidilir. 10 Etkinliklerin kendilerinin eylemlerin amaçları olması ya da amaçların etkinliklerden ayrı, başka şeyler olması hiç fark etmez— sözünü ettiğimiz bilimlerde olduğu gibi. Yapılanlarda kendisi için istediğimiz, başka şeyleri de onun için istediğimiz bir amaç varsa ve her şeyi bir başka şey için tercih etmiyorsa 20

(çünkü bu şekilde bu sonsuza gider, dolayısıyla arzumuz boş ve boşuna olur), bunun iyi ve en iyi olacağı açık. O halde bunun bilgisi yaşam için büyük bir önem taşımaz mı ve okçular gibi hedefimiz olunca, gerekene daha çok isabet ettirmez miyiz? Bu böyle ise, onun ne olduğunu, hangi bilim ya da uğraş alanının işi olduğunu biçimsel olarak dile getirmeyi denemeli. En önemli olanın ve en başta geleninkinin olsa gerek. Siyaset böyle bir bilim olarak görünüyor, çünkü kentler için hangi bilimlerin gerekli olduğunu, hangilerini, kimlerin, ne kadar öğrenmesi gerektiğini belirleyen odur. Askerlik, ekonomi, retorik gibi en değer verilen uğraşların da onun altında yer aldığını görüyoruz; diğer [pratik] bilimleri kullandığına, ayrıca da neler yapmak ve nelerden kaçınmak gerektiği konusunda yasalar koyduğuna bakılırsa, onun amacı ötekilerin amaçlarını da kapsmalı, öyle ki bu amaç "insan için iyi" olan olsa gerek. Bu bir kişi için ve bir kent için aynı şeyse, kent için olanı hem elde etmek hem de korumak daha önemli ve amaca daha uygun gibi görünüyor; çünkü o bir tek kişi için de istenen bir şeydir, ama bir budun için ve kentler için olursa daha güzel ve daha tanrısal olur. O halde bir siyaset araştırması olan bu araştırma bunlara varmayı arzuluyor. Konu edilenin özelliğine uygun şekilde açıklık getirilebilirse, yeterince söz edilmiş olacak; çünkü kesinlik yapılmış şeylerde aranmaması gerektiği gibi tüm temellendirmelerde aynı şekilde aranmamalı. Siyasetin uğraştığı güzel ve adaletli şeyler arasında ise büyük farklar vardır, büyük yanlışlar da vardır; öyle ki bunların yapıları gereği değil, yalnızca yasa gereği öyle oldukları düşünülür. Madem pek çok kişi onlardan zarar görüyor, iyi şeyler konusunda da böyle bir yanlış var demektir; nitekim kimi zenginlik, kimi de yürekliklik yüzünden yitip gitmiş. O halde bunlar üzerinde ve bunlara dayanarak konuşanların, doğruyu kabataslak ve biçimsel olarak göstermeleri; çoğu zaman öyle olanlar hakkında ve onlara dayanarak konuşanların bu tür sonuçlara ulaşmala-

rı yetmeli. Söylenenlerin her biri de bu şekilde kabul edilmeli; çünkü her bir alanda ancak konunun doğal yapısı izin verdiği ölçüde kesinlik aramak eğitim görmüş kişinin özelliğidir; nitekim bir matematikçinin olası şeyler söylediğini kabul etmek, bir söylev ustasından kanıtlar göstermesini istemeye benzer. Kişi bildiği şeylerde iyi yargıda bulunur, bunlarda iyi bir yargıç olur. O halde bir konuda onda eğitim görmüş olan, genel olarak da çok yönlü eğitim görmüş olan iyi yargıç olur. Bu nedenle genç bir insan siyaset için uygun bir dinleyici değildir; çünkü o, yaşamda yapılanlar konusunda deneyimsizdir, oysa bizim temellendirmelerimiz bunlara dayanmakta ve bunlara ilişkindir. Ayrıca o, tutkuların peşine gittiğinden, boşu boşuna ve yararlanmadan dinleyecektir; çünkü bu temellendirmelerin amacı bilme değil, eylemdir. Yaşça genç olmakla, karakterce toy olmak arasında da bir fark yoktur; çünkü bu eksiklik zamandan ileri gelmiyor, tutkuya göre yaşamaktan ve bu tür şeylerin peşinden koşmaktan ileri geliyor. Kendine egemen olmayan kişiler için olduğu gibi, böyleleri için de bu bilgi yararsız olur; buna karşı akla uygun istek duyanlar ve eylemde bulunanların bunları bilmesi çok yararlı olsa gerek. Dinleyici ve nasıl dinlemesi gerektiği konusunda, ayrıca da ne yapmayı tasarladığımız konusunda bu kadar yeter.

Konuyu baştan alalım: Her bilgi ve her tercih bir iyiyi arzuladığına göre, siyasetin arzuladığını söylediğimiz şey ve tüm yapılabilecek iyilerin en ucundaki şey nedir? Adı konusunda pek çok kişi anlaşıyor, hem sıradan kişiler hem de seçkin insanlar ona mutluluk diyorlar, iyi yaşamayı ve iyi durumda olmayı da mutlu olmakla bir tutuyorlar. Ama mutluluğun ne olduğu tartışma konusudur, çoğunluğun ondan anladığı da bilge kişilerinkiyle aynı değil. Kimi apaçık, belli şeyleri, sözgeşi haz, zenginlik, onuru anlıyor, kimi de bir başka şeyi; çok kez aynı kişi bile başka başka şeyleri anlıyor, örneğin hasta olunca sağlığı, yoksul düşünce zenginliği; kendi bilgisizlikleri-

25 ni bilenlerse, büyük ve onları aşan şeyler söyleyenlere hayran kalıyorlar. Kimi, pek çok olan bu iyi şeyler yanında kendisi iyi olan bir şeyin olduğunu, bunun da bunların iyi olmasının nedeni olduğunu düşünmüştür. Öyleyse bu kanıların tümünü sı-

30 namak belki boşuna olur, en yaygın olanları ya da bir temeli var gibi görünenleri sınamak yeterlidir. Ayrıca ilklere doğru çıkan ve ilklere doğru giden temellendirmeler arasında bir fark olduğu da gözümüzden kaçmamalı; stadyumda yol hakemden sona doğru mu yoksa tersine mi gitmeli sorunu gibi. Pla-

1095b ton da yolun ilklere doğru mu yoksa ilklere doğru mu gittiğini pek yerinde sorun edinmiş ve soruşturmaya çalışmıştı. Bilinenlerden yola çıkmak gerek, bilinenler ise iki türdür: Bizim bildiklerimiz ve genel olarak bilinenler. Herhalde bizim bildiklerimizden yola çıkmak gerekir. Bundan dolayı güzel, adil şeyleri

5 ve genellikle siyaset konularını yeterince yararlanarak dinleyecek olanın ahlâkça iyi eğitilmiş olması gerekir, [ilk ise, olandır; bu da yeterince görünürse, niçinini göstermeye gerek kalmaz.] Böyle biri de zaten ilklere sahiptir ya da onları kolayca edinebilir. Bunlardan hiçbiri bir insanda yoksa, o Hesiodos'a kulak versin:

10 *"Kim ki her şeyi kendi anlar, en iyi kişidir.
Kim ki doğru sözle ikna olur, o da iyidir.
Kim ki ne kendi anlar ne de kulak verir başkasına,
işe yaramaz bir adamdır o"* ¹

Şimdi konudan ayrıldığımız yere dönelim. İyinin ve mutluluğun yaşam biçimlerine bağlı sayılması pek akla aykırı görünmüyor; çoğunluk ve kaba saba insanlar bunların hazda olduğunu düşünürler; bundan dolayı da haz yaşamını severler. Çünkü belli başlı yaşam biçimleri üç tanedir: Bu sözünü ettiğim yaşam, sonra siyaset yaşamı, üçüncüsü de *teoria* yaşamı.

20 Çoğunluk evcil hayvanların yaşamını seçmekle büsbütün köle

gibi görünürler; böylelerinden söz edilmesi ise, iktidarda bulunan birçok kimsenin durumunun Sardanapallos'un² benzermesinden ileri gelir. Seçkinler ve eylem adamları ise onurda olduğunu düşünürler; çünkü siyaset yaşamının amacı aşağı yukarı budur. Ama bu da aradığımız şeyden daha yüzeysel gözüküyor; çünkü onur, onurlandırılardan çok onurlandıranlara bağlı, görünüyor, oysa iyiye kişiye özgü ve kolayca ondan alınamayacak bir şey olarak tasarlıyoruz. Ayrıca kendilerini iyi olduklarına inandırmak için onur peşinde koşar görünüyorlar; aklı başında kişiler tarafından, hem de onları tanıyanların önünde ve erdemleri için onurlandırılmayı isterler; erdemin onlara göre daha iyi bir şey olduğu açık. Hatta belki siyaset yaşamının amacı olarak daha çok erdemi sayan çıkabilir. Ama o da pek amaç gibi görünmüyor; çünkü erdem sahibi birinin uyuması da, yaşam boyu eylemsiz kalması, üstelik başına felaketler gelmesi ve büyük talihsizliklere uğraması da olanaklı görünüyor; böyle bir yaşam süren birini hiç kimse —bir tezi³ sonuna dek savunmadığı takdirde— mutlu saymaz. Bu konular için bu kadar yeter; herkese açık derslerimizde bunlardan yeterince söz edilmiştir. Üçüncü yaşam şekli *teoria* yaşamıdır, bunu da daha ileride ele alacağız. Ticaret yaşamı ise oldukça zorlu bir yaşamdır, zenginliğin de bizim aradığımız iyi olmadığı açık; çünkü o başka şeylere yarar. Bunun için daha önce söylediklerimizi amaçlar saymak daha uygun olur; onlar kendileri için sevilirler. Ama onlar da uygun görünmüyor, her ne kadar onlar üzerinde çok tartışılıyorsa da. Bunları burada bırakalım.

Geneli araştırmak ve nasıl anlaşıldığını soruşturmak belki daha iyi olacak —her ne kadar böyle bir araştırma yapmak dostlarımız türler dediklerini ileri sürdükleri için güçleşmişse de. Hakikati korumak için alışkın olduklarımızı bir yana bırakmak daha iyi, hatta gerekli görünüyor, filozof olduğumuza göre; her ikisini de sevsek bile, hakikate öncelik tanımak yerinde

olur. Bu savı ileri sürmüş olanlar önce ve sonra geldiklerini
 20 söyledikleri idealar ortaya koymadılar, bu nedenle sayı ideası-
 nı da kuramadılar, iyi ise hem nelik, hem nitelik, hem de göre-
 lik bakımından dile getirilir, oysa bir şeyin kendisi ve varlığı
 doğal olarak göreliliğinden öncedir (çünkü görelilik bir filize ben-
 zer, varlık için rastlantısaldır); o halde bunların üstünde ortak
 bir idea olamaz. Ayrıca varolan kaç şekilde dile getiriliyorsa,
 iyi de o kadar şekilde dile getirildiği için (nitekim ne olduğu
 25 olarak, sözgelisi Tanrı ve us şeklinde; nitelik olarak, erdemle-
 rin niteliği şeklinde; nicelik olarak doğru ölçü, görelilik olarak
 yararlı olan, zaman olarak uygun zaman, yer olarak yaşanan
 çevre şeklinde ve bu gibi başka şekillerde dile getiriliyor), iyi-
 nin, ortak olan bir geneli bulunamayacağı ve bir tek olamaya-
 cağı açıktır; yoksa bütün kategoriler bakımından değil, bir tek
 30 kategori bakımından dile getirilirdi. Öte yandan bir tek ideaya
 göre olanlar konusunda bir tek bilgi olduğu için, bütün iyiler
 konusunda da bir tek bilgi olurdu; oysa şimdi pek çok bilgi
 var, hatta bir tek kategori altında olanlarda bile: Örneğin uy-
 gun zamanı belirleme konusunda savaşta askerlik, hastalıkta
 tıp; doğru ölçüyü bulma konusunda, beslenmede tıp, dayanık-
 lılıkta ise beden eğitimi var. "Bir şeyin kendisinden sözeder-
 ken, acaba ne demek istiyorlar?" diye hayretle soran olabilir.
 35 Elbette, insanı insan yapan neden 'insanın kendisi'nde ve 'in-
 1096b san'da bir ve aynı ise, insan olduklarına göre aralarında hiç
 fark olmayacaktır; bu böyle ise, 'iyinin kendisi' ile 'iyi' arasın-
 da —iyi olduklarına göre— bir fark olmayacaktır. Ayrıca eğer
 yıllarca dayanan beyaz, bir günlük beyazdan daha beyaz de-
 ğilse, ebedi olmakla iyi, daha çok iyi olmayacaktır. Biri [bir sa-
 5 yısını] iyilerle aynı diziye koyan Pythagorasçılar bu konuda
 daha inandırıcı konuşur görünüyorlar; sanırım Speusippos da
 bunları izliyor. Ancak bunlardan başka zaman sözedelim. Söy-
 lenenlerin şüphe götürür görünmesi, her iyiyi iyi yapan ne-
 10 denleri dile getirmemelerinden ileri geliyor: Kendileri için ara-

nanlara ve sevilenlere bir türe göre iyi denir; bunları meydana getirenlere veya bir şekilde koruyanlara, ya da karşıtlarını engelleyenlere de onlardan ötürü başka bir anlamda iyi denir. Açıktır ki, iyi olanlara iki anlamda iyi denmiş oluyor: Bazılarının kendilerine bazılarına da bunlardan ötürü deniyor. Şimdi 15

kendi başına olanları, yararlı olanlardan ayırarak, bir tek ideaya göre bunların dile getirilip getirilemeyeceğini düşünelim. Kendileri için iyi olanlar tarafına neler konacak? Tek başlarına ayırdığımız zaman bile aranan şeyler mi, sözgelişi düşünmek, görmek, kimi belli hazlar ve onurlar mı? Bunları bir başka şeyden ötürü arasak bile, gene de kendileri için iyi olanlar tarafına konabilirler. Yoksa ideadan başka bir şey konmayacak mı? 20

Bu durumda da tür diye bir şey boşuna olur. Eğer bunlar da kendileri iyi olanlardan ise, iyiyi iyi yapan nedenin bütün bunlarda aynı gözükmesi gerekecektir, tıpkı kardaki ve tebeşirdeki beyazlığın aynı gözükmesi gibi. Oysa onuru, aklı başındalığı, hazı iyi yapan nedenler başka başka ve ayrıdır. Öyleyse iyi bir tek ideaya göre olan ortak bir şey değildir. Ama bunlara nasıl 25

oluyor da iyi deniyor? Rastlantısal olarak adaş gibi görünmüyorlar. Acaba hepsinin bir tek şeyden gelmesinden ya da bir tek şeye götürmesinden ötürü mü, yoksa bir oranlamadan ötürü mü? Bedende görme, ruhta us, bir başka şeyde bir başka 30

şey için söylendiği gibi. Belki de bunları şimdilik bir yana bırakmak gerekiyor; çünkü bunları incelemek bir başka felsefe dalına daha uygun olsa gerek. İdea konusunda da durum böyle; çünkü eğer ortak olarak yüklenen bir tek iyi ya da iyinin kendisi olan ayrı bir iyi varsa, bunun insanın yapacağı ya da elde edeceği bir şey olmayacağı açık; bizim şimdi aradığımız ise böyle bir şeydir. Çünkü elde edilecek ya da yapılacak iyilerle ilişkisinde iyiyi tanımanın daha yerinde olduğu; böyle bir örnek elimizde olursa, bizim için iyi olanları daha iyi bileceğimiz, bilince de onları daha iyi gerçekleştirebileceğimiz düşünülebilir belki. Bu temellendirmenin gerçi inandırıcı bir yanı 35 1097a

5 var, ama bilimlere aykırı düşer gibi görünüyor; hepsi iyi bir şey arzuladığı ve eksik olanı aradığı halde, onun bilgisini bir yana bırakıyor. Böyle bir yardım olduğu halde, bütün sanatçıların bundan habersiz olmaları ve onu aramamaları pek akla yatmıyor. Bir dokumacının ya da bir marangozun ise, iynin kendisini bilmekle kendi sanatı için ne yarar sağlayacağı ya da
10 bu ideayı görmüş olan bir kumandanın nasıl daha çok kumandan olacağı, bir doktorun nasıl daha çok doktor olacağı da bir sorundur. Nitekim doktorun, sağlığı böyle ele almadığı, insanın sağlığını, daha da çok belirli bir insanın sağlığını ele aldığı görünüyor; çünkü o tek tek kişileri iyileştirir. Bunlar üzerine bu kadar söz etmek yeter.

15 Yeniden aradığımız iyiye dönelim; acaba bu iyi ne olabilir? Değişik eylem ve sanatlarda değişik bir şey gibi görünüyor; tıpta ve askerlikte başka başka şeydir, öteki alanlarda da. O halde her birinin iyisi nedir? Acaba öteki şeylerin onun uğruna yapıldığı şey mi? Bu da tıpta sağlık, askerlikte utku, mimarlıkta ev, her birinde de bir başka şeydir, her eylem ve tercihte ise amaçtır; çünkü herkes öteki şeyleri onun için yapıyor.
20 O halde bütün yapılanların bir amacı varsa, bu, yapılan iyi olur; amaçları daha çoksa, iyi bunlar olur. Böylece temellendirme döndü dolaştı aynı yere vardı; bu noktayı daha açık hale getirmeye çalışalım: Amaçlar çok görüldüğünden, bunlardan da bazılarını bir başka şeyden ötürü tercih ettiğimizden —örneğin zenginliği, flütleri ve genellikle araçları— bunların hepsinin kendileri amaç olmadığı açık; oysa en iyi, kendisi amaç
25 olan bir şey olarak görünüyor. Demek ki kendisi amaç olan yalnızca bir tek şey varsa, aradığımız bu olur; daha çok şey varsa, bunların arasında en çok kendisi amaç olanı. Kendisi için aranan, başka bir şey için aranandan; hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyen de, hem kendileri için hem de onun için tercih edilenlerden daha amaçtır diyoruz; hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyip hep kendisi için tercih
30

edilene ise sadece kendisi amaçtır diyoruz. En çok mutluluğun böyle bir şey olduğu düşünülüyor, çünkü onu hiçbir zaman başka bir şey için değil, hep kendisi için tercih ediyoruz; ama onuru, hazzı, usu ve her erdemi hem kendileri için tercih ediyoruz (çünkü hiçbir yere götürmese bile onların her birini yine tercih ederdik) hem de mutluluk uğruna, onlar aracılığıyla 5
mutlu olacağımızı düşündüğümüz için tercih ediyoruz. Oysa hiç kimse mutluluğu onlar uğruna ya da genel olarak başka bir şey uğruna tercih etmiyor. Bunun böyle olduğu kendine yeterliğinden de görünüyor, çünkü kendisi amaç olan iyi kendine yeter düşünülüyor. 'Kendine yeter'den kastettiğimiz, kişinin tek başına olması, yalnız bir yaşam sürmesi değil, ana-babası, 10
çocukları, karısı, dostları ve yurttaşlarıyla birlikte olmasıdır, çünkü insan doğal yapısı gereği toplumsaldır. Ancak bunlara da bir sınır koymalı; nitekim bunu kişinin ana-babasının ve torunlarının ötesine ve dostlarının dostlarına kadar uzatırsak, sonsuza dek gider. Bunu da daha sonra ele almak gerek. Kendine yeter olmayı ise, tek başına alındığında yaşamı tercih edilecek kılan ve hiçbir eksiği bulunmayan şey diye kabul ediyoruz; mutluluğun da böyle bir şey olduğunu, üstelik her şeyden çok tercih edilir olduğunu ve başka şeyler arasında sayılamayacağını düşünüyoruz —sayılabilseydi, açık ki, iyi şeylerin en küçüğünün eklenmesiyle daha tercih edilir olurdu; çünkü eklenen, iyi şeylere üstünlük sağlar, daha büyük iyiler de hep daha çok tercih edilir. Demek ki yapılanların amacı olarak mutluluk, kendisi amaç ve kendine yeter bir şey olarak görünüyor. 15
20

Mutluluğun en iyi şey olduğunu söylemede anlaşma var gibi görünüyor, ama bundan öte onun daha açık olarak ne olduğunun söylenmesi arzu ediliyor. Belki insanın işinin ne olduğunu kavrarsak, bu gerçekleşebilir. Çünkü nasıl bir flütçünün, bir heykeltıraşın ve her ustanın, genellikle de bir işi ve bir yaptığı olanların iyi olması, onların işiyle ilgili görünüyorsa, insan için de böyle düşünülebilir; onun olan bir işi varsa elbet- 25

te! Marangozun, ayakkabıcının belli işleri ve yaptıkları vardır
 30 da, insanın bir işi yok mudur? Yani doğal olarak işsiz mi? Yok-
 sa gözün, elin, ayağın ve genellikle parçaların her birinin bir işi
 olduğu görüldüğü gibi, insanın da bunların ötesinde bir işinin
 olduğu ileri sürülebilir mi? Bu acaba ne olabilir? Yaşamak bit-
 kilerle ortak görünüyor, biz ise insana özgü olanı arıyoruz. Öy-
 leyse beslenme ve büyümeyle ilgili yaşamı da bir yana bırak-
 1098a malı. Bunun arkasından duyulara sahip yaşam geliyor, ama bu
 da at, öküz ve bütün hayvanlarla ortak görünüyor. O halde ge-
 riye akıl sahibi olanın —bunun da akla boyun eğen olarak, bir
 de akla sahip olan ve düşünen olarak— bir tür eylem yaşamı
 5 kalıyor. Eylem yaşamından da iki türlü söz edildiğinden, bu-
 nun etkinlik halinde olan yaşam olduğu belirtilmeli; çünkü
 ‘daha önemli’ diye ona dendiği düşünülüyor. Eğer insanın işi
 ruhun akla uygun ya da akıldan yoksun olmayan etkinliği ise
 ve belirli bir işin ve bu işte yetkin olanın işinin aynı olduğunu
 10 söylüyorsak (örneğin gitarcının işi ile erdemli gitarcının işinin
 aynı olduğunu söylüyorsak, bunu da genel olarak her iş konu-
 sunda söylüyorsak —buna o işteki erdemde üstün olmayı ek-
 lemek koşuluyla; çünkü gitarcının işi gitar çalmak, erdemli gi-
 tarcının ise iyi gitar çalmaktır); eğer bu böyle ise [ayrıca insa-
 nın işinin belli bir yaşam olduğunu, bu yaşamın da ruhun ak-
 la uygun etkinliği ve böyle eylemler olduğunu; erdemli insana
 15 yakışanın bunları iyi ve güzel bir biçimde yapması olduğunu;
 her şeyin ise kendine özgü erdeme göre iyi yapılırsa, iyi ger-
 çekleştirilmiş olduğunu da ileri sürüyoruz], insansal iyi, ruhun
 erdeme uygun etkinliği olur, eğer erdemler birden çoksa, en iyi
 ve tam erdeme uygun olana —üstelik yaşamın sonuna kadar
 etkinliği. Çünkü bir tek kırlangıç baharı getirmez, ne de bir tek
 gün; aynı şekilde bir tek gün ya da kısa bir süre insanı kutlu ve
 mutlu kılmaz. İyi, ana çizgileriyle bu şekilde betimlenmiş ol-
 20 sun. Belki de önce onun ana çizgilerini çizmek, sonra da içini
 tamamlamak gerek. Ana çizgileri iyi çizilmiş şeyleri işleyip ay-

rıntılarını düzenlemek herkesin yapabileceği bir iş gibi görünüyor; zaman böylelerini bulur ya da onlara iyi bir yardımcı olur. Sanatların gelişmesi de böyle olmuştur; çünkü eksik olanı tamamlamak herkesin yapabileceği bir iş. Daha önce söylenenleri de arımsamak ve kesinliği her şeyde aynı şekilde aramamak, her bir şeyde konu edinilenin özelliğine göre ve o araştırmaya uygun düştüğü kadarıyla aramak gerekir. Nitekim marangoz ve geometrici dik açıyı farklı biçimde araştırır: İlki yalnızca işi için yararlı olduğu kadarıyla ona bakar; öteki ise onun ne olduğunu ya da özelliğinin ne olduğunu araştırır; çünkü hakikat olanı seyrederek, öteki konularda da böyle yapmalı, yapmalı ki yan işler işlerin kendilerinden daha önemli hale gelmesin. Aynı şekilde her şeyde nedeni istememeli, bazı konularda bir şeyin öyle olduğunu iyice göstermek yetmeli; sözgelişi ilkler konusunda; bir şeyin olduğu gibi olması önce geliyor ve ilktir; kimi ilkler induksiyonla, kimi duyu ile, kimi bir alıştırmayla, başkaları da başka şekilde görülür. Her birine doğal yapısına uygun olarak muamele etmeye çaba göstermeli ve bunları iyi belirlemeye özen göstermeli; çünkü bunlar, onlardan sonra gelenler için büyük önem taşırlar. Nitekim başlangıç bütünü yarısından çoktur, diye düşünülür ve arananların birçoğu onunla birlikte görünür hale gelir.

Başlangıç konusunda, yalnızca çıkan sonuca ve temellendirmenin hareket noktalarına dayanarak değil, onun üzerine söylenenlere de dayanarak düşünmek gerekir; çünkü doğru olana, olanların hepsi uygun düşer, yanlış olana ise doğru hemen aykırı düşer. İyiler üç kısma ayrılmış olduklarına ve bazılarına dış iyiler, bazılarının ruhla ve bedenle ilgili iyiler dendiğine göre, ruhla ilgili olanlara en başta ve tam anlamda iyiler diyoruz; eylemleri ve ruh etkinliklerini de ruhla ilgili iyiler tarafına koyuyoruz. Böylece söylediğimiz, filozoflar tarafından kabul edilen bu eski kanıya da uygun olur. Amacın bazı eylemler ve etkinliklerden oluştuğunu söylemek de doğrudur;

- 20 çünkü bu şekilde bunlar dış iyilerden değil, ruhla ilgili iyilerden oluyorlar. Mutlu kişinin iyi yaşaması ve iyi durumda olması da bu söze uyuyor; çünkü aşağı yukarı bir tür iyi yaşamdan ve iyi durumda olmadan söz etmiştik. Ayrıca, mutlulukla ilgili arananların tümü bizim söylediğimizde var görünüyor; çünkü mutluluğun, kimi erdem, kimi akli başındalık, kimi bir tür bilgelik olduğunu, kimi de hazla birlikte ya da haz olmaksızın bunlar ya da bunlardan biri olduğunu düşünüyor; başkaları ise dış iyi koşulları da hesaba katıyor. Bunlardan bazısını insanların çoğu ve eskiler söylüyor, bazısını ise sayılı birkaç ünlü kişi; hepsinin tümüyle yanılmış olması akla yatmıyor, bir
- 25 noktada, hatta çoğunda haklı olsalar gerek. Demek ki bu söz, mutluluğun erdem ya da herhangi bir erdem olduğunu söyleyenlere de uygun düşüyor, çünkü erdeme uygun etkinlikte bulunma erdemin özelliğidir. En iyinin, erdeme sahip olmada bulunduğunu düşünmek ile onun kullanmada bulunduğunu düşünmek, yani onun huyda bulunduğunu düşünmek ile etkinlikte bulunduğunu düşünmek arasında büyük fark vardır.
- 30 Çünkü bir huy bulunduğu halde, hiçbir iyiyi meydana getiremeyebilir, örneğin uyuyan ya da bir başka şekilde eylemden alıkonanlarda olduğu gibi; oysa etkinlikte bu olanaksızdır, çünkü kişi zorunlu olarak eylemde bulunacak ve iyi eylemde bulunacaktır. Nasıl Olimpiyatlarda en güzellere ve güçlülere
- 1099a değil, yarışanlara taç giydiriliyorsa (çünkü onların arasından çıkar kazananlar), aynı şekilde yaşamdaki iyi ve güzel insanlardan ancak doğru olarak eylemde bulunanlar başarılı olurlar. Bunların yaşamı da kendi başına hoştur. Hoşlanmak ruhta olup bitenlerdendir, her bir kişi için de hoş, onun sevdiği söylenen şeydir. Örneğin atsever için at, oyunsever için oyun hoştur; aynı şekilde haksever için hak, genelde erdemsever için erdem hoştur. İnsanların çoğunda hoş şeyler çatışma halindedir, çünkü bunlar doğal yapıları gereği hoş değildirler, oysa güzel sevenler için doğal yapıları gereği hoş olan şeyler hoştur. Er-

deme uygun eylemler böyle eylemlerdir, hem erdemi sevenler için hem de kendileri hoşturlar. Erdemi sevenlerin yaşamı, bir takı gibi hazza ayrıca gereksinim duymaz, hazzı kendi içinde taşır. Bu söylediklerimiz bir yana, güzel eylemlerden hoşlanmayanın, iyi de olmadığı söylenebilir; çünkü hiç kimse haklı iş görmekten zevk duymayana adil, cömertçe eylemlerden zevk almayana da cömert diyemez; öteki erdemler konusunda da durum aynıdır. Bu böyle ise, erdeme uygun eylemlerin kendileri hoş olsa gerek. Bu eylemler ayrıca iyi de güzel de olur, hem de en üst derecede olur, elbette eğer erdemli kişi iyi yargıda bulunuyorsa; o ise daha önce dediğimiz şekilde yargıda bulunur. O halde mutluluk en iyi, en güzel ve en hoş şeydir; bunlar da Delos yazıtında söylendiği gibi biribirinden ayrılmaz:

*"En güzel şey en adil olandır, en iyi şey sağlıklı olmak;
En hoş şey ise, kişinin arzuladığı şeye kavuşması olur" ⁵*

Bunların hepsi en iyi etkinliklerde bulunur. Mutluluk bunlardır ya da bunlardan biri en iyisidir diyoruz. Ama daha önce söylediğimiz gibi, dış iyileri de gerektirdiği görünüyor, çünkü yaşamak için yeterli bazı destekler olmadan, iyi eylemlerde bulunmak olanaksızdır ya da pek kolay değil. Dostlarla, zenginlikle, siyasal güçle pek çok şey yapılır, aletlerle yapıldığı gibi; bazı şeylerden —sözgelişi soyluluktan, iyi çocuklardan, güzellikten— yoksun olmak ise kutluluğu lekeler. Nitekim çok çirkin olan, iyi soydan gelmeyen, ya da sipsivri olan çocuksuz biri pek mutlu olmaz; çok kötü çocukları ya da dostları olan ise ya da iyi dostları olduğu halde onların ölümlerini gören, daha da az mutlu olur herhalde. Öyleyse mutluluk, dediğimiz gibi, ayrıca böyle koşulları da gerektirir gibi görünüyor. Bundan ötürü mutluluğu kimi talihlilikle, kimi ise erdemle aynı yere koyuyor.

Bundan da şu sorun ortaya çıkıyor: Mutluluk acaba öğrenilebilir ya da alışılabilir veya başka bir şekilde gerçekleştirile-

bilir bir şey midir? Yoksa bir tanrı vergisi olarak mı ya da bir rastlantı sonucu mu gelir? Tanrıların insanlara verdiği başka bir armağan eğer varsa, mutluluğun da tanrıların vergisi olması akla yatkın, özellikle insansal şeylerin en iyisi olduğuna göre. Ancak bu galiba başka bir araştırma alanının konusuna daha uygun olsa gerek; nitekim mutluluk tanrı vergisi olmayıp da erdemle ya da belirli bir öğretim ya da eğitimle gelse bile, en tanrısal şeylerden görünüyor; çünkü o, erdemin ödülü ve en iyi amaç olarak görünüyor, tanrısal bir şey ve kutlu. Herkes-te olabilecek bir şey de olsa gerek; çünkü erdemce sakat olmayan herkes belirli bir öğretim ve çabayla ona sahip olabilir.

20 Rastlantıyla değil, bu şekilde mutlu olmak daha iyi ise, bunun böyle olması akla yakın; tabii ki eğer doğal olarak olanlar olabilecek en iyi şekilde olmuşlarsa; ustalık ürünü olan ve başka herhangi bir nedenin —özellikle en iyisinin— ürünleri olan şeylerle de bu böyle. En büyük ve en güzel şeyi rastlantıya bırakmak pek yanlış olurdu. Ayrıca aradığımız şey sözümüzden

25 de apaçık ortaya çıkıyor; çünkü mutluluğun, ruhun erdeme uygun bir tür etkinliği olduğunu söyledik. Öteki iyilere gelince: Bir kısmının bulunması zorunludur; bir kısmı ise mutluluğa katkıda bulunur ve araç olarak yararlı olur. Bunlar başta

30 söylediklerimize de uygun olsa gerek: Siyasetin amacının en iyi olduğunu kabul etmiştik; siyaset ise yurttaşları nitelikli ve iyi insan kılmaya, insanların iyi eylemlerde bulunmasına çaba gösterir. Öyleyse bir öküz, bir ata ya da başka bir hayvana mutlu demememiz doğaldır; çünkü onlardan hiçbiri böyle bir

1100a etkinlikte bulunamaz. Aynı nedenden dolayı bir çocuk da mutlu değildir; çünkü yaşından ötürü böyle eylemlerde bulunamaz, mutlu denilenler ise mutlu olmaları umulduğu için kutlu görülürler. Dedğimiz gibi, [bir insana mutlu diyebilmek

5 için] hem erdemin tamı hem de yaşamın tamı gerekli. Nitekim yaşamda pek çok değişiklik oluyor, talihin her türlü cilveleriyile karşılaşılıyor ve olabiliyor ki, en parlak durumda olan kişi

bile yaşlılığında büyük bir felakete uğruyor —Troia efsanelerinde Priamos⁶ için anlatıldığı gibi; böylesi bir talihsizlikle karşılaşmış ve acınacak şekilde ölmüş birini hiç kimse mutlu saymaz.

O halde acaba yaşadığı sürece hiçbir insanı mutlu saymayacak mıyız? Solon'un dediği gibi sonunu mu görmek gerekir? Bunu eğer böyle kabul edeceksek, acaba insan ölünce mi mutludur? Yoksa bu, özellikle mutluluk bir tür etkinliktir diyen bizler için, tamamen saçma mıdır? Yok eğer ölmüş olanın mutlu olduğunu söylemiyorsak —ki Solon da bunu demek istemiyor, artık felaketlerin ve talihsizliklerin dışında olduğu için, bir insan ancak o zaman emin bir şekilde kutlu sayılabilir demek istiyor— bu da tartışma konusudur; bir ölü için de, yaşayıp da farkında olmayan biri için olduğu gibi, iyi ve kötü şeyler olduğu düşünülür, örneğin onurlar, onursuzluklar; çocuklarının ya da torunlarının iyi durumda olmaları ve talihsizlikleri gibi. Burada da bir sorun var: Bu söze göre yaşlılığına değin kutluca yaşamış ve ölmüş birinde, torunlarıyla ilgili olarak bir sürü değişiklikler olabilir; torunlarının kimi iyi olabilir ve lâıyk olduğu bir yaşam ona düşebilir, kimi için de bunun tersi olabilir; oysa açıktır ki bunların ana—babalarından zamanca uzaklıkları da farklı farklı olabilir. Onlarla birlikte ölü de değişseydi ve kâh sefil kâh mutlu olsaydı, saçma olurdu. Ama torunların durumunun ana—babaları belli bir süre için hiç etkilememesi de saçma olurdu. Ama biz önce ele aldığımız soruna dönelim; çünkü ondan hareket edersek, şimdi aradığımız da daha çabuk görülebilir. Eğer bir insanı kutlu saymak için sonunu görmek gerekiyorsa, yani o anda kutlu olduğundan değil, daha önce kutlu olduğundan kutlu demek gerekiyorsa; eğer sık sık talih değişiklikleri olduğundan yaşayanlara mutlu demek istemediğimiz için, bir insan hakkında mutlu olduğu sırada “mutludur” diyemeyeceksek, böyle bir şey saçma olmaz mı? Açıktır ki talihin cilvelerine uyarsak, aynı insana sık sık bir mutlu bir

5 mutsuz diyeceğiz; mutlu kişiyi bir bukalemun gibi, temelleri
 çürük bir yapı gibi göstereceğiz. Yoksa talihin cilvelerini izle-
 mek hiçbir şekilde doğru olmaz mı? Çünkü mutlu ya da mut-
 10 suz olmak bunlara bağlı değildir, ama daha önce dediğimiz gi-
 bi, insanın yaşamı bunları da gerektirir; mutluluk için önemli
 olan, erdeme uygun etkinliklerdir, erdeme aykırı etkinlikler ise
 mutluluğun tersini yaratır. Şimdi yapmış olduğumuz soruş-
 turma da bu sözü destekliyor. Nitekim insansal işlerin hiçbiri
 konusunda, erdeme uygun etkinlikler konusunda olduğu ka-
 dar hiç kimse emin değildir; bilimlerden bile daha kalıcı sayı-
 15 lırlar; bunların en değerlileri ise daha da kalıcı sayılırlar, çün-
 kü kutlu kişiler en çok ve en sürekli şekilde bu etkinlikler için-
 de yaşarlar. Bunların unutulmamasının nedeni de bu görünüy-
 or. Demek ki aradığımız şey mutlu kişide bulunacak ve o, ya-
 şam boyu böyle olacak; hep ve herkesten çok erdeme uygun
 olan şeyleri yapacak ve görecektir, talihin cilvelerine de en iyi ve
 20 en uygun şekilde katlanacak, gerçekten iyi ve pürüzsüz, dört
 dörtlük bir kişi olacak. Talihin getirdikleri de önemli önemsiz
 pek çok şey olduğuna göre, açıktır ki, küçük talihsizlikler ya-
 şamın yönünü değiştirmeyecek, birçok büyük talihlilikler ise
 25 yaşamını daha kutlu kılacaktır (çünkü bunlar doğaları gereği
 yaşama tuz biber katarlar, güzel ve erdemli bir şekilde kullanı-
 labilirler), talihsizlikler ise mutluluğu bozar, yok eder; çünkü
 30 acılar getirir ve pek çok etkinliğe engel olur. Ne var ki, bu du-
 rumda bile kişi, vurdumduymazlıktan değil, soylu ve yüce gö-
 nüllü olduğundan pek çok önemli talihsizliğe göğüs gerdiği
 için, güzellikleri parıldar. O halde dediğimiz gibi, yaşamda
 önemli olan etkinliklerse, kutlu kişilerden hiçbiri sefil olmaz;
 35 çünkü hiçbir zaman nefret uyandıran, kötü bir şey yapmaya-
 1101a caktır. Çünkü gerçekten iyi ve akıllı başında kişinin, talihinin cil-
 velerine onurlu bir şekilde katlanacağını ve elindekileriyle hep
 en iyi şekilde davranacağını düşünüyoruz, tıpkı iyi kumanda-
 nın, bulunduğu ordugahı savaşa en uygun şekilde kullanma-

5 sı, iyi ayakkabıcının da ona verilen derilerden en iyi ayakkabıyı yapması gibi, tüm öteki sanatçıların da. Bu böyle ise, mutlu kişi hiçbir zaman sefil olamaz, ama Priamos'un başına gelen başına gelirse kutlu da olamaz. Ayrıca mutlu kişi kılıktan kılığa giren, kolay değişen bir kişi de değildir; ne mutluluk ne de 10 başına gelebilen talihsizlikler durumunu değiştirebilir, ancak çok ve büyük talihsizlikler bunu yapabilir; böyle olunca da kısa zamanda değişip yeniden mutlu olamaz; olabilse bile, bu uzun bir zamanda büyük ve güzel şeyler başarması sonucu olur. O halde gelişigüzel bir süre için değil, yaşam boyu ama- 15 cım kendinde taşıyan erdeme göre etkinlikte bulunan ve dış iyilere de yeterince sahip olan kişiye mutlu dememize engel olan bir şey var mı? Yoksa, gelecek bizim için belirsiz olduğundan, mutluluğu da her şey için her bakımdan amaç olarak ve kendisi amaç olarak koymuş olduğumuzdan; buna "ve böyle yaşayacak ve söylediğimiz şekilde ölecek olana" diye eklememiz mi gerekiyor? Bu böyle ise, yaşayanlardan bu söylediklerimize sahip olanlara ya da sahip olacak olanlara kutlu diyece- 20 ğiz; ancak onlara kutlu insanlar diyeceğiz! Bunlar üzerinde de bu kadar yeter. Torunların ve dostların tümünün talihlerinin hiç etkisi olmadığı da pek uygunsuz ve kanılara ters görünüyor; ama olan bitenler öylesine çok ve çeşitli olduğuna göre, 25 bazılarının da daha çok, bazılarının ise daha az başa geldiğine bakılırsa, bunları teker teker ayırmak uzun, sonu olmayan bir iş olarak görünüyor; ana çizgileriyle genel olarak dile getirilmeleri galiba yeterli olur. Eğer başa gelenlerde yaşayanların ya da ölülerin başına gelmesi arasındaki fark, trajedilerde suçların ve felaketlerin daha önce ya da o sırada işlenmesi arasında- 30 ki farktan daha büyükse —tıpkı kişinin başına gelen talihsizliklerden kiminin ağır basıp yaşamının yönünü değiştirdiği, kiminin ise daha hafif görüldüğü gibi; ki bütün dostların başına gelen talihsizliklerde de bu böyle oluyor— bu farkı da düşünmeli; belki de daha çok ölülerin iyi ya da tersi bir şeyden

35 pay alıp almadıkları soruşturulmalı. Söylediklerimizden öyle
 1101b görünüyor ki, onlara ulaşan bir şey varsa, bu, ister iyi ister ter-
 si olsun, ya kendi başına ya da onlar için önemsiz ve küçük bir
 şey olurdu; öyle değilse bile, mutlu olmayanları mutlu kılacak,
 mutlu olanların ise bu mutluluklarını ellerinden alacak derece-
 5 de ve nitelikte olmazdı. Dostlarının iyi ya da kötü durumda ol-
 malarından ölülerinin de bir dereceye kadar etkilendiği görü-
 nüyor, ama bu etkilenme, mutlu olanları mutlu olmaktan çıkara-
 racak ya da böyle bir etki yaratacak nitelikte ve derecede değil.

10 Bunlar belirlendiğine göre, mutluluğun övülür şeylerden
 biri mi, yoksa daha çok değerli şeylerden biri mi olduğunu
 araştıralım; olanaklardan biri olmadığı açık. Övülür her şeyin,
 belirli bir özelliği olduğu için ve bir şeyle ilgisi bulunduğu için
 övüldüğü görünüyor; adil insanı, yürekliyi ve genel olarak iyi
 insanı eylemlerinden, erdemi de eserlerinden dolayı; güçlü ki-
 15 şiyi, hızlı koşanı ve bu gibi her kişiyi ise, doğuştan böyle oldu-
 ğu için ve iyi ile erdemli bir şeyle belirli bir ilgisi olduğu için
 övüyoruz. Bu, tanrılara dizilen övgülerden de belli; bunlar biz-
 20 le ilgi kurularak dizildiğinde gülünç görünür ve bu da, dediği-
 miz gibi, övgülerin bir şeyle ilgi kurularak yapılmasından ile-
 ri geliyor. Övgü böyle şeylerle yapılıyorsa, açıktır ki en iyi şey-
 lerin övgüsü olmaz, onlara daha önemli ve daha üstün bir şey
 yapmak uygun düşer, öyle de oluyor; nitekim tanrıları kutlu
 25 ve mutlu sayıyoruz, insanlardan da en tanrısal olanları. İyi
 şeyler konusunda da böyle yapıyoruz; nitekim hiç kimse mut-
 luluğu adil olmayı övdüğü gibi övmez, daha tanrısal ve daha
 iyi bir şey olarak onu kutlu sayar. Eudoksos'un⁷ da, birincilik
 ödülünü hazzı vermeyi savunması yerinde görünüyor; çünkü
 o, hazzın iyi şeylerden olduğu halde övülmemesinin, övülen
 şeylerden daha iyi bir şey olduğuna işaret ettiğini düşünüyordu,
 30 tanrı ve iyi ise böyle şeylerdir; çünkü diğer şeyler bunlarla
 ilgi içine sokulup övülüyor. Övgüsü yapılan erdemdir; iyi ey-
 lemler de ondan kaynaklanır; övgü şiirleri işler için söylenir —

gerek bedensel gerek ruhsal işler için. Ama bunların böyle olup olmadığını araştırmak belki övgü konusuyla uğraşmış olanlara daha uygun düşer. Daha önce söylediklerimizden bizim için açıktır ki, mutluluk değerli ve kendisi amaç olan şeylerdendir. Bunun böyle olduğu, mutluluğun ilk şey olmasından da görünüyor; çünkü hepimiz bütün öteki şeyleri onun uğruna yapıyoruz; iyi şeylerin başını ve nedenini de değerli ve tanrısal bir şey olarak kabul ediyoruz.

35

1102a

Madem mutluluk, ruhun, kendisi amaç olan erdeme uygun bir etkinliği, erdem konusunu araştırmalı; bu şekilde belki mutluluk konusuna da daha iyi bakmış oluruz. Ayrıca, gerçekten siyaset adamı olan kişinin, mutluluk konusuyla özellikle uğraştığı düşünülür; çünkü o, yurttaşları iyi kılmak, yasalara uyan kişiler yapmak ister; bunun örneği Giritli ve Lakadimonialı yasa koyucular ve varsa benzeri başkaları olabilir. Ve eğer bu araştırmayı yapmak siyasete düşüyorsa, açıktır ki, soruşturmamız baştaki tercihimize uygundur. İnsansal erdemi araştırmamız gerektiği açık; gerçekten de insansal iyiyi ve insansal mutluluğu soruşturuyorduk. İnsansal dediğimiz erdem ise beden değil, ruhun erdemidir; mutluluk da ruhun bir etkinliğidir, dedik. Bunlar böyle ise, nasıl göz doktoru gözleri tedavi etmek için tüm bedeni bilmek zorundaysa, siyaset adamı da ruh konusunu bilmeli, hele siyasetin tıptan daha değerli ve daha iyi olduğuna bakılırsa, daha da çok bilmeli; doktorların yol yordam bilenleri ise beden bilgisini edinmek için pek çok uğraşırlar. O halde siyaset adamı ruh konusunu ele almalı, üstelik bunlar uğruna ele almalı, hem de soruşturduklarımız için yeterli olacak kadar. Bunları daha fazla araştırmak, şu anda yapmayı düşündüklerimizden galiba daha fazla iş gerektiriyor. Ruh konusunda, herkese açık derslerimizde bazı şeylerden yeterince söz ettik; bunları da kullanmak gerekir: Sözü gelişi ruhun bir yanının akıldan yoksun, bir yanının da akıl sahibi olduğunu. Bu iki yan, acaba beden bilgilere ve bölünebilir

5

10

15

20

25

30

olan her şey gibi bir sınırla ayrılıyor mu, yoksa, dairedaki içbükey ve dışbükeyde olduğu gibi doğal olarak ayırlamaz olup yalnızca sözel olarak mı ikidir? Bu nokta şu anda konumuz için önemli değil. Akıldan yoksun yanın bir kısmı bitkilerle ortak görünüyor, bundan da beslenme ve büyüme nedenini kast ediyorum; ruhun böyle bir olanağının bütün beslenenlerde, ceninlerde bile bulunduğu, ama bu aynı olanağın, gelişmesini tamamlamış canlılarda olduğu kabul edilebilir; başka bir olanak değil de bunun olması daha akla yakın. Bu olanağın ortak bir erdemi, insansal olmayan bir erdemi olduğu görünüyor. Nitekim uykuda bu yanın ve bu olanağın en çok etkin olduğu düşünülüyor. İyi ile kötü insan uykuda pek az belli olur (bundan dolayı, yaşamın yarısında mutlu kişiler ile sefiller arasında bir fark yoktur derler; bunun da böyle olması doğaldır, çünkü uyku, ruhun erdemli ya da fena denilmesini sağlayan etkinliğine ara vermesidir), bazı hareketlerin pek az derecede [ruha] ulaşması dışında ki bu şekilde doğru⁸ kişilerin düşleri sıradan kişilerinkinden daha iyi olur. Bu konuda bunlar yeter, besleyen yanı bir yana bırakalım; çünkü onun, doğal yapısı gereği, insansal erdemde payı yoktur. Ruhun akıl sahibi olmayan ama bir şekilde de akıldan pay alan bir başka doğal yanı var görünüyor. Nitekim kendine egemen olan ve egemen olmayan kişinin aklını, ruhun akıl sahibi yanını överiz; çünkü o, doğru bir şekilde en iyi şeyleri teşvik eder. Ruhun kısımları arasında bir de doğal olarak akla aykırı olan, akılla çatışan ve akla karşı çıkan bir başka yanı da var görünüyor. Tıpkı, nasıl sağa doğru hareket ettirmek istendiğinde, bedeninin felç olmuş öğeleri, tersine sola doğru yönelirse, ruhta da böyle olur. Nitekim kendine egemen olmayan kişilerin itilimleri onları ters yöne doğru yöneltir. Ne var ki bedende bu ters yöne gitmeyi görebiliyoruz, ama ruhla ilgili olarak göremiyoruz. Yine de belki ruhta da akla aykırı olan bir şeyin, akla karşı çıkan ve ona ters yönde giden bir şeyin olduğunu düşünmek gerek; bunun ne şekilde

farklı olduğu ise önemli değil. Bunun da dediğimiz gibi, akıl- 25
dan pay aldığı görünüyor. Kendine egemen olanunki hiç ol-
mazsa akla boyun eğer, yiğit ya da ölçülü kişininki ise daha
çok aklın sözünü dinler belki; çünkü bunlarda her şey akılla
uyum içindedir. Demek ki akıldan yoksun yan da ikili görünü-
yor: Bitkisel olan, akıldan hiçbir şekilde pay almaz; arzulayan 30
ya da genel olarak iştah duyan yan ise, aklın sözünü dinlediği
ve ona boyun eğdiği zaman, akla bir şekilde katılır, babamızın
ya da dostlarımızın bize akıl vermesinden söz ederken böyle
bir şey kastediyoruz, matematikçilerin kanıt vermesini değil.
Öğüt verme, her türlü yeme ve teşvik etme de akıldan yoksun
yanın bir şekilde akıl tarafından ikna edildiğini belirtmektedir.
Eğer buna da akla sahip demek gerekiyorsa, akla sahip olan 1103a
yan da ikili olacaktır: Biri asıl ve kendisi akıl sahibi olan, öteki
ise babanın sözünü dinleyen [akıl alan] yan anlamında. Erdem
de bu ayırma göre belirlenmektedir: Kimi erdemlere düşünce
erdemleri, kimine de karakter erdemleri diyoruz, bilgelik, doğ-
ru yargılama, aklı başındalığa düşünce erdemleri; cömertliğe, 5
ölçülülüğe ise karakter erdemleri diyoruz. Nitekim birinin ka-
rakterinden söz ederken, onun için bilgedir ya da doğru yargı-
lama gücüne sahiptir demiyoruz, sakindir ya da ölçülüdür di-
yoruz. Ama bilgeyi de sahip olduğu huy bakımından övüy-
yoruz; huylardan övülenlere ise erdemler diyoruz. 10

İKİNCİ KİTAP

Biri düşünce erdemi, diğeri ise karakter erdemi olmak 15
üzere iki tür erdem vardır. Bunlardan, düşünce erdemi daha
çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyim ve za-
man gerektirir; karakter erdemi ise alışkanlıkla edinilir, adı da
bu nedenle küçük bir değişiklikte alışkanlıktan ['ethos'tan] ge-

lir. Bundan apaçıktır ki karakter erdemlerinden hiçbirini bizde
 doğa vergisi bulunmaz; çünkü doğal olarak bir özelliğe sahip
 olan hiçbir şey başka türlü bir alışkanlık edinemez, örneğin
 20 doğal olarak aşağı doğru giden taşı, biri onu binlerce kez yu-
 karı doğru atarak alıştırmaya çalışsa bile, taş yukarı doğru git-
 meğe alışmaz, ne de alev aşağı doğru gitmeğe alışabilir, doğal
 yapısı gereği başka türlü olan hiçbir şey de başka türlü bir alış-
 kanlık edinemez. Demek ki erdemler ne doğal olarak ne de do-
 25 ğaya aykırı olarak edinilir; onları edinebilecek bir doğal yapı-
 mız vardır, alışkanlıkla da onları tam olarak geliştiririz. Bunla-
 rın olanaklarını daha önce taşıyoruz, daha sonra da etkinliklerle
 gerçekleştiriyoruz (bu, duyular konusunda açık; biz birçok
 30 kez görmekten, birçok kez duymaktan bu duyuları edinmiş
 değiliz, tersine onlara sahip olarak kullandık, kullanarak sahip
 olmadık). Erdemleri ise, öteki sanatlarda olduğu gibi, daha ön-
 ce etkinlikte bulunarak ediniriz; çünkü öğrenip yapmamız ge-
 reken şeyleri biz yapa yapa öğreniriz, örneğin ev yapa yapa
 mimar, gitar çala çala gitarcı oluyorlar; bunun gibi adil şeyler
 1103b yapa yapa adil insan, ölçülü davranma davranma ölçülü, yiğitçe
 davranma davranma da yiğit insanlar oluruz. Kentlerde olan biten
 de bunu doğruluyor, yasa koyucular yurttaşları alıştırmakla
 iyi kılardılar, her yasa koyucunun istediği de budur; bunu iyi be-
 5 ceremeyenler amaçlarına ulaşmaz; iyi yönetimlerin kötü yöne-
 timlerden farkı da işte buradadır. Ayrıca, her erdem aynı şey-
 lerin yapılmasıyla ve aynı şeyler aracılığıyla hem oluşur hem
 10 yok olur, her sanat da aynı şekilde: Gitar çalanlar gitar çalmak-
 la iyi gitarcı ve kötü gitarcı olur; mimarlar ile öteki bütün sa-
 natçılar için de bu böyledir; iyi ev yapmakla mimar iyi mimar
 olacak, kötü ev yapmakla ise kötü mimar. Bu böyle olmasaydı
 bunları öğreteceklere gerek kalmazdı, herkes iyi ya da kötü do-
 ğardı. Erdemler konusunda da bu böyledir, insanlarla ilişki-
 15 rimizde eylemde bulunurken kimimiz adil kimimiz adaletsiz
 olur, tehlikeler karşısında şunu ya da bunu yapmakla ve kork-

maya ya da yiğit olmaya alışmakla, kimimiz yiğit kimimiz de korkak olur. Arzular ve öfkeler konusunda da durum böyle; çünkü kimi bu konularda şöyle davranmakla kimi de böyle davranmakla ölçülü ve sakin ya da haz düşkünü ve sinirli olur. Tek cümleyle söylersek, benzer etkinliklerden huylar oluşur. Bu nedenle etkinlikleri belli bir şekilde gerçekleştirmek gerek; çünkü bunların farklarına göre huylar oluşuyor. Demek taa gençlikten beri şöyle ya da böyle alışmak arasında az değil, çok büyük fark oluyor, daha doğrusu her şey buna bağlı.

Şu anda ele aldığımız konu diğer konular gibi teorik bilgi için olmadığına göre (erdemın ne olduğunu bilmek amacıyla değil, iyi olalım diye araştırma yapıyoruz; yoksa bunu ele almanın bir yararı olmazdı), eylemler konusunda onları nasıl gerçekleştirmek gerektiğini araştırmak zorunlu; çünkü dediğimiz gibi, huylarımızın nasıl olacağını da asıl bunlar belirliyor. Sağ akla göre eylemde bulunmak ortaktır; bu [hareket noktası olarak] kabul edilsin. Sağ aklın ne olduğu ve öteki erdemlerle ilgisinin nasıl olduğu ise daha sonra söylenecek. Şunu da eklemek gerekir ki, başlarda “temellendirmeler eldeki konuya göre istenmeli” dediğimiz gibi eylemlerden kesin olarak değil, biçimsel olarak söz etmeli; eylemler ve yararlı olanlar konusunda ise hiçbir şey sabit değildir —sağlığa yararlı şeyler konusunda olduğu gibi. Genel olan konusunda temellendirme böyle olduğuna göre, tekler konusundaki temellendirme çok daha az kesinlik taşır; çünkü o, ne bir sanat ne de bir talimat konusudur, tıpta ve kaptanlıkta olduğu gibi, eylemde bulunanlar hep duruma bakmalı. Ama şu anda üzerinde durduğumuz sav, her ne kadar böyle bir sav ise de, onu desteklemeyi denemeli, ilkin (görünmeyenler için görünenlerin tanıklığını kullanmak gerektiğine bakılırsa) güç ve sağlık konusunda gördüğümüz gibi, “bu tür şeyler doğal yapılan gereği eksiklik ya da aşırılık yüzünden bozulur” savını araştıralım: Nitekim aşırı ve eksik yapılan beden eğitimi gücü yıpratır; aynı şekilde iç-

ki ve yemekler çok fazla ya da çok az olduğu zaman sağlığı bozar, dengeli olduğu zaman ise sağlığı meydana getirir, artırır ve korur. Ölçülülük, yiğitlik ve öteki erdemlerde de bu böyledir. Her şeyden kaçan, korkan ve hiçbir şeye dayanamayan korkak; hiçbir şeyden hiçbir şekilde korkmayan, her şeyin üzerine giden cüretli olur. Aynı şekilde her hazı tadın ve hiçbirinden uzak kalmayan haz düşkünü, yabancı gibi hepsinden kaçan ise duygusuz oluyor. Ölçülülük de yiğitlik de aşırılık ya da eksiklik yüzünden bozulur, orta olma ile korunur. Ne var ki, aynı şeyler ve aynı şeylerin yapılması erdemlerin meydana gelmesini, artmasını ve bozulmasını sağladığı gibi, [gelecekteki] etkinliklerin de aynı şeylerden oluşmasını sağlar. Nitekim daha açık görünen başka durumlarda da bu böyle oluyor, örneğin güç sözkonusu olduğunda: Bol beslenmek ve büyük zahmetlere dayanmakla güç meydana gelir, güçlü kişi de bunları en çok yapabilendir. Erdemlerde de bu böyle; hazlardan uzak kalmakla ölçülü oluyoruz, ölçülü olmakla da onlardan daha çok uzak kalabiliyoruz; yiğitlikte de durum aynıdır; korkutucu şeyleri önlemeye ve onlara karşı dayanmaya alıştıkça yiğit oluyoruz, yiğit olmakla da korkutucu şeyler karşısında daha çok dayanabileceğiz. Yaptıklarımızı izleyen haz ya da acı, huyların belirtisi sayılmalı: Bedensel hazlardan uzak kalan ve bundan hoşnut olan ölçülü, bundan yakınan ise haz düşkündür; tehlikelere dayanan ve bundan hoşnut olan ya da üzülme-yen yiğit, üzülen ise korkaktır. Demek ki karakter erdemi hazlarla ve acılarla ilgilidir; nitekim haz uğruna çirkin şeyler yapıyoruz, acı yüzünden de güzel şeylerden uzak duruyoruz. Bunun için, Platon'un dediği gibi, bu şekilde bir yolunu bulup henüz çocuklukta gerektiği şeylerden haz alacak ve acı duyacak biçimde eğitilmek gerekir; doğru eğitim de budur. Ayrıca erdemlerin eylemlerle ve etkilenimlerle ilgili olduğuna bakılırsa, her eylemi ve her etkilenimi de haz ya da acı izliyorsa, erdem hazlar ve acılarla ilgili olsa gerek. Bunlar aracılığıyla veri-

len cezalar da bunu gösteriyor; çünkü cezalar bir tür tedavidir, tedaviler de doğal yapıları gereği karşıt şeylerden oluşur. Ayrıca daha önce de dediğimiz gibi, ruhun her huyu, doğal yapısı gereği daha kötü ve daha iyi kılan şeylerle ya da bu konularla ilgilidir. Kişiler hazlar ve acılar yüzünden, bunların peşinden koşmakla veya bunlardan kaçmakla; ya peşinde koşmama- 20
maları veya kaçmamaları gerekenlerin ya da gerekmediği zamanda veya gerekmediği şekilde veya aklın bu konularda belirlediği diğer şekillerde peşinde koşmamakla veya kaçmamakla kötü oluyorlar. Bu nedenledir ki erdemleri bir tür etki- 25
lenmeme ve dinginlik olarak da tanımlarlar. Bunu genel anlamda söyledikleri için —“gerektiği veya gerekmediği şekilde” veya “gerektiği zaman” diye ya da bu gibi başka şeyleri eklemedikleri için— pek doğru tanımlamıyorlar. Demek ki bu tür olan erdemın hazlar ve acılarla ilgili olarak en iyileri yaptıran, kötülüğün ise tersini yaptıran olduğu [hareket noktası olarak] kabul edilebilir. Aynı şeylerle ilgili olduğunu şunlardan 30
da açıkça görebiliriz: Bir tercihe götüren üç şey, kaçınmaya götüren de üç şey vardır: Güzel, yararlı, haz veren ve bunların karşıtı çirkin, zararlı, acı veren; bütün bunlarda iyi insan başarılı, kötü insan ise başarısız olur, özellikle de haz konusunda; çünkü haz canlılarda ortaktır ve tercih konusu olan her şeyle birlikte bulunur; çünkü güzel de yararlı da hoş görünür. Ayrıca 35
ca bebeklikten beri hepimizde bizle birlikte beslenir; bundan dolayı yaşamın her yanına sinmiş olan bu etkilenimi tümüyle 1105a
kazıyabilmek zordur. Eylemlerimizi de —kimimiz daha çok kimimiz daha az— haz ve acıya göre ayarlıyoruz. İşte bu nedenle tüm bu araştırmanın bunlar üzerine olması zorunlu. Eylemlerden iyi ya da kötü bir şekilde haz veya acı duyma önemli bir fark yaratır. Ayrıca Herakleitos’un dediği gibi⁹ hazza karşı koymak öfkeye¹⁰ karşı koymaktan daha güçtür; sanat da erdem de hep daha güç olanla ilgilidir, gerçekten de daha zor 10
olanda başarılı olmak daha iyidir. Dolayısıyla da gerek erdem

gerekse siyaset konusunda yapılan her araştırma haz ya da acı-
larla ilgilidir; bunları iyi yönde kullanan iyi, kötü yönde kulla-
nan ise kötü olacak. Demek ki erdemın acılar ve hazlarla ilgili ol-
duğu; onu oluşturanların aynı zamanda onu artırdığı ama baş-
ka şekilde gerçekleştirildiklerinde onu yok ettiği; ve onu oluş-
turmuş olan konularda etkinlikte bulunduğu belirtilmiş oldu.

Kişilerin adil işler yapma yapma adil, ölçülü işler yapma yapma
ölçülü olmaları gerektiğini söylememiz sorun yaratabilir; çün-
kü kişiler adil ve ölçülü işler yapıyorlarsa zaten adil ve ölçülü-
dürler: Okuyup yazanların ya da müzikle uğraşanların zaten
okuryazar ya da müzisyen olduğu gibi. Yoksa bu, sanatlarda
böyle değil midir? Bir rastlantı sonucu ya da bir başkasının teş-
vikiyle bir kişi belki okuyup yazabilir; ama, ancak okuryazar-
lıkla ilgili bir iş yaparsa ve bunu okuryazarca yaparsa —ki bu-
nu da kendisinde bulunan okuryazarlığa göre yaparsa— okur-
yazar olacaktır. Ayrıca sanatlarla ilgili durum ile erdemlerle il-
gili durum aynı değil; çünkü sanat ürünlerinin iyi olması ken-
dilerinde bulunan bir özelliktir; demek ki bunların belirli bir
özellik taşıyacak şekilde ortaya konması yeter; oysa erdemlere
uygun yapılanlar kendileri belirli özellikleri taşımakla adilce
veya ölçülü bir şekilde yapılmış olmazlar, ancak onları yap-
nın belirli özellikler taşımasıyla adilce ve ölçülü bir şekilde ya-
pılmış olurlar: İlkın yapan bilerek yapıyorsa, sonra tercih ede-
rek ve kendileri için tercih ederek yapıyorsa, üçüncü olarak da
emin ve sarsılmaz bir şekilde yapıyorsa. Bilerek yapma dışın-
da bunlar öteki sanatlarda gerekli sayılmazlar. Erdemlerle ilgili
olarak ise, bilmek hiç önemli değil, ya da çok az önemlidir; oy-
sa ötekiler, çok az şey değil, her şeyi sağlarlar. Çünkü adil ve öl-
çülü davranma davranma bu özellikler edinilir. Demek ki adil ve
ölçülü kişinin yapacağı gibi yapılanlara adil ve ölçülü denir;
bunları yapan değil, adil ve ölçülü kişilerin yaptıkları biçimde
yapan kişi adil ve ölçülü oluyor. O halde "adil işler yaparak ki-
şi adil, ölçülü işler yaparak kişi ölçülü olur" sözü yerindedir.

Bunları yapmayınca da hiç kimsenin hiçbir zaman iyi olması söz konusu olamaz. Ne var ki insanların çoğu bunu yapmıyor, söze sığınıp felsefe yaptıklarını, böylece de erdemli olacaklarını sanıyorlar; doktorları dikkatle dinleyen, ama onların yap dediklerinden hiçbirini yapmayan hastalara benzer bir şey yapıyorlar. Böyle tedavi görmekle nasıl bunların bedeni iyileşmeyecekse, onların ruhları da böyle felsefe yapmakla iyi olmayacaktır.

Bunlardan sonra erdemin ne olduğunu araştıralım. Ruhta olup bitenler üç türlü —etkilenimler, olanaklar ve huylar— olduğuna göre erdem bunlardan birisi olsa gerek. Arzu, öfke, korku, yüreklilik, kıskançlık, sevinç, sevgi, kin, özlem, hırs ve acımaya, genel ‘olarak’ da haz ya da acının izlediği şeylere ‘etkilenim’ diyorum; bunlardan etkilenebilmemizi sağlayanlara, sözgelişi öfkelenebilmemizi, acı duyabilmemizi ya da acıyabilmemizi sağlayanlara ‘olanak’ adını veriyorum. ‘Huylar’ diye de etkilenimlerle ilgili olarak iyi ya da kötü durumumuza diyorum, örneğin öfkelenmeyle ilgili olarak, aşın ya da gereken-den az öfkeleniyorsak kötü, orta şekilde öfkeleniyorsak iyi durumdayız. Öteki etkilenimlerde de bu böyledir. Demek ki erdemler de kötülükler de etkilenim değildir; çünkü erdemler ile kötülüklerle göre bize iyi ya da kötü denir ve etkilenimlere göre değil, erdemler ile kötülüklerle göre övülür ya da kınanırız (nitekim korkan ya da öfkelenen övülmez; sırf öfkelenen de yerilmez, belli bir şekilde öfkelenen yerilir). Ayrıca kendi tercihimizle öfkelenmez ya da korkmayız, oysa erdemler bazı tercihlerdir ya da tercihsiz olmuyorlar. Üstelik etkilenimlerle ilgili olarak ‘harekete getirildiğimiz’, oysa erdemlerle ilgili olarak ‘harekete getirildiğimiz’ değil, belli bir şeye ‘yatkın olduğumuz’ söylenir. Bu nedenle erdemler olanak da değildir; nitekim sırf etkilenme olanağına sahip olduğumuz için iyi ya da kötü olmayız; övülmeyiz de yerilmeyiz de. Ayrıca olanaklar bizde doğal olarak var, oysa doğal olarak iyi ya da kötü olmayız; bundan ise daha önce söz etmiştik. Öyleyse erdemler etki-

lenim ya da olanak değilse, geriye onların 'huy' olması kalıyor. Böylece erdemın cins bakımından ne olduğunu ortaya koymuş bulunuyoruz.

Ama bu kadarı, yani bir huy olduğunu söylemek yetmez, nasıl bir huy olduğunu da söylemek gerek. Şöyle diyelim: Her erdem neyin erdemi ise, onun iyi durumunda olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlar. Sözgelisi gözün erdemi gözü ve onun işini erdemli kılar; çünkü gözün erdemi sayesinde iyi görürüz. Aynı şekilde atın erdemi atı erdemli kılar; iyi koşmasını, binicisini iyi taşımasını ve düşmanların karşısında kaçmasını sağlar. Bu her şeyde böyleyse, insanın erdemi insanın iyi olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlayan huy olmalı. Bunun nasıl olacağını söylemiştik, ama bu, erdemın doğal yapısının nasıl olduğunu araştırırsak, başka bir yoldan da açıklığa kavuşur. Sürekli ve bölünebilir olan her şeyde daha çoğu, daha azı ve eşiti almak olanaklı, bunlar da nesnenin kendisine göre ya da bize göre olur; eşit olan ise aşırılık ile eksikliğin bir ortasıdır. Bir şeyin ortası iki ucundan eşit uzaklıkta olana diyorum, ki bu herkes için bir ve aynı şeydir; bize göre orta ise, ne fazla ne de eksik olana diyorum; bu ise tek değildir, herkes için de aynı değil. Örneğin bir şeyin çoğu on, azı iki ise, şeye göre alındığında ortası altı olur; çünkü eşit bir şekilde birini aşıyor, diğeri tarafından aşıyor; bu ise matematiksel oranlamaya göre ortadır. Oysa bize göre ortayı böyle almamak gerekir; nitekim biri için on kilo yemek çok, iki kilo yemek az ise, beden eğitimcisi altı kilo yemeği gerekli bulmayacaktır; çünkü bu da bunu yiyecek olan için az da olur çok da. Nitekim Milon" için az, beden eğitimine yeni başlayan biri için çok olur. Koşu ve güreşte de bu böyle. Demek her bilen kişi aşırılık ile eksiklikten kaçır, ortayı arar, onu tercih eder; bu orta ise şeyin ortası değil; bize göre orta olandır. Demek ki, eğer her bilim kendi işini ortaya bakarak ve işlerine buna göre yön vererek iyi biçimde gerçekleştiriyorsa (bu nedenle, aşırılık ve eksiklik

olumluyu bozduğu, 'orta olma' ise onu koruduğu için, kendilerine eklenecek ya da onlardan alınacak bir şey olmayan işlere iyi işler deriz; dediğimiz gibi iyi sanatçılar bunu gözeterek çalışır), erdem de, eğer doğa gibi her sanattan daha kesin ve iyi ise, ortayı hedef edinmek olsa gerek. Kastettiğim karakter erdemidir, çünkü o etkilenimlerle ve eylemlerle ilgili; aşırılık, eksiklik ve orta ise bunlarda olur: Örneğin korkma, cesaret etme, arzu etme, öfkelenme, acıma ve genelde haz alma ya da acı duymada daha az ve daha çok olur, her ikisi de iyi değil. Oysa gerektiği zaman, gereken şeylere, gereken kişilere karşı, gerektiği için, gerektiği gibi bunları yapmak orta olandır ve en iyidir, bu da erdeme özgüdür. Aynı biçimde eylemlerde de aşırılık, eksiklik ve orta söz konusudur. Erdem ise aşırılığı yanlış olan, eksikliği yerilen, ortası övülen ve isabetli olan etkilenimlerle ve eylemlerle ilgili; övülmek ve isabetli olmak da erdeme özgü. Demek erdem bir tür orta değildir; ortayı amaç edinir. Ayrıca yanlışla düşmek pek çok biçimde (Pythagorasçıların düşündüğü gibi, kötü sınırsızın, iyiye sınırlının özelliğidir), isabetli olmak ise tek biçimde olur (dolayısıyla ilki kolay ikincisi zordur; hedefe isabet etmemek kolay, isabet etmek ise zordur); bu nedenle de aşırılık ile eksiklik kötülüğe, orta olma ise erdeme özgüdür:

"İyiler bir çeşittir, kötüler ise çeşit çeşit." ¹²

O halde erdem, tercihlere ilişkin bir huy: Akıl tarafından ve aklı başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olanda bulunma huyudur. Bu, biri aşırılık, öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortasıdır; kötülük etkilenimlerde ve eylemlerde gerekenden aşırısı ya da eksigiştir, erdem ise ortayı bulma ve tercih etmedir. Bunun için neliği bakımından ve ne olduğunu dile getiren söz bakımından erdem orta değildir; en

iyi ile iyi bakımından ise uçta değildir. Ama her eylem ile her etkilenimin orta olması söz konusu değildir; nitekim bunlardan kimi adlarında kötölüğü içerir: Sözelgeşi hasetlik, arsızlık, kıskançlık; eylemler içinde de zina, hırsızlık, adam öldürme. Çünkü bütün bunların ve bu gibi şeylerin aşırılıklarının, eksikliklerinin değil, kendilerinin kötü olduğu söylenir. O halde bunlarda isabetli olmak olanaklı değildir, hep yanlışla düşmek söz konusu. Bunların iyi olması olmaması, zina konusunda olduğu gibi, kimle, ne zaman yapmak gerektiği söz konusu değildir; bunlardan birini yalnızca yapmak yanlış yapmak olur. Aynı şekilde haksızlık yapmak, korkak olmak, haz peşinde koşmak konusunda da orta olma ve aşırılık eksiklik olduğunu ileri sürmek söz konusu değildir; çünkü bu şekilde aşırılığın ve eksikliğin ortası diye aşırılığın aşırılığı ile eksikliğin eksikliği olacak. Buna karşın orta, bir bakıma uç olduğu için, ölçölülük ile yiğitlikte nasıl aşırılık ya da eksiklik yoksa onların da ortası, aşırılığı-eksikliği yok; nasıl yapılırsa yapılsın yanlışla düşölür. Genel olarak söylenirse, ne aşırılığın, eksikliğin bir ortası, ne de ortanın eksikliği ya da aşırılığı vardır.

Bunu yalnız genel anlamda söylememek, tek tek durumlarda da uygulamak gerekli; çünkü eylemlerle ilgili söylenen sözlerden genel konusunda olanlar daha yaygın, özel konusunda söylenenler ise daha doğrudur; çünkü eylemler tek tek durumlarla ilgilidir ve söylenenler bunlara uymalıdır. Bunları ana çizgileriyle ele alalım: Yiğitlik korkular ve cüretlerle ilgili orta değildir, korkusuzlukta aşırıya kaçanların adı yok (nitekim birçoğu adsızdır), cüretlilikte aşırı olan cüretli, korkmakta aşırıya kaçıp, yüreklilikte yetersiz kalan ise korkaktır. Hazlar ile acılar konusunda (hepsinde, özellikle acıların hepsinde değilse de) orta olma ölçölülük, aşırılık ise kendini tutamamazlıktır. Haz duymada eksiklik gösterenlere pek rastlanmaz, bu-

nun için bunlara ad verilmemiştir, biz 'duygusuz' diyelim. Para alma ile para verme konusunda orta olma cömertlik, aşırılığı ile eksikliği ise savurganlık ile cimriliktir; bunlarda insanlar karşıt yönde aşırılık ile eksiklik gösterir: Savurgan vermekte aşırılık almakta eksiklik, cimri ise almakta aşırılık vermekte eksiklik gösterir. Şimdilik bunlara biçimsel olarak, kısaca değinmekle yetinelim; daha sonra bunlar daha kesin belirlenecektir. Para konusunda başka tutumlar da vardır: ortası, ihtişam (muhteşem cömertten farklıdır, muhteşem büyük şeyler için, cömert daha küçük şeyler için para harcar); aşırılığı gösteriş budalalığı ve kabasabalık, eksikliğiye eli sıkılık. Bunlar cömertlikle ilgili olanlardan ayrıdır; nerede ayrıldıkları daha sonra söylenecek. Onur ile onursuzluk konusunda orta olma yüce gönüllülüktür, aşırılığı kendini büyük görme diye bir şey, eksikliği ise kendini küçük görmedir. Nasıl küçük şeylerle ilgili olan cömertlik ihtişamdan —dediğimiz gibi— ayrılsa, büyük bir onurla ilgili olan yüce gönüllülüğün karşısında, daha küçük onurla ilgili bir özellik var; onuru gerektiği gibi, gerektiğinden çok ve gerektiğinden az arzu etmek olanaklıdır; böyle bir arzuda aşırı olana onur düşkün, eksik kalana ise onuru umursamaz denir; orta olanın ise adı yok. Bu tutumların —onura düşkün olanınki olan onura düşkünlük dışında— adları yok. Bu nedenle uçta olanlar ortanın yerini alma iddiasındadır. Biz de kimi kez onur düşkününe orta deriz, kimi kez ise onuru umursamayana; kimi kez onur düşkününe överiz, kimi kez de onuru umursamayanı. Hangi nedenle bunu yaptığımız daha sonra söylenecek. Şimdi giriştiğimiz biçimde geri kalanlardan sözedelim. Öfke konusunda da aşırılık, eksiklik, orta olma var; bunlar hemen hemen adsız olmakla birlikte, orta olma sakın diyerek, orta olmayı sakınlık diye adlandıralım; uç noktalardan aşırı olan sinirli olsun —kötülük sinirliliktir— eksiklik gösteren öfkesiz, eksiklik de öfkesizlik. Biribirlerine benzemelerine karşın, farklı olan üç orta daha var: Hepsi insanlar

arasındaki ilişkilerdeki konuşmalar ve eylemlerle ilgilidir; farkları ise, birinin bu konularda samimi olma ile ötekilerin ise hoşla ilgili olmasıdır. Bunun da bir türü şakada, bir türü de yaşamın her durumunda söz konusu. Her şeyde orta olmanın

15 övülmesi gerektiğini, uçların ise övülesi, doğru olmadıklarını, yerilmeleri gerektiğini daha iyi görebilmek için bunlardan da söz etmeli. Bunların çoğu adsızdır, ötekilerde de yaptığımız gibi, bunlara da açıklık kazandırmak ve kolay izlenebilir hale getirmek için, bunlara biz ad bulmayı deneyelim. Samimiyet konusunda orta olan insan bir tür samimidir; bu ortaya da samimiyet diyelim. Kendini başka türlü gösterme aşırıya doğru olursa şarlatanlık, buna sahip olana da şarlatan, eksikliğe doğru olursa istihza, buna sahip olana da müstehzi diyelim. Şakadaki hoş konusundaysa orta olana şakacı, tutumun adına şakacılık; aşırılığına şaklabanlık, buna sahip olana da şaklaban; eksiklik gösterene yabanıl, bu huya da yabanıllık diyelim. Yaşamdaki bir başka hoş konusunda, gerektiği gibi hoş olana dost, ortasına dostluk; aşırılık gösterene, bu bir nedenle değilse koltukçu, bir çıkarı varsa dalkavuk; eksiklik gösterene ve hiçbir şeyi beğenmeyene, kavgacı olana çetin adam diyelim.

20 Başa gelenlerle ve etkilenenlerle de ilgili ortalar vardır: Utanma bir erdem değildir, ama utanmayı bilen övülür; çünkü bu konularda orta olma söz konusudur; aşırıya kaçıp her şeyden utanan utangaç, eksiklik gösteren ya da hiçbir şeyden utanmayan yüz­süz; ortası da utanmayı bilendir. İnfial, kıskançlık ile hasetin ortasıdır, bunlar da çevremizdekilerin durumlarına ilişkin duyulan acı ve hazla ilgilidirler; infial duyan, haksız yere iyi durumda olanlar karşısında acı duyar; kıskanç ise bunu

25 aşırıya götürerek iyi durumda olan herkes karşısında acı duyar; haset duyan ise üzülmekten öylesine uzaktır ki, başkasının acı duymasına sevinir. Bunlardan, başka yerde de söz etmek için fırsat olacak. Kendisinden bir tek anlamda söz edilmeyen adalet konusunu da bundan sonra ele alıp, her iki anla-

mında da ortalar olduğunu söyleyeceğiz. Akıl erdemleriyle ilgili olarak da aynı şeyi yapacağız. 10

İkisi aşırılık ile eksiklik şeklinde kötülük, biri de orta olma erdemi olmak üzere [sayısı] üç olan tutumların hepsi, belli bir biçimde birbiriyle bir karşıtlık içindedir; uçlar hem ortaya hem birbirlerine, orta ise uçlara karşıttır. Nasıl eşit, daha küçüğe göre daha büyük, daha büyüğe göre daha küçükse, etkilimlerde ve eylemlerde orta huylar eksikliklere göre aşırı, aşırılıklara göre eksik oluyor. Yiğit korkağa göre cüretli, cüretliye göre korkak görünüyor. Aynı biçimde ölçülü, duygusuzca göre haz düşkünü, haz düşkününe göre duygusuz; cömert cimriye göre savurgan, savurgana göre cimri görünür. Bu nedenle uçlarda olanların her biri orta olanını ötekinin tarafına doğru iter. Korkak yiğite cüretli, cüretli de korkak der. Öteki durumlarda da bu böyle. Bunlar birbirlerine böyle karşıt olduklarından, uçlar birbirlerine, ortaya olan karşıtlıklarından daha karşıttır. Nasıl büyüğün küçükten, küçüğün büyükten uzaklığı, her ikisinin eşitten uzaklığından daha çoksa, bunların da birbirlerine uzaklığı, ortaya olan uzaklıklarından daha çok. Ayrıca yiğitlik ve ataklıkta, cömertlik ve savurganlıkta olduğu gibi; kimi uçlarla ortanın belli bir benzerliği var; oysa birbirlerine göre, uçlar arasında çok büyük benzersizlik var; birbirinden en uzak olanlar karşıt olarak tanımlanır, dolayısıyla birbirlerine daha uzak olanlar birbirlerine daha karşıttırlar. Orta olan ile karşılaştırıldıklarında kimi şeylerin eksiklikleri kimilerinin ise aşırılıkları daha karşıttır; sözgelimi yiğitliğin karşıtı, aşırılık olan ataklık değil, eksiklik olan korkaklıktır; ölçülülüğün karşıtı eksiklik olan duygusuzluk değil, aşırılık olan haz düşkünlüğüdür. Bunun iki nedeni var: Biri o nesnenin kendisinden kaynaklanıyor: Bir ucun ortaya daha yakın ve daha benzer oluşundan dolayı, ortanın karşısına onu değil, daha çok öteki ucu koyarız; örneğin yiğitliğe ataklık daha benzer ve daha yakın, korkaklık ise daha uzak görüldüğü için, yiğitliğin 10

karşısına daha çok korkaklığı koyarız; ortadan daha uzakta olanlar daha karşıt gibi görünür. Demek ki ilk neden bu; nenenin kendisinden kaynaklanıyor; öteki nedense doğrudan bizim kendimizden kaynaklanıyor. Doğal olan şeyler ortaya daha karşıt gibi görünür; sözgelimi doğal olarak hazlara daha çok meylimiz var, bunun için düzenli bir yaşamdan çok, haz düşkünlüğüne meylederiz. Dolayısıyla da kendimizi daha çok verdiğimiz şeylere daha karşıt deriz; bu nedenle de aşırılık olan haz düşkünlüğü ölçülülüğe daha karşıttır.

O halde karakter erdeminin orta olma olduğu ve ne şekilde orta olduğu: Biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortası olduğu ve etkilenimlerde ve eylemlerde ortayı hedef edinmekle böyle olduğu yeterince belirtilmiş oldu. Bu nedenle erdemli olmak güç iştir. Her şeyde ortayı bulmak zor iştir, söz-
gelişi bir dairenin ortasını bulmak herkesin değil, bilen işi-
dir; aynı şekilde öfkelenmek, para vermek ve harcamak herke-
sin yapabileceği kolay bir şeydir; ama bunların kime, ne kadar, ne zaman, niçin, nasıl yapılacağı ne herkesin bileceği bir şey ne de kolaydır. Bunları iyi yapmanın ender, övülesi, güzel bir şey
olmasının nedeni de bu. Bunun için Kalypso'nun öğütlediği
gibi, ortayı arayanın önce ona daha karşıt olandan uzak kalma-
sı gerekiyor:

"Bu dumanın, bu dalganın dışında tut gemiyi" ¹³

Nitekim uçlardan biri ötekinden daha çok yanlışa götürür; ortayı bulmak ise son derece güç olduğundan, derler ki, ikinci yol olarak en az kötü olanları seçmek gerekir. Bu da tam bizim söylediğimiz biçimde olur. O halde kendimizin de yat-
kın olduğumuz şeylere bakmak gerekiyor; çünkü herbirimiz
bir başka şeye yatkınız. Bu da bizim nelerden haz aldığımız-
dan, nelerden de acı duyduğumuzdan anlaşılacaktır. Öyleyse

kendimizi bunlara ters yöne doğru çekmemiz gerekli; eğri 5
 odunları düzeltenlerin yaptığı gibi, isabetsizlikten çok uzak-
 laşmakla ortaya ulaşacağız. Her şeyde de hoştan ve hazdan sa-
 kınmak gerek; çünkü haz konusunda taraflı olmadan yargıda 10
 bulunamıyoruz. Troia'nın ileri gelenlerinin Helene'ye duyduk-
 larının¹⁴ ayrısını bizim de hazza karşı duymamız ve her du-
 rumda onların sözlerini yinelememiz gerekiyor; bu şekilde
 onu uzaklaştırırsak, daha az isabetsizlik ederiz. Özetle söyler-
 sek, bunları yapınca ortaya daha kolay isabet edebileceğiz. Bu
 belki çok zordur, özellikle de tek tek durumlarda: Çünkü nasıl, 15
 kime karşı, neden ve ne kadar süreyle öfkelenmek gerektiğini
 belirlemek kolay değil; nitekim kimi kez öfkelenmeyenleri
 övüp, onlara sakın diyoruz, kimi kez de öfkeye kapılanlara 'er-
 kek' diyoruz. Ama uygun olandan —aşırılık ya da eksikliğe
 doğru— biraz uzaklaşan değil, fazla uzaklaşan kişi yerilir; 20
 çünkü bu tür biri göze batır. Ancak bunun nereye kadar ve ne
 dereceye kadar yerilmesi gerektiğini akılla belirlemek de kolay
 değil. Duyulara verilen şeylerin herhangi biri için de kolay de-
 ğildir; çünkü bu tür şeyler tek tek şeyler arasında yer alırlar,
 bunlara ilişkin yargı da bunları duymada verilir. Bunlardan şu
 kadarı görülüyor ki, ortanın huyu her şeyde övülen bir huy- 25
 dur ve kimi kez aşırılığa, kimi kez de eksikliğe doğru bir eğil-
 im göstermek gerekir. Ortaya ve uygun olana en kolay da bu
 şekilde isabet edeceğiz.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Erdemin duygulanımlarla ve eylemlerle ilgili olduğuna 30
 ve isteyerek yapılanlarda övgüler ile yergiler, istemeyerek ya-
 pılanlarda ise bağışlama, hatta kimi kez acıma söz konusu ol-
 duğuna bakılırsa, 'isteyerek' ve 'istemeyerek' yapılanı belirle-

mek, erdem konusunda araştırma yapanlar için herhalde gereklidir; yasa koyanlar için de ödüllendirme ve ceza verme konusunda yararlıdır. Zorla ya da bilgisizlik nedeniyle yapılanlar istemeyerek yapılmış gibi görünüyor. Başlangıcı, yapanın ya da maruz kalanın dışında bulunan, böyle olduğundan dolayı da yapanın ya da maruz kalanın hiç payı olmadan yapılan 'zorla yapılan'dır; sözgelimi bir insanın rüzgâr ya da onu elinde tutanlar tarafından bir yere sürüklenmesi gibi. Daha büyük kötülükler korkusundan ya da iyi bir şey için yapılanların ise —örneğin bir tiran çocuklarını ya da ana-babasını elinde tuttuğu birine zorla kötü bir şey yapmasını emrederse ve bunu yaptığı takdirde onlar kurtulacaksa, yapmadığı takdirde de öldürüleceklerse, böyle bir şeyin— isteyerek mi yoksa istemeyerek mi yapıldığı tartışılmalı. Bunun bir benzeri fırtınalarda denize bir şeyler atmada oluyor: Genellikle hiç kimse isteyerek bir şey atmaz; akli başında herkes, kendisinin ve ötekilerin kurtulması için atar. Demek böyle eylemler bir karışımdır, ama daha çok isteyerek yapılanlara benzerler; çünkü yapıldıkları anda tercih ediliyorlar, eylemin amacı da duruma uygundur. Eylemlerin isteyerek veya istemeyerek yapıldığı, yapıldığı ana bakılarak söylenmeli. Bu gibi durumlarda isteyerek yapılıyor, çünkü böyle eylemlerde organları harekete geçirmenin başlangıcı yapanın kendisinde bulunuyor; başlangıcı kendisinde olan şeyleri yapmak ya da yapmamak da ona bağlı. O halde bu tür şeyler isteyerek yapılıyor, ama mutlak anlamda herhalde istemeyerek yapılıyor denilebilir. Çünkü hiç kimse böyle bir şeyin kendisini o şey olarak tercih etmez. Kimi kez kişiler; böyle eylemler için, yani daha önemli ve iyi şeylere karşılık çirkin ya da acı veren şeylere katlandıkları için övülürler bile; tersini yaptıklarında ise yerilirler. Karşılığında iyi ya da uygun bir şey olmaksızın en çirkin şeye katlanmaksa kötülerin özelliği. Kimi eylemler de övülmez, ancak bağışlanır, sözgelisi biri yapmaması gereken ama insanın doğal yapısını aşan, hiç kimsenin

katlanamayacağı şeyler yaparsa. Ama kimi şeyler vardır ki kişi bunları yapmaya herhalde zorlanamaz, en büyük kötülüklerle katlanarak ölmesi bile gerekebilir. Nitekim Euripides'te¹⁵ Alkmaion'u annesini öldürmeye zorlayan nedenler gülünç görünüyor. Kimi zaman da neyi neye tercih etmek ya da ne yerine, neye katlanmak gerektiğini görebilmek güç; bunu gördükten sonra ise bunda ısrar etmek daha da güç. Çünkü, çoğu zaman, beklenenler üzüntü vericidir, kişilerin yapmak zorunda kaldıkları ise kötüdür; bu nedenle övgüler ile yergiler kişilerin bunları yapmak zorunda kalıp kalmadıklarına göre oluyor. O halde nelere zorla yapılanlar demek gerek? Acaba, genel olarak söylenirse, nedeni yapanın dışında olduğu, onun hiç payı olmadığı zaman yapılanlara mı? Kendileri istenmeyen ama yapıldıkları anda başka şeylere tercih edilenler ve başlangıçları yapanda bulunanlar, kendileri istenmeyerek yapılıyor, ama o anda başka şeylere karşılık istenerek. O halde daha çok, isteyerek yapılanlara benziyorlar; çünkü eylemler tek tek şeyler arasındadır, bunlar da isteyerek yapılır, ama hangilerini hangilerine tercih etmek gerektiğini belirlemek kolay değildir; çünkü tek tek şeylerdeki farklar pek çoktur. Şayet hoş ve güzel şeylerin zorlayıcı olduklarını söyleyen olursa (nitekim dışardan zorlarlar), onun için her şey zorlayıcı olsa gerek; çünkü herkes her şeyi bunlar uğruna yapıyor. Bir şeyi zorla ve istemeden yapanlar acı çeker; hoş ve güzel bir şey için yapanlarsa haz duyar. Böyle şeyler tarafından kolayca avlandığı için kendini değil, dış etkenleri suçlamak; güzel eylemlerin nedeni olarak kendini, çirkin eylemlerin nedeni olarak ise hoş şeyleri göstermek gülünç olurdu. O halde 'zorla yapılan', zorlanmış kişinin hiç katılmadığı, başlangıcı onun dışında bulunan şey gibi görünüyor.

Bilgisizlikten dolayı yapılan, tümüyle, istenerek yapılan değildir; üzüntü ve pişmanlık getireni istenmeyerek yapılanıdır. Bilgisizlikten dolayı bir şey yapan ve bundan tedirgin ol-

mayan insan, yaptığını —bilmediğine göre— isteyerek yapmamıştır, ama —üzüntü duymadığına göre— istemeyerek de yapmamıştır. O halde bilgisizlikten dolayı bir şey yapanlardan, pişman olan için “istemeyerek yaptı” denebilir, ama pişman olmayan için —ötekinden farklı olduğundan— “isteyerek yapmadı” ifadesini kullanalım; farklı olduğu için kendine özgü bir adı olması daha iyi. Bilgisizlikten dolayı bir şeyi yapmak ile bilmeden yapmak da birbirinden ayrı görünüyor. Sarhoş ya da öfkelenmiş olan biri yaptığını bilgisizlikten dolayı yapıyor görünmüyor; söylenen nedenlerden birinden dolayı yapıyor, ama bilerek değil, bilmeden. Her kötü kişi yapılması gerekenleri ve uzak durulması gerekenleri bilmez; böyle bir yanlışlıktan dolayı insanlara adaletsiz ve genel olarak kötü oluyor. ‘İstemeyerek yapmış’ ifadesi ise yararlı olanı bilmeyen için kullanılamaz; çünkü istemeyerek yapmanın nedeni tercihe ilişkin bilgisizlik değildir (bu bilgisizlik kötülüğün nedenidir), genele ilişkin bilgisizlik de değildir (bu bilgisizlik yüzünden kişiler yerilir); istemeyerek yapmanın nedeni tek tek şeylere ilişkin —eylemin aralarında yer aldığı ve hakkında olduğu şeylere ilişkin— bilgisizliktir; bunlarda acıma ve bağışlama söz konusu, çünkü bunlardan birini bilmeyen yaptığını istemeden yapıyor. O halde bunları da —neler ve kaç tane olduğunu— belirlemek herhalde fena olmayacak. Yani kim, neyi, ne hakkında, hangi durumda yapıyor, kimi kez de ne ile —sözelimi hangi araçla— ne için —sözelimi kurtuluş için— nasıl —sözelimi sükunetle mi yoksa sertçe mi yapıyor. Hiç kimse, deli değilse, bunların bütünü bilmemezlik edemez; sözelimi yapanı bilmemesi olanaksızdır, çünkü kişi kendini bilmeyebilir mi? Oysa kişi yaptığı şeyi bilmeyebilir: Örneğin bir şeyi söylemişse “ağzımdan kaçtı” denmesi ya da Aiskhylos’un¹⁶ sırlarla ilgili olarak “söylenmemesi gerektiğini bilmiyordum” demesi gibi; ya da nasıl çalıştığını göstermek isterken —sözleşisi yapanın elinden kaçması gibi. Biri de Merope¹⁷ gibi, oğlunu

düşman sanabilir ya da ucu açık mızrağı korumalı sanabilir ve taşı, sünger taşı sanabilir; kurtarmak amacıyla birine ilâç vermekle onu öldürebilir; ya da parmak güreşçilerinin yaptığı gibi, yalnızca dokunmak isterken yaralayabilir. O halde bilgisizlik eylemin bütün bu yanlarıyla ilgili olduğuna göre, bunlardan birini —özellikle de en önemlilerini— bilmeden eylemde bulunan, yaptığını istemeyerek yapmış görünüyor; en önemli olanların ise, eylemin içinde yapıldığı koşullar ve eylemin amacı olduğu görünüyor. O halde böyle bir bilgisizliğe göre istemeyerek yapıldığı söylenen eylemin üzüntü vermesi ve pişmanlık getirmesi gerekiyor.

Zorla ya da bilgisizlikten dolayı yapılan ‘istemeyerek yapılan’ olduğuna göre, ‘isteyerek yapılan’ —öyle görünüyor ki— başlangıcı eylemin tek tek koşullarını bilen kişide olduğu zaman yapılandır. Belki de tutku ya da arzu yüzünden olan şeylere ‘istemeyerek yapılanlar’ demek doğru değil. Böyle olsa, öteki canlılardan hiçbirisi —çocuklar da— isteyerek eylemde bulunmayacak, bu bir; ikincisi, acaba arzu ve tutku nedeniyle yaptıklarımızın hiçbirini mi isteyerek yapmıyoruz; yoksa güzel şeyleri isteyerek, kötü şeyleri istemeyerek mi yapıyoruz? Ya da, neden bir ve aynı olduğuna göre, bu gülünç olmaz mı? Kişinin arzulaması gerekli olanlara ‘istemeyerek yapılanlar’ demek herhalde yersiz olur; kimi şeyler konusunda öfkelenmek, kimi şeyler konusunda da —sağlık ve öğrenme gibi— arzu duymak gerekiyor, istemeyerek yapılanların üzüntü verici olduğu, arzuya uygun olanlarınsa hoş olduğu görünüyor. Üstelik istemeyerek yapıлып yapılmamaları bakımından, yapılan yanlışların hesaplı ya da öfkeden dolayı yapılması arasında ne fark var? Çünkü her ikisinden de kaçınmalıdır. Akıldan pay almayan duygulanımlar ise, daha az insanca görünmüyor, dolaşısıyla öfke ve arzudan kaynaklanan insan eylemleri de insanca. Demek bunları ‘istemeyerek yapılanlar’ olarak saymak uygun değil.

İsteyerek ve istemeyerek yapılanı belirledikten sonra, sıra
5 tercihi ele almaya geldi; çünkü erdemle çok yakın ilişkili
olduğu ve karakterler konusunda eylemlerden daha çok yargı-
ya varmaya yardımcı olduğu düşünülüyor. Tercih, isteyerek
yapılan bir şey gibi görünüyor, ama aynı şey değil; 'isteyerek
yapılan' daha kapsamlı. Nitekim isteyerek eylemde bulunma
çocuklarla hayvanlarda da görülür, ama tercih görülmez. Bir-
10 denbire yapılanlara da isteyerek yapılanlar diyoruz, ama terci-
he göre değil. Onun arzu, tutku, isteme ya da bir çeşit sanı ol-
duğunu söyleyenler doğru söylemiyorlar; çünkü akıl sahibi ol-
mayanlarda tercih yoktur, ama arzu ile tutku ortaktır. Kendine
egemen olmayan kişi tercihle değil, arzuyla davranır; oysa
15 kendine egemen olan kişi tersine, arzuyla değil, tercihle davra-
nır. Arzu tercihe ters düşebilir, oysa arzu arzuya ters düşmez.
Ayrıca arzu hoşla ve üzüntü verenle ilgili; tercih ise ne üzücü
olanla ne de hoşla ilgili. Tutku tercihle daha da az ilgilidir, çün-
kü tutku yüzünden yapılanlar tercihle en az ilgili görünüyor.
20 Biribirlerine yakın görünmelerine karşın, tercih isteme de de-
ğildir. Çünkü olanaksızların tercih edilmesi sözkonusu değil;
biri olanaksız bir şeyi tercih ettiğini söylerse, aptal olduğu dü-
şünülür, oysa olanaksızların da istenmesi sözkonusudur. Örneğin
ölümsüzlüğün. Ayrıca kişi hiçbir zaman kendisinin ya-
pamayacağı şeyleri isteyebilir; örneğin bir oyuncuyu ya da bir
25 sporcuyu yenmeyi; hiç kimse böyle şeyleri tercih etmez, kendi-
sinin yapabileceğini düşündüğü şeyleri tercih eder. İsteme da-
ha çok amaçla, tercih ise amaca götüren şeylerle ilgili; örneğin
sağlıklı olmayı isteriz, bizi sağlıklı kılacak şeyleri ise tercih eder-
riz; mutlu olmak isteriz, istediğimizi söyleriz; onu tercih ettiğ-
30imizi söylemek ise uygun değildir. Kısaca, tercih elimizde olan
şeylerle ilgili görünüyor. Tercih kanı da olamaz, çünkü kanı
her şeyle ilgili görünüyor, öncesiz sonrasız olanlar ve olanak-
sız şeylerle ilgisi elimizde olanlarla ilgisinden hiç de daha az
değil; kanı doğru ve yanlış diye ayrılır, iyi ya da kötü diye de-

ğil; tercihse daha çok iyi ve kötüyle ilgili. Gerçi hiç kimse tercihinin genel olarak kanıyla aynı şey olduğunu herhalde söylemez. Ne var ki belli bir kanıyla da aynı değildir, çünkü biz, şu ya da bu kanıya sahip olmakla değil, iyi ya da kötü şeyleri tercih etmekle belirli nitelikte kişiler oluruz. Nitekim bizler iyi ya da kötü şeyleri edinmeyi ya da onlardan uzak durmayı tercih ederiz; bir şeyin ne olduğu, kime yararlı olduğu ya da nasıl olduğu konusunda ise kanımız olur; bir şeyi edinmek ya da ondan uzak durmak konusunda pek kanımız olmaz. Ayrıca tercih, doğrunun tercihi olmaktan çok gerekenin tercihi olmakla övülür, kanıysa doğruluk derecesiyle. Özellikle iyi olduklarını bildiğimiz şeyleri tercih ederiz; pek iyi bilmediğimiz şeylerde kanımız olur. En iyi şeyleri tercih edenler ile bunlar konusunda kanısı olanların aynı olmadıkları görünüyor; kimilerinin daha iyi kanuları vardır, ama kötülükten dolayı yapılması gerekeni tercih etmezler. Kanunun tercihten önce gelmesi ya da onu izlemesi arasında bir fark yok; çünkü bunu değil, onun kanıyla aynı şey olup olmadığını araştırıyoruz. Söylenenlerden hiçbiri olmadığına göre, tercih nedir ya da özelliği nedir? İsteyerek yapılanı benziyor, ama isteyerek yapılan her şey tercih edilmiş değil. Yoksa o, 'enine boyuna düşünülen' mi? Çünkü tercih akılla ve düşünmeyle yapılır; nitekim adı¹⁸ bile [proairesis] 'başka şeylerden önce seçilmesi gerekliliği' anlamına geliyor.

1112a

5

10

15

20

Her şey konusunda enine boyuna düşünülür mü, her şey düşünme nesnesi midir? Yoksa bazı şeylerin enine boyuna düşünülmesi sözkonusu değil midir? 'Düşünme nesnesi' diye, herhalde aptal ya da deli birinin düşündüğü şeye değil, usa sahip birinin düşündüğü şeye demeli. Hiç kimse öncesiz-sonrasız şeyler hakkında enine boyuna düşünmüyor; sözgelimi evren üzerinde ya da hypotenüs ile dik kenarların eş ölçüde olmadığı üzerine kimse enine boyuna düşünmüyor. Yine hiç kimse hareket halinde olanlar ama hep aynı şekilde —ister zo-

- 25 runlu olarak ister doğal yapıları gereği ya da bir başka nedenle hep aynı şekilde— olup bitenler konusunda enine boyuna düşünmez; örneğin güneşin dönüşleri ve doğuşları konusunda. Değişik zamanlarda değişik biçimde olan biten şeyler konusunda da, sözgelimi kuraklık ile yağış konusunda enine boyuna düşünülmez; ne de bir rastlantı sonucu olanların üzerinde, sözgelimi bir definenin bulunması üzerinde. Hatta insanlarla ilgili her şey konusunda da enine boyuna düşünülmez.
- 30 Örneğin hiçbir Lakedaimonialı İskitlerin en iyi şekilde nasıl yönetileceği konusunda enine boyuna düşünmez; çünkü bunların hiçbirisi bizim aracılığımızla olmaz. Demek biz, elimizde olan ve yapılabilecek şeyler üzerinde enine boyuna düşünürüz; çünkü bunlar kalıyor. Nitekim nedenlerin doğa, zorunluluk, rastlantı, bir de us ve insan aracılığıyla gerçekleştirebilecek her şey olduğu görünüyor. Her insan da kendi aracılığıyla
- 1112b gerçekleştirebilecek şeyleri enine boyuna düşünür. Kesin, kendi kendine yeter olan bilimlerde konusunda da enine boyuna düşünülmez, sözgelimi harfler konusunda (çünkü bunları nasıl yazmamız gerektiği konusunda tereddüt etmiyoruz); ancak bizim aracılığımızla olan ama hep aynı biçimde olmayan şeyler konusunda enine boyuna düşünürüz: Örneğin tıp, ticaret konularında, beden eğitiminden çok daha az kesinliğe ulaşmış
- 5 kaptanlık konusunda; diğer sanatlarda da durum böyledir, bilimlerden çok sanatlarda enine boyuna düşünürüz, çünkü daha çok bunlarda tereddüt ederiz. O halde enine boyuna düşünme çoğu zaman belirli bir şekilde olanlarda, ama [bir durumda]
- 10 da] nasıl olacakları belirsiz olanlarda ve belirlenemeyenlerde sözkonusudur. Önemli konuları kendimizin yeterince kestirebileceğimize güvenemeyerek başkalarına danışırız. Amaçlar üzerinde değil, amaçlara ulaştıran şeyler konusunda enine boyuna düşünürüz; bir doktor iyileştirip iyileştirmemesi, bir konuşmacı ikna edip etmemesi, bir siyaset adamı yasalara göre yönetip yönetmemesi konusunda düşünüp durmaz; öteki

mesleklerde de hiç kimse amaçlar konusunda enine boyuna düşünmez; amacı belirleyip nasıl ve hangi araçlarla ona ulaşacağını araştırır ve birçok yoldan ulaşılabilir gibi görünürse, en kolay, en iyi şekilde nasıl gerçekleştirebileceğini; bu yol tekse, onun aracılığıyla nasıl olabileceğini, onun da sırasıyla —bulunması bakımından en son olan ilk nedene varıncaya dek— nasıl olabileceğini araştırır. Düşünüp taşman kişi, sözünü ettiğimiz şekilde, sanki bir şekli araştırıp çözümlüyor gibidir (her araştırmanın bir enine boyuna düşünme olmadığı —sözelimi matematikte— ama her enine boyuna düşünmenin bir araştırma olduğu görünüyor); çözümlemedeki son adımın ise olmadaki ilk olduğu görünüyor. Olanaksız olan bir şeyle karşılaştıkları takdirde vazgeçiyorlar, sözelimi para gerekiyorsa ve sağlanamıyorsa; ama olanaklı görünüyorsa, yapmaya girişiyorlar. Olanaklı olanlar ise, bizim aracılığımızla gerçekleştirecek olanlardır; dostların aracılığıyla gerçekleştirecek olanlar, bir anlamda bizim aracılığımızla gerçekleştirebilir sayılır; çünkü başlangıçları bizdedir. Kimi kez araçlar, kimi kez onların kullanılışı araştırılır; öteki durumlarda da bu böyle: Kimi kez hangi araçla, kimi kez nasıl, kimi kez de kimin aracılığıyla bir şeyin nasıl gerçekleştirebileceği araştırılır. Demek, dediğimiz gibi, insan, eylemlerin başlangıcı görünüyor; enine boyuna düşünme kişinin kendisinin yapabilecekleri konusundadır, eylemler de başka şeyler için yapılır. Çünkü hakkında düşünülüp taşınılan, amaç değil, amaca götürenlerdir; tek tek şeyler üzerine de enine boyuna düşünülmez; örneğin “şu bir ekmek mi, ya da gerektiği gibi pişirilmiş mi?” diye düşünülmez; bunlar algılama işidir. Kişi hep enine boyuna düşünecek olsa, bu sonsuza dek gider. Düşünülüp taşınılan ile tercih edilen aynı şeydir, şu farkla ki tercih edilen artık belirlenmiş bulunuyor; çünkü enine boyuna düşünmeyle hakkında karar verilen tercih edilendir. Kişi eylemin başlangıcını kendinde —hem de kendindeki kendisine yol gösterende— arayıp bulunca, nasıl eylemde bulunacağını

15

20

25

30

1113a

5

araştırmaya son verir; çünkü tercihi yapan ondaki bu yol gösterendir. Bu, Homeros'un betimlediği eski yönetimlerden de belli; krallar tercih ettikleri şeyleri halka ilân ederlermiş. O halde "tercih edilmiş şey", elimizde olan şeylere ilişkin enine boyuna düşünülmüş arzu edilen bir şey olduğuna göre, tercih de kendi elimizde olan şeylere ilişkin enine boyuna düşünülmüş arzu olur; enine boyuna düşünerek karar verdiğimizde, düşünüp taşınmamıza uygun arzu etmiş oluruz. Böylece tercihi biçimsel olarak belirlemiş ve nelerle ilgili olduğunu —amaçlara götürenlerle ilgili olduğunu— söylemiş olduk.

İstemenin amaçla ilgili olduğunu daha önce söyledik; istenenin ise, kimi iyi, kimi de iyi gözükken olduğunu düşünür, "istenen iyidir" diyenlere bakılırsa, doğru tercih yapmayanın istediği şeyin, istenen şey olmadığı sonucu çıkar (çünkü o, istenecek bir şey olacaksa, iyi de olmalı; oysa o durumda kötüydü); diğer yandan "istenen, iyi gözükendir" diyenlere bakılırsa, hiçbir şeyin doğal olarak istenecek bir şey olmadığı, ancak her kişi ona öyle görüneni istediği sonucu çıkar; ne var ki başka başka insanlara başka başka şeyler —ve olabilir ki birbirine karşıt şeyler— öyle görünüyor. Bu sonuçları beğenmiyorsa, acaba "iyi genel olarak ve doğru olarak istenendir, her bir kişinin isteği ise ona iyi görünendir" mi dememiz gerek? Bu durumda erdemli kişinin istediği doğru olarak istenen, sıradan birinin istediği ise rastlantı sonucu istenen olacak, tıpkı bedenler konusunda olduğu gibi: Sağlam olanlar için gerçekten sağlığı koruyucu şeyler sağlıklıdır, hastalıklı olanlar içinse başka şeyler; acı, tatlı, sıcak, ağır ve benzeri şeyler için de bu böyle, çünkü erdemli kişi tek tek şeyler hakkında doğru yargıda bulunur ve tek tek şeyler konusunda 'doğru' ona görünendir. Her kişinin durumuna göre güzel ve hoş olan şeyler vardır; ve belki de erdemli kişinin başkalarından en büyük farkı, tek tek şeylerde doğruyu görmesinde bulunur: Sanki onların ölçüsü

ve ölçütüdür. Çoğu kimsenin ise haz yüzünden yanıldığı görü-
lüyor, çünkü haz, iyi bir şey olmadığı halde, onlara iyi görünü-
yor. O zaman hoş olanı iyi diye tercih ediyorlar, acıdan da kö-
tü diye kaçıyorlar.

1113b

İstenen, amaç olduğuna göre; enine boyuna düşünülen ve
tercih edilenler ise amaca götürenler olduğuna göre, bunlarla
ilgili eylemler tercihe bağlı ve isteyerek yapılan eylemler olsa
gerek. Erdemlerin etkinlikleri de bunlarla ilgili. Demek ki er-
dem de, aynı şekilde kötülük de elimizdedir. Yapılması elimiz-
de olan şeyleri yapmamak da elimizdedir; hayır demek elimiz-
de olan şeylere evet demek de elimizde. Öyleyse iyi olan bir şe-
yi yapmak elimizdeyse, çirkin olan bir şeyi yapmamak da eli-
mizde; iyi olan bir şeyi yapmamak elimizdeyse, çirkin olan bir
şeyi yapmak da elimizde, iyi ve kötü şeyleri yapmak ve aynı
şekilde bunları yapmamak elimizdeyse —iyi olmak ve kötü ol-
mak da bu idiyse— demek ki doğru olmak da kötü olmak da
elimizdedir. Hiç kimsenin isteyerek kötü olmadığını ne de is-
temeyerek kutlu olduğunu söylemek bir bakıma doğru, bir ba-
kımaya yanlıştır: Hiç kimse istemeden kutlu olmaz, ama kötülük
isteyerek oluyor. Yoksa biraz önce söylediklerimizden şüphe
etmek ve insanın, çocuklarının olduğu gibi eylemlerinin de
başlangıcı ve doğurunu olduğunu söylememek gerekirdi. Bun-
lar böyle görünüyorsa ve biz [eylemleri] bizde olanlardan baş-
ka başlangıçlara götüremiyorsak, başlangıçları bizde olanlar,
kendileri de elimizde olanlardır ve isteyerek yapılır. Buna tek
tek kişiler de yasa koyucuların kendileri de tanıklık eder gibi
görünüyor; nitekim onlar, kötü işler yapanları —bunları zorla
ya da nedeni kendileri olmayan bilgisizlikten dolayı yapma-
dıktan takdirde— cezalandırarak hizaya getiriyorlar; güzel
şeyler yapanları ise ödüllendiriyorlar; amaçları da bunları teş-
vik etmek, ötekileri ise engellemektir. Oysa hiç kimse elinde ol-
mayan ve isteyerek olmayan şeyleri yapmaya teşvik edilemez;
sözgelişi hiç kimsenin ısınmamaya, acı ya da açlık duymama-

5

10

15

20

25

- 30 ya ya da benzeri başka bir şeye ikna edilmesi olacak iş değildir; çünkü bunları daha az duymaya hiç de ikna olacak değiliz. Bilmemenin kendisi bile —yani kişi kendisi bilmemenin nedeni görünüyorsa— cezalandırılır; sözgelişi sarhoşlar için ceza iki kattır; çünkü yaptığığın başlangıcı kendisindedir, sarhoş olmamak ona bağlıdır; sarhoşluk ise [yaptığını] bilmemesinin nedeni. Yasalarda bilinmesi gereken ve bilinmesi zor olmayan bir şeyi bilmeyenleri de cezalandırırlar; bilgisizliklerini gidermek kendi ellerinde olmasına karşın, savsama nedeniyle başka konuları da bilmedikleri düşünülenlere aynı şekilde ceza verilir; çünkü bilmeme durumunda olmamak ellerindeydi. Çünkü buna çaba göstermek onlara bağlı. Belki de “öyle kişilerdir ki, çaba gösteremezler” denebilir; ama böyle kişiler olmalarının nedeni kendileridir; başıboş yaşadıkları için adaletsiz ya da haz düşkünü olmalarının nedeni de kendileridir. Kimileri kötü işler yapmakla, kimileri de içki içip benzeri şeyler yaparak yaşamakla; çünkü tek tek şeyler konusundaki etkinlikler onları böyle yapar. Bu bir yarışma ya da başka bir iş için çalışanlarda da apaçık görünüyor; çünkü onlar sürekli olarak etkin halde yaşıyorlar. Öyleyse huyların tek tek şeyler konusunda etkinlikte bulunmakla meydana geldiğini bilmemek, bütünüyle duyarsız birinin özelliğidir. Ayrıca adaletsizlik yapanın adaletsiz kişi olmak istememesi ya da haz peşinde olanın haz düşkünü bir kişi olmak istememesi akla aykırıdır. Ama eğer biri onu adaletsiz yapacak şeyi bilmeden yapmıyorsa, isteyerek adaletsiz olur; istediği anda da adaletsiz olmaya son vererek adil bir kişi olmayacaktır. Hasta kişi de bu şekilde sağlıklı olmaz; kendini dizginlemeden yaşadığı ve doktorları dinlemediği için isteyerek hastaysa bile. Hasta olmamak bir zamanlar onun için olanaklı iken, bu fırsatı kaçırdı mı, onu yeniden elde edemez; tıpkı bir taşı fırlatanın onu yeniden elde edememesi gibi. Ama atmak ona bağlıydı, çünkü başlangıç onun elindeydi. Aynı şekilde adaletsiz veya haz düşkünü kişi için de

böyle olmamak başlangıçta elindedir; bunun için de onlar isteyerek öyle oluyorlar; bir kere olduktan sonra da öyle olmamaları artık olanaksızdır. Yalnız ruhun kötülükleri değil, bedenin kimi kötülükleri de isteyerek edinilir, kınadıklarımız da bunlardır; hiç kimse doğuştan çirkin kişileri ayıplamaz, hareket-sizlik ya da özensizlik nedeniyle çirkin olanları kınar. Güçsüz- 25 lük ve sakatlık konusunda da bu böyledir; nitekim hiç kimse doğuştan, bir hastalık yüzünden ya da yaralanmadan ötürü kör olan birini kınamaz, daha çok acıma duyar; oysa ayyaşlık yüzünden ya da başka bir şeye düşkünlük yüzünden öyle olan birini herkes kınar. O halde bedenle ilgili kötülüklerden bize 30 bağlı olanlar kınanırlar, elimizde olmayanlar ise kınanmazlar. Eğer bu böyle ise, başka konulardaki kötülüklerden kınananlar da bize bağlı olanlar olacaktır. Ayrıca biri diyebilir ki herkes kendisine iyi görüneni arzu eder, ama hayal gücünün efendisi değildir; her bir kişi nasıl insansa amaç da ona öyle görünür; 1114b öyleyse her kişi belli bir şekilde kendi huyunun nedeni ise, hayalinin de nedeni belli bir şekilde kendisi olacaktır; ama değilse, kötü bir şey yapmasının nedeni de kendisi değildir ve bunları amacı bilmemekten dolayı yapar, bunlarla kendisi için en iyinin gerçekleşeceğini sanarak; o amacı arzulaması ise kendi 5 seçimi değildir; eğer iyi yargıda bulunup gerçekten iyi olanı tercih edecekse, görme gücüyle olduğu gibi, böyle doğmuş olmalı; yetenekli insan da doğuştan bu gücün bulunduğu insandır; 10 çünkü bu, en önemli ve en güzel şeydir —başkasından ne alınabilecek ne de öğrenilebilecek, doğal olarak nasılsa öyle sahip olunacak bir şey. Tam ve gerçek anlamda yeteneklilik bu bakımdan iyi ve güzel bir doğal yapıya sahip olmaktır. İşte bunlar doğruysa, erdem niye kötülükten daha çok isteyerek sahip olunan bir şey oluyor? Çünkü her ikisi —hem iyi hem de 15 kötü kişi— ister doğal olarak ister başka bir yoldan olsun aynı şekilde amaç ediniyor ve bu amaç karşılarında duruyor, öteki şeyleri ise bu amaçla ilgili olarak herhangi bir şekilde yapıyor-

lar. Demek ki, ister amacı —bu ne olursa olsun— kişi doğal olarak edinmesin ama edinilmesinde kendi payı olsun, isterse de amaç doğal olsun ama öteki her şeyi erdemli kişi isteyerek
 20 yapsın, erdem isteyerek olan bir şeydir; öyleyse kötülük de isteyerek olmaktan geri kalmaz. Çünkü amaç konusunda olmasa bile eylemlerde kişinin aracılığıyla gerçekleşen bir şeyin olması, kötü kişi için de sözkonusudur. O halde eğer, dediğimiz gibi, erdemler isteyerek olan şeylerse (çünkü huylarımızın nedeni belli bir şekilde kendimiziz de ve nasılsak buna göre amacımızı koyuyoruz) kötülükler de isteyerek olan şeyler
 25 olur; çünkü durumları aynıdır.

Böylece erdemlerin ortak cinsini biçimsel olarak belirlemiş ve orta olmalar olduklarını, onları oluşturan eylemleri yapmayı sağlayan huylar olduklarını, elimizde olduklarını ve isteyerek edinildiklerini ve sağ aklın buyurduğu şekilde olduklarını söylemiş olduk. Ama eylemler ile huylar aynı anlamda 'isteyerek olan' şeyler değildir; çünkü tek tek durumları bilince, baştan sona kadar eylemlerimize hakimizdir, oysa huylarımızın başlangıcına hakimiz, tek tek durumlarda beklenen
 30 ise —tıpkı hastalıklarda olduğu gibi— bilinemez; ama belli bir şekilde davranmak ya da davranmamak elimizde olduğu için, bundan ötürü isteyerek olan şeylerdir.

Şimdi yeniden her bir erdemi ele alarak, onların neler olduklarını, nelerle ilgili olduklarını ve nasıl olduklarını söyleyelim; böylece ne kadar erdem olduğu da açığa çıkacak, ilk olarak yiğitlikten sözedelim. Korkular ve cüretlerle ilgili bir orta olma olduğu daha önce açığa çıktı; bizim korkutucu şeylerden korktuğumuz açık; bunlarsa genellikle söylenebileceği gibi kötüdürler; bundan ötürü korkuyu kötülüğün beklentisi olarak
 5 tanımalarlar. Nitekim biz bütün kötülüklerden korkarız, sözgeşi kötü ünden, yoksulluktan, hastalıktan, dostsuzluktan, ölümden; ama yiğit bunların hepsi ile ilgili görünmüyor; çün-

kü bunların bazılarından korkmak gerekir ve bazılarında
 korkmak güzel bir şeydir, korkmamak ise çirkindir; —söz geli-
 şî kötü ünden korkmamak; nitekim ondan korkan kişi, erdem-
 li ve duyarlı bir kişidir, korkmayansa utanmaz bir kişi. Böyle
 birine kimileri eğretilme yoluyla yiğit derler, çünkü yiğitle 15
 benzer bir yanı vardır; çünkü yiğit kişi de korkusuzdur. Belki
 de yoksulluktan ve hastalıktan, kısaca bir kötülüğe ya da kişi-
 nin kendisine bağlı olmayan böyle şeylerden korkmamak ge-
 gerekir. Ama bunlar karşısında korkmayan da yiğit değildir, onu
 bir benzerlikten ötürü böyle adlandırıyoruz; nitekim kimi cö-
 mert kişiler savaştaki tehlikelerde korkak oldukları halde, var- 20
 lıklarını kaybetmeyi yüreklilikle karşılarlar. Çocukları ve karı-
 sı karşısında küstahlıktan, kıskançlıktan ya da bu tür şeylerden
 korkan korkak olmadığı gibi, kırbaçlanmak üzere iken yürek-
 lilik gösteren de yiğit değildir. O halde korkutucu şeylerin
 hangileri konusunda yiğit olunuyor? Yoksa en önemli olanlar- 25
 da mı? Çünkü hiç kimse korkunç şeyler karşısında daha daya-
 nıklı olmaz. En korkutucu şey ise ölümdür, çünkü sondur ve
 ölmüş biri için hiçbir şey artık iyi ya da kötü görünmüyor. Yi-
 ğit kişi her durumdaki ölümle de ilgili görünmüyor, söz gelişi
 denizden ya da hastalıklardan olan ölümlerde. Öyleyse hangi 30
 durumlardaki ölümlerle? Acaba en güzel durumlardakinde
 mi? Savaştaki ölümler böyledir; çünkü en büyük ve en güzel
 tehlike içinde olan ölümler bunlardır. Kent yönetimlerinin ve
 monarkların böyle ölenleri onurlandırmaları da bunu gösteri-
 yor. O zaman asıl anlamında yiğit kişi, güzel bir ölüm karşısın-
 da ve ölümü getirebilecek şeylerle burun buruna geldiğinde
 korku duymayana denebilir; böyle şeylerse savaşta olur. Elbet-
 te yiğit kişi denizde ve hastalıklarda da korku duymaz, ama 35
 denizciler gibi değil; çünkü denizci olmayanlar umutlarını 1115b
 kesmişlerdir ve böyle bir ölüm öfkeliendiriyor onları; oysa de-
 nizciler deneyimlerinden dolayı umut içindedirler. Ayrıca yiğit
 kişiler karşı koymanın olduğu ve ölümün güzel olduğu yerde

yiğitçe davranırlar; oysa böyle felâketlerde bunların hiçbiri
5 yoktur.

Korkutucu olan, herkes için aynı değildir, insanı aşan korkutucu bir şeyden de sözederiz. Bu, usa sahip olan herkes için korkulacak bir şeydir; insana göre olan korkutucu şeyler ise,
10 büyüklük bakımından, daha çok ya da daha az korkutucu olmaları bakımından farklılık gösterir. Yürekendirici şeylerde de bu böyledir. Yiğit kişi insan olarak kendini korkuya kaptırmaz. İnsan için korkutucu olan şeylerden gerektiği gibi korkacak ve güzel bir şey için aklın gerektirdiği şekilde katlanacaktır; çünkü erdemnin amacı budur. Bunlardan ise daha az ya da
15 daha çok korkulabilir; ayrıca korkutmayacak şeylerden de sanki korkulacak şeylermiş gibi korkulabilir. Yanılığlardan kimi, korkulması gerekmeyen şeylerden korkmaktan, gerekmediği şekilde korkmaktan, kimi ise gerekmediği zaman ya da bu gibi koşullarda korkmaktan ortaya çıkıyor. Yürekendiren şeyler konusunda da bu böyledir. O halde korkulması gereken şeylerden ve gerekli nedenlerden dolayı gerektiği şekilde ve gerektiği zaman korkan, cesaret edilmesi gereken şeyleri yapmaya cesaret eden kişi yiğittir; çünkü yiğit kişi yakışan biçimde ve aklın gösterdiği şekilde etkilenir ve eylemde bulunur. Her etkinliğin amacı ise huya göre olan bir amaçtır. Yiğit biri için de
20 yiğitlik güzel bir şeydir; amacı da böyledir; çünkü tek tek şeyler amaçla belirlenir. Dolayısıyla yiğit kişi güzel bir şey için yiğitliğe uygun olan şeylere dayanır ya da onları yapar. Korkmamakta aşırıya kaçanların adı yoktur (daha önce de pek çok şeyin adı olmadığını söylemiştik); ama eğer biri hiçbir şeyden — Keltler için söylendiği gibi, ne depremden ne de selden— korkmuyorsa, ya çılgındır ya da vurdumduymaz. Korkulacak şeylerde korkmamakta aşırıya kaçan kişi ise cüretlidir. Cüretli kişi şarlatan ve yiğitlik taslayan sayılır; çünkü o korkutucu şeyler konusunda yiğit kişi nasılsa öyle görünmek ister; yapabildiği şeylerde ona öykünür. Bunun için bunların çoğu yalan-
30

cı pehlivandırlar; çünkü yapabildikleri yerde cüret gösterir, ama korkutucu şeyler karşısında dayanamazlar. Korkmakta aşırıya kaçan ise korkaktır; çünkü o gerekmeyen şeylerden, gerekmediği şekilde korkar ve bu tür öteki özellikleri taşır. Yüreklilikte ise geri kalır; ama daha çok, acılar konusunda aşırılık göstermekle tanınır. Korkak kişi karamsardır, çünkü her şeyden korkar. Yiğit ise tam tersi, çünkü yürekli olmak iyimser kişinin işidir. O halde hem korkak, hem cüretli hem de yiğit kişi aynı şeylerle ilgilidir, ama bunlar karşısında değişik tutumları olur: İlk ikisi aşırıya kaçar veya eksik kalır, yiğit ise orta olma özelliğine sahiptir ve gerektiği gibi olur. Ayrıca cüretli kişiler öne atılan kişilerdir, tehlikelerden önce gönüllü oldukları halde, tehlikeyi görünce kaçarlara; oysa yiğit kişiler iş başında etkindirler, daha önce ise sakin.

35

1116a

5

O halde, dediğimiz gibi yiğitlik, sözünü ettiğimiz konularda cesaret edilecek ve korkulacak şeylerle ilgili orta olmadır; bunları güzel olduğu için tercih eder ve dayanır; ya da bunları yapmamak çirkin olduğu için. Buna karşın yoksulluktan, aşktan ya da acıdan kaçmak için ölmek bir yiğidin değil, daha çok bir korkağın işidir; çünkü zor şeylerden kaçmak gevşektir ve güzel olduğu için bir katlanma değil, kötü olandan kaçmadır, işte yiğitlik böyle bir şeydir, ama başka şeylere de yiğitlik denir. Bunlar beş türdür: ilki yurttaşların cesaretiyle ilgilidir; yiğitliğe en çok o benzer; çünkü yurttaşların hem yasalardaki cezalardan ve ayıp olduğundan dolayı, hem de onurlandırıldığından dolayı tehlikelere dayandıkları görünüyor. Bundan ötürü korkakların onursuz, yiğitlerin ise onurlu sayıldıkları yerde, bunlar en yürekli kişiler sayılıyor. Homeros da bunları yiğit olarak almıyor, sözgelişi Diomedes'i ve Hektor'u:

15

20

"Polydamas beni suçlayacak ilk kişidir" 19

ve [Diomedes]

25 *"Günün birinde Hektor Troialılara hitap ederken:*

Tydeus'un oğlu benden [kaçtı]" ²⁰ diyecek.

En çok bu yiğitlik daha önce sözü edilene benziyor, çünkü erdemden ötürü oluyor —utanmaktan ve güzel bir şeyi (onuru) arzu etmekten ötürü ve çirkin olduğu için ayıptan kaçmaktan ötürü. Yöneticilerin zorladığı kişileri de bunların arasına katmak gerekebilir; ama bunlar daha kötüdür, çünkü utanmaktan değil, korkudan bunu yapıyorlar ve çirkin olandan değil, acı veren şeyden kaçıyorlar; çünkü yöneticileri bunları yapmaya zorluyor, Hektor'un yaptığı gibi:

"Çatışmadan kaçarken kimi yakalarsam,

35 *kaçamayacaktır köpeklere yem olmaktan."* ²¹

Önlerine kattıklarını geriye doğru kaçtıkları zaman vuranlar ve hendeklerin ya da böyle yerlerin önüne dikenler aynı şeyi yapıyorlar; hepsi zorluyor onları. Oysa zorunluluktan değil, güzel olduğu için yiğit olmak gerekir. Tekler konusunda deneyim de yiğitlik sayılıyor. Bundan ötürü Sokrates de yiğitliğin bilim olduğunu düşünmüştür. Başka başka konularda deneyimli olanlar başka başkadır; savaşla ilgili işlerde ise askerler deneyimlidir. Savaşta birçok boşluk görülüyor ve bunları en çok onlar görüyorlar; ötekiler bunların ne gibi olduklarını bilmedikleri için de, onlar yiğit gibi görünüyorlar. Ayrıca, deneyimlerinden dolayı bir şeye uğramadan zarar verebiliyorlar, çünkü silahları kullanabiliyorlar ve silahları, hem zarar ver-
1116b meye hem de zarara uğramamaya en elverişli silâhlardır; silâhlanmış olarak silâhsız kişilerle veya atletler amatörlerle savaşıyor gibidirler; nitekim mücadelelerde en yiğit olanlar en iyi savaşçılar değildir, en güçlüler ve en iyi bedenlere sahip olanlar
5
10
15

en iyi savaşçılardır. Askerler ise tehlike fazlalaşınca ve sayıları ya da araç gereçleri daha az olunca korkak olurlar; ilk kaçanlar da onlardır, yurttaşlar ise orada kalarak ölürlər, Hermaion'da²² olduğu gibi. Çünkü onlar için kaçmak çirkin bir şeydir ve ölüm böyle bir kurtuluştan daha tercih edilir bir şeydir. Diğerleri ise kendilerini güçlü sanarak başlangıçta tehlikeye atılırlar, ama tehlikenin farkına varınca, çirkin olandan çok ölümden korktukları için kaçarlar; yiğit ise böyle değildir. Öte yandan öfkeyi de yiğitlikten sayarlar; nitekim kimi kişiler öfkeden ötürü de yiğit gibi gözüdürler, tıpkı kendilerini yaralayanlara saldıran yaban hayvanları gibi; çünkü yiğit kişiler de öfkeli mi-
zaçlı kişilerdir; çünkü öfke tehlikeler arasında en çok harekete
getiren şeydir; bundan ötürü Homeros "öfkesine²³ güç kattı",
"tutkusunu ve öfkesini uyandırdı", "burun deliklerini saran
çetin tutku", "kanı tutuştu"²⁴ der; bütün bunlar öfkenin uyan-
ması ve şiddet anlamına geliyor gibi görünüyor; oysa yiğit ki-
şiler bir şeyi güzel diye yaparlar, öfkeleri ise onlara yardımcı
olur; oysa yaban hayvanları acı yüzünden yaparlar, vuruldu-
klarından ya da korktuklarından dolayı; ama ormanda [ya da
bataklıkta] iseler yaklaşmazlar. Demek ki acı ya da öfkeden sü-
rüklenerek, tehlikelerin hiçbirini kestirmeden tehlikeye atılma-
ları yiğitlik değildir, yoksa aç oldukları için eşekler de yiğit
olurdu; onlara vursanız bile otlamaktan vazgeçmezler. Zina
yapanlar da arzuları yüzünden pek çok şeye cesaret ederler
[acı ya da öfkeden dolayı tehlikeye atılanlar yiğit değildir]. Öf-
keden ötürü olanı en doğal yiğitlik gibi görünüyor, ama ancak
tercih ve amaç ona eklenince yiğitlik oluyor. Nitekim insanlar
öfkelenindikleri zaman acı çekiyor, öç alınca da haz duyuyorlar,
bunlar uğruna mücadele edenler ise yiğit değil, mücadelecidirler; çünkü bunlar güzel bir şey için ve aklın gösterdiği gibi
savaşıyor, etkilenme yüzünden savaşıyor; ama yiğitle bir
benzerlikleri de var. Kendine güvenen kişiler de yiğit değildir;

20

25

30

35

1117a

5

10

pek çok kez ve pek çok insanı yendiklerinden dolayı tehlikeye atılma yürekliliği gösterirler; her ikisi de yüreklilik gösterdikleri için birbirlerine benzerler, ama yiğit kişiler daha önce söylediklerimizden ötürü yüreklilik gösteriyor, kendine güvenenler ise iyi olduklarını ve hiçbir zarara uğramayacaklarını sandıkları için. Sarhoş olanlar da böyle bir şey yapıyor; çünkü onlar da kendilerine güvenir. Ama işler bekledikleri gibi olmayınca kaçarlar; oysa bir yiğidin özelliği, insan için korkutucu ya da böyle görünen şeylere dayanmaktır, çünkü böyle yapmak güzel, yapmamak çirkin bir şeydir. Bunun için önceden görünenlerde değil, beklenmedik tehlikelerde korkusuz ve dingin olmak daha yiğit olan insanın özelliği gibi görünür; çünkü hazırlıklı olmasından çok huyundan dolayı cesaret gösteriyor; nitekim önceden görünenleri kişi hesapla ve akılla tercih edebilir, ama ansızın gelenleri huyuna uygun olarak. Bilmeden eylemde bulunanlar da yiğit görünürler ve kendine güvenen kişilerden pek uzak değillerdir; ama bunların bir iddiası olmadığından daha da kötüdürler, ötekilerin ise vardır; bunun için kendine güvenenler bir süre dayanırlar; yanılmış olanlar ise işlerin tahmin ettiklerinden başka türlü olduğunun farkına varınca kaçarlar; Sikyonlular diye Ispartalılarla karşılaşınca çarpışan Argosluların başına geldiği gibi. Böylece kimlerin yiğit olduğu, kimlerin de yiğit görüldüğü söylenmiş oldu.

Cesaret gösterme ve korkmayla ilgili olan yiğitlik, her iki siyle de aynı şekilde ilgili değildir, daha çok korkulacak şeylerle ilgilidir; nitekim cesaret edilecek şeylerden çok korkulacak şeyler karşısında dingin olabilen ve bunlarla ilgili tutumu gerektiği gibi olan yiğittir. Nitekim, dediğimiz gibi, acı veren şeylere katlanmaları bakımından onlara yiğit deniyor; bunun için yiğitlik hem acılar getiren bir şeydir, hem de haklı olarak övülür, çünkü acılara dayanmak hoş şeylerden uzak kalmaktan daha güçtür. Ama yiğitliğin amacının hoş olduğu, ancak çev-

resindeki etkenlerle gölgelendiği düşünülebilir, atletizm yarış- 1117b
malarında da olduğu gibi; nitekim boksörler için amaç hoştur
—yarışmaların niçini taç ve onurlardır— ama yumruk yemek
etten kemikten olduklarından acıtır; bütün çalışmalar da acı
verir, bütün bu etkenler pek çok, buna karşılık niçinlerin kü-
çük bir şey olması yüzünden, hiç hoş bir yanı yok gibi görünü-
yor. Yiğitlik konusunda da böyle bir şey oluyorsa, ölüm ve ya- 5
ralanmalar yiğit kişi için de acı verici olacak, o istemeden başı-
na gelecek, ama o bunlara dayanacaktır, çünkü bunu yapmak
güzel ya da yapmamak çirkindir. Erdeme ne kadar tam sahip- 10
se ve ne kadar mutluysa, ölüm [düşüncesin]den de o kadar acı
çekecektir. Çünkü böyle biri en fazla yaşamaya lâyıktır ve en
büyük iyilerden bilerek yoksun kalacaktır, bu da acı vericidir.
Ama bundan dolayı o daha az yiğit olmaz, bunların yerine sa-
vaşta güzel olanı tercih ettiği için belki de daha çok yiğit olur.
O halde böyle etkinlikte bulunma —amaca ulaştığı zaman dı- 15
şında— tüm erdemlerde söz konusu değildir. Böyle insanların
değil, daha az yiğit olanların iyi askerler olmalarını (onlar için
iyi olan başka bir şeyleri olmadığından) herhalde engelleyen
bir şey yoktur; çünkü bunlar tehlikelere atılmaya hazırdırlar
ve yaşamlarını küçük kazançlarla değiştirirler. Yiğitlik konu-
sunda bu söylenenler yeter; bu söylenenlerden onun ne oldu- 20
ğunu biçimsel olarak belirlemek güç değildir.

Yiğitlikten sonra ölçülülükten söz edelim; bunların ruhun
akıldan pay almayan yanlarıyla ilgili erdemler oldukları düşü-
nülüyor. Ölçülülüğün hazlar konusunda bir orta olma olduğu- 25
nu daha önce söylemiştik; acılarla ise daha az ve değişik bir bi-
çimde ilgilidir: Haz düşkünlüğü de onlarda görünüyor. Hangi
hazlarla ilgili olduğu konusunu şimdi belirleyeceğiz. Bedenle
ve ruhla ilgili olanları ayıralım, örneğin onur sevgisi ve öğren- 30
me sevgisi gibi; her insan, sevdiği bu şeylerden haz alır ve et-
kilenen beden değil, daha çok düşünme yetisidir. Böyle hazlar
konusunda insanlara ne ölçülü ne de haz düşkünü denir; be-

denle ilgili olmayan başka hazlar konusunda da bu böyle: Nitekim biz hikâye dinlemeyi ya da anlatmayı sevenlere ya da günlerini lâfla geçirenlere haz düşkünü değil, geveze deriz; 35 para ya da dostlar uğruna acı çekenlere de haz düşkünü demiyoruz. O halde ölçülülük bedensel hazlarla ilgili olsa gerek, 1118a ama bunların da hepsiyle ilgili değildir; nitekim görme duyusuyla ilgili şeylerden —örneğin renklerden, şekillerden, resimlerden— hoşlananlara ne haz düşkünü ne de ölçülü deriz; 5 her ne kadar bunlardan da gerektiği gibi ya da gereğinden fazla veya az hoşlanmak olanaklı sayılıyorsa da. İşitme duyusuyla ilgili olanlarda da durum aynıdır; nitekim müzik ya da oyunları dinlemekten fazla hoşlananlara hiç kimse haz düşkünü 10 demez, gerektiği gibi hoşlananlara da ölçülü demez. Rastlantısal olanların dışında koku alma duyusuyla ilgili olarak fazla hoşlananlara da böyle denmez; nitekim elma, gül ya da tutsü kokusundan hoşlanan kişilere değil, yağ kokularından ya da yemek kokularından hoşlananlara haz düşkünü deriz; haz düşkünleri bu kokulardan, onlara arzuladıkları şeyleri hatırlattıkları için hoşlanıyorlar. Gerçi, acıktıklarında yemek kokusundan hoşlanan insanlar da görmek olanaklı, ama genellikle 15 böyle kokulardan hoşlanmak haz düşkünü kişinin özelliğidir; çünkü bunlar arzuladığı şeylerdir. Öteki canlılarda da, rastlantısal olanların dışında, bu duyularla haz alma sözkonusu değildir. Nitekim köpekler tavşan kokusundan değil, onu yemekten hoşlanırlar, ama tavşanın farkına varmalarını koku 20 sağlar. Arslan da ineğin böğürmesinden değil, onu yemekten hoşlanır; [böğürmesinden] yakınlarda olduğunun farkına varır, bundan dolayı da hoşlanır gözükür; aynı şekilde "bir geyik ya da yaban keçisi gördüğü" [ya da bulduğu] için değil, kendisine bir ziyafet çıktığı için haz duyar. O halde ölçülülük ve 25 haz düşkünlüğü, öteki hayvanlarla da ortak olan böyle hazlarla ilgilidir ve bundan ötürü bu hazlar kölece ve hayvansal görünüyorlar. Bunlarla ilgili duyular dokunma ve tad alma du-

yularıdır. Tad alma duyusunu bile çok az, hatta hiç kullanmıyorlar galiba; çünkü tad alma duyusunun işi şeylerin tadına bakmaktır, lezzetleri ayırmaktır; şarapları deneyenler ve yemeklere baharat katanlar bunu yapıyorlar; ama bundan pek haz almazlar, en azından haz düşkününü olanlar. Bunlar yemede, içmede ve cinsellik denende dokunma yoluyla sağlananlardan haz alırlar. Bundan ötürü, oburun biri boynunun bir turnanın-
kinden daha uzun olmasını diliyordu; dokunmayla haz aldığı için. O halde haz düşkünlüğünün ilgili olduğu duyu en yaygın olanıdır; insan olarak değil, hayvan olarak bizde bulunduğu için haklı olarak ayıplanacak bir şey sayılıyor. O halde böyle şeylerden haz almak ve en çok bunlardan hoşlanmak hayvanca bir şeydir. Dokunma duyusu aracılığıyla duyulan en soylu hazlar bunların dışındadır, spor salonlarındaki masaj ya da bedeni ısıtma aracılığıyla duyulan hazlar gibi; çünkü haz düşkünlü kişinin dokunma hazzı bütün bedenle değil, onun belli kısımlarıyla ilgilidir. Arzulardan bazılarının ortak olduğu, bazılarının ise kişilere özgü ve sonradan edinilmiş olduğu sanılıyor; sözgelişi yemek arzusu doğaldır; çünkü yemek gereksinimi duyan herkes kuru ya da yaş besinler arzu eder, bazen ikisini de; bir de delikanlı ise ve gücünün doruğundaysa —Homeros'un dediği gibi— bir de yatağı arzu eder. Ama herkes, şu ya da bu olsun, aynı şeyleri arzu etmez, ne de hep aynı şeyleri. Bunun için arzular kendimize özgü görünüyor. Ama yine de bunda doğal bir şey var, çünkü başka başka insanlar için başka başka şeyler hoştur, ama bazı şeyler herkes için hoştur. Şimdi, doğal arzular da pek az kişi yanılıyor, bu da bir yönde oluyor: Fazla yönünde; çünkü rastgele yemek ya da şişinceye kadar içmek, derece bakımından doğal olana göre aşırıya kaçmaktır; çünkü doğal arzu eksik olanın giderilmesidir. Bunun için gerekenden çok tıkanıklara obur denir. Pek kaba saba olan insanlar böyle oluyor. Buna karşın kişilere özgü hazlar konusunda pek çok insan pek çok şekilde yanılıyor. Şu ya da bu “—

sever" denenler, ya hoşlanmamaları gereken şeylerden hoşlanmakla ya gerekenden çok hoşlanmakla, ya da çokların hoşlandığı şekilde hoşlanmakla veya gerektiği şekilde hoşlanmamakla aşırılığa düşerler, haz düşkünleri ise her bakımdan aşırılığa düşerler; hoşlanmamaları gereken bazı şeylerden hoşlanırlar (çünkü tiksindirici şeylerdir); ve bunların bir kısmından hoşlanmaları gerekiyorsa da, gerektiğinden fazla ya da çoğunluğun hoşlandığı şekilde hoşlanırlar. O halde hazlarda aşırılığa kaçmanın haz düşkünlüğü olduğu ve kınanacak bir şey olduğu açık. Acılar konusunda ise, yiğitlikte olduğu gibi dayanana ölçülü, dayanamayana haz düşkünü denmez; hoş şeylere sahip olmadığı için gerektiğinden çok acı çekene haz düşkünü (acıyı meydana getiren yine hazdır), haz yokluğundan acı duymayana ise ölçülü denir.

1119a O halde haz düşkünü hoş şeylerin tümünü ya da en hoş olanları arzu eder ve arzuları onu güder, öyle ki bunları başka şeylere tercih eder. Bunun için hem bunlara ulaşamadığında, hem de bunları arzu ettiğinde acı çeker; çünkü arzu acıyla birlikte gider, oysa haz yüzünden acı çekmek aykırı görünüyor.

5 Hazları duymada geri kalanlar ya da hazlardan gerekenden az hoşlananlar pek yoktur, çünkü bu tür duyarsızlık insanca değildir; nitekim öteki hayvanlar bile yiyeceklerinde ayırım yaparlar: Bazılarından hoşlanırlar, bazılarından hoşlanmazlar; ve

10 hiçbir şeyi hoş bulmayan ve şeyler arasında ayırım yapmayan kimse varsa, o, insan olmaktan uzak olsa gerek: Böylesi pek bulunmadığı için bunların adı da konulmamıştır. Ölçülü kişi ise bunlar konusunda ortayı bulmuştur; nitekim o, haz düşkünü kişinin pek çok haz aldığı şeylerden hoşlanmaz, hatta onlara kızar; genellikle hoşlanılmaması gereken şeylerden hoşlanmaz, bunlardan çok çok hoşlanmaz, yokluklarında da acı çekmez, bunları arzu etmez, olsa olsa ölçülü bir şekilde acı çeker

15 ya da arzu eder: Ne gerektiğinden çok, ne gerekmediği zaman, ne de genellikle gerekmeyen diğer şekillerde. Sağlık ve güçlü-

lük için olanları ise, işte bunları o, ölçülü bir şekilde gerektiği gibi arzulayacak; diğer hoş şeyleri de bunlara engel olmadığı, güzele aykırı olmadığı ve olanaklarını aşmadığı takdirde arzulayacaktır. Aksi takdirde böyle hazları lâıyk olduklarından çok seviyor, oysa ölçülü kişi böyle değildir, sağ aklm gösterdiği şekilde arzu duyar.

20

Haz düşkünlüğü korkaklığa göre daha isteyerek olunan bir şeye benziyor; nitekim ilki haz yüzünden öteki ise acı yüzünden oluşuyor, ki bunlardan ilki tercih edilecek, öteki ise kaçınılacak bir şeydir. Acı onu çekenin doğasını değiştirip bozar, oysa haz böyle bir şey yapmaz. O halde o, daha çok isteyerek olunan bir şeydir. Bu nedenle de daha çok ayıplanacak bir şeydir; çünkü bunlara alışmak daha kolaydır. Nitekim yaşamda tehlikesi olmayan böyle şeyler pek çoktur, oysa korkutucu şeyler tam tersidir. Tek tek durumlarda ise korkaklığın aynı şekilde isteyerek gösterilen bir şey olmadığı görünüyor; nitekim korkaklığın kendisi acısızdır, ama tek tek durumlarda [korkan] insanlar acıdan dolayı değişir, öyle ki silâh çekerler ya da baş- 30 ka çirkin şeyler yaparlar; bunun için [korkmanın] zorlayıcı olduğu düşünülüyor. Buna karşılık haz düşkünü kişi tek tek şeyleri isteyerek yapar (çünkü onları dileyerek ve arzulararak yapar), ama genelde haz düşkünü pek öyle isteyerek olunmaz; çünkü hiç kimse haz düşkünü olmayı dilemez. Biz 'haz düşkünlüğü' (akolasia²⁵) sözcüğünü çocukların yaptığı yanlışlar için de kullanırız, çünkü yapılanlar arasında belli benzerlikler vardır. Bunlardan hangisinin hangisine göre adlandırıldığı — 11196 şimdiki konumuz bakımından— önemli değildir, ama sözcüğün sonraki kullanımının öncekinden geldiği açık. Bu benzetme de pek kötü gibi görünmüyor; çünkü çirkin şeyleri arzularan ve gittikçe artma eğilimi gösterenin hizaya getirilmesi gerekiyor. Bu özelliği en fazla gösteren de arzu ile çocuktur. Çünkü çocuklar da arzularına göre yaşarlar ve hoş olan için arzu özellikle onlarda oluyor. O halde eğer uysal olmazsa ve ona 5

yol gösterene boyun eğmezse, aşırılığa gidecektir; çünkü hoş olana duyulan arzu doymak bilmez, her tarafta da düşüncesiz
 10 insana arzu uyandıran bir şey vardır; bir etkinlik halinde bir arzu ise aynı türden arzuları artırır ve bu arzular büyük ve şiddetli olunca, insanın aklını başından alır. Bunun için bunların ölçülü ve az olmaları ve akla hiç ters düşmemeleri gerekir. İşte 'uysal' olma ve 'hizaya getirilmiş olma' dediğimiz budur. Nasıl çocuk, eğiticinin buyurduklarına göre yaşamalıysa, aynı şekilde arzulayan yanımızın da akla uyması gerekir. Bunun
 15 için ölçülü kişinin arzulayan yanı akılla uygunluk içinde olmalıdır; nitekim ikisinin de ulaşmak istediği güzel olandır; ölçülü kişi de gerekenleri, gerektiği şekilde, gerektiği zaman arzu eder; akıl da bunu buyurur, işte ölçülülük üzerine dediklerimiz bunlardır.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

Şimdi cömertlikten sözedelim. Cömertliğin mal mülk konusunda orta olma olduğu düşünülüyor; nitekim cömert kişi, savaşa ilgili işlerde, ölçülü kişinin övüldüğü işler ya da kararlar konusunda değil, mal alıp vermede, daha çok da verme konusunda övülür. 'Mal' diye, değeri para ile ölçülen her şeye diyoruz. Savurganlık ile cimrilik mal konusunda aşırılık ve eksikliklerdir. Cimriliği mal konusunda her zaman gerekenden
 25 çok titizlenenlere yükleriz, savurganlığı ise kimi zaman daha karmaşık bir şekilde kullanırız; sözgelişi kendini tutamaz kişilere ve haz düşkünlüğünde fazla para sarfedenlere de hovar-
 30 da²⁶ deriz. Bu nedenle bunların çok daha aşağı kişiler olduğu düşünülüyor; çünkü birçok kötülüğü birden taşıyorlar, ama uygun bir şekilde adlandırılmıyorlar. Nitekim savurgan kişinin tek bir kötülüğe sahip olması beklenir: Servetini saçıp sa-

vurmak; savurgan kişi kendisi yüzünden tükendiği için servetin yok olması bir çeşit kendi kendinin tükenmesi olarak düşünülüyor; çünkü yaşamak bununla oluyor. Demek ki savurganlığı böyle anlıyoruz. Kullanılan şeyler hem iyi hem de kötü bir şekilde kullanılabilirler; zenginlik de kullanılan şeylerdendir; her konuda ona ilişkin erdeme sahip olan kişi onu en iyi şekilde kullanır; o halde zenginliği de en iyi kullanacak kişi mal konusunda erdeme sahip olandır; işte cömert kişi böyledir. Malın kullanımının ise harcamak ve vermek olduğu düşünülüyor; almak ve korumak ise daha çok sahip olmaktır. Bunun için cömert kişinin özelliği, gereken yerden almak ya da 5
gerekmeyen yerden almamaktan çok, gereken yere vermektir; çünkü erdemın özelliği iyilik görmekten çok, iyilik yapmak ve 10
çirkin şeyler yapmamaktan çok, güzel şeyler yapmaktır; vermeyi iyilik yapmanın, güzel şeyler yapmanın izlediği; almanın ise iyilik görmeyi ya da kötü davranmamayı izlediğini görmek 15
zor değildir. Şükran ise almayan için değil, veren için duyulur ve övgü konusunda ise bu büsbütün böyledir. Hem, almamak, vermekten daha kolaydır; nitekim kendimize ait şeyleri vermemeye, başkasınınkini almamaktan daha çok yatkınsızdır. Verenlere cömert denir, oysa almayanlar cömertlik açısından 20
övülmezlerse de adalet bakımından övülürler; alanlar ise hiç övülmezler. Erdemlerinden dolayı en çok sevilenler galiba cömert kişilerdir; çünkü yararlıdırlar, yararlı olan da "verme" dir. Erdeme uygun eylemler güzeldir ve güzel bir şey içindir. O halde cömert kişi de güzel bir şey için ve doğru bir şekilde 25
verecektir; çünkü gereken kişilere, gerektiği kadar, gerektiği zaman ve doğru verme başka nasıl gerektiriyorsa, öyle verecektir; bunu da hoşlanarak ya da üzülmeyen yapacaktır; çünkü erdeme uygun olan hoştur veya üzüntüsüzdür, pek üzüntü verici değil. Gerekmeyen kişilere verenlere ya da bir şey için değil, bir başka şeyden ötürü verenlere ise cömert değil, başka

30 bir şey deneyecektir. Üzülerek verene de cömert denmeyecektir, çünkü onlar güzel eylemden çok malı tercih edebilir, bu da cömert kişinin yapacağı bir şey değildir. Gerekmeyen yerden de almayacaktır; çünkü böyle alma malı önemsemeyen bir kişinin yapacağı bir şey değil. O isteyen biri de olamaz; çünkü rahat rahat iyiliği kabul etmek iyi davranan kişinin yapacağı bir şey değildir. Ama gerektiği yerden alacaktır, sözgelişi kendi malından; güzel olduğu için değil, gerekli olduğu için, verecek şeyi olsun diye. Kendi malını da ihmal etmeyecektir: Bununla bazı kişilerin yardımına koşmak istediği için. Rastgele de vermeyecektir, gereken kişilere, gerektiği zaman, güzel bir amaçla verebilmek için. Vermekte aşırıya kaçmak da cömertin özelliğidir, 5 öyle ki kendisi için daha az kalır; nitekim kendisini gözetmek cömert kişinin özelliğidir. Cömertlik servete göre sözkonusu olur; nitekim cömert olma verilen şeylerin çokluğunda değil, verenin —servetine göre verenin— huyundadır. Daha az 10 verenin daha cömert olmasını engelleyen bir şey yok, eğer olanakları daha az ise. Servetlerini kendileri kazanmayıp mirasla edinmiş olanların daha cömert oldukları düşünülüyor; çünkü onlar yokluğu tatmamışlardır ve herkes kendi eserini daha çok sever, tıpkı ana-babalar ve ozanlar gibi. Cömert kişinin zengin 15 olması da kolay değildir, çünkü o almaya ya da elinde tutmaya düşkün değildir, seve seve armağanlar verir ve malı kendisinden ötürü değil, vermek için önemser. Bunun için de talih, en lâıyk olanlar en az zengin olur diye suçlanır. Ama bunun böyle olması pek akla aykırı değil; çünkü öteki konularda da olduğu gibi, sahip olmaya çalışmayan birinin mal sahibi olması 20 olanaksızdır. O halde cömert kişi gerekmeyen kişiye, gerekmediği zaman ya da gerekmediği diğer bakımlardan da vermeyecektir, yoksa cömertliğe uygun davranmak olmazdı; bu şekilde varlığını tüketince de gereken şeylere tüketeceği bir şeyi olmazdı. Demek ki, dediğimiz gibi, cömert kişi servetine gö-

re ve gereken şeyler için harcayandır. Aşırıya kaçan ise savurgandır. Bunun için tiranlara savurgan demeyiz; çünkü sahip oldukları öylesine çoktur ki, vermede ya da harcamada aşırıya kaçmaları pek kolay görünmüyor. Cömertlik mal alıp verme konusunda bir orta olma olduğuna göre, cömert kişi gereken şeyler için gerektiği kadar verecek ve harcayacaktır; küçük şeyler için de büyük şeyler için de aynı şekilde ve hoşlanarak; gerektiği yerden gerektiği kadar da alacaktır. Çünkü erdem her ikisi konusunda orta olma olduğuna göre, her ikisini de gerektiği gibi yapacaktır; çünkü uygun verme bu şekilde almayı gerektirir, alma böyle olmayınca da verme de uygun olmaz. O halde birbirini gerektiren davranışlar aynı kişide aynı zamanda olur, karşıtları ise, açıktır ki, olmaz. Eğer o, gerekenin ya da güzel bir şeyin dışında, olur da, harcama yaparsa, bundan üzüntü duyacaktır, ama ölçülü bir şekilde ve gerektiği gibi; çünkü gereken şeyden gerektiği gibi hoşlanmak da acı duymak da erdemin özelliğidir. Cömert kişi aynı zamanda mal konularında kolay yaklaşılabilir bir insandır, haksızlığa da uğrayabilir; çünkü mala değer vermez, gereken bir şeyde harcama yapmamış olması, gerekmeyen bir şeyde harcama yapmış olmaktan duyduğu üzüntüden daha ağır gelir. Simonides'in²⁷ dediği de hoşuna gitmez. Savurgan ise bunlarda da yanılgiya düşer; çünkü ne gereken şeylerden ne de gerektiği gibi hoşlanıp acı duyar; bu daha sonra söyleyeceklerimizle daha da açıklık kazanacak. O halde savurganlık ile cimriliğin aşırılıklar ve eksiklikler olduğunu, bunların da iki konuda —almada ve vermede— söz konusu olduğunu söylemiş bulunuyoruz. Harcamayı da verme tarafına koyuyoruz. Savurganlık vermede ve almamada aşırılık gösterir, hatta almada eksik kalır; cimrilik de vermede eksik kalır, almada ise —küçük şeyler dışında— aşırılık gösterir. Bunun için savurganlığa özgü olanlar bir araya gelmez, çünkü hiçbir yerden almadan herkese vermek ko-

25

30

1121a

5

10

15

lay değildir; özel kişiler —ki savurganlar öyle farzediliyor— vermekle servetlerini çabucak bitirirler; böyle birinin ise bir cimriden çok daha iyi olduğu düşünülüyor olsa gerek. Nitekim o, yaşı ilerledikçe, ya da olanak eksikliğinden dolayı kolayca düzelebilir, ortaya gelebilir; çünkü cömert kişinin özelliklerine sahiptir. Nitekim o, verir ama almaz; ancak her iki durumda da ne gerektiği gibi ne de iyi bir şekilde. Eğer buna alışabilirse ya da bir başka şekilde değişirse, cömert biri olabilir; çünkü gereken kişilere verecek, gerekmeyen yerden almayacaktır. Bunun için karakter açısından pek de kötü görünmüyor; nitekim almadan vermekte aşırıya kaçmak, kötü ya da soysuz kişinin özelliği değil, aptal kişinin özelliğidir. Bu söylediklerimizden ötürü, ayrıca da savurganın pek çok kişiye yarar sağladığı, cimrinin ise hiç kimseye, kendisine bile yararı dokunmadığı için, böyle savurgan olan kişinin cimriden çok daha iyi olduğu düşünülüyor. Ama dediğimiz gibi, çoğu savurganlar gerekmeyen yerden de alırlar, bu bakımdan da cimridirler²⁸. Harcamak istedikleri ama bunu kolayca yapamadıkları için alıcı olurlar; çünkü onlarda mevcut olanları çabuk bitirirler. O zaman da başka yerden sağlamak zorunda kalırlar. Üstelik güzel mi değil mi bakmadıkları için, gelişigüzel her yerden alırlar; vermeyi arzu ederler ama, nasıl, nereden olduğu onlar için farketmez. Bunun için onların vermeleri cömertçe değildir; çünkü ne güzeldir, ne güzel bir şey içindir, ne de gerektiği gibidir. Kimi zaman yoksul olmaları gereken kişileri zenginleştirirler, buna karşı karakter bakımından ölçülü kişilere hiçbir şey vermeyebilirler; dalkavukluk yapanlara ya da kendilerinin hoşuna giden başka şey yapanlara pek çok şey sağlayabilirler. Bunun için onların çoğu aynı zamanda haz düşkünüdür; nitekim kolayca harcadıklarından, haz düşkünlüğüne ilişkin şeylerde bol, bol harcarlar; güzele uygun yaşamadıkları için hazlara kapılırlar. Demek ki savurgan kişi, eğer

bir yol gösteren olmazsa, böyle yoldan çıkar, ama onunla il-
 lenen olursa, ortaya ve gerekene ulaşabilir. Oysa cimrilik teda-
 vi edilmez bir şeydir (nitekim yaşlılık ve her tür olanaksızlık
 bizi cimri yapıyor diye düşünülüyor), insanın doğal yapısında
 da savurganlıktan daha köklüdür; nitekim vermeyi değil, ma- 15
 lı-mülkü sevenler çoğunlukta. Ayrıca çok yaygındır ve değişik
 biçimleri vardır; nitekim cimriliğin birçok şeklinin olduğu dü-
 şünüyor. Her ne kadar iki şekilde, vermede eksiklik almada
 aşırılık olarak ortaya çıkıyorsa da, herkeste tümüyle görünmü- 20
 yor, kimi zaman ayrı ayrı görünüyor: Bazıları almada aşırıya
 kaçıyorlar, bazıları ise vermede eksik kalıyorlar. Nitekim hasis,
 nekes, pinti gibi sözcüklerle adlandırılanların tümü vermede
 eksik kalırlar, başkalarına ait olanı arzu etmezler, almayı da is-
 temezler; bazıları ise bir çeşit doğruluktan dolayı, çirkin şeyler- 25
 den uzak durmak için (nitekim bazı kişilerin kötü bir şey yap-
 mak zorunda kalmamak amacıyla ellerindekini korudukları
 düşünülür, ya da kendileri öyle der; varyemez ya da böyle
 olan herkes bunlardandır, bu adı da hiçbir şey vermeme- aş-
 rılıktan almıştır); bazı kişiler ise korku yüzünden başkaların-
 dan bir şey almazlar; çünkü kişinin başkaları kendinden al- 30
 maksızın, başkalarınınkini alabilmesi pek kolay değildir; de-
 mek ki bunlar ne almaktan hoşlanır ne de vermekten. Bazıları
 da her yerden her şeyi almakta aşırıya kaçır; sözgelişi vurgun-
 cular, kadın tüccarları ve benzerleri, çok karşılığında az veren
 tefeciler böyledir. Nitekim bunların hepsi gerekmeyen yerden 1122a
 gerekmediği kadar alır. Bunlarda ortak olan şeyin kirli kazanç
 olduğu görünüyor; çünkü hepsi kazanç için, hem de küçük bir
 kazanç için, ayıplara katlanıyorlar. Gerekmeyen yerden ve ge-
 rekmeyen büyük şeyler alanlara cimri değil —sözgelişi kentle- 5
 ri yağma edip, tapınakları soyan tiranlara— daha çok kötü,
 dinsiz ya da adaletsiz diyoruz. Barbutçu, arakçı, haydutlar da
 cimri takımındandır, çünkü kazançları kirlidir. Hepsisi de ka-

zanç için yaşarlar ve ayıplara katlanırlar; kimileri bir şeyi ele geçirmek için en büyük tehlikeleri göze alıyorlar, kimileri de kendileri onlara vermeleri gerekirken, arkadaşlarından kazanç sağlarlar. Dolayısıyla ikisi de gerekmeyen yerden kazanç elde etmek istemekle kirli kazanç düşkünüdürler; bu tür almaların tümü de cimriliktir. Doğal olarak da cömertliğe karşıt olanın cimrilik olduğu söyleniyor; çünkü o, savurganlıktan daha büyük kötülüktür, söylediğimiz biçimde olan savurganlıktan çok daha fazla yanlışa düşülür. O halde cömertlik ve karşıtı olan kötülükler konusunda da bu kadar yeter.

Bundan sonra ihtişamı ele almamız doğal görünüyor. Çünkü o da mal-mülk konusunda bir erdem sayılıyor; ne var ki, cömert gibi mal-mülk konusundaki tüm eylemleri değil, yalnızca büyük harcamalarla ilgili olanları kapsar. Bunlarda büyüklük bakımından cömertliği aşar. Nitekim adının²⁹ da belirttiği gibi yakışan büyüklükte harcamadır. Büyüklük ise görelidir; nitekim bir savaş gemisini finanse eden³⁰ kişi ile bir törene gönderilen heyete başkanlık edenin³¹ harcamaları aynı değildir. Yakışan, harcayana, harcadığı duruma ve harcadığı şeye göredir. Küçük şeylerde ya da ölçülü şeylerde değere uygun olarak harcayana (sözgelişi "dilenciye sık sık para verdim"³² diyene) değil, büyük şeylerde böyle harcayana muhteşem denir. Nitekim muhteşem insan, cömerttir, ama cömert mutlaka muhteşem değildir. Bu huyun eksikliğine eli sıkılık, aşırılığına ise gösteriş budalalığı veya kabasabalık ve bu gibi adlar verilir; bütün bunlar gereken şeyler için büyüklük bakımından aşırıya kaçmazlar, gerekmeyen şeylerde gerekmediği gibi gösteriş yaparlar; bunlardan daha sonra sözedeceğiz. Muhteşem insan bir uzman gibidir; çünkü yakışanı görebilir ve zevkle büyük harcamalar yapabilir. Başta dediğimiz gibi, huy etkinliklerle ve hakkında olduğu şeylerle belirlenir. Muhteşem kişinin harcamaları büyüktür ve yakıştığı gibidir. Yaptığı işler de böy-

ledir; yapılan iş harcamaya, harcama da işe uygun olmalı ya da ondan fazla olmalı; böylece yapılan harcama büyük ve yapıla- 5
na yakışır olacaktır. Muhteşem kişi bu harcamaları güzel bir şey için yapacaktır; çünkü bu, erdemlerin ortak bir özelliğidir. Üstelik hoşlanarak ve sakınmadan bunu yapacaktır. Çünkü kurusu kurusuna hesap etmek küçüklüktür. O ne kadar ve nasıl daha az harcayacağından çok, nasıl en güzel ve en yakışır şekilde harcayacağına kafa yoracaktır. O halde muhteşem insa- 10
nın cömert de olması zorunludur; çünkü cömert kişi de gerekenleri ve gerektiği gibi harcayacaktır; ama böyle harcamalarda —ki cömertlik de bunlarla ilgilidir— muhteşem kişinin özelliği —büyüklük³³— görülür: Aynı harcamayla eseri daha muhteşem yapacaktır. Çünkü elde bulundurulan şeyin erdemi 15
ile eserin erdemi aynı değildir; en çok önemsenip elde bulundurulan şey, sözgelişi altın, en değerli olur. Eser ise büyük ve güzel olur (böyle bir eseri seyretme hayranlık uyandırır; muhteşem olan da hayranlık uyandırıcıdır) ve eserin erdemi —ihtişam— büyüklüğünde bulunur. Bir de onurlu diye adlandırdığımız harcamalar vardır, sözgelişi tanrılar için dinsel sunu- 20
lar, tapınaklar, kurbanlar; genel olarak diğer konularda yapılan harcamalar ve kamu işlerinde teşvik edilen onurlar; örneğin gösterişli bir koro hazırlamak, bir savaş gemisi finanse etmek ya da kent için yemek vermek gerektiği düşünülebilir. Dedğimiz gibi, bütün bunlar harcayanın kim olduğuyla ve elinde nelerin bulunduğuyla ilgilidir; çünkü harcamalar bunlara 25
lâyük olmalı ve yalnız esere değil, yapana da yakışmalıdır. Bunun için yoksul biri muhteşem olamaz, çünkü yakışacak şekilde harcayacak fazla bir şeyi yoktur; bunu denemeye kalkan da aptaldır, çünkü lâyük olana ve gerekene aykırı bir şekilde harcar, doğru harcama ise erdeme göre yapılandır. Böyle harca- 30
mak, kendi sağladıkları ya da atalarından veya yakınlarından edindikleri olanaklara sahip olanlara, soylulara, ünlülere ya da bu gibilerine yakışır; çünkü bunların büyüklüğü ve itibarı var-

35 dır. O halde tam böyle olan biri muhteşemdir, ihtişam da böy-
 1123a le harcamalardadır, dediğimiz gibi; çünkü bunlar en büyük ve
 en onurlu olanlardır. Böyle harcamalar özel hayatta bir kez
 olanlarda, sözgelişi düğünde ve bu gibi konularda ya da bütün
 kentin veya itibarlı kişilerin ilgilendiği konularda, yabancı mi-
 safir kabul etme ve yolcu etmelerde, armağan verme ve değiş-
 tokuşlarda yapılır. Çünkü muhteşem kişi kendisine değil, ka-
 mu işlerine bol harcayandır ve armağanlar ile sunular arasın-
 5 da bir çeşit benzerlik vardır. Evini zenginliğine yakışır bir şe-
 kilde döşemek (çünkü bu da bir çeşit bezemedir), daha çok
 uzun süre kalacak eserler için harcamak (çünkü en güzelleri
 bunlardır) ve her şeyde yakışanı harcamak muhteşem kişinin
 10 özelliğidir; nitekim insanlara ve tanrılara ya da bir tapmakla
 bir mezara aynı şey yakışmaz. Ve her harcama, cinsine göre
 büyük olduğundan ve en muhteşemi büyük bir şey için büyük
 harcama olduğundan —burada da bu konularda büyük olan-
 15 sinda fark vardır; çünkü çok güzel bir top ya da bir şişe³⁴ bir ço-
 cuk armağanı olarak muhteşemdir, oysa bunun değeri küçük
 ve cömertliğe yakışmıyor— bunun için yaptığı işi cinsine göre
 muhteşem yapmak (çünkü böyle bir şey kolayca aşılamaz) ve
 harcamasına değer bir şekilde yapmak muhteşem kişinin özel-
 20 liğidir. İşte muhteşem kişi böyle biridir; aşırıya kaçan ve göste-
 riş budalası ise, dediğimiz gibi, gerekenin ötesinde harcamak-
 la aşırıya kaçır. O, küçük şeylerde çok harcar ve yersiz göste-
 riş yapar; sözgelişi masrafları ortaklaşa karşılanacak bir toplu-
 lukta arkadaşlarını, düğünmüşçesine yedirir, içirir, bir komed-
 ya korosunun masraflarını üstlendiği zaman, paradosta³⁵ koro
 25 üyelerini kral gibi giydirir, tıpkı Megaralılar gibi. Bütün bunla-
 rı güzel bir şey için değil, zenginliğini göstermek için ve bun-
 dan ötürü hayranlık kazanacağını düşünerek yapar; çok harca-
 ma gereken yerde az, az harcama gereken yerde de çok harcar.
 Eli sıkı ise bütün bunlarda eksiklik gösterecektir; büyük harca-

malar yaptıktan sonra küçük bir noktada güzeli yok edecek ve her yaptığında en az harcamayla nasıl yapacağına bakacak, bunları da düşünüp durarak yapacak, hep gerektiğinden fazla yaptığına düşünerek. Demek ki bu huylar kötüdür, ama kişinin yakınları için zararlı olmadıklarından ve pek ayıp sayamadıklarından, kişinin adını kötüye çıkarmazlar. 30

Yüce gönüllülük de, adının gösterdiği gibi³⁶, büyük şeylerle ilgilidir; önce hangileriyle ilgili olduğunu ele alalım; huyu araştırmak ile bu huya sahip insanı araştırmak arasında ise hiç fark yoktur. Yüce gönüllü, kendisinin büyük şeylere lâyık olduğunu düşünen ve gerçekten lâyık olan kişinin olduğu düşünülüyor; çünkü lâyık olmadığı halde bunu düşünen aptaldır; oysa erdemli kişilerden hiçbiri aptal ya da düşüncesiz değildir. Demek ki yüce gönüllü, dediğimiz gibi biridir. Küçük şeylere lâyık olan ve kendini böyle gören ise, yüce gönüllü değil, ölçülü kişidir; çünkü yüce gönüllülük büyüklükte bulunur, tıpkı güzelliğin boylu-boslu bir bedende bulunduğu gibi, ufak tefek olanlar ise zarif ve uyumlu olabilir, güzel değil. Buna karşı lâyık olmadığı halde kendini büyük şeylere lâyık gören, kendini beğenmiş kişidir; ama lâyık olduğundan büyük şeylere kendini lâyık gören herkes kendini beğenmiş değildir. Lâyık olduğundan daha az şeylere kendini lâyık gören ise —o ister büyük, ister orta, isterse de küçük şeylere lâyık olsun, kendini hep daha az şeylere lâyık gören— pısrıktır; hele büyük şeylere lâyık ise, daha da pısrık görülebilir. Böyle büyük şeylere lâyık olmasaydı, acaba ne yapardı? Demek ki yüce gönüllü büyüklük bakımından uçta olandır, gereken bakımından ise ortadır; çünkü lâyık olduğu şeye kendini lâyık görür. Ötekiler ise aşırıya kaçır ya da eksik kalırlar. O halde eğer yüce gönüllü büyük şeylere ve özellikle en büyük şeylere lâyık olduğunu düşünüyorsa, o bunu en çok bir şey konusunda düşünüyor. Lâyık olmaktan ise dışa ait iyilerle ilgili olarak sözedilir; bunların en büyüğünün tanrılara sunulan, yüksek mevkilerdeki 5 10 15

kişilerin en çok arzu ettikleri ve en güzel şeylerin ödülü olan
 20 şey olduğunu düşünebiliriz: Böyle bir şey ise onurlandırılma-
 lıdır; çünkü o dışa ait iyilerin en büyüğüdür. O halde yüce gö-
 nüllü, onurlar ve onursuzluklar konusunda gerektiği gibi olan
 kişidir. Temellendirmeye gitmeksizin yüce gönüllü kişilerin
 onurla ilgili oldukları görünüyor; çünkü [büyük kişiler] kendi-
 lerini özellikle onurlandırılmaya lâyık görürler, buna da lâyık-
 25 tırlar. Pısırtık ise hem kendine oranla hem de yüce gönüllünün
 kendine lâyık gördüğüne oranla [kendini değerlendirmede]
 eksik kalır. Oysa kendini beğenmiş kişi yüce gönüllüye değil,
 kendisine oranla [kendini değerlendirmede] aşırıya kaçır. Yü-
 ce gönüllü eğer büyük şeylere lâyıksa, o, en iyi insan olsa ge-
 rek; çünkü daha büyük şeylere hep daha iyi olan insan lâyık-
 30 tır, en büyük şeylere de en iyi olan insan. O halde gerçekten
 yüce gönüllü kişinin iyi olması gerekir. Her erdemde büyük ol-
 ma yüce gönüllü kişinin özelliği olarak görünüyor. Silâhını
 atıp kaçmak ya da haksızlık yapmak hiçbir zaman yüce gönül-
 lü kişiye uygun düşmez; çünkü onun için hiçbir şey büyük ol-
 madığına göre, niçin çirkin şeyler yapacaktır? Her bakımdan
 araştırıldığında yüce gönüllü kişinin iyi olmaması tamamen
 35 gülünç görünüyor. Nitekim kötü olsaydı, onurlandırılmaya da
 lâyık olmazdı; çünkü onur erdemin ödülüdür ve iyilere verilir.
 1124a O halde yüce gönüllülük erdemlerin bir süsü gibi bir şeye ben-
 ziyor; çünkü onları daha büyük kılıyor ve onlarsız olmuyor.
 Bundan ötürü gerçekten yüce gönüllü olmak güç iştir; çünkü
 güzel ve iyi olmadan yüce gönüllü olunamaz. Demek ki yüce
 gönüllü özellikle onurlarla ve onursuzluklarla ilgilidir; erdem-
 5 li kişilerce verilen büyük onurlarda bile, ona ait bir şeyler ya da
 daha küçük şeyler alıyormuşçasına ölçülü olacaktır; çünkü
 tam erdeme lâyık olan bir onurlandırma olmasa gerek; ama
 ona verecekleri daha büyük şeyler olmadığından, bunları yine
 kabul edecektir; sıradan kişilerin verdiği ya da küçük şeylerde
 onurlandırılmaya ise hiç önem vermeyecek; çünkü o bunlara
 10 lâyık değildir, onurlandırılmamalarda da aynı şey olacak; çün-

kü bunları o, hak etmeyecek. Demek ki yüce gönüllü, dediğimiz gibi, özellikle onurlarla ilgilidir, ama zenginlik, egemenlik, her çeşit talih ve talihsizliğe karşı da ölçülü olacaktır, durum ne olursa olsun; ne talih gülünce çok sevinecek ne de talihsizlik başına gelirse çok üzülecek; en büyük şey sayılan onura karşı tutumu da aynı olacak; çünkü egemenlik ve zenginlik onurdan dolayı tercih edilirler; bunlara sahip olanlar onlardan ötürü onurlandırılmak isterler; onurlandırmanın bile küçük bir şey olduğu kişi için bu ve benzeri şeyler de küçük olacaktır. Bunun için böyle kişilerin kibirli oldukları sanılıyor. Talihin sağladıklarının da yüce gönüllü olmaya katkısı olduğu düşünülüyor; çünkü soylu kişiler, egemen olanlar ya da zenginler onurlandırılmaya lâyık görünüyor; çünkü bunlar bir üstünlük gösteriyorlar, iyide üstünlük göstermek ise, her şeyden onurludur. Bundan ötürü böyle şeyler kişileri daha da yüce gönüllü kılıyor; çünkü bazıları tarafından onurlandırılıyorlar; doğrusu, yalnızca iyi olan kişinin onurlandırılması gerekiyor. Her ikisine de sahip olan kişi ise, onurlandırılmaya daha da lâyık görülüyor. Erdemden yoksun olup da böyle iyilere sahip olanlar ise, kendilerini haksız olarak büyük şeylere lâyık görüyorlar gibi; yüce gönüllü diye adlandırılmaları da doğru değildir; çünkü tam erdem olmaksızın bunlar olmaz. Böyle iyilere sahip olunca kibirli ve küstah oluyorlar. Çünkü erdem olmaksızın talihin sağladıklarını uygun şekilde hazmetmek kolay değildir; bunları hazmedemediklerinden ve kendilerini başkalarından üstün saydıklarından, başkalarını küçümserler, kendileri ise gelişigüzel davranırlar. Çünkü onun gibi olmadıkları halde yüce gönüllü kişiye öykünürler, bunu da yapabildikleri şeylerde yaparlar. Yüce gönüllü kişi haklı olarak küçümser (çünkü kanıları doğrudur), çoğunluk ise gelişigüzel. Yüce gönüllü, küçük şeylerin adamı değildir, az şeye değer verdiğiinden tehlikeyi seven biri de değildir, ama büyük tehlikeleri göze alır ve yaşamını sakınmaz; çünkü her ne pahasına olursa olsun yaşama-ya değmez, iyilik yapmaya alışkındır, iyilik görünce de utanır;

- 10 çünkü biri üstün olanın, öteki altta kalanın özelliğidir. İyiliğe daha büyük iyiliklerle karşılık vermeye hazırdır; çünkü böylece, önce iyilik eden borçlu kalacak ve iyilik gören durumuna düşecektir. Gördükleri değil, yaptıkları iyilikleri anımsadıkları düşünülüyor (çünkü iyiliği gören yapandan daha aşağıdır, oysa o üstün olmak ister); yaptıkları iyiliklerden sözedeni hoşlanarak dinlerler, gördükleri iyiliklerden sözedeni ise hoşlanmadan;
- 15 bunun içindir ki Thetis³⁷ Zeus'a yaptığı iyiliklerden sözetmez; Lakonlar da Atinalılara yaptıklarından değil, Atinalıların onlara yaptıklarından sözederler. Hiç kimseden bir şey istemek ya da zar zor istemek, ama seve seve yardıma koşmak, yüksek mevkideki ve talihli kişiler karşısında büyüklük göstermek ve orta hallilere karşı alçak gönüllü olmak da yüce gönüllünün özelliğidir; çünkü ötekilerden üstün olmak zor ve
- 20 ciddî bir şeydir, oysa berikilerden üstün olmak daha kolaydır ve ötekiler karşısında böbürlenmek soyluca olmayan bir şey değildir; oysa daha aşağı kişiler karşısında bu ayıp bir şeydir —bu tıpkı güçsüz kişiler karşısında kuvvet gösterisi yapmak gibidir. Onurları ve başkalarının üstün olmak istedikleri şeyleri kovalamamak, hatta bunları boşvermek ve savsamak; ama
- 25 onurlu ya da büyük bir iş olunca ona girişmek, az ama büyük ve ünlü işler yapmak da onun özelliğidir. Nefretini ya da sevgisini açıkça göstermesi (çünkü gizlenmek korkanın özelliğidir, kanulardan çok doğruyu gözetmemek de), açıkça konuşup iş görmesi zorunludur (küçümseyen bir insan olduğu için rahatça açık konuşur, istihza yapmadığı zaman, hep doğruyu söyler). Dostundan başkasına muhtaç yaşayamaz, çünkü bu
- 30 kölece bir şeydir; bunun için bütün dalkavuklar köle gibidir, bütün aşağılık insanlar da dalkavuk. O, hayranlığa kendini
- 1125a kaptıran biri de değildir; çünkü onun için hiçbir şey büyük değil. Kinci de değildir; kötü şeyleri anımsamak değil, daha çok bunlara bir sünger çekmektir yüce gönüllünün özelliği. İnsanlar hakkında konuşan biri de değildir: Ne kendi ne de bir başkası hakkında bir şey söyler; ne övülmeyle ne de başkalarının

kötülenmesiyle ilgilenir; övücü de değildir; kötü konuşmaz, düşmanları hakkında bile, —meğer ki [kendisine] küstahlık edilsin. Kaçınılmaz ya da önemsiz durumlarda pek az yakınan ve rica eden biridir; çünkü böyle yapmak bu durumları önemseyenin özelliğidir. Meyvesini alacağı, işe yarar şeylerden çok, güzel ve meyvesini almayacağı şeyler edinme eğilimindedir, nitekim bu, kendine yeter bir kişiye daha uygundur. Yüce gönüllü kişinin hareketlerinin yavaş olduğu düşünülüyor; ses tonu tok, konuşması sakindir; az şeyi önemseyen biri telaşlı olmaz, hiçbir şeyi büyük görmeyen biri de gerginlik içinde olmaz; bağırarak ve telaş gösterme bunlar yüzünden olur. Demek ki yüce gönüllü böyle biridir; bunlarda eksik kalan pısrık, aşırıya kaçan ise kendini beğenmiş. Böylelerinin kötü oldukları düşünülüyor (kötü bir şey yapmıyorlar çünkü), yanlışlığa düştükleri düşünülüyor. Nitekim pısrık iyi şeylere lâyık olduğu halde, kendini lâyık olduğu şeyden yoksun bırakır ve kendini iyi şeylere lâyık görmemekle ve kendini tanımamakla kötü bir özelliği varmış gibi geliyor. Yoksa lâyık olduğu şeyleri arzu ederdi, çünkü bunlar iyi şeylerdir. Böyle kişiler aptal değil, daha çok çekingen görünüyorlar. Kendileri hakkında böyle düşünmeleri onları daha da kötü kılar; nitekim her kişi lâyık olduğu şeyleri arzu eder, oysa onlar, lâyık değillermiş gibi güzel eylem ve işlerden uzak dururlar; aynı şekilde dışa ait iyi şeylerden de. Oysa kendini beğenmiş kişiler aptaldır ve kendilerini tanımazlar, bu da açıkça görünür, lâyık olmadıkları halde onurlu işlere girerler, sonunda da ayıplanırlar. Giyim kuşama düşkünlüdürler, süslenip püslenirler; kendi talihliliklerinin görülmesini isterler ve bunlardan ötürü onurlandırılmak için bunlardan sözederler. Kendini beğenmişlikten çok pısrıklık yüce gönüllülüğe ters düşer; çünkü hem daha sık görülür hem de daha kötüdür. O halde yüce gönüllülük onurun büyüğüyle ilgilidir, dediğimiz gibi.

1125b Ama başlarda dediğimiz gibi, bu onur konusunda da bir erdem vardır ki, cömertliğin ihtişama yakın olduğu gibi, bu da yüce gönüllülüğe yakın olsa gerek. Nitekim bu her iki erdem de bizi büyüklükten uzak tutuyorlar, ama ölçülü ve küçük şey-
 5 ler konusunda bizi gerektiği gibi yöneltiyorlar. Para alıp vermede orta olma, aşırılık ve eksiklik olduğu gibi, aynı şekilde onurlandırılma arzusunda da gerekenden çok, az, gerektiği yerden, gerektiği gibi olan vardır. Nitekim biz hırslı kişiyi, onurlandırılmayı gerekenden çok ve gerekmeyen yerden arzuladığı için, kayıtsız kalan kişiyi de güzel şeyler için bile onur-
 10 landırılmayı tercih etmediği için kınarız. Ne var ki hırslı insanı cesur ve güzelsever diye, kayıtsız kalanı da alçak gönüllü ve ölçülü diye övdüğümüz oluyor, başlarda da söylediğimiz gibi. Kişilere birçok anlamda şu ya da bu '—sever' dendiğinden, 'onur-sever'i her zaman aynı şeye yüklemediğimiz açık: Kimi
 15 zaman çoğu insanlardan çok daha onurlandırılmayı sevdiğinden birini över, kimi zaman da gerekenden çok onurlandırılmayı seviyor diye kınarız. Orta olmanın bir adı olmadığından, uçlar alanı boş bulup galiba birbirlerini altetmeye çalışıyorlar. Ama aşırılığı ve eksikliği olan şeylerde orta da vardır; çünkü
 20 onurlandırılmayı gerekenden çok ya da az arzulayanlar olduğu gibi, gerektiği şekilde arzulayanlar da vardır; işte bu huy, onurla ilgili adsız olan bir orta olduğundan övülür. Bu huy hırslı olmayla karşılaştırıldığında kayıtsız kalma, kayıtsız kalmayla karşılaştırıldığında hırslı olma olarak görünür; ikisiyle karşılaştırıldığında ise, bir anlamda her ikisi olarak görünür. Öteki erdemlerde de bu böyle gibi görünüyor; burada ise orta-
 25 nın adı olmamasından ötürü, uçlarda olanlar karşıt görünüyor.

Öfke konusunda orta olma sakinliktir; ortanın, hatta az çok uçların da adı olmadığından ötürü, ortaya sakinlik diyoruz; aslında sakinlik adsız olan eksikliğe doğru kayıyor. Aşırılığa öfkeli-
 30 lik denenebilir; çünkü duyulan, öfkedir; öfke uyandıranlar ise pek çok ve çeşitlidir. Demek ki gereken şeylere ve ge-

reken kişilere karşı ayrıca gerektiği şekilde, gerektiği zaman ve gereken süre öfkelenen kişi övülür; sakın kişi bu olsa gerek, eğer sakinlik övülüyorsa. Nitekim sakın kişi dingin olmak, duygulanımlar tarafından sürüklenmemek, aklın gösterdiği şeylere ve aklın gösterdiği süre için öfkelenmek ister; daha çok eksiklik yönünde yanılığa düşüldüğü düşünülüyor; çünkü sakın kişi kin güdücü değil, daha çok bağışlayıcıdır. Eksiklik, bu ister öfkesizlik ister başka herhangi bir şey olsun, kınanır; çünkü gereken şeylere öfkelenmeyen kişiler ve gerekmediği şekilde, gerekmediği zaman ve gerekmeyen kişilere öfkelenenler aptal gibi görünüyorlar; nitekim öfkelenmediği ve kendini savunmadığı için, duygusuz olduğu ve acı da duymadığı sanılıyor; küçük düşürülmeye katlanmak ve yakınları küçük düşürülünce bunu görmezlikten gelmek köleye özgü bir şey diye düşünülüyor. Aşırılığı ise her bakımdan olur (gerekmeyen kişilere, gerekmeyen şeylerde, gerekenden çok, az ya da daha uzun zaman), ama bunların hepsi aynı kişide bulunmaz; bulunamaz da, çünkü kötü kendi kendini de yok eder ve tam olduğu zaman dayanılmaz olur. Demek ki öfkeli kişiler çabucak öfkelenirler: Gerekmeyen kişilere, gerekmeyen şeylere ve gerekenden çok; çabucak da sakinleşirler; bu da onların en iyi yanı. Öfkelerine egemen olmamaktan hemen parlayıp açıkça karşılık vermeleri yüzünden bu onların başına geliyor, sonra sakinleşiyorlar. Öfkeli kişiler hemen parlarlar ve her şeye karşı her vesileyle öfkeliidirler; adları da buradan geliyor. Kinci kişilerin öfkesi ise zor geçer, uzun süre öfkeli kalırlar, çünkü öfkelerini³⁸ tutarlar, ancak hınçlarını alınca son bulur öfkeleri. Nitekim öç alma öfkeyi dindirir ve acı yerini hazza bırakır. Bu olmayınca, öfke onların içinde bir ağırlık gibi kalır; belli de etmediklerinden, sindirmeleri için zaman gerekir. Böyle kişiler kendileri için de en yakınları için de son derece çekilmezdir. Gereksiz şeylerde, gereğinden çok ve uzun süre öfkelenenlere ve öç almadan ya da cezalandırmadan öfkeleri geçmeyenlere ters

35

1126a

5

10

15

20

25

adam deriz. Sakinliğin karıştı olarak daha çok, aşırılığı kabul ediyoruz; nitekim ona çok rastlanıyor (çünkü öç almak insan-
 30 larda daha çok görünen bir şey). Ters kişilerle birlikte yaşamak da daha beterdir. Bunu daha önce de söylemiştik, şimdi söyle-
 diklerimizden de açık: Nasıl, kime, nelerde, ne kadar zaman
 öfkelenmek gerektiğini ve kimin hangi noktaya kadar doğru
 35 davrandığını ya da yanlıya düştüğünü belirlemek kolay de-
 ğil. Aza ya da çoğa doğru biraz sapan kınanmaz; kimi zaman
 eksiklik gösterenleri över, sakın deriz, ters adamlara da başka-
 1126b larına egemen olabildikleri için erkek adam deriz. Ne kadar ve
 nasıl sapma gösterenin kınanması gerektiğini akılla belirlemek
 de kolay değildir; çünkü tek tek durumlardaki yargımız algıla-
 5 mamıza bağlıdır. Ama şu kadarı açık ki, bu huya göre gereken
 kişiye, gereken şeylerde, gerektiği şekilde ve benzeri biçimde
 öfkelenmemizi sağlayan orta huy övülür, aşırılıklar ve eksik-
 likler ise —eğer azsa yumuşak bir şekilde, çoksa daha çok, pek
 çoksa şiddetli bir şekilde— kınanır. O halde orta huya yakın ol-
 10 mak gerektiği açıktır. Öfke ile ilgili huyları da dile getirmiş ol-
 duk.

Başkalarıyla ilişkilerde, ortak yaşamada, konuşmada ve
 ortak işlerde kimi kişilerin —hiçbir şeye karşı çıkmayıp her şe-
 yi haz vermek için yapanların, karşılaştıkları insanlar için hoş-
 nutsuzluk yaratmayan insan olmak gerektiğini sananların—
 15 kendilerini beğendirmek istedikleri düşünülüyor. Kimi kişiler
 de bunların tersine, her şeye karşı çıktıkları ve sıkıntı vermek-
 ten hiç çekinmedikleri için çetin adam ve kavgacı diye adlan-
 dırılırlar. Sözü edilen bu iki huyun da kınanması gerektiği
 açık; gereken şeyleri, gereken şekilde kabul etmemizi aynı şe-
 kilde de reddetmemizi sağlayan bu huyların ortası ise övülür.
 20 Bu huya belli bir ad verilmemiştir, ama dostluğa çok benziyor.
 Nitekim iyi dost dediğimiz —sevmeyi eklemek koşuluyla—bu
 orta huya sahip olan böyle biridir. Ama bu, dostluktan farklı-
 dır; çünkü ilişkide olduğu kişiler için duygulanma, onları sev-

me söz konusu değildir. Çünkü o, sevdiği ya da kin duyduğu için bunları gerektiği gibi kabul etmez, böyle bir insan olduğu için eder. Tanındıklarına tanımadıklarına, yakınlarına yabancı- 25 lara da hep aynı şeyi yapar, her durumda uygun olduğu gibi davranması dışında; çünkü yakınlarla ve yabancılarla aynı şekilde ilgilenmek ya da onlara aynı şekilde üzülmek uygun olmaz. O halde, genel olarak, onun gerektiği gibi ilişkilere gireceğini, güzeli ve yararlıyı göz önünde tutarak üzmemeye ya da durumu daha hoş kılmaya dikkat edeceğini söylemiş olduk. Demek bu konu ilişkilerdeki haz ve acılarla ilgilidir; ona 30 göre desteklenmesi güzel olmayanlara ya da zararlı olanlara karşı çıkacak, üzmeyi tercih edecektir; eğer bir şeyi yapmak yapana bir utanç, hem de küçük olmayan bir utanç, ya da zarar getiriyorsa, karşı çıkmak ise küçük bir acı getiriyorsa, onu kabul etmeyecek, karşı çıkacaktır. Mevki sahibi kişilerle, sıradan insanlarla, daha çok veya daha az tanıdığı kişilerle ve aynı 35 şekilde başka farklılıklara göre, farklı şekilde ilişki kuracak, her birine yakıştığı şekilde davranacak; memnun etmeyi kendi içinde tercih edecek, üzmemeye dikkat edecek; daha önemli iseler çıkacak sonuçlara göre davranacak —yani güzele ve yararlıya göre davranacak— demek istiyorum. Gelecekteki daha büyük hazlar için küçük acılar çektirecektir, işte ortada olan ki- 5 ši böyle bir kişidir, ama adı yoktur. Memnun etmek bakımından insanlardan bir çeşidi —hoşa gitmeyi başka amaçla yapmayan— koltukçu; bir çeşidi de —malla ilgili ya da parayla edinilen şeylerle ilgili bir çıkar yüzünden yapan— dalkavuktur; 10 her şeye karşı çıkanın ise çekilmez biri olduğunu söylemiştik. Ortanın bir adı olmamasından ötürü, uç noktaların biribirine karşı oldukları görünüyor.

İstihza ile şarlatanlığın ortası da aşağı yukarı bu konularla ilgilidir, ama bunun da adı yoktur. Bunları da ele almak kötü olmaz; çünkü bunları tek tek ele almakla, karakter konularında daha çok bilgi edinebiliriz ve erdemlerin orta olmaları ol-

duklarına, bütün durumlarda bunun böyle olduğunu görmekle, inanabiliriz. Ortak yaşam ilişkilerinde amaçları haz ve acı vermekle ilgili olan insanlardan sözettik; şimdi de aynı şekilde, konuşmalarında, eylemlerinde ve olduğundan başka görünmek istediği şeyler konusunda doğru ve yalan söyleyenlerden söz edelim. Şarlatanın onur kazandıran şeylere —sahip olmadığı ya da sahip olduğundan daha büyük şeylere— sahip bir insan olarak görünmek istediği düşünülüyor, müstehzi ise bunun tersine, sahip olduğu şeyleri yadsır ya da daha küçük göstermeye çalışır; orta olan insansa, bizzat kendisi olan insan olduğundan, hem yaşamında hem konuşmalarında doğruyu söyler; kendi hakkında söz ederken, onda olan özelliklerden söz eder: Ne daha azından ne de daha çoğundan. Bunlardan herbiri de bir amaçla ya da amaçsız yapılabilir. Bu insanlardan her biri de eğer bir amaçla davranmıyorsa, nasılsa öyle konuşur, davranır ve yaşar. Yalanın kendisi çirkin ve kınanacak bir şeydir, doğru ise güzel ve övülecek bir şey. Böylece doğru konuşan, orta olan biri olduğundan övülmeli; yalan söyleyen tiplere gelince, her ikisi kınanmalıdır, ama şarlatan daha çok. Bunların her birinden sözedeceğiz, ilk olarak da doğru söyleyenden başlayalım. Burada sözünü ettiğimiz, bir konuda söylediklerinde ya da bir adaletsizliğin veya adaletin ortaya çıkmasına neden olan konularda doğruyu söyleyen değil (çünkü bunlar bir başka erdemle ilgilidir), bunların hiçbir fark yaratmadığı durumlarda, sözlerinde de yaşamında da huyu böyle olduğundan, doğruyu söyleyendir. Böyle bir insanın doğru insan olduğu düşünülüyor; çünkü doğruyu seven biri olduğundan, fark etmeyen konularda bile doğru söylediğine göre, fark eden konularda daha çok doğruyu söyleyecek; yalan söylemek kötü olduğundan söylemeye çekinecektir, zaten yalanın kendisinden çekiniyordur. Böyle biri övülecek insandır. Olsa olsa, doğrunun daha azını söylemeye eğilim gösterecek; çünkü bu, abartmalar tiksindirici olduğundan, daha uygun görünüyor.

Bir amacı olmadan sahip olduklarından daha fazlasına sahipmiş gibi görünmek isteyen, kötü birine benziyor (yoksa yalandan hoşlanmazdı), ama kötüden çok boş biri gibi görünüyor. 10
Eğer bir amacı varsa, ün ya da onur için yapanı pek fazla kınamamak, şarlatan gibi; ama para ya da para sağlayan şeyler için yapan daha edepsizdir (şarlatanı böyle kılan bir olanak değil, yaptığı tercihtir; çünkü huyundan dolayı böyle olduğundan şarlatandır); tıpkı yalancı gibi: Kimi yalancı yalanan kendisinden hoşlanır, kimi de ün ya da kazanç istediği için yalan söyler. Demek ki ün uğruna şarlatanlık yapanlar, övülen ya da tahliliklik sayılan özelliklere sahip gibi görünmek isterler; kazanç uğruna şarlatanlık yapanlarsa, başkalarına da bir şey sağlayan özelliklere sahip geçinmek isterler; böylece bunlara sahip olmadıkları gözden kaçabiliyor; sözgelişi bilici, bilge, doktor geçinmek isterler. Bunun için çoğu kimse böyle şeylere öykünür ve bu konularda şarlatanlık yapar; çünkü onlarda bu söylediğimiz huylar vardır. Müstehziler ise, olandan daha azını söylediklerinden ötürü, karakter bakımından daha sevimli görünüyorlar; nitekim onların kazanç için değil, şişinmekten kaçındıkları için böyle yaptıkları düşünülüyor. Bunlar ün sağlayan şeylere sahip olduklarını özellikle inkâr ederler, Sokrates'in de yaptığı gibi. Küçük ve görünen şeylere öykünenlere ise 'tilki' denir ve daha çok aşağılanırlar; kimi zaman da bu, şarlatanlık olarak görünür, Spartalıların giysileri gibi; çünkü hem aşırılık hem de abartılmış eksiklik şarlatanca şeylerdir. İstihzayı ölçülü bir şekilde kullananlar ve çok sıradan ve gözle görülür olmayan şeylerde istihza yapanlar ise sevimli görünürler. Demek ki şarlatan doğru söyleyenin karşıtı olarak görünüyor, çünkü o daha kötüdür. 25 30

Yaşamda dinlenme diye bir şeyin de olması ve bu sırada zamanın şaka ile geçmesi sözkonusu olduğuna göre, burada da zarif davranmadan sözedilebilir gibi geliyor —neyi, nasıl söylemek ve dinlemek gerektiği konusunda. Şu ya da bu in-

sanlarla konuşmamız veya şu ya da bu insanları dinlememiz arasında fark olacaktır. Bunlar konusunda da ortaya göre aşırılık ve eksiklik olduğu açıktır. Güldürmede aşırıya kaçanların şaklaban ve ağzı bozuk oldukları düşünülüyor, bunlar her şekilde güldürmeye çabalarlar ve efendice konuşmaktan ve şaka yaptıkları kişiyi gücendirmemekten çok, güldürmeye bakarlar. Kendileri gülünecek hiçbir söz etmeyen ya da güldürücü şeyler söyleyenlerden hoşlanmayanların ise dağdan inme ve kuru insanlar oldukları düşünülüyor. Zarif bir şekilde şaka yapanlara ise kıvrak zekâlı denir, kıvrak insan dendiği gibi; çünkü bunların, karakterin devinimleri olduğu düşünülüyor ve nasıl bedenler konusunda devinimlerine bakarak yargıda bulunuluyorsa, karakterler konusunda da bunlara bakarak yargıda bulunulur. Güldüren şeyler bol olduğu için, çoğu kişi de eğlenmeli şeylerden ve şaka yapmaktan gerekenden çok hoşlandığı için, şaklabanlara da, sevimli olduklarından ötürü, nüktedan denir; ama aralarında bir fark, hem de küçümsenemeyecek bir fark olduğu, söylediklerimizden açıktır. Bunların orta huyuna yakın olan bir de yol-yordam bilme vardır; doğru ve soylu kişiye yakışan şeyleri söylemek ve dinlemek yol yordam bilen özelliğidir, çünkü böyle bir insanın eğlencede söyleyeceği ve dinleyeceği, ona yakışan bazı şeyler vardır ve soylu insanın şakası ile köle ruhlu olanınki farklıdır, eğitilmiş kişininki de eğitilmemiş olanınkinden farklı. Bu, eski ve yeni komedyadan da görülebilir; nitekim eskilerde güldüren şey açık-saçık sözler, yenilerde ise daha çok imadır; bunlar ise efendilik bakımından az fark göstermiyor. O halde iyi şaka yapanı hangi özelliğinden, soylu insana yakışmayan şeyler söylememesinden mi, yoksa dinleyeni incitmemesi ya da neşelendirmesinden mi anlamak gerekir? Yoksa böyle bir şey belirlenemez mi? Çünkü başka başka insanlar başka başka şeylerden hoşlanmaz ya da hoşlanır; dinleyecekleri de böyledir; çünkü bir insanın dinlemeye tahammül ettiği şeyleri söylediği düşünülüyor. Her şeyi

de yapmayacaktır, çünkü alaylı şaka bir çeşit hakarettir ve yasa koyucular bazı hakaretleri yasaklarlar; belki de alaylı şaka yapmayı da yasaklamaları gerekirdi. O halde sevimli ve efendi adam, sanki kendisi kendine yasaymış gibi olacak. Orta olan insan böyle biridir, ister ona yol-yordam bilen, ister nüktedan densin. Şaklabanın ise güldürücü olana zaafı vardır, güldürmek sözkonusu olduğu zaman ne kendini ne de başkalarını sakınır; sevimli birinin söyleyemeyeceği, hatta bazılarının dinleyemeyeceği şeyler bile söyler. Dağdan inme insansa böyle konuşmalar için işe yaramaz; çünkü buna hiç katkısı olmadığı gibi her şeye de gücendir. Oysa dinlenme ve şakanın yaşam için zorunlu olduğu düşünülüyor. O halde yaşamda sözünü ettiğimiz üç türlü orta olma vardır, hepsi de bazı konuşmalara ve eylemlere katılmayla ilgilidir. Aralarındaki fark, bu ortarlardan birinin doğrulukla, ötekilerin ise haz verenle ilgili olmalarıdır. Hazla ilgili olanlardan da biri şakalarda, öteki ise yaşamdaki başka ilişkilerde sözkonusudur.

Utanma konusundan bir erdem olarak sözetmek pek yerinde değildir, çünkü bir huydan çok duygulanıma benziyor. Çoğu kez kötü ün korkusu diye belirlenir; felâketlerden korkmaya benzer bir şekilde oluşur: Nitekim utanan kişiler kızarır, ölümden korkanlar ise sararır. Bunların her ikisi de bedensel şeyler olarak görünüyor, bu da huydan çok duygulanımın bir özelliği olarak düşünülüyor. Ayrıca bu duygulanım her yaşa değil, gençliğe yakışır. Nitekim duygulanımlarla yaşayıp, pek çok yanılığa düştükleri için gençlerin utangaç olmaları ve utanmanın onları [bazı şeyleri yapmaktan] alıkoymasına gerektiğini düşünürüz; utangaç gençleri överiz, oysa utanan bir insandır diye yaşlı birini hiç kimse övermeyecektir; çünkü onun, utanç verici bir şey yapmaması gerektiğine inanıyoruz. Kötü şeyler yapmaktan meydana geliyorsa, utanç duyma doğru bir insanın da bir özelliği değildir (çünkü bu tür şeyleri yapmamak gerekir; bunların gerçekten çirkin şeyler olmaları ya da

25 öyle sanılmaları arasında da hiç fark yoktur; her ikisini de yap-
 mamalı ki utanmak gerekmesin); çirkin bir şey yapabilecek bir
 insan olması ise kötü insanın özelliğini oluşturur, ama böyle
 bir şey yaptığında utanacak bir insan olması, bundan ötürü de
 doğru insan sayılması yerinde değildir; çünkü utanma, istene-
 rek yapılanlarda meydana gelir, doğru insan da hiçbir zaman
 30 isteyerek çirkin şeyler yapmayacaktır. Utanma ancak varsayı-
 larak doğru bir şey olabilir, kişi bir şeyi şayet yaparsa, utana-
 caktır, demektir; oysa erdemler konusunda bu böyle değildir.
 Nitekim eğer utanmazlık ve çirkin şeyler yapmaktan utanç
 duymamak kötüyse, böyle şeyler yapanın utanmaması hiç
 yerinde olmaz. Aynı şekilde kendine egemen olma da bir er-
 dem değil, bir karışımdır, bunu daha sonra göstereceğiz. Şim-
 35 di de adaletten sözedelim.

BEŞİNCİ KİTAP

Adalet ve adaletsizlik üzerine düşünelim: Hangi eylem-
 lerle ilgili olduklarını, adaletin nasıl bir orta olduğunu, adil
 5 olanın da nelerin ortası olduğunu. Düşünmemiz de daha önce
 söylediklerimizdeki yolu izlesin. Şimdi görüyoruz ki, herkes
 insanların, adil olanı yapan insanlar olmalarını, adil eylemler-
 de bulunmalarını ve adil şeyler istemelerini sağlayan huya
 10 'adalet'; aynı şekilde insanları haksızlık yapmaya ve haksız
 şeyler istemeye götüren huya da 'adaletsizlik' demek istiyor.
 Bunun için biz de ilk önce bunları biçimsel olarak kabul ede-
 lim. Nitekim bilimler ve olanaklar ile huylar konusunda du-
 rum aynı değildir. Çünkü karşıtların olanağının ve biliminin,
 aynı olduğu; oysa karşıt huyların olduğu, ama karşıtların hu-
 15 yunun aynı olmadığı düşünülüyor; örneğin sağlık ancak sağ-
 lıklı şeyler yapmaya götürür, karşıtlarına değil. Nitekim sağ-
 lıklı biri gibi yürüdüğü zaman kişinin sağlıklı yürüdüğünü

söyleriz. Bir karşıt huy sık sık karşıtından bilinir, çoğu kez de huylar taşıyıcılarından tanınır; çünkü eğer bedenin sağlam olmasının ne olduğu açıksa, sağlam olmamasının ne olduğu da 20 açık olacak; beden sağlamlığı beden sağlamlığı ile ilgili şeylere, beden sağlamlığı ile ilgili şeyler de sağlamlığa bağlı; nitekim eğer bedenin sağlam olması etin sıklığı ise, sağlam olmaması etin gevşekliği olur; sağlam olmaya götüren şeyin eti sıkı kılan şey olması gerekir. Eğer iki karşıttan biri birkaç anlamda kullanılıyorsa, çoğu durumda arkasından ötekinin de birkaç anlamda 25 kullanılması gelir; örneğin adil olandan birkaç anlamda sözediliyorsa, adil olmayandan da birkaç anlamda söz edilir. Nitekim adalet ve adaletsizlikten birkaç anlamda sözedildiği görünüyor, ama aynı ad altında sözü edilenler çok yakın olduğundan, bu gözden kaçıyor ve uzak olanlardaki gibi açıkça görünmüyor (çünkü ide bakımından fark büyük fark oluyor); örneğin hem hayvanların uyluk kemiğine hem de kapıları kilitleyen şeye aynı adla [Yunancada] anahtar³⁹ denir. O halde adaletsiz insandan kaç anlamda söz edildiğine bakalım. Hem yasaya uymayan insanın, hem çıkarıcı insanın, hem de eşitliği gözetmeyen insanın adaletsiz olduğu düşünülüyor. O halde açık ki, yasaya uyan insan da eşitliği gözetken insan da adaletli olacaktır. Öyleyse 'adalet' yasaya uygun olanda ve eşitliği gözetende, 'adaletsizlik' ise yasaya aykırı olanda, eşitliği gözetmeyende olur. Adaletsiz insan çıkarıcı olduğundan iyilerle ilgile- 30 necektir, ama hepsiyle değil; ancak talihlilikle ve talihsizlikle ilgili olan iyilerle, ki bunlar kendi başlarına hep iyidirler, ama kimisi için öyle değildir. Yine de insanlar bunları dilerler ve peşinden koşarlar; oysa böyle yapmamalı, kendi başlarına iyi olan şeylerin bizim için de iyi olmasını dilemeli ve bizim için iyi olanları tercih etmeli. Adaletsiz insan her zaman daha fazla olanı tercih etmez, kendi başlarına kötü olanlarda daha azı da tercih eder; ama daha az kötü olanın belli bir şekilde iyi olduğu düşünülduğünden, çıkarıcılık da iyiyle ilgili olduğundan, 5

bu insanın da çıkarıcı olduğu düşünülüyor, ona eşitliği gözet-
 10 meyen diyelim; çünkü bu söz daha kapsamlıdır ve ikisini de
 içerir. "Yasaya uymayan adaletsizdir, yasaya uyan adildir" de-
 diğimize göre, açıktır ki, yasal olan şeyler bir anlamda adil şey-
 lerdir. Nitekim yasaya uygun olanlar yasama sanatı tarafından
 belirlenenlerdir ve bunların her birinin adil olduğunu söylü-
 yoruz. Yasalar ise herkes için konulur: Ya herkesin ortak yara-
 15 rını ya da en iyilerin yararını, [erdem bakımından] önde gelen-
 lerin yararını ya da bu tür bir başka bakımdan yararlı olanı he-
 def edinirler. O halde siyasal biraradalıkta⁴⁰ mutluluğu ve
 onun öğelerini oluşturan ya da koruyan şeylere bir anlamda
 20 adil şeyler diyoruz. Yasa, yiğit insanın yaptıklarını —örneğin
 siperi terketmemeyi, kaçmamayı, silâhları bırakmamayı—, öl-
 çülü insanın yaptıklarını yapmayı —örneğin zina yapmamayı,
 hakaret etmemeyi—, sakın insanın yaptıklarını yapmayı —ör-
 neğin vurmamayı, kötülememeyi— buyurur, diğer erdem ve
 kötülüklerde de aynı şekilde bazı şeyleri emreder, bazılarını da
 yasaklar; yasa doğru ise bunu doğru bir şekilde, gelişigüzel ya-
 25 pılmışsa daha kötü bir şekilde yapar. O halde bu adalet kendi
 amacını kendinde taşıyan bir erdemdir —ama kendi başına
 değil, bir başkasıyla ilişkide bir erdem olarak—; bu nedenle sık
 sık adaletin erdemlerin en önemlisi olduğu düşünülüyor —ne
 akşam yıldızı ne de sabah yıldızı böylesine harika bir şeydir.
 Nitekim şu atasözümüz de vardır: "Adalette bütün erdem bi-
 30 rarada bulunur"⁴¹. Kendi amacını kendinde en çok taşıyan er-
 demdir, çünkü kendi amacını kendinde taşıyan erdemnin kulla-
 nılmasıdır. Tamdır, çünkü bu erdeme sahip olan yalnızca ken-
 di kendinde değil, başkasıyla ilgili olarak da kullanabilir, nite-
 kim pek çok kişi kendi işlerinde erdemi kullanabilir, ama baş-
 kalarıyla ilgili olarak erdemle davranmazlar. Bunun için de Bi-
 1130a as'ın⁴² "adamı makam gösterecektir" sözü çok yerinde görünü-
 yor; çünkü yönetici zaten başkalarıyla ilgisinde yöneticidir ve
 başkalarıyla ilişki içindedir. Bu aynı nedenden ötürü erdemler

içinde yalnızca adaletin, başkalarının iyiliği için olduğu düşünülüyor; çünkü bir başkasıyla ilişkide sözkonusudur. Çünkü o, başkasına —bu ister yönetici ister ilişkide olan insan olsun, başka birine— yararlı olan şeyler yapar. Böylece hem kendine hem dostlarma karşı kötülükle davranan kişi en kötü insan, ama kendisine değil başkasına erdemle davranan insan en iyi insandır; çünkü bu güç iştir. O halde adalet erdemin bir parçası değil, erdemin bütünüdür; karşıtı olan adaletsizlik ise kötülüğün bir parçası değil, kötülüğün bütünüdür. Erdem ile bu adaletin arasında ne fark olduğu söylediklerimizden bellidir; bu adalet erdemle aynı şeydir, ama adaletin olduğu şey ile erdemin olduğu şey aynı değildir: Başkasıyla ilişkide sözkonusu olduğunda adalettir; kendi başına böyle bir huy sözkonusu olduğunda erdemdir.

Burada erdemin parçası olan adaleti arıyoruz; çünkü dediğimiz gibi böyle bir adalet vardır. Aynı şekilde kötülüğün parçası olan adaletsizliği de ele alacağız. Öyle bir şeyin olduğunu şu gösteriyor: Başka kötülükler sözkonusu olduğunda, kötülük yapan bir haksızlık yapıyor, ama kendine çıkar sağlamıyor: Örneğin korkaklığından dolayı kalkanını atan, öfkelen- diğinden dolayı kötü söz söyleyen ya da cimriliği yüzünden para yardımı yapmayan gibi; oysa bir çıkar sağladığı zaman, çoğu kez böyle bir kötülükten ya da bütün bu kötülüklerden değil, belirli bir kötülük yüzünden (çünkü kınarız onu) ve adaletsizlik yüzünden yapar. O halde tüm adaletsizliğin parçası olan başka bir adaletsizlik ve yasaya aykırı olma anlamındaki tüm haksızlığın parçası olan bir haksızlık vardır. Eğer biri kazanç için ve para alarak zina yapıyorsa, bir başkası ise arzundan dolayı para vererek ve zarar görerek yapıyorsa; ikincisi çıkarıcıdan çok haz düşkünü, birincisi ise haz düşkünü değil adaletsiz olsa gerek; çünkü bunu kazanç için yaptığı açıktır. Ayrıca bütün öteki haksız eylemlerde hep bir kötülükle ilgi kurulabilir; örneğin eğer biri zina yapıyorsa haz düşkünlüğüyle,

- 30 eğer silâh arkadaşını terkettiysen korkaklıkla, birine vurduysa
 öfkeliyle; ama eğer kazanç sağladıysa başka herhangi bir kötülükle değil, adaletsizlikle ilgi kurulur. Dolayısıyla tüm adaletsizlikten ayrı, tanımı aynı cins altına girdiği için aynı adı taşıyan özel [anlamda] bir adaletsizliğin olduğu açıktır; çünkü
 1130b her ikisinin de bir başkasına etkileri oluyor. Ama özeli onur, para, kurtulma ya da adı bütün bunları kapsayabilecek bir şeyle ve kazançtan kaynaklanan bir haz amacıyla ilgilidir; diğeri
 5 ise erdemli bir insan için sözkonusu olan her şeyle ilgilidir.

- O halde adaletin birkaç çeşidi olduğu ve tüm erdemden başka bir adaletin de bulunduğu açık; şimdi bunun hangisi olduğunu ve ne olduğunu görelim. Adil olmayanın yasaya ve eşitliğe aykırı, adil olanın ise yasaya ve eşitliğe uygun olduğunu belirlemiştik. O halde daha önce sözünü ettiğimiz adaletsizlik yasaya aykırı olanla ilgilidir. Yasaya ve eşitliğe aykırı olan şey aynı şey olmayıp farklı olduğundan —bütün ile parça gibi (nitekim eşitliğe aykırı olan her şey yasaya aykırıdır, ama yasaya aykırı olan her şey eşitliğe aykırı değildir)— adil olmayan ve adaletsizlik de onlarla aynı şey değil, farklıdır, parçalar ve bütünleri gibi; çünkü bu adaletsizlik tüm adaletsizliğin bir kısmıdır, bu adalet de tüm adaletin bir kısmı. Dolayısıyla özelinde adalet ile adaletsizlikten ve özelinde adil olan ile adaletsiz olandan söz etmek gerek. O halde tüm erdemın tarafına koyduğumuz adaleti ve adaletsizliği bir yana bırakalım; biri, başkasıyla ilişkilerde tüm erdemle öteki ise tüm kötülükle davranmaktır. Adil olan ile adil olmayanın da bunlara göre nasıl belirleneceği açık; nitekim yasaya uygun şeylerin çoğu tüm erdemın buyurduklarıdır; çünkü yasa tek tek erdemlere göre yaşamayı buyurur, tek tek kötülükleri de yasaklar. Siyasetle ilgili şeyler ise kamu işlerine ilişkin eğitim konusundaki yasal düzenlemelerin erdemının bütününe ilişkindir. Sadece bir insanın ona göre iyi olduğu tek tek kişilerle ilgili eğitim konusunda ise, bunun siyasetin mi yoksa başka bir bilgi

alanının mı işi olduğunu daha sonra belirleyelim. Çünkü iyi bir insan olmakla iyi yurttaş olmak belki de hep aynı şey değildir. Özelinde adaletin —ve ona karşılık olan adil olanın— bir türü, onurun, paranın ya da topluma katılanlar [yurttaşlar] arasında bölüşdürülebilir olan diğer şeylerin dağıtılmasında sözkonusu olanıdır (çünkü bunlarda kişilerin eşitliğe aykırı ve eşit olarak bir şeye sahip olması sözkonusudur); bir başka türü ise alışverişlerde düzeltici olanıdır. Bunun da iki kısmı vardır; çünkü alışverişlerin kimi isteyerek kimi istemeyerek olur; isteyerek olanlar, satmak, satın almak, borç vermek, kefil olmak, ödünç vermek, güvence parası yatırmak, kiralamak gibi şeylerdir (bu alışverişlere isteyerek olanlar deniyor, çünkü başlangıçları isteyerek yapılır); istemeyerek olanlardan ise bir kısmı gizli yapılanlardır —hırsızlık, zina, zehirleme, baştan çıkarma, kölelerin aklını çelme, tuzağa düşürerek öldürme, yalan yere tanıklık etme gibi; bir kısmı da zora dayananlardır— kötü muamele görme, hapse atılma, ölme, soyulma, sakatlanma, çamur atılma, aşağılanma gibi.

Adaletsiz kişi eşitliği gözetmeyen, haksızlık da eşitsizlik olduğuna göre, eşitsizliğin de bir ortası olduğu açık. Bu da eşitliktir; nitekim daha çok ve daha azın sözkonusu olduğu eylemde eşit de sözkonusu olacaktır. O halde eğer adaletsizlik eşitsizlik ise, adil olan eşitlik olacaktır. Herkes böyle düşünüyor bu konuda, temellendirilmesi yapılmadan bile. Eşitlik bir orta olduğuna göre adil olan da bir orta olsa gerek. Eşit olmadaki en az iki şey sözkonusudur. Buna göre adil olan bir orta olmalı, eşit olmalı ve bir şeyle ilgili, birileri için olmalı; orta olarak bir şeylerin ortası (ki bunlar da daha çok ve daha azdır), eşit olarak, iki şeyin eşitliği, adil olan olarak da birileri için olmalı. O halde adil olanda en az dört şey sözkonusu; bu zorunlu; nitekim adil olanın söz konusu olduğu kişiler ikidir, şeyler de ikidir. Kişilerde de şeylerde de ayrı eşitlik olacaktır; kişilerin birbirine göre durumu nasılsa, şeylerin durumu da öyle

olacaktır; eğer kişiler eşit değilse, eşit şeylere de sahip olmayacaklardır. Kaldı ki eşit kişiler eşit olmayan şeylere ya da eşit olmayanlar eşit şeylere sahip olduğunda ve eşit şeylerden yararlandığında, bundan çatışmalar ve suçlamalar ortaya çıkar. Ayrıca 'değere uygun yararlanma' sözünde de bu açık görünüyor, nitekim paylaştırmalardaki adil olanın bir değere uygun olması gerektiğini herkes kabul ediyor, ama herkes aynı şeye 'değer' demiyor; demokrasi yanlıları özgürlüğe, oligarşi yanlıları zenginliğe, kimileri de soyluluğa, aristokrasi yanlıları ise erdeme 'değer' diyor. O halde hak bir tür orantıdır. Çünkü orantı yalnızca birimlerden oluşan sayıların bir özelliği değil, genel olarak sayının özelliğidir; nitekim oranlamada oranların eşitliği ve en az dört şey sözkonusudur. Çünkü bölünmüş ortalama⁴⁹ dört şeyin sözkonusu olduğu açık, ama sürekli olanunda da dört şey vardır, çünkü bir terimi ikiymiş gibi kullanır, yani onu iki kez ifade eder. Örneğin 'a' nın 'b' ile ilişkisi nasılsa, 'b' nin de 'c' ile ilişkisi öyledir. Demek ki 'b' den iki kez söz edilmiştir, öyleyse 'b' iki kez alınmışsa, orantılı olanlar dört tane olacaktır. Adil olanda da en az dört şey sözkonusudur ve oran aynıdır; çünkü aynı şekilde iki kişiye ve iki şeye bölünüyor. Dolayısıyla 'a' terimi ile 'b' terimi arasındaki ilişki nasılsa, 'c' terimi ile 'd' terimi arasındaki ilişki de öyle olacaktır ve dolayısıyla karşılıklı olarak 'a' terimi ile 'c' terimi arasında, aynı şekilde 'b' terimi ile 'd' terimi arasında da aynı ilişki olacaktır; öyle ki bütünler arasındaki ilişki aynı olacaktır —ki bu ortalama⁵⁰ paylaştırma yapıyor ve böyle yaptığında adaletli orantılı. O halde paylaştırmada 'a' teriminin 'c' ile, 'b' nin de 'd' ile ilişki içine sokulması hakkı oluşturur ve orta olan bu adil olandır, adaletsizlik de bu orana aykırı olandır. Nitekim orantılı olan ortadır, adil olan da orantılı olandır. Matematikçiler de bu oranlamaya geometrik orantı adını verirler. Nitekim geometrik orantıda teklerden birinin diğeriyle ilişkisi ne ise, bütün ile bütünü ilişkisi de odur. Ve bu orantı sürekli orantı de-

gildir; çünkü bir kişi için ve bir şey için tek terim olmaz. O halde bu adil olan orantılı olandır, adaletsizlik de orantılı olana aykırı olandır. Demek ki burada da daha azın ve daha çoğun olması sözkonusu oluyor; işbaşında da böyle oluyor: Nitekim haksızlık eden, iyi bir şeyden daha çoğuna, haksızlığa uğrayan ise daha azına sahip oluyor. Kötüde ise tersidir: Daha küçük kötü daha büyük kötüye oranla iyi olur; nitekim daha küçük kötü daha büyükten daha tercih edilir, tercih edilecek olan da iyidir ve daha çok tercih edilecek olan daha büyük iyidir. İşte adaletin bir türü budur.

Adaletin geri kalan türü, gerek isteyerek gerek istemeyerek olan alışverişlerde görülen düzeltici adalettir. Bu adalet türü öncekinden başkadır. Çünkü ortak şeyleri paylaştırmadaki adalet hep sözünü ettiğimiz oranlamaya göredir; nitekim paylaşırma ortak mallarda olursa, katkıda bulunanların birbirlerine oranları ne ise aynı oranda olacaktır; bu adaletin karşısında olan adaletsizlik de bu orana aykırı olacaktır. Alışverişlerdeki adalet ise belli bir eşitliktir, adaletsizlik ise bir eşitsizliktir, ama o [geometrik] oranlamaya göre değil, aritmetik oranlamaya göredir. Nitekim doğru bir kişinin kötü birini ya da kötü birinin doğru birini dolandırması ve doğru birinin ya da kötü birinin zina yapması arasında hiç fark yoktur; yasa yalnızca zararın farkına bakar ve onlara eşit muamele yapar: Yani birinin adaletsizlik yapıp yapmadığına, ötekinin haksızlığa uğrayıp uğramadığına ve birinin zarar verip vermediğine, ötekinin zarar görüp görmediğine bakar. Dolayısıyla yargıç eşitsizlik olan bu adaletsizliği denkleştirmeye çalışır; çünkü biri dövülüp öteki dövünce ya da biri öldürüp öteki öldürülünce, yapılan ile maruz kalınan eşit olmayan bir bölümlenme olarak görünür; buna karşılık yargıç, cezayla kazancı azaltarak bunları düzeltmeye çalışır. Böyle durumlara ilişkin 'kazanç' sözcüğü genel anlamda kullanılıyor, bunlara çok uygun bir ad olmasa bile: Örneğin 'kazanç' sözcüğünün dövenle ilgili olarak, 'zarar' söz-

cüğünün de dövülenle ilgili olarak kullanılması gibi; yine de maruz kalınan şey ölçüldüğü zaman, zarardan ve dolayısıyla da kazançtan söz edilir: Demek ki, daha çok ile daha azın eşit-
15 leştirilmesi orta olandır, kazanç ve zarar ise karşıt anlamda daha çok ve daha azdır: iyinin daha çoğu, kötünün daha azı kazanç, bunun tersi ise zarardır. Dediğimiz gibi bunların ortası eşit olandır, adil olanın da bu olduğunu söylüyoruz. Dolayısıyla düzeltici adalet kâr ile zararın ortasıdır. Bunun için anlaş-
20 mazlık olduğu zaman yargıca başvurulur; yargıca gitmek de adalete gitmektir; nitekim yargıç canlı adalet gibi olmak ister; gerçekten de orta olan yargıç aranır; kimileri de ona 'ortacı' derler: Ortaya isabet ederse adil olana da isabet eder diye. O halde adalet, yargıcın da olduğu gibi, orta olan bir şeydir. Yargıç eşitleştirir ve eşit kesilmemiş bir çizgide olduğu gibi, ortadan daha büyük olan parçayı kesip daha küçük parçaya ekler. Bütün ikiye ayrılınca, o zaman eşit olanı aldıklarında "[hakkı-
30 mı] aldım" derler. Eşit ise daha büyük ve daha küçüğün aritmetik oranlamaya göre ortasıdır. Bunun için ona dikaion denir: 'dikha'dır [ortadan ikiye bölünmüştür] diye nerdeyse ona 'dikhaion', 'dikastes'e [yargıca] de 'dikhastes' [ikiye bölen] den-
35 necekmiş". Nitekim iki eşit parçanın birinden bir kısım alınıp ikincisine eklenince, ikincisi, kendisine eklenen kısmın iki misli büyük olur birinciye göre; oysa alınan kısım ona eklenmeseydi, yalnızca alınan kısım kadar daha büyük olacaktı: Böyle-
1132b ce ikinci parça [eklenen] bu kısım kadar ortadan daha büyük, orta ise bu kısmın alındığı parçadan bu kısım kadar daha büyük olacaktır. İşte bu şekilde daha fazla sahip olandan neyi al-
mamız, daha az sahip olana da neyi eklememiz gerektiğini öğreneceğiz; yani ortanın aşılmasına neden olan kısmı daha az
5 sahip olana eklemek, ortayı aşan kısmı da daha büyük olandan almak gerek: aa', bb' ve cc' çizgileri birbirine eşit olsun: aa' çizgisinden ae parçası alınsın ve cc' ye cd kısmı olarak eklensin; o takdirde dcc' çizgisinin tümü ea' çizgisini cd ve cf çizgileri ola-

rak aşacaktır, dolayısıyla bb' ve cd çizgilerini de aşacaktır⁴⁵.
 [Bu, öteki sanatlarda da sözkonusudur. Nitekim eğer yapan 10
 yaptığı kadarını ve yaptığı gibi yapmasaydı, maruz kalan da o
 kadar ve o şekilde maruz kalmasaydı, sanatlar ortadan kalkar-
 dı.]*⁴⁶ Zarar ve kazanç ifadeleri isteyerek yapılan alışverişlerden
 geliyor; nitekim alım ve satımlarda ya da yasanın izin verdiği
 diğer alışverişlerde hak ettiğinden daha fazlasına sahip olma- 15
 ya kazanmak, hak ettiğinden daha azına sahip olmaya da zarar
 etmek denir; daha fazlasını ya da daha azını değil, verdikleri
 kadar alıyorlarsa, hak ettiklerine sahip oldukları söylenir ve ne
 zarar ederler ne de kazanırlar. Öyleyse, adalet, isteğe aykırı ya-
 pılan [alış-verişlerde] bir çeşit kazanç ve zararın ortasıdır: [alış-
 verişlerden] önce de sonra da eşit olana sahip olmaktır. 20

Kimileri karşılığını almanın kendi başına adalet olduğunu
 düşünür, Pythagorasçıların dediği gibi⁴⁷; nitekim onlar adaleti
 başkasına yaptığının aynısıyla karşılığını alma diye tanımlar-
 lar. Oysa aynı karşılığı alma ne paylaştırıcı ne de düzeltici ada-
 lete uygun düşer —her ne kadar 'Rhadamanthys'in adaleti'
 derken bunu demek istiyorlarsa da:

*Eğer kişinin yaptığı başına gelirse,
 doğru olan doğrudan doğruya yerine gelmiş olur.*

25

Çünkü bu, birçok yerde aykırı düşüyor: Örneğin başta
 olan biri birini döverse, onun dövülmesi gerekmez; buna kar-
 şın biri ileri gelenlerden birini döverse, yalnız dövülmesi değil,
 cezalandırılması da gerekir. Ayrıca istenerek ve istenmeyerek 30
 yapılanlar arasında da çok fark vardır. Değiş tokuş amaçlı bi-
 raraya gelmelerde, biraraya gelenler arasındaki bağ bu tür
 adaleti oluşturuyor; karşılık, eşitliğe göre değil, oranlamaya
 göre alınıp verilir. Nitekim orantılı karşılık vermelerle kent
 ayakta durur. Nitekim insanlar karşılık vermek isterler: Ya kö-
 tüye kötüyle (eğer karşılık vermezlerse, bunun kölelik olduğu-
 nu düşünürler) ya da iyiye iyiyle; yoksa birbirine bir şeyler 1133a

alıp verme diye bir şey olmaz, oysa insanlar birbirlerine bir şeyler alıp verme sayesinde birarada bulunuyorlar. Bunun için orta yerde Kharis'lerin tapınağını⁴⁸ kuruyorlar, karşılık verme olsun diye. Çünkü bu, hatırın özelliğidir: iyiliğini gördüğü kişiye hatır-gönül borcunu ödemesi, kendi parasıyla böyle bir iyilik yapmada ilk olması gerekir. Oranlamaya göre karşılık vermeyi köşegenlemesine bağlantı kurma sağlar: Örneğin a bir mimar, b bir ayakkabıcı, c bir ev, d ise bir ayakkabı olsun. O zaman mimarın ayakkabıcıdan onun yaptığını alması, ona da kendininkini vermesi gerekir. Şimdi eğer ilkin oranlamaya göre eşit olan bu alışveriş yapılırsa, sonra da buna karşılık verilirse, o zaman söylediğimiz olur. Yoksa eşitlik sağlanmaz, ilişkileri de devam etmez; birinin yaptığının ötekininkinden daha iyi olmasına hiçbir engel yok; dolayısıyla bunları eşitlemek gerekir. Bu başka birçok sanatta da sözkonusudur; çünkü eğer yapan yaptığı kadarını ve yaptığı gibi yapmasaydı, maruz kalan da o kadar ve o şekilde maruz kalmasaydı, sanatlar ortadan kalkardı. Nitekim iki doktorun biraraya gelmesiyle biraradalık olmaz, bir doktor ile bir çiftçi, ya da tamamen farklı ve eşit olmayanlar biraraya gelirse bu olur; ama bunların eşitlenmesi gerekir. Bunun için değiş tokuş yapılan her şeyin belli bir şekilde karşılaştırılabilir olması gerekir. Para da bu yüzden ortaya çıkmıştır ve o bir anlamda ortayı buluyor [aracı oluyor]; çünkü her şeyi ölçer, dolayısıyla aşırılığı ve eksikliği de ölçer, yani bir eve ya da besin maddesine kaç ayakkabının eşit olduğunu ölçer. Demek ki mimar ile ayakkabıcı arasında nasıl bir ilgi varsa, şu kadar ayakkabı ile bir ev ya da besin maddesi arasında öyle bir ilgi vardır. Eğer bu böyle olmasaydı, değiş tokuş ve biraraya gelme de olmazdı. Ve eğer bunlar bir şekilde eşitleştirilmeselerdi, bu böyle olmazdı. O halde, daha önce dediğimiz gibi, her şey tek bir şeyle ölçülmeli. Bu ölçü ise gerçekten de ihtiyaçtır; o her şeyi birarada tutar. Nitekim insan hiçbir şeye ihtiyaç duymasaydı ya da ihtiyaçları farklı ol-

masaydı, ya değiş tokuş olmazdı ya da böyle değiş-tokuş olmazdı. Uylaşımla, ihtiyacın değiş-tokuşunda kullanmak üzere para getirilmiştir; ona [Yunancada] '*nomisma*' adı verilmiştir, çünkü doğal olarak değil, uylaşımla [*nomos*]⁹ vardır ve onu değiştirmek ya da işe yaramaz hale getirmek elimizdedir. Öyleyse şeyler eşitleştirilince, karşılık alma söz konusu olur, öyle ki ayakkabıcı ile çiftçi arasındaki ilişki nasılsa ayakkabıcının yaptığı ile çiftçininki arasındaki ilişki de öyle olur. Ama bunlar, değiş—tokuş yapıldıktan sonra orantı biçimine sokulmamalı (yoksa her iki aşırılık uçlardan birinde olacaktır), her biri kendine ait olanı bulundurduğu zaman orantı kurulmalıdır. Bu şekilde eşit ve birarada olacaklar, çünkü bu tür bir eşitlik bunların durumunda kurulabilir —örneğin a çiftçi, c besin, b ayakkabıcı, d ise onun eşitliğe uygun olarak yaptığı [ayakkabılar] durumunda. Eğer böyle bir karşılık alma olmasaydı, biraraya gelme de olamazdı. İhtiyacın —sanki bir tek şey imişcesine— insanları birarada tuttuğunu şu da gösteriyor: Eğer iki kişi karşılıklı olarak birbirlerine —ya da biri diğerine— ihtiyaç duymazsa, değiş-tokuş yapmazlar. Örneğin sahip olmadığı bir şeye, sözgelişi şaraba, ihtiyaç duyan, ihtiyaç duyduğu bu şeye karşılık buğday vererek ihtiyacını gidermek isterse, o zaman bunun eşitlenmesi gerekir. Para gelecekteki değiş-tokuşlar için bir güvence gibidir: Eğer şimdi bir şeye ihtiyacı yoksa, ihtiyacı olduğu zaman onu edinebileceği konusunda bir güvence; çünkü bu parayı taşıyanın bunu almasının olanaklı olması gerekir. Ayrı şey paranın da başına gelebilir; çünkü her zaman aynı güce sahip değildir; ama gene de o, genellikle sabit kalıyor. Bunun için her şeye fiyat biçilmesi gerekir. Çünkü böylece her zaman değiş-tokuş olacaktır, değiş-tokuş olunca da birarada olma da olacaktır. Böylece para bir ölçü gibi, şeyleri denk kılıp eşitleştirir. Nitekim eğer değiş-tokuş olmasaydı birarada olma da olmazdı, denkleştirme de olmasaydı, değiş-tokuş olmazdı. Gerçekten de bunca farklı şeylerin denk olması olanaksızdır,

ama ihtiyaçla ilgili olarak bu yeterince yapılabilir. [Bu denkleştirme için] bir tek şeyin olması gerekir, bu da bir kabulle olur; bunun için bu şeye [Yunancada] 'nomisma' denir, çünkü o, her şeyi denkleştirir; nitekim her şey para ile ölçülür: a bir ev, b on mna⁵⁰, c ise bir yatak olsun. Yani ev beş mna ya da beş mnaya eşdeğer ise, a, b nin yarısıdır; yatak ise, yani c, b nin de onda biri olsun. O zaman bir evin kaç yatağın eşdeğeri olduğu açıktır: Yani beş yatağa. Para bulunmadan önce değiş—tokuşun bu şekilde yapıldığı açık; çünkü bir ev için beş yatak vermek ile beş yatağın eşdeğerini vermek arasında hiç fark yoktur.

Böylece adaletsizliğin ve adaletin ne olduğunu söylemiş olduk. Bunlar belirlenince adaletli eylemin, haksızlık etmek ve haksızlığa uğramanın ortası olduğu açıktır; çünkü biri daha fazlaya öteki daha aza sahip olmaktır. Adalet de bir ortadır, ama öteki erdemlerin olduğu şekilde değil; o, orta olanın özelliğidir; adaletsizlik ise uçların özelliğidir. Ayrıca adalet, adil insanın "adaletli şeyleri tercih ederek yapan ve gerek başkasıyla ilişkisinde kendine, gerek biriyle ilişkisinde başkasına, tercih edilen şeyi kendisine daha çok diğerine de daha az, zararlı olan şeyi de bunun tam tersi olacak şekilde paylaştırmayan, hem kendisinin hem de bir başkasının başka biriyle ilişkisinde oranlayarak eşitçe paylaştıran insan" şeklinde tanımlanmasını sağlayan şeydir. Adaletsizlik ise tam tersine adaletli olmayı tercih eder. Bu da yararlı ve zararlı olanın orana aykırı olan fazlalığı ve eksikliğidir. Bunun için adaletsizlik bir aşırılık ve eksikliktir, çünkü fazla ve az olanı tercih eder —kişinin kendisi sözkonusu olduğunda kendi başına yararlı olanın fazlasını, zararlı olanın azını tercih eder; başkaları sözkonusu olduğunda da bütününde bir fark yoktur, oranlamaya aykırılıkta ise iki taraftan hangisinin yararına—zararına olduğu rastlantısaldır. Demek ki adaletsiz eylemde 'daha az' haksızlığa uğramak, 'daha çok' ise haksızlık etmek olur. Böylece adalet ile adaletsizlikten —ve aynı şekilde genel anlamda adil olan ile adil

olmayandan— yani her birinin doğal yapısının ne olduğundan bu şekilde söz etmiş olduk.

Adaletsiz davranan birinin adaletsiz insan olmaması da olanaklı olduğuna göre, kişi ne tür adaletsizlik yaparsa, artık her adaletsizlik çeşidi açısından adaletsiz insan —örneğin hırsız, zani ya da haydut— olur? Yoksa nasıl yaparsa yapsın bir fark olmayacak mıdır? Söz gelişi biri bir kadınla, kim olduğunu bilerek ama tercih ederek değil, tutkudan dolayı yatarsa, bir fark olmayacak mı? O zaman adaletlice davranmıyordur ama adaletsiz değildir; örneğin hırsız değildir ama hırsızlık yapıyor olur, zani değildir ama zina yapıyordur; öteki konularda da bu böyle olacaktır. Adaletin nasıl olduğu daha önce söylenmişti. Ama araştırma konusunun hem genelinde adalet hem de siyasi adalet olduğunu da gözden kaçırmamak gerek. Bu ise özgür kişilerin ve oranlamaya göre ya da sayısal olarak eşit kişilerin, kendilerine yeter olmaları için yaşamı paylaşımlarında sözkonusudur, dolayısıyla bu özelliklerin bulunmadığı kişiler arasındaki ilişkilerde siyasi adalet sözkonusu değil, buna benzetilerek adalet denen bir şey sözkonusudur. Nitekim aralarındaki ilişkiler yasayla düzenlenenler için hukuk sözkonusudur; yasa da birbirine haksızlık yapanlarda sözkonusu olur. Çünkü yargı, hak ile haksızlığı ayırmadır. Ve nerede adaletsizlik sözkonusuysa, orada haksızlık yapmak da sözkonusudur, ama haksızlık yapmaların hepsinde adaletsizlik sözkonusu değildir; bu da kendisine genel olarak iyilerden daha çoğunu, genel olarak kötülerden de daha azını ayırmaktır. Bunun için bir insanın değil, aklın yönetmesine izin veriyoruz; çünkü bir insan bunu kendisi için yapar ve tiran olur. Oysa yönetici adaletin koruyucusudur ve eğer hakkın koruyucusu ise eşitliğin de koruyucusudur. Ve eğer adil ise, kendisinde daha fazla bir şeyin olmadığı düşünüldüğünden (nitekim kendisiyle orantılı olmadığı takdirde genel olarak iyiden kendine daha çok bir şey ayırmaz; bunun için başkasına çalışır; bu nedenle de, daha ön-

15

20

25

30

35

1134b

5

ce söylediğimiz gibi, adaletin başkası için iyi bir şey olduğunu söylerler), ona bir karşılık verilmelidir, bu da onur ve ayrıcalıktır. Bunlarla yetinemeyenler ise tiranlar olurlar. Efendi ve baba hukuku ise bunlarla aynı değil, bunlara benzer bir şeydir; nite-

10 kim genellikle bize ait olan şeylerde haksızlık sözkonusu değildir, bir insanın kölesi ve çocuğu —belli bir yaşa geldiği andan ayrılıncaya kadar— kendisinin bir parçası gibidir; hiç kimse de kendine zarar vermek istemez; bundan dolayı bir insanın kendine karşı adaletsiz olması sözkonusu değildir, ne de siyasal adalet ve adaletsizlik sözkonusu; çünkü bu, yasaya göre oluyordu ve yasayla ilgili olan insanlarda sözkonusuydu, bunlar da yönetmede ve yönetilmede aralarında eşitliğin bulundu-
 15 lduğu kişilerdir. Bunun için bir insanın çocuğu ya da malıyla ilişkisinden çok, karısıyla ilişkisinde adaletli olan şey sözkonusudur; bu da aile hukukudur ve siyasi hukuktan farklıdır. Siyasi hukukun bir türü doğal, bir türü de uylaşımsaldır. Doğal olanı her yerde aynı güce sahiptir ve kanılara göre değişmez; uylaşımsal olanda ise başlangıçta şöyle ya da böyle olma-
 20 sı fark etmez, ama konduktan sonra fark eder; örneğin bir kişinin bir mna ile serbest bırakılması ya da iki koyun değil, bir keçinin kurban edilmesi gibi. Ayrıca tek tek durumlarla ilgili olarak konan yasalarda da fark eder, örneğin Brasidas'a⁵¹ kurban kesmede ve kararnamelerle konan şeylerde olduğu gibi. Kimileri de her şeyin böyle olduğunu düşünür, çünkü doğal olan değişmez, her yerde aynı güce sahiptir —ateşin hem burada
 25 hem de Perslerde yakması gibi— ama hak sayılanların da değiştiğini görüyorlar. Oysa bu böyle değildir, ama böyle gibi görünür. Her ne kadar tanrılarda belki hiçbir şekilde değişmiyorsa bile, bizde tümüyle değişken olan —ama bir kısmı doğal bir şey, bir kısmı da doğal olmayan bir şekilde değişen— doğal bir hukuk vardır. Her ikisi de değişken olduğuna göre, başka türlü olabilecek şeylerden hangilerinin doğal bir şekilde, hangile-
 30 rinin de doğal olmayan bir şekilde, yani yasayla ve uylaşmay-

la değiştiği açıktır. Başka şeylerde de aynı ayırım uygun düşüyor. Nitekim sağ el doğal olarak daha iyidir, her ne kadar herkes her iki elini iyi kullanacak duruma gelse bile. Uylaşmayla ve yarara uygun olarak konmuş haklar da ölçülere benzerler; örneğin şarap ve buğday ölçekleri her yerde eşit değildir, satın alınan şeyin ölçekleri daha büyük, satılanlarınkiler ise daha küçüktür. Aynı şekilde doğa gereği olmayan, insanla ilgili haklar da her yerde aynı değildir, çünkü siyasal düzenler de aynı değildir; ama sadece bir yönetim biçimi her yerde doğaya göre en iyisidir. Adaletli olan ve yasaya uygun olan tek tek şeylerin bunlarla ilişkisi ise, teklerin genelle ilişkisi gibidir; nitekim yapıpı edinenler pek çoktur, adaletli olan ve yasaya uygun olan ise —her biri— bir tanedir; çünkü geneldir. Haksız olan ile adaletsiz olan ve haklı olan ile adaletli olan arasında da fark vardır; nitekim adaletsiz olan doğal olarak ya da düzenden dolayı böyledir; oysa bu aynı şey gerçekleştirilince bir haksızlık olur, ama yapılmadan önce haksızlık değildir; yalnızca adaletsiz olandır. Haklı olanda durum aynıdır: Genel olarak ona haklı eylem denir, diğer sözcük [dikaiosyne] ise daha çok yapılan haksızlığın telâfi edilmesi için kullanılır. Bunların her biri nedir, ne gibi türleri vardır, kaç tanedir ve nelerle ilgilidir konusu daha sonra ele alınacak. Adalet ve adaletsizlik söylediğimiz şeyler olduğuna göre, bir insan isteyerek bunları yaptığı zaman bir haksızlık yapıyor ya da haklı eylemde bulunuyor; oysa istemeyerek yaptığı zaman ne bir haksızlık yapıyor ne de haklı bir eylemde bulunuyor, yaptığı rastlantısal oluyor; çünkü adaletli olmaları ya da adaletli olmamaları rastlantısal olan eylemler yapıyor. O halde haklı eylem ve haksız eylem isteyerek ve istemeyerek yapılmış olmakla belirlenmiş oluyor; çünkü isteyerek yapıldığı zaman kınanır ve o takdirde aynı zamanda haksız bir eylemdir; öyle ki eğer eylemin isteyerek yapılma özelliği yoksa, yapılan bir haksızlık olacak ama eylem haksız olmayacak. Daha önce de söylediğim gibi 'isteyerek ya-

35

1135a

5

10

15

20

25

pılan', birinin, kendine bağlı şeyleri bilmeyerek değil, bilerek —kişiyi, aracı ve amacı bilerek— yaptığına diyorum. Hem de bunlardan her biri rastlantısal ya da' zorla yapılmadığı zaman (örneğin biri birinin elini tutarak bununla bir başkasına vurursa, ikincisi isteyerek vurmuş olmuyor, çünkü bu ona bağlı değildir); vurulan kişi babası olabilir, o ise onun bir insan ya da orada bulunanlardan biri olduğunu bilebilir ama babası olduğunu bilmeyebilir; aynı şekilde amaç için ve tüm eylem için de böyle bir şey belirlenebilir. Bilmeden yapılan ise, bilinmeden yapıldığı zaman kişinin elinde değildir ya da zorla yapılan istemeyerek yapılandır. Nitekim biz doğal olan birçok şeyi bile-

30 rek yapıyoruz ya da onlara maruz kalıyoruz, ki bunlardan hiçbirisi ne isteyerek ne de istemeyerek oluyor; örneğin yaşlanmak ve ölmek gibi. Hak ve haksızlıkların aynı şekilde rastlantısal olması da sözkonusudur, nitekim eğer biri bir emaneti istemeyerek ya da korkudan geri verirse, onun ne haklı bir şey yaptığı-
5 nı ne de haklı eylemde bulunduğunu, ancak rastlantısal davrandığını söylemek gerekir. Aynı şekilde bir emaneti mecbur edilerek ve istemeyerek geri vermeyenin yalnızca rastlantısal olarak haksızlık yaptığını ve haksız eylemde bulunduğunu söylemek gerekir, isteyerek yapılanlardan kimini tercih ederek, kimini de tercih etmeden yapıyoruz: Önceden düşün-

10 nüp taşındıklarımızı tercih ederek, düşünüp taşınmadıklarımızı ise tercih etmeyerek. Bir araya gelmelerde meydana gelen zararlar üç çeşittir: Bilgisizlikten dolayı yapılanlar hatadırlar; örneğin eylemi yapan kime, neyi, ne ile, niçin yaptığı konusunda yanılırsa; çünkü ya vurmayı düşünmemiş ya o şeyle vurmayı düşünmemiş ya da o insana vurmayı veya o sonucu yaratmak için vurmayı düşünmemiş, olan da amacına aykırı olarak olup

15 bitmiştir (örneğin yaralamak değil, bir fiske vurmak amacıyla vurduysa veya vurduğunu sandığı kişiye ya da vurduğunu sandığı araçla vurmadıysa). O halde zarar tahmin edilemeyecek şekilde meydana gelince, ona talihsizlik denir; tahmin edi-

lemeyecek şekilde değil, ama bir kötülük de düşünülmeden meydana gelince ise, ona hata denir (nitekim neden olmanın başlangıcında olduğu zaman insan hata yapıyor, neden onun dışında olduğu zaman ise başına bir talihsizlik gelmiş oluyor). 20 Önceden tasarlamadan ama bilerek yapılan, haksız eylem olur; örneğin öfke⁵² yüzünden ve insanlarda zorunlu ya da doğal olan duygulanımlar yüzünden yapılanlar gibi. Çünkü zarar vermekle ve hataya düşmekle haksızlık yapıyorlar, yaptıkları eylemler de haksızlıktırlar, ama kendileri bunlardan dolayı bir şekilde adaletsiz ya da kötü olmuyorlar; çünkü verdikleri zarar kötülükten gelmiyor, oysa zarar tercih edilerek veriliyorsa, adaletsiz ve kötüdürler. Bunun için kaynağı öfke olan zararlar doğ- 25 ru bir şekilde önceden tasarlanmayanlardan sayılır. Nitekim buna neden olan, öfke ile davranan değil, öfkeliendir. Ayrıca tartışma konusu olan, yapılanların olup olmadığı değil, haklı olup olmadığıdır; çünkü öfke, görünüşte haksızlık olan bir şeye duyulur. Nitekim burada —alışverişlerde olduğu gibi— tartışma konusu olan, bir şeyin olup olmadığı değildir — ki o takdirde bunu, unutmaktan yapmıyorlarsa, ikisinden birinin kötü olması gerekir—; olan konusunda anlaştıkları halde, hangisinin haklı olduğu konusunda tartışıyorlar (önceden tasarlayan ise bilmeyerek yapıyor değildir), öyle ki biri haksızlığa uğradığını öteki ise uğramadığını sanır. Ama bir insan tercih 1136a ederek zarar verdiği zaman, haksızlık yapıyor demektir; böyle eylemlerle haksızlık yapan, orantılı olana ya da eşitliğe aykırı davranan, adaletsiz bir insandır. Aynı şekilde biri tercih ederek adaletli eylemde bulunduğu zaman da adil bir insandır; ancak isteyerek davrandığı takdirde adaletli eylemde bulunur, istemeyerek yapılanların kimi bağışlanabilir, kimi ise bağışlanamaz niteliktedir. 5 Yalnız bilmeyerek yapılmayıp aynı zamanda bilgisizlikten ötürü yapılanlar bağışlanabilir; buna karşı bilgisizlikten dolayı değil de doğal ya da insanca olmayan bir tutkudan ötürü bilmeyerek yapılanlar, bağışlanamaz olanlardır.

10 Haksızlık etme ve haksızlığa uğramanın yeterince belirlenip belirlenmediği tartışma konusu olabilir. İlkın Euripides'in garip bir biçimde söylediğinin olup olamayacağına [bakılabilir]:

*"İki kelimeyle, kendi annemi öldürdüm;
ben isteyerek o istediği için mi, yoksa
ben isteyerek değil o da istemediği halde mi?"* ⁵³

Öyleyse acaba isteyerek haksızlığa uğramak gerçekten olanaklı mıdır olanaksız mıdır, yani her haksızlığın isteyerek yapıldığı gibi, her haksızlığa uğrama, isteyerek mi oluyor? Ve acaba her haksızlığa uğrama hep —şöyle ya da böyle— aynı şekilde mi oluyor [her haksızlık yapmanın isteyerek yapıldığı gibi]; yoksa kimi isteyerek, kimi ise istemeyerek mi oluyor? Hakkını almada da durum aynıdır; nitekim haklı eylemlerin tümü isteyerek yapılır; öyle ki her birinin karşıtıyla durumunun aynı olması akla yakındır, yani haksızlığa uğramak ile hakkını almak ya isteyerek ya da istemeyerek olan bir şey olmalı. Gene de hakkını almak sözkonusu olduğunda, her hakkını almanın isteyerek olması garip gibi gelebilir: Nitekim kimileri istemedikleri halde hak ettiklerini alıyorlar. Biri şunu da sorabilir: Haksızlık gören herkes gerçekten mi haksızlık görüyor, yoksa haksızlık görmekte de durum aynı haksızlık yapmaktaki gibi midir? Çünkü her ikisinde de haklı olanlardan pay almanın rastlantısal olması olanaklıdır; o halde haksızlıklarda da aynı şekilde olacağı açıktır; çünkü haksız şeyler yapmak ile haksızlık etmek ve haksızlığa uğramak ile haksızlık görmek aynı şey değildir. Haklı eylemde bulunmak ve hakkını almak konusunda da durum aynıdır; çünkü haksızlık yapan bir kişi olmaksızın haksızlık görmek ya da haklı eylemde bulunan biri olmaksızın hakkını almak olanaksızdır. O halde eğer genel olarak haksızlık yapmak, birinin isteyerek zarar vermesi [demek] ise ve is-

teyerek zarar vermek zarar verdiği kişiyi, aracı ve şekli bilmek demekse, kendine egemen olmayan kişi de bilerek kendine zarar veriyorsa, bu, isteyerek haksızlık görmek, hattâ kendi kendine isteyerek haksızlık yapmak olanaklıdır, demektir. “Kendi kendine haksızlık etmek olanaklı mıdır?” sorusu da tartışma konularından biridir. Ayrıca biri kendine egemen olamamaktan dolayı, isteyerek zarar vermek isteyen birinden zarar görürse, bu isteyerek zarar görmek olur. Yoksa bu belirlememiz doğru değil midir? Ve ‘kime, ne ile ve nasıl zarar verildiğini bilme’ye “öteki kişinin istememesine rağmen” diye eklemek mi gerekiyor? Demek ki bir insan isteyerek zarar görebilir ve haksızlığa uğrayabilir, ama hiç kimse isteyerek haksızlık görmez; çünkü hiç kimse bunu istemez —kendine egemen olmayan kişi bile— ama isteği dışında davranır; nitekim hiç kimse erdemli olmadığını düşündüğü şeyi istemez, kendine egemen olmayan insan da yapmaması gerektiğini düşündüğü şeyleri yapar. Kendine ait olanlardan veren, —Homeros’un, Glaukos’un Diomedes’e verdiği söylediği şekilde, yani “bronz silâhlara karşılık altın silâh, yüz inek karşılığında da dokuz inek”⁵⁴ veren— haksızlık görmüş olmaz; çünkü vermek onun elinde olan bir şeydir. Oysa haksızlık görmek onun elinde değildir, haksızlık yapan birinin de olması gerekir. O halde haksızlık görmenin isteyerek olan bir şey olmadığı açık.

Seçtiklerimizden sözünü edeceğimiz iki konu daha kalıyor: Layık olduğundan daha fazlasını veren mi, yoksa sahip olan mı haksızlık eder? Ve kendi kendine haksızlık edilebilir mi? Nitekim eğer daha önce söylediğimiz şey kabul edilecek olursa ve daha fazlasına sahip olan değil, onu veren haksızlık ediyorsa, eğer biri bilerek ve isteyerek kendinden daha çok başkasına veriyorsa, o kendi kendine haksızlık ediyor demektir; ki bunu alçakgönüllülerin yaptığı düşünülüyor. Çünkü doğru insan daha az almak eğilimindedir. Yoksa bu da böyle sine basit ve sıradan değil mi? Çünkü böyle bir insan da bir

1136b

5

10

15

20

başka iyi şeyden daha fazla alır, sözgelişi ünden ya da genel olarak güzel olandan. Ama yine de, haksızlık yapmanın tanımlanmasına bakılırsa, bu sorun çözüldür; çünkü o, istemesine aykırı olarak hiçbir şeye uğramıyor; dolayısıyla bunun yüzünden haksızlığa uğramaz, olsa olsa yalnızca zarar görür. Öyleyse açıktır ki, daha fazlayı veren her zaman haksızlık ediyor, daha fazlaya sahip olan ise her zaman etmiyor; çünkü haksız olana sahip olan değil, isteyerek buna sahip olan haksızlık ediyor; bu da eylemin başlangıcı olanda bulunur, bu başlangıç da alanda değil paylaştırandadır. Ayrıca yapmaktan birkaç bağlamda söz zedildiğine göre ve bağlamına bakılırsa, cansız şeylerin de, elin de, efendisinin emri yüzünden kölenin de öldürmesi olanaklı olduğuna göre, bunlar haksızlık etmiyor, haksız şeyler yapıyor. Ayrıca bilmeden karar vermişse, yasal adalete göre haksızlık yapmış sayılmaz, karar da adaletsiz değildir; ama adaletsiz gibi görünür; çünkü yasal adalet asıl adaletten farklıdır; oysa eğer bilerek haksız karar vermişse, o da, kendine düşen olumlu ya da olumsuz⁵⁵ karşılıktan daha fazla almış olur, sanki yapılan haksızlığa katılmışcasına; böyle nedenlerle haksızca karar veren insan da daha fazlasına sahip olmuş olur; çünkü karar verme durumunda olup tarla konusunda karar veren, bir tarla değil, para almıştır, insanlar haksızlık yapmanın onların elinde olduğunu sanırlar, bunun için de hakkı yerine getirmenin de kolay olduğunu düşünürler. Oysa böyle değildir; nitekim komşunun karısıyla düşüp kalkmak, yanındaki birine vurmak, birinin eline para sıkıştırmak kolaydır ve kişilerin elindedir, ama belirli bir huya sahip olan kişiler olarak bunları yapmak ne kolaydır ne de onların elindedir. Aynı şekilde adaletli şeyleri ve adaletsiz olan şeyleri bilmek için hiç de bilge olmak gerekmediğini, çünkü yasaların söz ettiği şeyleri anlamanın pek güç olmadığını düşünürler (ne var ki adaletli şeyler bunlar değildir, ancak rastlantısal olarak adaletli şeyler oluyorlar); ama eylemler nasıl yapılırsa ve verilen şeyler nasıl

verilirse adaletli olacaklar, bunu bilmek sağlığa yararlı şeyleri bilmekten daha büyük bir iştir. Çünkü sağlık konusunda da balı, şarabı, hıyar-ı şembeyi, yakmayı, kesmeyi bilmek kolaydır; ama sağlık için bunları nasıl, kime, ne zaman vermek ya da yapmak gerektiğini bilmek doktor olmak kadar zor bir iştir. Bu aynı nedenden dolayı, adil insanın adaletli davrandığı gibi adaletsiz de davranabileceğini, çünkü onun her ikisini de aynı şekilde yapabileceğini sanıyorlar: Bir kadınla düşüp kalkabileceğini ya da birisini dövebileceğini; yiğit insanın da kalkanını bırakabileceğini ve dönüp herhangi bir yere kaçabileceğini sanıyorlar. Oysa korkak olmak ve haksızlık yapmak, bunları sırf yapmak —rastlantısal olarak yapmak— değil, belirli bir huya sahip olarak bunları yapmaktır: Nasıl ki doktorluk yapmak ve iyileştirmek, kesmek ya da kesmemek ve ilâç vermek ya da vermemek değil de, bunu belli bir şekilde yapmaktır. Adaletli eylemler, genellikle iyileri paylaşılanlarla ve bunlardan daha fazla ve daha az almaları söz konusu olanlarla ilgilidir. Kimileri için fazla diye bir şey olmaz, sözgelişi tanrılar için; kimileri için de —sözgelişi tedavi edilmez kötü insanlar için— bir nebze bir şey bile yararlı değildir, tersine her şey onlar için zararlıdır; kimileri içinse iyiler belli bir noktaya kadar yararlıdır; bu nedenle de adalet insanlara özgü bir konudur.

Doğruluk ve doğru insan konusuna gelince: Doğruluk ile adaletin ve doğru olan ile adaletli olan arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu belirtmek kalıyor geriye. Çünkü düşündüğümüz zaman, ne genel anlamda aynı şeydirler, ne de cinsleri pek farklı görünüyor; ve kimi zaman doğruyu ve doğru insanı öyle övüyoruz ki, başka şeyleri överken de bu sözcüğü iyi yerine kullanmakla, daha doğru olanın daha iyi olduğunu da belirtmiş oluyoruz; kimi zaman da, akıl yürütme sonucu, 'doğru' 'adaletli olan'dan farklı bir şey olduğuna göre, onun övülecek bir şey olması garip görünür; çünkü adaletli olandan farklı bir şeyse, ya adaletli olan erdemli değildir ya da doğru olan ada-

letli değildir, yok her ikisi de erdemli ise aynı şeydirler, işte 'doğru' konusunda çıkmaza götüren aşağı yukarı bunlardır; öte yandan bütün bunlar bir anlamda yerindedir ve aralarında bir çelişki yoktur: Çünkü doğru olan, belirli bir adaletli olandan daha iyi olsa bile, adaletli olandan başka bir cins altında bulunan bir şey olarak adaletli olandan daha iyi bir şey değildir. O halde doğru ile adaletli olan aynı şeydir; ve her ikisi de

10 erdemli şeyler olmakla birlikte, doğru olan daha iyidir. Bu çıkmaza götüren, doğru olanın adaletli olması, ama yasaya uygun olan adaletli olmaması; yasaya uygun olanı düzeltten adaletli olmasıdır. Bunun nedeni, her yasanın genel olması, oysa kimi konulardan genellik düzeyinde söz etmenin olanaksız olmasıdır. Demek ki, genel olarak konuşmanın zorunlu olduğu

15 ama bunu doğru yapmanın olanaksız olduğu durumlarda yasa, çoğu zaman olanı hesaba katar, yaptığı yanlış bile bile. Ancak bu yüzden yasa daha az doğru olmuyor; çünkü hata yasa da ya da yasa koyucuda değil, konu edilenin doğal yapısındadır, çünkü eylemle ilgili konuların malzemesi doğrudan doğruya

20 öyledir ki, yasanın dile getirdiği genel olana aykırı bir şey olduğu zaman, doğru olan yasa koyucunun genel olarak konuşmakla atladığı ve yanıldığı yerde eksik olanı düzeltmek, yasa koyucunun eğer kendisi orada bulunsaydı, söyleyeceği şeyi söylemek ve eğer bilseydi, yasasına koyacağı şeyi yapmaktır. Bunun için doğru, adaletli bir şeydir ve bir tür adaletten daha iyidir, ama genel olarak adaletten değil; genel olarak

25 adaletin yanılığa götürdüğü yerde daha iyidir. Ve doğrunun aslı şudur: Genel olması nedeniyle yetersiz kaldığı yerde yasa yı düzeltmek. Bunun nedeni ise her şeyin yasaya göre olması, bazı konularda yasa konamaması, dolayısıyla bir kararnamenin gerekmesidir; çünkü belirlenmemiş olanın ölçüsü de

30 belirlenmemiştir, tıpkı Lesbos yapı tekniğinde kullanılan kurşun ölçüsü gibi; nitekim o aynı kalmadığı, taşın şekline girdiği gibi, kararname de konu edilene uygun çıkarılır. O halde doğ-

runun ne olduğu, adaletli olduğu ve hangi adaletten daha iyi olduğu açık. Bundan da doğru kişinin kim olduğu belli; nitekim böyle şeyleri tercih ederek yapan ve yasa ona yardımcı olduğu halde olumsuz yönde adaleti harfi harfine yerine getiremeyen, daha azıyla yetinen doğru insandır. Bu huy ise doğruluktur, yani bir tür adalettir ve ondan farklı olmayan bir huydur.

Söylediklerimizden, birinin kendine haksızlık edip edemeyeceği de açığa çıkıyor. Nitekim adaletli şeylerden bir kısmı tüm erdeme uygun yasa tarafından belirlenmiş olanlardır; örneğin yasa kendini öldürmeyi buyurmaz, teşvik etmediklerini ise yasaklar. Ayrıca karşılık vermek sözkonusu olmadan yasa ya aykırı olarak isteyerek zarar veren kişi —kime ne ile zarar verdiğini bilerek zarar veren— haksızlık ediyor. Oysa öfkeyle kendi boğazını kesen, yasanın izin vermediğini isteyerek ama sağ akla aykırı bir şekilde yapıyor. Demek ki, haksızlık yapıyor. Kime? Yoksa kendine değil de kente mi? Çünkü isteyerek acı çekiyor; oysa hiç kimse isteyerek haksızlığa uğramaz. Bunun için kent de onu cezalandırır; kente haksızlık etti diye, kendini öldüren kişinin başına bir onursuzluk gelir, öte yandan haksızlık yapanın yalnızca haksız olduğuna, tümüyle kötü olmadığına bakılırsa, kendine haksızlık etmek olanaksızdır (çünkü bu çeşit haksızlık ötekinden farklıdır; nitekim korkak gibi, haksız kişi de bir bakıma kötü insandır, tümüyle kötü insan değil; dolayısıyla tüm kötülüğe göre haksızlık yapmıyor); yoksa bu, aynı şeyin aynı zamanda aynı insandan alınması ve aynı insana eklenmesi olurdu. Bu ise olanaksızdır, tersine hak ve haksızlığın her zaman birden çok kişiler arasında olması zorunludur. Ayrıca bunlar isteyerek oluyor, tercihe dayanıyor ve önce oluyor; nitekim daha önce onun başına geleni karşılık olarak yapanın haksızlık yaptığı düşünülmüyor; kendi kendine haksızlık yapan durumunda ise, o, aynı şeylere hem uğramış hem de onları yapmış oluyor. Ayrıca isteyerek haksızlığa

35

1138a

5

10

15

20

uğramak olanaklı olmuş oluyor. Bunlara ek olarak, haksız eylemler yapmaksızın hiç kimse 'haksızlık' yapmaz; hiç kimse
 25 kendi karısıyla 'zina' yapmaz, kendi evini 'soymaz' ya da kendine ait şeyleri 'çalmaz'. Kendine haksızlık yapma sorunu ise isteyerek haksızlık görme konusunun belirlenmesine bakarak tamamen çözülür. Gerek haksızlık görmenin gerekse haksızlık
 30 yapmanın, her ikisinin de, kötü olduğu açık (çünkü biri ortadan daha az, öteki daha fazladır; orta ise tıpta sağlığa götüren, beden eğitiminde de sağlıklı olmaya götüren ne ise, burada da odur); gene de haksızlık yapmak daha kötüdür; çünkü haksızlık yapmak kötülükle birlikte olur ve kınanacak bir şeydir, hem de tam kötülükle ya da genellikle kötülükle ya da buna yakın olanla birlikte olur (çünkü her isteyerek olan şey haksızlıkla birlikte olmaz); haksızlık görmek ise kötülük ve adaletsizlikten uzaktır. O halde kendi başına haksızlık görmenin kendi-
 35 si daha az kötü bir şeydir, ama rastlantısal olarak daha büyük bir kötülük olmasına hiçbir engel yoktur.

Ne var ki, sözkonusu sanatı ilgilendirmez —sözgelişi doktorluk sanatı, akciğer hastalığının düşüp yaralanmadan daha önemli olduğunu söyler, her ne kadar ikincisi rastlantısal olarak daha kötü olabilirse de; örneğin birinin, ayağının takılıp düşmesi sonucu düşmanlar tarafından yakalanması ya da öldürülmesi durumunda olduğu gibi. Kendine karşı değil de,
 5 kendine ait bazı şeylerde eğretilme yoluyla ve benzerliğe göre adaletli olmak da olanaklı görünüyor; bu ise genel olarak adalette değil de efendi ve aile hukukunda olur. Nitekim bu tartışmalarda ruhun akla sahip yanı, akla sahip olmayan yanının karşısına konuyor; bunlara bakanlar, kendine karşı haksızlığın olabileceğini düşünüyor; çünkü bunlarda kendi arzula-
 10 dıkları dışında bir şeye uğramaları olanaklı; yöneten ile yöneticiler arasındaki gibi, bunlar arasında da bir hukukun olduğunu düşünüyorlar. Böylece adalet ve öteki karakter erdemleri konusunu da bu şekilde belirlemiş olduk.

ALTINCI KİTAP

Madem aşırılığı ya da eksikliği değil, ortayı tercih etmek gerektiğini ve ortanın sağ aklın gösterdiği gibi olduğunu söyledik, bunu ele alalım: öteki konularda da olduğu gibi, sözünü ettiğimiz bütün huylarda, kişinin akla sahip olarak, onu gözetip onun için çaba gösterdiği ve onu aradığı bir amaç var ve aşırılık ile eksiklik arasında bulunduğunu söylediğimiz sağ akla uygun olan orta yolların bir sınırı var. Bu şekilde söylemek doğru ama hiç açık değil. Kendileri hakkında bir bilgi alanı olan öteki çalışmalarda da şunu söylemek doğru: gerektiğinden daha çok ya da daha az yorulmamalı veya savsamamalı, ortayı bulmalı ve sağ akla uymalı. Ne ki, yalnızca bunu bilen pek çok şeyi bilmeyebilir: Tıpkı beden için nelerin verilmesi gerektiği sorulduğunda, "tıbbın emrettiği ve doktorun önerdiği her şeyin verilmesi gerekir" denmesi gibi. Bunun için ruh huyları konusunda da yalnızca söylenenin doğru olması yetmez, sağ akıl nedir ve onun sınırı nedir, bunu da söylemek gerekir.

Ruh erdemlerini ayırırken bazılarının karakter erdemleri bazılarının da düşünce erdemleri olduğunu söylemiştik. Karakter erdemlerini açıkladık, ötekileri ise, önce ruh konusu üzerinde durduktan sonra ele alalım. Ruhun kısımlarının akıl sahibi olan ve akıldan pay almayan olmak üzere ikili olduğunu daha önce söylemiştik. Şimdi akıllı yanı da aynı şekilde ayırmak gerekiyor: Akıllı yanın da ikili olduğunu kabul edelim: Biri, ilkeleri başka türlü olamayacak nesnelere, öteki de ilkeleri başka türlü olabilecek nesnelere baktığımız yan. Nitekim belli bir benzerlik ve yakınlık açısından onların bilgisi oluyorsa, doğal olarak cins bakımından değişik olabilecek ruhun parçalarının her biri cins bakımından değişik olsa gerek. Bu parçalardan birine tartan yan ötekine bilimsel yan diyelim. Düşünüp taşınmak ile tartmak aynı şeydir ve hiç kimse oldu-

ğundan başka türlü olamayacak şeyler üzerinde düşünüp ta-
 15 şınmaz. Dolayısıyla akıllı yanın bir kısmı tartan yan. Acaba bu
 iki kısmın ikisinden her birine ilişkin en iyi huy ne, buna bak-
 mak gerekiyor. Bu, her birinin erdemi olacaktır, erdem de öz-
 gü olduğu işle ilgili. Ruhta eyleme ve doğruluğa özgü üç temel
 20 şey var: Duyum, us, iştah. Bunların içinde duyum hiçbir eyle-
 min ilkesi değil. Yaban hayvanlarının duyuma sahip oldukları
 halde bir eyleme katılmamaları da bunun kanıtı. Düşüncede
 evetleme ile değilleme ne ise bu, iştahta peşinden koşma ile
 kaçmadır. Dolayısıyla madem karakter erdemi tercih edilen bir
 huy ve tercih, düşünüp taşınma ile ilgili bir iştah, tercih erdem-
 li ise ve aynı şeyleri akıl uygun bulur iştah izlerse, bunlar ara-
 25 cılığıyla aklın doğru, iştahın sağın olması gerekir. İmdi bu, ey-
 lemlle ilgili akıl yürütme ve doğruluktur. Ne eylemle ne de ya-
 ratmayla ilgili olan teorik düşünmenin 'iyi' ile 'kötü'sü, 'doğ-
 ru' ile 'yanlıştır (çünkü düşünme ile ilgili yanın bütünüünün işi
 30 budur). Eylemle ilgili ve akıl yürütmeyle ilgili doğruluk, doğ-
 ru iştahla uyumludur. O halde eylemin ilkesi tercihtir (ereksel
 neden değil, hareket ettirici neden), tercihin ilkesi ise iştahtır
 ve bir şey için olan akıl yürütmedir. Bunun için us, akıl yürüt-
 me ve etik tutumdan bağımsız değildir tercih. Nitekim akıl
 35 yürütmeden ve alışkanlıktan bağımsız bir eylemde iyi durum
 ile bunun karşıtı sözkonusu olmaz. Akıl yürütmenin kendisi
 1139b değil bir şey için olan ve eylemle ilgisi olan akıl yürütme bir
 şeyi değiştirir, çünkü o yaratma etkinliğini de yönetir. Yaratan
 her kişi bir şey için bunu yapar ve mutlak anlamda hedef olan
 şey yaratılan şey değil (bir şeyle ilgilidir, bir şeye aittir), yapı-
 lan şeydir. Nitekim iyi durum bir hedeftir ve iştah buna dö-
 nüktür. Bunun için tercihe, ya iştahlı us ya da düşünce ile ilgi-
 5 li iştah denebilir ve insan böyle bir ilkedir. Olmuş olan üzerine
 tercih sözkonusu değil: Sözelgesi hiç kimse Troia'nın yıkılmış
 olmasını tercih etmez, çünkü olmuş olan değil, olacak olan ya
 da olası olan üzerinde düşünülüp taşınılır, oysa olmuş olanın
 olmaması olası değil. Bunun için Agathon haklı:

“Yalnızca şunda bir tanrının da eli kolu bağlı kalır:
Yapılmış şeyleri olmamış kılmak”.⁵⁶

10

Demek ki, düşünce ile ilgili her iki parçanın da görevi doğruluktur. Ona göre her bir parçanın en çok doğruya ulaşacağı huylar, her iki yanın erdemleri olan şeylerdir.

Şimdi yukarıdaki sorunu ele alıp bunlar üzerine yeniden söz edelim. Ruhun evet ya da hayır derken onlarla doğruya ulaştığı şeylerin sayısı beş: Bunlar sanat, bilgi, aklı başındalık, bilgelik ve us. Kabul ve sanı ile ise yanlışa düşülebilir. Bilginin ne olduğu, kesin belirleme yapılması ve benzerliklere kulak asılmaması gerekirse, şurada açıklık kazanacaktır: Hepimiz, bildiğimiz şeyin olduğundan başka şekilde olmasının olası olmadığını kabul ederiz. Olduğundan başka türlü olabilecek şeyler, bizim gözlemlerimiz dışında olduğu zaman, oldukları ya da olmadıkları söylenemez. Demek ki, bilgi nesnesi zorunlu olan bir şeydir, dolayısıyla ebedidir. Nitekim zorunlu olanların hepsi tümüyle ebedidir, ebedi şeyler ise doğmamış ve yokedilemez şeylerdir. Öte yandan öyle görünüyor ki, her bilgi öğretilir, bilgi nesnesi de öğrenilebilir. *Analytikler*'de de söylediğimiz gibi⁵⁷, her öğretim önbilgilerden yola çıkar: Bir tümevarım, bir de tasım yoluyla. Tümevarım bir ilkedir ve genele ilişkindir, tasım ise genelden hareket eder. Demek ki, tasımı olmayan, tasımın onlara dayandığı ilkeler vardır. Yani tümevarım. O halde bilgi, kanıtlamayla ilgili bir tutumdur ve *Analytikler*'de belirlediğimiz öteki özellikleri taşır. Bir biçimde inanıldığı ve ilkeler bilindiği zaman, bilgi edinilmiş olur. Bunlar sonuçtan daha çok bilinen şeyler değilse rastlantısal olarak bilgiye ulaşılmış olacaktır. Bilgi konusunu bu biçimde belirlemiş olduk.

15

20

25

30

35

Olduğundan başka türlü olabilecek bir nesne, yaratılan ya da yapılan bir şey olabilir. Yaratma ile eylem ise farklı şey (bu konuda kamuya açık konuşmalarımıza da başvuruyoruz). Do-

1140a

layısıyla akılla giden eylemle ilgili huy da akılla giden yarat-
 5 mayla ilgili huydan farklıdır. Bunun için birbirlerini içermez-
 ler: Ne eylem bir yaratmadır ne de yaratma bir eylem. Madem
 mimarlık, akılla giden, yaratmayla ilgili huy olan bir sanat ve
 akılla giden, yaratmayla ilgili bir huy olmayan hiçbir sanat ya
 da sanat olmayan böyle bir huy yok, sanat ile doğru akılla gi-
 10 den, yaratmayla ilgili huy aynı şeydir. Her sanat oluşla, sanat
 icra etmekle; ilkesi yaratılan şeyde değil yaratan kişide olan ve
 olması yada olmaması olası olan şeylerden birinin nasıl ola-
 geldiğine bakmakla ilgilidir. Nitekim zorunlu olarak olan ya
 da mutlak olarak oluşan nesnelerin sanatı yoktur; doğal olan-
 15 ların da sanatı yok, çünkü bunlar ilkeleri kendinde taşır. Ma-
 dem yaratma ve eylem değişik şeyler, sanatın eylemle değil,
 yaratmayla ilgili olması zorunlu. Çünkü sanat ve talih bir
 biçimde aynı şeylerle ilgilidir; Agathon'un da dediği gibi, "sa-
 nat talihi sever, talih de sanatı."⁵⁸ İmdi dediğimiz gibi, sanat
 20 doğru akılla birlikte giden yaratmayla ilgili bir tutumdur, sa-
 nat yokluğu ise, karşıtı, doğru olmayan akılla giden yaratmay-
 la ilgili bir tutumdur ve olduğundan başka türlü olabilen şey-
 le ilgilidir.

Kimlere aklı başında dediğimize bakarak aklı başındalık
 25 konusunu ele alabiliriz. Öyle geliyor ki, aklı başında kişinin işi,
 sağlıklı, güçle ilgili olanlar gibi ayrıntılarda değil, bütünüyle
 iyi yaşama ile ilgili olarak nelerin kendisi için iyi ve yararlı ol-
 duğu konusunda yerinde düşünebilmektir. Kişilere, sanatı ol-
 mayan nesnelerin erdemli bir amacı ile ilgili olarak iyi akıl yü-
 rüttükleri zaman, "bir şey konusunda aklı başında" dememiz
 de bunu gösteriyor. Dolayısıyla genel anlamıyla düşünüp taşı-
 30 nan kişi aklı başında bir kişi olsa gerek. Hiç kimse olduğundan
 başka türlü olamayacak ve kendisinin yapamayacağı şeyler
 35 üzerine düşünüp taşınmaz. Dolayısıyla, bilgi kanıtlama ile yol
 1140b alırsa, ilkeleri başka türlü olabilecek nesnelerin ise kanıtlaması
 olmazsa (çünkü hepsinin başka türlü olması da olası) ve zo-

runlu olarak olan nesneler konusunda düşünüp taşınmak olanaklı değilse, akli başındalık ne bir bilgi olabilir ne de bir sanat: Çünkü yapılan şeyin başka türlü olması olası olduğundan bilgi değildir, eylem ile yaratmanın cinsi farklı bir şey olduğundan ötürü de bir sanat değildir. O halde onun, insan için iyi ve kötü şeylerle ilgili, akılla giden, uygulayıcı, doğru bir tutum olması kalıyor geriye. Nitekim yaratmanın, kendisinden değişik olan bir hedefi vardır, eylemin ise olamaz, çünkü iyi eylemin kendisi hedeftir. Bundan ötürü kendileri için ve insanlar için iyi olan şeylere bakabildiklerinden ötürü, Perikles'in ve onun gibi olan kişilerin akli başında olduğunu düşünüyoruz. Böyle kişilerin yönetici ve siyaset adamı olması gerektiğine inanıyoruz. Bu nedenle, akli başındalığı koruduğundan ötürü ona ölçülülük adını da veriyoruz; gerçekten de ölçülülük böyle bir kabulü barındırmakta. Çünkü 'hoş' ya da 'acı verici' şey, her kabulü bozup yönünü değiştirmez: Örneğin üçgenin iki dik açısı olduğu ya da olmadığı yollu kabulü değil, eylemle ilgili kabulleri bozar ya da yönünü değiştirir. Nitekim eylemlerin ilkeleri yapılmış şeylerin ereksel nedenidir, ama haz ya da acı yüzünden bozulmuş kişi ilkeyi hemen göremez; her şeyi onun için ve onunla tercih edeceği ve yapacağı ilkeyi de göremez, çünkü kötülük ilkeyi yokeder. Dolayısıyla akli başındalığın insansal iyilerle ilgili, akılla giden, doğru, uygulayıcı bir huy olması zorunludur. Üstelik sanatın bir erdemi var, akli başındalığın ise yok. Sanatta isteyerek yanlışa düşen kişi daha çok tercih edilebilir, öteki erdemlerde de olduğu gibi akli başındalıkta bu daha az tercih edilir. Demek ki, akli başındalık sanat değil, erdem, bu açık. Madem ruhun akıldan pay alan iki yanı var, bunlardan birinin, yani sanı ile ilgili yanın erdemi olsa gerek, çünkü sanı başka türlü olabilecek şeyle ilgili, akli başındalık da öyle. Üstelik akli başındalık yalnızca akılla giden bir huy değil: Böyle bir huyda unutkanlığın olması, akli başındalıkta ise bunun olmaması da bunu gösteriyor.

lirlese gerek. Akli başındalık kendisi hakkındaki tek tek şeyle- 25
re iyi bakmaktır, denebilir. Akli başında kişiden beklenen bu-
dur. Bunun için yaşamları konusunda önceden sezme yetisi ta-
şıdıkları düşünülen kimi hayvanların da akli başında olduğu
söylenir. Bilgelik ve siyaset aynı şey değil, bu açık. Çünkü bil-
geliğin kendimiz için yararlı olan nesnelerle ilgili olduğunu
söylesek pek çok anlamda bilgelik olacaktır. Bütün canlılar için 30
tek bir tıp bilimi olmasa, bütün canlıların 'iyi'si ile ilgili bir tek
bilgelik de olmaz, ama her kişi için değişik bir bilgelik olur. İn-
sanın öteki canlılar içinde en iyisi olup olmaması da önemli de-
ğil. Doğa bakımından insandan çok daha tanrısal başka birçok 1141b
nesne var: Sözgelışı dünyayı kuran son derece açık nesneler.
Söylediklerimizden çıkan şu: bilgelik doğa gereği en değerli
şeylere ilişkin bir bilgi ve ustur. Bunun için Anaksagoras'a,
Thales'e ve böyle kişilere akli başında değil, "bilge" diyoruz,
çünkü insanca iyileri aramadıklarından ötürü kendilerine ya- 5
rarlı şeyleri bilmedikleri, büyük, hayranlık verici, zor, tanrısal
ama yararsız şeyleri bildikleri söylenir. Oysa akli başındalık in-
sansal şeylerle ve üzerinde düşünüp taşınılacak şeylerle ilgili-
dir: Akli başında kişiye yakışacak olan da budur, iyi düşünüp 10
taşınmaktır, diyoruz. Ne ki, hiç kimse başka türlü olması olası
olmayan, belli bir amacı olmayan ve bu amacı yapılabilir bir
iyi olmayan şeyler üzerine enine boyuna düşünmez. Tartarak
insan için gerçekleştirilebilir en iyi şeyi gözetken kişi mutlak an-
lamda iyi düşünüp taşınandır. Ayrıca akli başında yalnızca ge-
neli değil, ayrıntıları da bilmeli. Çünkü eylemle ilgili, eylem ise
tek tek nesnelerle ilgili. Bunun için deneyimli olmadıkları 15
halde, öteki deneyimli kişilerden daha uygulayıcı olan kimse-
ler vardır. Biri hazım ve sağlık için hafif etin iyi olduğunu bili-
yor, ama hangi etlerin hafif olduğunu bilmiyorsa, sağlık ka-
zandırmaz, bunu kuş etinin hafif olduğunu bilen biri daha çok 20
başarır. Akli başındalık ise uygulamayla ilgilidir. Dolayısıyla
her ikisine de, ama daha çok berikine sahip olmak gerekir. Öy-

leyse burada da temel bir erdem olsa gerek. Siyaset ile aklıbaşındalık tutum olarak aynı ama onlar için ayrı olmayan şeyin
 25 olması söz konusu. Devlet konusunda, temel akli başındalık olarak yasama sanatı, tek tek nesnelerde ortak adıyla da siyaset. Bu, uygulamayla ve düşünceyle ilgili bir huy. Nitekim karar en son gerçekleştirilecek şeydir. Bunun için yalnızca karar verenlerin devlet yönettikleri söylenir, çünkü yalnızca bunlar el sanatçısı gibi iş görür. Akli başındalığın özellikle kişinin kendi
 30 disiyile ve tek kişiyle ilgili olduğu da görülüyor, genel bir ad taşıdığına da akli başındalık oluyor. Bunlardan biri ekonomi, biri yasama sanatı; biri de siyaset. Bunun da biri düşünme taşıma ile ilgili, öteki yargı ile. Demek ki, kendisi için bilmek bir bilgi türü, ama pek çok ayırımı var. Kendisiyle ilgili olanları bilip kendini yalnızca ona veren kişinin de akli başında olduğu
 1142a düşünülüyor. Siyasetçiler ise pek çok işle ilgileniyor. Bunun için Euripides şöyle der:

“Hiçbir iş görmeden, bir ordu yığını içinde adamdan sayılıp eşit pay alırken, nasıl akli başında olabilirim?
 5 Üstün olanları ve daha çok iş görenleri...”⁹⁹

Çünkü kendileri için iyiyi araştırıyorlar ve bunu yapmak gerektiğine inanıyorlar. İmdi bunların akli başında olduğu bu kanıya dayanıyor. Yine de ekonomi ve devlet yönetiminden bağımsız kendi için iyi herhalde olmaz. Öte yandan kendine
 10 ait şeylerin nasıl düzenlenmesi gerektiği açık değil ve araştırılması gerekiyor. Gençlerin geometrici, matematikçi ya da bu tür bir bilge olup akli başında olmamaları da bunu gösteriyor. Bunun nedeni akli başındalığın yalnızca deneyimle bilinebilen tek tek şeylerle ilgili olması, bir gencin ise deneyimli olmamasıdır. Deneyim uzun zaman gerektirir. Niçin bir gencin matematikçi olabilmesine karşın bir bilge ya da doğa bilimcisi olmadığı araştırılmak istenebilir. Acaba biri soyutlamayla ilgili olduğu, ötekilerin ise deneyime dayanmasından ötürü mü? Bu
 15

ilkelere gençlerin güvenmemesi, yalnızca onları yinemesi, ötekilerin ise neliğinin açık olması mı? Ayrıca düşünme taşın- 20
mada hem genel hem de tek tek şeylerle ilgili yanlgı olabilir: Sözelgeşi bütün ağır sular pistir ya da buradaki şu su ağırdır gibi. Akli başındalığın ise bir bilim olmadığı açık, çünkü dediğimiz gibi, o sonuçla ilgilidir, olan şey böyle bir şeydir, uygulama- 25
mayla ilgilidir, us ile karşı noktadadır. Çünkü us, nederi olmayan tanımlarla ilgili, akli başındalık ise bilgisi değil, duyumu olan şeyin sonucuyla ilgili: Özel nesnelerin değil, onunla sözelgeşi (geometrik nesnelerde) bir üçgenin son öge olduğunun ayırdına vardığımız duyumu olan. Nitekim o son noktada artık durulacaktır. Bu akli başındalık değil, daha çok bir ayırt etmedir, akli başındalığın türü başka. 30

Araştırmak ve düşünüp taşınmak farklı şeyler. Düşünüp taşınmak bir şeyi araştırmaktır. Demek ki, iyi düşünme ne, bir bilim mi, bir sanı mı, bir isabetlilik mi, yoksa başka cins bir şey mi, bunu anlamak gerekiyor. Aslında bir bilim değil, çünkü bilinen şey araştırılmaz. İyi düşünme bir tür düşünmedir ve düşünen kişi araştırır, tartar. Düşünüp taşınmak bir isabetlilik de 1142b
değil, çünkü isabetlilik akıl yürütmeden bağımsız, hızlı bir şey, oysa düşünüp taşınmak çok zaman ister ve yavaş yavaş düşünüp taşınmak gerektiğini, düşünülüp taşınılmış şeyin ise çabucak yapılması gerektiğini söylerler. Ayrıca kavrama ve iyi düşünme de farklı şeyler. Kavrama, bir tür isabetliliktir. Hiçbir iyi 5
düşünme, bir kanı da olamaz. Madem kötü biçimde düşünen yanlışa düşüyor, iyi düşünen ise sağ karar veriyor, iyi düşünmenin bir tür sağnılık olduğu ve bir tür bilim ya da kanı olmadığı açık. Çünkü bilimde bir sağnılık yok (nitekim yanlgı da olmaz), kanının sağnılığı ise hakikat. Ayrıca kanısı olan her şey 10
zaten belirlenmiştir de. Oysa iyi düşünme akıl yürütmeden bağımsız değil. Öyleyse onun anlama yetisine ait olması kalıyor geriye. Çünkü o henüz bir açıklama değil. Kanı bir araştırma

- 15 değil, bir açıklama, oysa düşünüp taşınan kişi, ister iyi ister kötü biçimde düşünsün, belli bir şekilde araştırma yapar ve tartar. Demek ki, iyi düşünme bir düşünme sağınlığı. Bunun için öncelikle düşünmenin ne olduğu ve ne ile ilgili olduğu araştırılmalı. Madem sağınlık pek çok anlamda kullanılıyor, burada bütün anlamların sözkonusu olmadığı açık. Nitekim kendine egemen olmayan kişi ve fena kişi, görmeleri belirtilen şeyi tar-
- 20 tarak bulacaktır. Dolayısıyla bunlar büyük bir kötülük elde etse bile sağ düşünmüş olacaktır. Oysa iyi düşünüp taşınmak iyi bir şey diye düşünülüyor. Nitekim bir iyi ortaya koyan bu tür sağ düşünme iyi düşünmedir. Ne ki aldatıcı bir tasımla bunu ortaya koymak ve gerekmeyen yolla, yanlış orta terimle yapıl-
- 25 ması gereken şeyi yapmak da olanaklı. Dolayısıyla gereken şeyi gerekmeyen yolla ortaya koyan düşünme de iyi düşünme değil. Ayrıca kimi zaman uzun süre düşünerek, kimi zaman da çabucak düşünerek bu ortaya konabilir. İmdi yukarıda belirttiğimiz bu şey de bir iyi düşünme değil; amaç, tarz, ve zaman bakımından yararlı olanla ilgili bir sağınlık. Bir de genel anlamda ya da belli bir amaçla ilgili iyi düşünüp taşınmak ola-
- 30 naklı. Genel anlamda iyi düşünüp taşınma genel amacı gözetir, belirli bir amaçla ilgili iyi düşünüp taşınma da belirli bir amacı. İmdi iyi düşünüp taşınmak akli başında kişilere düşüyor ise, iyi düşünme onunla ilgili aklıbaşındalığın doğru bir kabul olduğu hedefle ilgisinde yararlı olana uygun bir sağınlık olsa gerek.

- 1143a Onlara göre kimi kişileri "doğru yargılayan", "tam yargılayan" diye tanımladığımız doğru yargılama ile tam yargılama var bir de. Bu bir bilim ya da sanıyla aynı şey değil (çünkü bu durumda herkes doğru yargılayan kişi olabilirdi) ve sağlığı ilgilendiren konularda hekimlik, uzamla ilgili olarak da geometri gibi bilim alanlarından biri de değil. Çünkü doğru yargılama hep varolan ve devinimsiz nesnelerle ya da oluşan bir nesney-

le ilgili değil, soru konusu olan ve üzerinde düşünülüp taşınılabilen nesnelerle ilgili. Bunun için akli başındalıkla o aynı şeylerle ilgili, ama doğru yargılama ile aklıbaşındalık kendi başına aynı şey değil. Çünkü akli başındalık yaptırımsaldır, onun amacı neyi yapıp neyi yapmamak gerektiğidir. Doğru yargılama ise yalnızca değerlendircidir. Doğru yargılama ve tam yargılama aynı şeydir ve doğru yargılayan kişiler tam yargılayan da kişilerdir. Doğru yargılama akli başındalığa sahip olmak ya da onu elde etmek değil. Nasıl bilim kullanılırken 'kavramak' doğru yargılamak anlamında kullanılırsa, aynı şekilde akli başındalığın ilgili olduğu konularda, değerlendirmede kanudan yararlanılırken ve başkası konuşurken, yerinde değerlendirilirken aynı şey sözkonusu olmaktadır. Çünkü iyi değerlendirme ile yerinde değerlendirme aynı şey. Kişileri ona göre "tam yargılayan" diye belirlediğimiz doğru yargılama adı da 'kavrama'dan çıkar. Nitekim biz çoğu kez "kavrama"ya "doğru yargılamak" adını veririz.

Ona göre kimi kişileri bağışlayıcı olarak tanımladığımız ve anlayış taşıdıklarını söylediğimiz "anlayış"⁶⁰ diye adlandırılan şey, doğru kişiye özgü sağ yargıdır. Doğru kişinin özellikle bağışlayıcı olduğu ve bazı konularda bağışlayabildiğini söylememiz de bunun kanıtı. Bağışlama, doğru kişinin sağ yargılı anlayışıdır. Sağ, yani hakikate özgü.

Bütün bu huyların aynı amaca yönelmesi akla uygun. Biz aynı kişilerin anlayış, us taşıdıklarını; akli başında olduklarını, doğru yargıladıklarını söylüyorsak; anlayışı, doğru yargılamayı, akli başındalığı ve usu aynı kişilere yüklüyoruz demektir. Çünkü bütün bu olanaklar son durumlarla ve tek tek konularla ilgili. Kişi nelerde akli başında ise o konularda değerlendirci olması açısından, aynı zamanda doğru yargılayandır, anlayışlıdır ya da bağışlayıcıdır. Nitekim doğru şeyler ötekilerle ilgili içinde bütün iyiler için ortak. Uygulamayla ilgili bütün

şeyler, tek tek şeylerle ve en sondakilerle ilgilidir. Aklı başında kişi bunları bilmek zorundadır. Hem doğru yargılama hem anlayış yapılan şeylerle ilgili, bunlar da en sonda olanlar. Us da her iki parça konusunda en son şeylerle ilgili. Nitekim akıl yürütme değil, ustur ilk tanımlara ve en sondakilere özgü olan: Biri kanıtlamalardaki değişmez ve ilk tanımlarla ilgilidir, öteki yapılanlarda en son şeyle, olası olanla, değişik bir öncülle ilgili. Nitekim bunlar [eylemler] ne adına oluyorsa onların ilkelelidir: Tek teklerden genel olanlar çıkar. Öyleyse bunlarla ilgili bir duyumsama olmalı: işte bu ustur. Bunun için bunların doğal olduğu düşünülüyor. Oysa doğal olarak bilge olan hiç kimse yok, ama anlayışın, doğru yargılamanın ve usun edinilebilir olduğu düşünülüyor. Kanıtı da şu: Bunlar yaşla birlikte gider. Biz ise doğa sanki bir nedenmiş gibi; yaş, us ve anlayış taşır diye düşünürüz. <Bunun için us hem başlangıç hem sonuçtur. Kanıtlamalar bu ilkelerden yola çıkarak ve bu öğelerle ilgili olarak gerçekleşir>. Dolayısıyla deneyimli kişilerin, yaşlıların ya da aklı başında kişilerin kanıtlanmamış görüşlerine ve kanıtlarına kanıtlamalardan daha az değer vermemek gerekir. Çünkü onlar deneyime dayanan bakışlarıyla sağ bir şekilde görürler. İmdi aklı başındalık, bilgelik ne, ne ile ilgililer, bunu söyledik ve ikisinin de ruhun değişik bir yanıyla ilgili erdem olduğunu belirttik.

İmdi bunların yararı ne, bu sorulabilir. Bilgelik, onlar aracılığıyla insanın mutlu olacağı bir şeye bakmıyor (hiçbir oluşla ilgili değil), aklı başındalık ise bununla ilgili ama ona ne için gerek var? Aklı başındalık insan için adil, güzel ve iyi şeylerle ilgili ise, bunlar da iyi bir kişinin yapması gereken şeyler ise, erdemler, sağlık ve sağlam yapılilikla ilgili şeyler gibi, uygulamanın değil, bir huy sonucunda böyle olmanın sözkonusu olduğu şeyler gibi huylar ise, bunları bilmekle biz hiçbir zaman daha uygulayıcı kişiler olamayız. Çünkü tıp bilimini ya da beden eğitimini bilmekle biz hiç de daha uygulayıcı olmayız. Ak-

lı başındalığın amacının bunlar değil, akli başında olmayı sağlamak olduğunu söylemek gerekiyorsa, zaten erdemli olanlar için hiçbir yararı olmaz. Ama erdemli olmayanlar için de yararı olmaz, çünkü bunların akli başındalığa sahip olmaları ya da ona sahip olanlara boyun eğmeleri hiç fark etmeyecek, sağlık konusunda da olduğu gibi, bu bize yeterli olabilecektir: Nitekim sağlıklı olmak isteriz ama bunun için tıp eğitimi görmeyiz. Bunların ötesinde bilgelikten daha aşağı olan akli başındalık, ondan daha asıl olsa bu garip bir şey olur. Nitekim yaratıcı erdem yöneticidir ve her şey konusunda yaptırım koyar. O halde bunlar üzerine konuşmak gerekiyor. Çünkü şu anda yalnızca onlar hakkındaki sorular dile getirildi. İmdi ilkin şunu söyleyelim: Onlardan hiçbirisi hiçbir şey yaratmasa bile, madem her bir erdem <ruhun> her bir parçasına özgü, onların kendi başlarına seçilmesi zorunlu. Ayrıca onlar yaratırlar, ama tıp biliminin değil, sağlığın sağlık yaratması gibi, bilgelik de mutluluk yaratır. Nitekim o, erdem bütününe ilişkin olduğundan ötürü parçaya iye olmakla ve etkinlik halinde olmakla mutlu kılar. Öte yandan eser, akli başındalığa ve karakter erdemine uygun olarak tamamlanır. Erdem, amacı sağın kılar, akli başındalık da bu amaçla ilgili olan şeyleri. Ruhun besleyici dördüncü kısmında böyle bir erdem yok, çünkü bir şey yaratmak ya da yaratmamak ona bağlı değil. Bu ilkeden hareket ederek akli başındalık aracılığıyla güzel ve adil gerçekleşen hiçbir şey olmadığı konusunu iyice deşmek gerekiyor. Nasıl yasalar tarafından buyurulmuş şeyleri istemeyerek, bilgisizlikten ötürü ya da kendileri için değil, başka bir şey için yapanlar (yine de gereken şeyleri ve erdemli kişinin yapması gereken şeyleri yaparlar) gibi bazı kişilerin adilce şeyler yapsalar bile adil olmadıklarını söylüyorsak, aynı şekilde, görüldüğü gibi, her eylemin iyi olacak şekilde nasıl yapılacağı bir biçimde belli. Kastettiğim şu: Sözcelişi tercih yoluyla ve yapılan şeylerin kendileri için yapmak. İmdi erdem, tercihi sağ kılar, tercihten ötürü doğal olarak gerçekleştirme ise erdem değil başka bir yetinin işi. Daha açıkça görmek için bunlar üzerinde durmak gereki-

30

35

1144a

5

10

15

20

yor. Beceriklilik diye adlandırdığımız bir yeti var: Bu yeti tercih ettiğimiz amaca giden şeyleri yapmayı ve o amaca ulaşmayı olanaklı kılar. İmdi amaç güzelse övülecek bir yeti ama amaç kötü ise kurnazlık yetisine dönüşür. Bunun için biz akli başında kişilerin yaman ve kurnaz kişiler olduğunu söyleriz. Oysa akli başındalık bu yeti değil, ama bu yetiden de bağımsız değil. İmdi söylediğimiz gibi ve açık olduğu gibi, huy erdemden bağımsız olmayan bu ruh görünüşüyle oluşur. Nitekim yapılan şeylerde tasımların başlangıcı şu: "Çünkü şu tür bir amaç ve en iyisi". Amaç ne olursa olsun bu böyle (söz konusu şey bir temellendirme için olacaktır). Ne ki, bu bir iyi için değilse, böyle görünmez. Çünkü kötülük, uygulayıcı ilkeler konusunda da yanlışla düşürür. Dolayısıyla "iyi" yoksa akli başında olmak olanaksız, bu açık. Yeniden erdem üzerinde duralım: Akli başındalığın beceriklilikle nasıl bir yakınlığı varsa —aynı şey değil ama bir benzerlik taşıyor— doğal bir erdemin de asıl olan erdemle ilgisi öyle. Alışkanlıklarımızdan her birini bir biçimde doğal olarak kazandığımız görülüyor. Çünkü daha doğuştan itibaren adil, ölçülü, yiğit oluyoruz ya da öteki alışkanlıkları kazanıyoruz. Yine de asıl iyi olarak aradığımız başka bir şey ve bu tür şeyler başka bir tarzda bulunur diye düşünüyoruz. Nitekim doğal huylar çocuklarda ve vahşi hayvanlarda da bulunur, ama ustan bağımsız olunca zarar verici oldukları görülüyor. Bu bir yana, nasıl görmeyen koca bir gövde hareket ederken, görme duyusundan yoksun olduğundan ötürü sağa sola çarparsa, burada da aynı şey olacağını kestirmek gerekir. Oysa us taşırırsa eylem sırasında farklı olur ve benzer tutum, o zaman asıl anlamda erdem olur. Dolayısıyla nasıl sanı ile ilgili yanda beceriklilik ve akli başındalık olmak üzere iki tür varsa, aynı şekilde karakterle ilgili olan yanda da doğal erdem ve asıl erdem olmak üzere iki tür vardır ve bunlardan asıl olanı akli başındalıktan bağımsız olamaz. Bunun için kimileri, bütün erdemlerin akli başındalık olduğunu söylerler ve bu konuda Sokrates de sorgularken bir açıdan doğru söylüyordu, bir açıdan yanlışla düşüyordu. Bütün erdemlerin akli başındalık ol-

duğuna inanırken yanlışa düşüyordu, akli başındalıktan bağımsız olamayacaklarını söylerken de yerinde konuşuyordu. 20
 Şu bir kanıt: Şimdilerde de herkes erdemi belirlerken bir huy olduğuna ve 'neye göre' olduğu konusunda da 'sağ akla göre' olduğuna katılıyor. Sağ akıl ise akli başındalığa uygun olan. 25
 İmdi öyle görünüyor ki, herkes bir biçimde şunu söylüyor: Erdem akli başındalığa uygun böyle bir huy. Ama küçük bir şey eklemek gerekiyor: Yalnızca sağ akla uygun değildir, aynı zamanda sağ akılla birlikte giden bir huydur erdem. Sağ akıl ise bu tür şeyler konusundaki akli başındalıktır. O halde Sokrates erdemlerin, kimi akıl yürütmeler olduğuna inanıyor (çünkü hepsinin bigi olduğunu söylüyordu), oysa biz akılla gittiğini söylüyoruz. İmdi söylediklerimizden açık ki, akli başındalıktan 30
 bağımsız asıl anlamda iyi olmak ve karakter erdeminden bağımsız akli başında olmak olanaksızdır. Bu şekilde erdemlerin birbirlerinden ayrıldıklarının onunla kanıtlanabileceği bir sav da çürütülebilir. Çünkü aynı kişi bütün erdemlerle ilgili olarak çok iyi donatılmış değildir, dolayısıyla kimini elde etmiş, kimini ise henüz elde etmemiş olabilir. Bu doğal erdemlerde olası, ama kişinin onlara göre mutlak anlamda iyi diye belirlendiği erdemlerde olası değil. Çünkü bir tek akli başındalık bulunduğunda aynı anda bütün erdemler de bulunur. Şu 35
 açık: Akli başındalık uygulamayla ilgili olmasaydı bile, gerekli olurdu, çünkü ruhun bir yanının erdemidir ve akli başındalıktan ve erdemden bağımsız sağ tercih olamaz. Nitekim biri amacı, öteki amaçla ilgili şeyleri uygulamayı gösterir. Ne ki, 5
 nasıl hekimlik sağlıktan önce gelmezse, akli başındalık da bilgelikten ya da ruhun daha iyi bir kısmından önce gelmez. Çünkü hekimlik sağlığı kullanmaz, onun nasıl oluşacağını görür. O halde ona buyurmaz, 'onun için' buyurur. Ayrıca 10
 "kentteki her şeyi denetlediği için siyaset tanrıları da yönetir" denmesine benzer bir şey olurdu.

YEDİNCİ KİTAP

- 15 Bunlardan sonra başka bir başlangıç noktası alıp kaçınılması gereken alışkanlıklarla ilgili üç türden söz etmeliyiz: Kötülük, kendine egemen olmama ve “canavarlık”. Bunların karşıtlarından ikisi açık: Birine “erdem”, ötekine “kendine egemen olma” diyoruz. Canavarlığın karşıtı olarak bizim üstümüzde, kahramanca ve tanrıca bir erdem uygun olabilir: Tıpkı
- 20 Homeros Priamos’a, Hektor’un çok değerli olduğunu söyletirken “ölümlü bir adamın oğluna değil, bir tanrınıninkine benziyordu”⁶¹ dedirtmesi gibi. Dolayısıyla söylendiği gibi tanrılar erdem aşkınlığıyla insanlar arasından çıkıyorlarsa, böyle bir
- 25 huyun canavarlığa karşıt huy olacağı açık. Nasıl vahşi bir hayvanda bir kötülük ya da erdem olmazsa, aynı şekilde bir tanrı da da olmaz. Berikininki erdemden daha değerli bir şey, ilkininki ise kötülükten farklı bir cins. Tanrısal bir insan pek ender varolduğu için, Lakonlar birine pek çok hayranlık duyduklarında nasıl “tanrısal adam” derlerse, aynı şekilde insanlar arasında da canavara pek rastlanmaz, daha çok yabancılar arasında da bulunur. Kimileri de bir hastalıktan ya da bir illetten ötürü böyle olurlar. Ayrıca kötülükleriyle öteki insanları aşanları da böyle adlandırıyoruz. Ama bu tür tutum üzerine daha sonra kısaca duracağız, kötülük üzerine de daha önce söz etmiştik.
- 35 Şimdi kendine egemen olmama, zayıflık, “oburluk” ile kendine egemen olma ve sağlam karakterlilikten söz edelim. Bu huyların biri erdem ve kötülükle aynı diye alınamaz, <birbirlerinden de> türce farklı değiller. Başka durumlarda da olduğu gibi görünen olguları ve daha önceki soruları ele alıp böylece bu
- 5 etkilenimler konusundaki tüm genel kanıları olabildiğince göstermek gerek; hiç olmazsa en önemlilerini ve asıl olanlarını. Zorluklar çözümlenir, genel kanılar geride bırakılırsa yeterince gösterilmiş olacaktır.
- 1145b

Öyle görünüyor ki, kendine egemen olma ile sağlam karakterlilik erdemli, övülecek; kendine egemen olmama ile za- 10
yıflık çirkin ve yerilecek şeyler. Kendine egemen kişi akıl yürütmede tutarlı, kendine egemen olmayan kişi ise akıl yürütmede tutarsızdır. Kendine egemen olmayan kişi kötü olduğunu bile bile tutku nedeniyle eyler, kendine egemen kişi ise arzuların çirkin olduğunu bildiği için akıl yürütmesi sayesinde onlara uymaz. Ölçülü kişi kendine egemen olan, sağlam karakterli kişidir. Öte yandan bazı kimseler bu tür birinin hepten 15
ölçülü olduğunu, bazı kimseler ise olmadığını; kimileri haz düşkününü insanın kendiliğinden kendine egemen olmayan kişi olduğunu, kendine egemen olmayan kişinin de kendiliğinden haz düşkününü olduğunu ileri sürer, kimileri de onların değişik olduklarını söyler. Bazan akıllı başında kişinin kendine egemen olmayan bir kişi olamayacağı, bazan da kimi akıllı başında ve becerikli kişilerin kendine egemen olmayan kişi olabildikleri söylenir. Ayrıca gösterişe, mevkiye, kazanca karşı da kendine 20
egemen olamayan kimselerden sözedilir. İmdi söylenenler bunlar. 20

Ne ki, birinin nasıl olup da sağ düşünmesine karşın, kendine egemen olmadığı sorulabilir. Bazı kişiler bilgili bir insanın böyle olamayacağını söyler. Sokrates'in düşündüğü gibi, bilimin olduğu yerde başka bir şeyin hükmetmesi ve insanı bir köle gibi gütmesi korkunç bir şey. Nitekim Sokrates "kendine egemen olmama" kavramına karşı çıkıyordu ve böyle bir şeyin 25
olmadığını açıklıyordu.⁶² Çünkü o hiç kimsenin bilgiyle "daha iyi"ye aykırı eyleyemeyeceğine, bilgisizlikten ötürü bunu yapabileceğine inanıyordu. Oysa bu sav görünenlere açıkça ters düşüyor. Aslında tutku üzerine araştırma yapmalı, bilgisizlikten ötürü oluşuyorsa, ne tarz bir bilgisizlikten ötürü oluştuğuna 30
bakmalı. Kendine egemen olmayan kişi tutku içinde olmadan önce öyle olmaması gerektiğini düşünür, bu açık. Kimi kişiler bu görüşe bir yanıyla katılırken, bir yanıyla da katılmaz.

- Bunlar bir yandan hiçbir şeyin bilimden daha güçlü olmadığını kabul ediyorlar, öte yandan hiç kimsenin, kanısına göre daha iyi olan şeye aykırı eylemediği görüşüne katılmıyorlar.
- 1146a Bundan ötürü de kendine egemen olmayan kişinin bilgi değil, kanı taşıdığı için hazlar tarafından yönetildiğini ileri sürüyorlar. Ama onu güden bilim değil, kanı ise ve görüşleri kararsız kişilerdeki gibi, sağlam değil, değişken ise, güçlü arzular karşısında bu görüşlerinde direnmeyen kişi bağışlanabilir, demektir. Oysa kötülük için ve başka yerilecek bir şey için bağışlama olamaz. Acaba karşı duracak şey aklı başındalık mı?
- 5 Çünkü o en güçlü şey. Ama bu garip, çünkü aynı kişi aynı anda hem aklı başında hem de kendine egemen olmayan kişi olacak, oysa bir kişi bile "son derece kötü şeyleri isteyerek yapmak aklı başında kişinin işidir" diyemez. Ayrıca aklı başında kişinin uygulayıcı olduğu (çünkü o en sondakilere ilişkin) ve öteki erdemleri de taşıdığı daha önce gösterilmişti. Öte yandan
- 10 kendine egemen kişi hem güçlü hem de sefilce arzular taşıyacak olursa, ölçülü kişi kendine egemen kişi olamaz, kendine egemen kişi de ölçülü biri olamaz. Çünkü aşırı ve sefilce arzular taşımak ölçülü birinin işi değil. Oysa <bu sava göre> böyle olması gerekir. Çünkü arzular yararlıysa onları izlemeyi engelleyen huy kötüdür, dolayısıyla her kendine egemenlik erdemli olmayacaktır. Oysa arzular kötü değil, zayıf ise onlara karşı çıkmak hiç de önemli bir şey olmayacak, kötü ve zayıf ise yine bu önemli bir şey olmayacaktır. Öte yandan kendine egemenlik kanıda direşken kılıyorsa, sözgelişi yanlış bir kanı ile bunu yaparsa, kötü olur. Kendine egemen olmama her kanıya göre
- 20 değişkense, Sophokles'in *Philoktetes*'indeki Neoptolemos gibi erdemli bir kendine egemen olmama söz konusu olacaktır: Çünkü yalan ona acı verdiği için Odysseus tarafından kendisine kabul ettirilen konularda direşken olmadığından ötürü, övülecek bir kişidir. Öte yandan aldatıcı, sofistlik temellendirmede bir sorun var: Başardıkları zaman becerikli gibi görün-
- 25

mek amacıyla aykırılık aracılığıyla çürütmek istedikleri için tasım olunca bir sorun vardır. Çünkü sonuçtan hoşlanılmamasından ötürü böyle kalmak istenmediği zaman, temellendirme ise bir çözüm taşımadığından ötürü ilerlenemediği için çıkarım yolu tıkanır. Bir temellendirmeye kendine egemen olmamaya giden akli başında olmamanın bir erdem olduğu sonucu çıkabilir. Nitekim kendine egemen olmama yüzünden düşündüğü şeylerin tersini yapar; iyi şeyleri kötü diye kabul edip onları yapmamak gerektiğini düşünür, dolayısıyla kötü şeyler değil, iyi şeyler yapacaktır. Ayrıca hoş şeyler olduğuna inandığı için bunları yapıp izleyen ve tercih eden kişi, akıl yürütme ile değil, kendine egemen olmama yüzünden bunu yapan kişiden daha iyi görünse gerek. Çünkü onun fikri değişince iyileşmesi daha kolay. Oysa kendine egemen olmayan kişiye şu atasözü uyar: "Su soluğunu kestiği zaman, niçin içmeyi sürdürmeli". Nitekim ikna olduğu şeyleri yapıyor olsaydı, fikir değiştirtince vazgeçerdi. Oysa şimdiki durumda «başka» şeylere inanmasına karşın, «başka» şeyler yapıyor. Öte yandan kendine egemen olmama ve kendine egemen olma her şeyle ilgili ise, asıl anlamda kendine egemen olmayan kişi kim? Çünkü hiç kimse bütün kendine egemen olmama özelliklerini taşımıyor, bazı kişilerin ise asıl anlamda kendi egemen olmadığını söylüyoruz.

İmdi sözkonusu güçlükler bunlar. Bunların bir kısmını çözmek, bir kısmını da bir yana bırakmak gerekiyor. Bir açmazın çözümü bir keşiftir. İmdi ilkin «kendine egemen olmayan kişilerin» bilerek mi, bilmeden mi; hangi anlamda bilerek davrandıklarını incelemek gerekiyor. Sonra kendine egemen olmayan ve kendine egemen olan kişinin nelerle ilgili olduğunu ortaya koymalı: Acaba her tür haz ve acıyla mı ilgili, yoksa belli kimi haz ve acılarla mı ilgilidir ve kendine egemen olan kişi ile sağlam karakterli kişi aynı mı yoksa değişik mi? Aynı şekilde bu bakışla aynı türden başka şeyler hakkında da inceleme

30

35

1146b

5

10

- yapmalı. Araştırmamızın başlangıcı şu: Acaba kendine ege-
 15 men olan ile egemen olmayan kişi yaptıkları şeyler açısından
 mı yoksa davranma tarzı açısından mı bir ayırım taşıyor? Ya-
 ni, kendine egemen olmayan kişi yalnızca belli şeylerle ilgili
 olarak mı böyle, yoksa bu doğru değil de, davranma tarzıyla
 mı o "kendine egemen olmayan kişi" oluyor. Yoksa bu da doğ-
 ru değil de, her ikisine de mi bağlı? Ayrıca kendine egemen ol-
 mama ile kendine egemen olma her şeyle ilgili mi, değil mi?
 Nitekim asıl anlamda kendine egemen olmayan kişi her şeyde
 değil, nelerde haz düşkünüyse onlarda böyledir ve bunlarla il-
 20 gili olarak da mutlak olarak değil (çünkü bu durumda haz
 düşkünlüğü ile aynı şey olurdu), belli bir tarzda davranmakla
 böyledir. Haz düşkünü önündeki hoş şeyi her zaman izlemek
 gerektiğini düşündüğü için tercih ederek davranır, kendine
 egemen olmayan kişi ise, izlememek gerektiğini düşünür ama
 gene de izler. İnsanların ona aykırı olarak kendine egemen ola-
 madıkları şeyin bilgi değil de doğru sanı olması önemli değil.
 25 Çünkü kimi kişilerin sanıları vardır ama hiç de kararsız değil-
 lerdir, tersine kesinlikle bildiklerini düşünürler. İmdi sanı sahi-
 bi kişiler, sırf sanısı zayıf olması yüzünden bilgili kişilerden
 daha çok yargılarına aykırı eylemde bulunuyorlarsa, bilim sa-
 nıdan hiç de farklı olmayacaktır. Nitekim kimi kişiler sanı sa-
 hibi oldukları şeylere, başkalarının bilgisine sahip oldukları
 30 şeylere inandıklarından hiç de daha az inanmıyor. Herakleitos
 da bunu bize kanıtlar. Ne ki, madem bilgili olmaktan iki şekil-
 de söz ediyoruz (hem bilgili olan ama ondan yararlanmayanın
 hem de bilgili olup bir de ondan yararlananın bilgili olduğu
 söylenir), bilgili olmasına karşın yapmak zorunda olduğu şey-
 leri görmeyen kişiyle, bilgili olup bir de bunları gören arasın-
 da fark olacaktır. Beriki durumda kendine egemen olmamak
 pek şaşırtıcı görünüyor, ama biri yapması gereken şeyi görmü-
 yorsa şaşırtıcı değil. Ayrıca madem iki tarz önerme var, birinin
 35 her ikisine de sahip olsa da, gene de teklere ilişkin önermeyi

değil, genel önermeyi kullanarak bilgisine aykırı eylemde bu- 1147a
 lunmasına hiçbir engel yok: Çünkü eylemle ilgili olanlar tekle-
 re ilişkin olanlardır. Ne ki genel olanda da ayırımlar var: Kimi
 kez kişinin kendisine, kimi kez de nesneye bağlıdır: Sözceliği
 “kuru yiyecekler her insan için yararlıdır”, “o bir insandır” ve- 5
 ya “şöyle bir şey kurudur”. Ama bunun böyle olduğu ya bilin-
 mez ya da bilgi etkinliğe geçirilmez. Bu iki durum arasında öy-
 le büyük bir ayırım var ki, birine göre bilinmesi hiç de şaşırtı-
 cı görünmüyor ama ötekine göre şaşılacak bir şey olur. Öte-
 yandan insanlar şimdi sözünü ettiğimiz biçimlerden başka bir 10
 biçimde de bilgi sahibi olabilirler. Nitekim bilgiye sahip olma-
 nın ama onu kullanmamanın farklı bir huy olduğunu görüyo-
 ruz: Sanki hem sahip olmak hem de olmamak gibi: Sözceliği
 uyuyan, kendini kaybeden ya da sarhoş olan biri. Öfke içinde
 bulunan kişiler tam bu durumda: Öfke, cinsel tutkular ve ben- 15
 zeri kimi şeyler bedeni bile gözle görülür biçimde değiştiriyor,
 kimilerini de akıl hastası yapıyor. O halde kendine egemen ol-
 mayan kişilerin bunlara benzer olduğunu söylemek gerekiyor,
 bu açık. Onların bilgiye dayanan temellendirmeler yapmaları
 bir şey kanıtlamaz, nitekim öfke içinde olanlar da çıkarımlar
 yapar ve Empedokles’in dizelerini yineleyebilir. Öğrenmeye 20
 yeni başlayanlar da bağlantılar kurar ama bunların anlamını
 henüz bilmez, çünkü onların yapısına katılması gerekir, bu da
 zaman gerektirir. Dolayısıyla kendine egemen olmayan kişile-
 rin tiyatro oyuncularını gibi rol yaptıkları kabul edilmeli. Ayrıca
 şu şekilde kendine egemen olmama nedeni doğal gibi de görü- 25
 nebilir: <Eylemi belirleyen şeyle ilgili olarak> bir genel sanı
 vardır, bir de duyumun egemenliğindeki teklerle ilgili sanı
 vardır, bunlar birleştirilince zihnin buradan sonuç çıkarması
 ve eylem söz konusu ise hemen eyleme geçilmesi gerekir. Ör-
 neğin her tatlıdan tatmak gerekiyorsa ve tek olarak şu nesne
 tatlıysa, kişi kendisine engel olunmadıkça, onun elinde olduğu 30
 sürece onu tadacaktır. İmdi tatmayı yasaklayan genel bir sanı

varsa, bir de her tatlının hoş olduğu ve şu belli şeyin tatlı olduğu sanısı varsa (bu sanı etkinlik halinde), ama bir de tutku sözkonusuysa, ilk sanı bundan kaçınmayı salık verecek, tutku ise ona itecektir (çünkü o ruhun her yanını devindirebilir). Dola-
 35 yısıyla bir biçimde, akıl ve kendi başına değil ama ilineksel an-
 1147b lamda sağ akla karşıt olan bir sanı yüzünden kendine egemen olunmayabilir —sanı değil, tutkudur sağ akla karşıt olan. Do-
 layısıyla bu yüzden de hayvanlar için “kendine egemen olma-
 5 yan” denemez, çünkü onların genel kabulleri yok, ancak tekle-
 re ilişkin bir tasarımları ve anıları var. Bilgisizliğin nasıl gide-
 rildiği ve kendine egemen olmayan kişinin nasıl yeniden bilgi-
 li olduğu açıklaması, sarhoş ya da uyuyan birininkiyle aynıdır. Bu tutkuyla ilgili doğabilimcilerinden duymamız gereken özel
 bir açıklama da yok. Ne ki son çıkarım hem duyuma ilişkin
 olan hem de eylemleri belirleyen bir sanı olduğu için, heyecan
 10 içinde olan biri ya buna sahip değildir ya da bilgili olmayanın
 sahip olması gibi, Empedokles’in dizelerini yineleyen bir sar-
 hoşun sahip olması gibi sahiptir. Yine son tanım genel olmadı-
 15 ğından ve genelle aynı biçimde bilgisel bir şey olarak görün-
 mediğinden ötürü, Sokrates’in araştırmasında ortaya çıkan şe-
 ye benzemektedir. Nitekim asıl anlamda bilgi varken ne tutku
 ortaya çıkar ne de bilgi tutkuyla güdülür: Ancak duyumla ilgi-
 li sanı varsa bu sözkonusu. Demek bilgiyle mi bilmeden mi,
 bilgiyle ne şekilde kendine egemen olmama sözkonusu oluyor,
 bunları söylemiş olduk.

20 İmdi acaba saltık anlamda kendine egemen olmayan biri
 var mı, yoksa herkes bir yanıyla mı öyle; varsa, kişi nelerde
 kendine egemen değil, bunları söyleyerek konuyu sürdürmek
 gerekiyor. Hem kendine egemen olanlar ve sağlam karakterli-
 ler hem de kendine egemen olmayanlar ve zayıf karakterliler
 hazlarla, acılarla ilgili olarak böyleler, bu açık. Madem haz or-
 25 taya çıkaran şeylerin kimi zorunlu, kimi ise kendi başına tercih
 edilebilecek şeyler ama yine de aşırılık taşıyabilirler: Zorunlu

olanlar bedenle ilgili olanlardır (kastettiğim beslenme ve cinsel gereksinimle ilgili olanlar ile haz düşkünlüğünü ve ölçülülüğü onlara göre belirlediğimiz şeyler), zorunlu olmayanlar ise kendi başına tercih edilebilecek şeyler olabiliyor (kastettiğim, söz- gelişi utku, mevki, zenginlik, bunun gibi iyi, hoş şeyler). İmdi bunlarda bunlara ilişkin sağ akla aykırı olarak aşırıya kaçanlara saltık anlamda “kendine egemen olmayan” adını vermiyoruz, onların mala-mülke, kazanca, mevkiye, hırsa karşı kendilerine egemen olamadıklarını belirtip, saltık anlamda değil, olimpiyat oyunlarında galip gelene “insan” denmesi gibi bir benzetmeyle öyle olduklarını söylüyoruz. Bu durumda ortak kavram kendine özgü tanımdan çok az farklı oluyor ama yine de farklı. Bir kanıt şu: Haz düşkünlüğü yalnızca bir yanlış olarak değil, ya saltık anlamda ya da belli bir şeydeki kötülük olarak da yerilir, oysa bunların hiçbirisi yerilmez. Ne ki, “ölçülü” ve “haz düşkün” olanı onlarla ilgili olarak belirlediğimiz bedensel hazlarda kendini tutamayan kişiler arasında, tercih etmeden hoş şeylerin aşırılığına kapılan —acılardan da aşırı kaçan, yani açlıktan, susuzluktan, sıcaktan, soğuktan; dokunma ve tatma duyusuyla ilgili her şeyden aşırı kaçan— ama tercihin ve düşüncesine aykırı olarak bunu yapan kişiye belirli bir şeyde, söz gelişi “öfkede” diye eklemeksizin, yalnızca “saltık anlamda kendine egemen olmayan kişi” denir. Bir kanıt şu: Zayıf karakterli kişiler de son saydıklarımızla ilgili olarak belirlenir ama ötekilerin hiçbirisiyle ilgili olarak böyle belirlenmez. “Kendine egemen olmayan” ile “haz düşkün” olanı ve “kendine egemen olan” ile “ölçülü kişi”yi aynı yere koymamızın, öncekilerden hiçbirisi konusunda bunu yapmamamızın nedeni de bu, çünkü kendine egemen olamayan ile haz düşkünün kişinin aynı türden haz ve acılarla bir biçimde ilgisi var. Gerçi aynı şeylerle ilgililer ama ilgi tarzları aynı değil, haz düşkünün olanlar tercih ediyor, ötekiler tercih etmiyor. Bunun için, aşırı tutku yüzünden böyle olandan çok, tutkuya kapılmadan ya da zayıf

bir arzuyla aşırıya kaçan ve ortalama acıdan uzak duran kişi-
 ye "haz düşkünü" diyebiliriz. Delikanlıca bir tutku sözkonusu
 20 olduğunda ya da zorunlu olan şeylerin eksikliği ile ilgili zorlu
 bir acı sözkonusu olduğunda o ne yapsın? Madem tutkularla
 hazların kimi cinsçe güzel ve erdemli olanlara ilişkin (çünkü
 kimi hazlar doğaca tercih edilecek hazlar, kimi bunlara karşıt,
 kimi de, daha önce dediğim gibi —sözgelişi zenginlik, kazanç,
 25 utku, mevki— bunların arasında), bütün bunlarla ilgili olarak
 hem böyle olanlar hem de arada olanlar, tutkuya kapılmaları,
 arzu etmeleri, sevmeleri yüzünden değil, belli bir biçimde böy-
 le olmaları ve aşırıya kaçmaları yüzünden yerilirler. Bunun
 için doğaca güzel ve iyi olan bir şeye akla aykırı kendini kap-
 30 tıran ya da peşinden koşan kişiler, sözgelişi gereğinden çok
 mevki peşinde koşan ya da gereğinden çok çocuklarına, ana-
 babasına düşenler (nitekim bunlar güzel şeyler, bunlara düş-
 kün olanlar övülürler, ama yine de bunlarda da aşırılık olabi-
 lir: Sözgelişi tanrılara karşı savaşılmaya kalkan Niobe³ ya da ba-
 1148b basına aşırı düşkünlüğünden ötürü "baba aşığı" adı verilen
 Satyros: çünkü fazla çılgınca görülüyordu⁴). İmdi söylediği-
 miz nedenden ötürü, yani her biri doğaca kendi başına tercih
 edilebilecek şeylerden olduğundan ötürü, hiçbiri kötülük de-
 ğil, kötü ve yerilecek olan şey bunlardaki aşırılıklar. Aynı şekil-
 de burada kendine egemen olmama da sözkonusu değil, çün-
 5 kü kendine egemen olmama yalnızca kaçılacak bir şey değil,
 aynı zamanda yerilecek de bir şey. Ne ki, tutkunun benzerli-
 ğinden ötürü her biriyle ilgili egemen olmamayı ekleyerek ko-
 nuşuyoruz, tıpkı saltık anlamda "kötü" diyemeyeceğimiz "kö-
 tü hekim", "kötü oyuncu" gibi. İmdi nasıl beriki durumda
 bunlardan her birinin kötülüğünden ötürü değil, benzerlik açı-
 10 sından bir karşılıktan ötürü böyle adlandırırıyorsa, bizim ko-
 numuzda da aynı şekilde yalnızca ölçülülük ve haz düşkünlü-
 ğüyle ilgili olan şeylerin aynısının olduğu yerde kendine ege-
 men olmamanın ve kendine egemen olmanın sözkonusu oldu-

ğunu kabul etmek gerekir, bu açık. Öfke konusundan ise benzerlik açısından sözediyoruz, bunun için “öfkede” kendine egemen olmama diye de ekliyoruz, tıpkı “mevkide”, “kazançta” kendine egemen olmama dediğimiz gibi.

Madem kimi şeyler doğa gereği hoş —bunların kimi sal- 15
tık anlamda hoş, kimi de hayvan ve insan cinslerine göre farklılık taşıyor— kimi şeyler ise doğa gereği hoş değil, ama bazıları kusurlar, bazıları alışkanlıklar, bazıları da kötü yapılar yüzünden öyle görünüyor, bu durumların her birine karşılık gelen huyları da görmek gerek. Canavarca huylar, sözgelişi ha- 20
mile kadınların karnını yarıp ceninleri yediği anlatılan kadın; kimilerinin çiğ et, kimilerinin insan eti yediği, kimilerinin birbirlerine çocuklarını ikram ettikleri anlatılan Pontos çevresindeki uluslar ya da Phalaris üzerine anlatılan şey.⁶⁵ Bunlar canavarlık. Bazıları da hastalıklar yüzünden ortaya çıkıyor (ya da 25
delilikten, sözgelişi anasını adak adayıp yiyen ya da köle arkadaşının karaciğerini yiyen kişi). Kimi de doğal hastalıklı tutumlar ya da alışkanlıklar nedeniyle ortaya çıkıyor, sözgelişi saç yolmak, tırnak yemek, kömür ya da toprak yalamak, bunların dışında bir de erkekler arasındaki eşcinsellik. Bunlardan 30
kimi doğal kimi de alışkanlıkla ortaya çıkıyor, sözgelişi çocukken tecavüze uğramış olanlarda bu böyle. Neden doğa ise, hiç kimse bunlara “kendine egemen değil” diyemez: Tıpkı etkin değil de edilgin oldukları için kadınlara denemeyeceği gibi. Alışkanlık yüzünden hastalıklı davranış gösteren kişiler için de bu böyle. Demek ki canavarlıkta da olduğu gibi, bu özellikleri taşımak kötülük sınırlarının dışındadır. Bu özelliği taşıyan 1149a
kişinin kendine egemen olması ya da olmaması asıl anlamda kendine egemen olmama değil, bir benzerlik açısından kendine egemen olmama olur: Tıpkı öfke ile ilgili olarak bu özelliği taşıyan kişiye de “kendine egemen olmayan kişi” denmemesi gerektiği gibi. Nitekim her aşırı düşüncesizlik, ödlelik, haz 5
düşkünlüğü, terslik ya hastalıktır ya da hayvancadır: Doğal

olarak böyle olup her şeyden hatta bir fare tıkırtısından korkan kişi hayvanca ödlelik türünden bir korkaktır; kimi de kedi-
 10 den korkar, çünkü hastadır. Akıl başında olmayanlara gelince, bunların kimi doğa gereği muhakemeden yoksundur ve uzak-
 larda yaşayan kimi yabancı uluslar gibi yalnızca duyumla, hayvanca yaşar, kimi ise hastalık yüzünden böyledir: Sözge-
 lişi saralılar ya da akıl hastaları. Bu durumlarda birinin kimi kez bu özelliği taşıması ama kendini kaptırmaması da olanaklıdır. Kastettiğim şu: Sözge-
 15 lişi Phalaris bir çocuğu yemek arzusuna ya da sapkın bir cinsel hazza karşı kendini tutarsa. Nasıl kötü-
 lükten, bir anlamda yalın olarak "insana ilişkin kötülük" diye, bir de yalın anlamda değil, "hastalıklı" diye ekleyerek sözedi-
 lirse, aynı şekilde kendine egemen olmama da bir anlamda "canavarca-hayvanca" ya da hastalıklıdır, ama asıl anlamda
 20 yalnızca "insana ilişkin kendine egemen olmama"dan sözedilebilir.

İmdi kendine egemen olmama ve kendine egemen olma, haz düşkünlüğü ile ölçülülük nelerle ilgiliyse yalnızca onlarla ilgili, bunların dışındaki şeylerle ilgili olarak asıl anlamda de-
 ğil, eğretilme ile sözü edilen başka tür bir kendine egemen ol-
 25 mama var, bu açık. Öfkede kendine egemen olmamanın arzular-
 larda kendine egemen olmamaktan daha az çirkin olduğunu ise şimdi göstereceğiz: Öyle görünüyor ki, öfke akli biraz din-
 ler ama kötü dinler. Nasıl ayağına çabuk köleler söylenen şe-
 yin hepsini dinlemeden koşturur, sonra da buyrulanı yanlış
 yerine getirirse, ya da köpekler dost mu değil mi, buna bakma-
 dan sırf bir gürültü olduğu için havlarsa, bunun gibi öfke de
 30 doğasının sıcaklığı ve çabukluğu yüzünden, akli dinlese bile, buyurulanı duymaz, hemen öcünü almak için saldırır, çünkü
 akıl ya da tasarımı ona bir küstahlık ya da hakaret olduğunu gösterir göstermez, böyle bir şeyle savaşmak gerektiği sonucu-
 35 nu çıkarıp hemen alevlenir. Arzu ise yalnızca akıl ya da du-
 1149b yum "hoş bir şey var" der demez, tadına bakmak için saldırır.

Dolayısıyla öfke akli bir biçimde izler ama arzu izlemez, o halde beriki daha çirkin, çünkü öfkede kendine egemen olmayan kişi bir biçimde akla yenik düşer, öteki ise akla değil, arzuya. Öte yandan doğal iştahlara kapılmak daha bağışlanabilecek bir şey, çünkü ortak oldukları ölçüde herkes için ortak olan bu tür arzular da bu böyle. Öfke ve terslik, aşırılığa ve zorunlu olmayan şeylere duyulan arzudan daha doğal bir şey. Tıpkı babasını döven birinin kendini savunması gibi: "O da babasını dövmüştü, onun babası da kendi babasını", sonra da kendi oğlunu göstererek "bu da adam olunca beni dövecek, çünkü bu bizim soyumuza özgü bir gelenek" demiş. Oğlu tarafından sürüklenen baba da kapının önünde durmasını buyurmuş, çünkü kendisi de babasını oraya kadar sürüklemişmiş. Öte yandan içten pazarlıklı olanlar çok daha eğri kişiler. Öfkeli kişi içten pazarlıklı değil, açık, dürüst. Arzu ise, Aphrodite hakkında "Kıbrıslı düzenbaz kız" denmesi ya da Homeros'un onun nakışlı kuşağından "aklı başında kişinin bile aklını çelen baştan çıkarıcı"⁶⁶ diye söz etmesi gibi. Dolayısıyla bu tür kendine egemen olmama, öfkeye egemen olmamadan daha adaletsiz ve çirkinse, asıl anlamda kendine egemen olmama da öyledir ve belli bir biçimde bir kötülüktür. Ayrıca hiç kimse acı duyarak küstahlık etmez, öfke yüzünden eyleyen herkes ise acı duyarak eyler, oysa küstahlık eden kişi bunu haz duyarak yapar. İmdi daha adaletsiz olan şeylere haklı olarak daha çok öfke leniyorsak, arzu yüzünden kendine egemen olmama da bunlardan. Öfkede küstahlık yok. Öyleyse arzuya bağlı kendine egemen olmama, öfkeye bağlı kendine egemen olmamadan daha çirkin ve kendine egemen olma ile kendine egemen olmama bedensel arzularla, hazlarla ilgili, bu açık. Ne ki, bu sonuncular arasındaki ayrımı ele almak gerekiyor. Başta dediğimiz gibi, bunların kimi gerek cins açısından gerekse büyüklük açısından insanca ve doğal; kimi canavarca, kimi de sapkınlık ve hastalık yüzünden. Bunlar arasında yalnızca birincilerle ilgili

30 olarak bir ölçülülük ve haz düşkünlüğü sözkonusu. Bunun
 için vahşi hayvanlara da ölçülü ya da haz düşkünlü demeyiz,
 ancak eğretilme yoluyla bir hayvan cinsini ötekenden yırtıcı-
 35 da ne tercih var ne de muhakeme. Tıpkı deliren insanların
 1150a "normal" insanlardan ayrılması gibi, doğadan ayrılmışlardır.
 Canavarlık kötülükten daha hafif ama daha korkutucu, insan-
 daki gibi, ruhun daha iyi yanı ortadan kalkmış değildir, zaten
 yoktur. Demek ki, hangisi daha kötü diye sormak, canlı olanla
 cansız olanı karşılaştırmaya benzer. Bir ilke taşımayan kötülük
 5 her zaman daha masumdur, ilke ustur. İmdi haksızlığın adalet-
 siz insanla ilgi içinde açıklanması buna yakın bir şey. Çünkü
 iki kişiden her biri bir biçimde ötekenden daha kötü olabilir, ni-
 tekim kötü bir insan, bir hayvandan binlerce kez daha kötü
 şeyler yapabilir.

10 Daha önce haz düşkünlüğü ile ölçülülüğü onlara bağlı
 olarak belirlediğimiz dokunma ve tadalmayla ilgili hazlar ve
 acılara; arzulara-kaçınmalara gelince: Bunlarda çoğunluğun
 yendiği şeylere yenik düşecek şekilde davranmak olanaklı, ço-
 ğunluğun yenik düştüğü şeyleri yenmek de olanaklı. Bunlar
 içinde hazlarla ilgili olarak birine "kendine egemen olmayan",
 ötekine "kendine egemen olan"; acılarla ilgili olarak da birine
 15 "zayıf karakterli", ötekine "sağlam karakterli" denir. Çoğunlu-
 ğun huyu, daha çok daha kötüye eğilimli olsa bile, arada bir
 yerededir. Madem hazlardan bazıları zorunlu, bazıları değil ve
 bunlar bir yere kadar istenebilecek hazlar, ama aşırılıklar da
 eksiklikler de istenecek şeyler değil; arzularla ve acılarla ilgili
 20 olarak da bu böyle; ya aşırı biçimde ya da tercih yoluyla, ula-
 şılacak başka bir şey için değil, kendi başına aşırı hoş şeylerin
 peşinde koşan kişi haz düşkünlüdür. Onun pişman olmayan
 bir kişi de olması zorunlu, dolayısıyla düzelmez biri. Çünkü
 pişmanlık duymayan kişi düzelemez. Karşıtı, bu konuda eksik
 kalan, orta ise "ölçülü kişi". Bedensel acılardan, onlara yenik

düştüğü için değil, tercih yoluyla kaçan kişi de böyle. Tercih etmeyen kişilere gelince: Bunlardan kimi haz uğruna eyler, kimi 25 ise arzudan kaynaklanan acıdan kaçması yüzünden, dolayısıyla birbirlerinden farklıdır. Herkes şöyle düşünse gerek: Arzu etmeden ya da pek az arzu ettiği için çirkin bir şey yapan kişi, çok arzu ettiğinden ötürü bunu yapan kişiden; öfkelenmeden birine vuran da öfkelenmediği için vurandan daha kötüdür. Çünkü heyecan içinde olan kişi ne yapsın? Bunun için haz 30 düşkün olan, kendine egemen olmayandan daha kötüdür. İmdi söylediklerimizden biri, daha çok bir zayıflık türü, öteki ise haz düşkün. Kendine egemen olmayanla kendine egemen olan, zayıf karakterliyle de sağlam karakterli biribirine karşı. Sağlam karakterli olmak karşı koymakta, kendine egemen olmak ise üstün olmakta: Nasıl yenilmemek yenmekten farklıysa, karşı koymak da üstün gelmekten farklı. Bunun için kendi- 35 ne egemen olmak sağlam karakterlilikten daha tercih edilecek bir şey. Çoğunluğun karşı koyduğu ve başarabildiği şeyler karşısında yetersiz kalan kişi zayıf ve şımarık biridir, nitekim şımarıklık da bir tür zayıflık. Ucunu kaldırmak zahmetine katlanmamak için pelerinini sürükler, hastaymış gibi yaparken, sefil bir adama benzemesine karşın sefil olduğunu düşünmez. Kendine egemen olma ve kendine egemen olmama konusunda da bu böyle. Çünkü biri son derece güçlü ve aşırı hazlara ya da acılara yenik düşüyorsa, bu şaşılacak bir şey değil, hatta karşı çıkmaya çalışmışsa affedilir bir şey: Tıpkı, yılanın soktuğu, Theodektes'in *Philoktetes*'i, Karkinos'un *Alope*'sindeki 10 Kerkyon gibi⁶⁷ ya da Ksenophantes'in başına gelen şey: Gülmemek için kendini tutmaya çalışırken bir anda gülmekten kırılan kişiler gibi. Oysa çoğunluğun başedebildiği şeyler karşısında, soyunun doğasına ya da bir hastalığa bağlı olmadan (sözgelişi İskitlerin krallarında zayıflık soya bağlı) ve kadının 15 erkekten farklılığı gibi bir nedene bağlı olmadan, başedemezse ve bunlara yenilirse şaşılacak bir şey olur. Hovarda da haz

düşkünü diye düşünülür, oysa o yalnızca zayıftır, çünkü eğ-
 lence bir durak gibi, bir yenilenme. Bunda aşırıya kaçanlar ho-
 varda. Kendine egemen olmamanın bir türü güç eksikliği, bir
 20 türü de kendini koyvermedir. Birinciler düşünüp taşındığı hal-
 de, tutku yüzünden, üzerinde düşünüp taşındığı şeyde tutarlı
 kalmaz, berikiler düşünüp taşınmadıkları için tutku tarafın-
 dan sürüklenir. Bazıları da gıdıklanmamak amacıyla önceden
 kendini gıdıklayanlar gibi, önceden duyarak, önceden görerek
 kendilerini ve muhakemelerini önceden uyanık tutarak, ister
 25 hoş ister acı verecek bir şey olsun, tutkuya yenilmez. Özellikle
 çabuk öfkelenenler ve karasevdalılar kendilerini koyverme
 açısından kendilerine egemen değiller. Çünkü birinciler acele-
 cilik yüzünden, berikiler de hissettikleri şeyin yoğun baskısı
 yüzünden tasarımlarını izlediklerinden ötürü akla bağlı kal-
 maz.

İmdi dediğimiz gibi, haz düşkünü kişi pişmanlık duyan
 30 biri değil, çünkü o tercihte tutarlı. Oysa her kendine egemen
 olmayan kişi pişmanlık duyar. Bunun için böyle olması da da-
 ha önce soruşturduğumuz gibi değil; biri iyileşmez, öteki dü-
 zelebilir. Nitekim kötülük hastalıklar içinde beden su toplama-
 sına ve vereme benzer, oysa kendine egemen olmama sara
 hastalığına benzer. Biri sürekli, öteki sürekli olmayan bir kötülük.
 35 Genelde kendine egemen olmama ve kötülük farklı bir
 tür, çünkü kötülük gizli kalır, kendine egemen olmama gizli
 1151a kalmaz. Kendine egemen olmayanlar içinde, kendinden geçti-
 ği için böyle olanlar, akla sahip olup onda tutarlı kalamayan-
 lardan daha iyidir. Çünkü bunlar çok küçük bir tutkuya yenik
 düşerler, ötekiler gibi tasarlayıp kurmazlar. Kendine egemen
 5 olmayan kişi çabucak ve çoğunluğun olduğundan daha az şa-
 rapla sarhoş olan kişilere benzer. İmdi kendine egemen olma-
 ma bir kötülük değil, bu açık (ama herhalde belli bir biçimde).
 Nitekim biri tercihe aykırı, öteki tercihe uygun. Gene de ey-
 lemlerde bir benzerlik yok değil: Tıpkı Demodokos'un Mile-

toslular için dediği gibi: "Miletoslular aptal değil, ama aptalların yaptığı şeyler yapıyorlar". Kendine egemen olamayan kişiler adaletsiz kişiler değil ama adaletsizlik yapıyorlar. Biri aşırı ve sağ akla aykırı olarak bedensel hazları izlemeye <aslında> ikna olmamış olmasından ötürü, öteki bunların peşinde koşacak bir yapıda olması yüzünden buna ikna olmuş biri olduğundan ötürü, ilki vazgeçebilir, beriki vazgeçmez. İlki açısından, erdem ilkeyi korur, öteki ise ilkeyi ortadan kaldırır: Eylemlerde ilke ereksel nedendir, tıpkı matematikteki kabuller gibi. Ne o alanda ne de burada ilkeleri öğretecek olan şey akıl yürütme değil, doğal bir erdem ya da ilke konusunda doğru sanı alışkanlığı kazanmış olan bir erdemdir. İmdi ölçülü kişi işte böyle biri, haz düşkünü olan da karşıtı. Ayrıca biri bir tutku yüzünden kendini kaybedebilir, tutku onu öyle güder ki, sağ akla uygun davranamaz, dolayısıyla sakınmadan hazların peşinden koşmak gerektiğine inanabilir. İşte kendine egemen olmayan kişi bu; haz düşkünü olandan daha iyi olduğu için asıl anlamda kötü değildir, çünkü 'en iyi', yani ilke korunur. Tutkusu yüzünden kendinden geçmiş olmayan ve caymayan kişi ise, buna karşıt olan başka tür bir kişidir. Bütün bunlardan şu açık: Biri erdemli bir huy, öteki kötü bir huy.

İmdi acaba kendine egemen kişi herhangi bir akıl yürütmede ya da herhangi bir tercihte tutarlı olan kişi mi, yoksa doğru olanda tutarlı olan kişi mi? Daha önce sorguladığımız gibi, kendine egemen olmayan kişi de, herhangi bir tercih ve herhangi bir akıl yürütmede mi tutarlı olmayan kişi, yoksa yanlış olmayan akıl yürütmede ve doğru tercihte tutarlı kalmayan kişi mi? Ya da acaba herhangi birinde ilineksel olarak mı, yoksa 'kendi başına' doğru akıl yürütmede ve doğru tercihte mi biri tutarlı, öteki değil? Nitekim biri bir şeyi başka bir şeyden ötürü tercih eder ya da onun peşinden koşarsa, kendi başına peşinden koşulan ve tercih edilen şey bu en son şeydir, daha önceki ise ilineksel anlamda. Oysa biz saltık anlamda

kendi başına olan şeyden sözediyoruz. Dolayısıyla herhangi bir sanıda biri tutarlı kalır, öteki cayar, oysa saltık anlamda doğru sanıdan sözedilebilir. Üstelik kimi kişiler var, bunlar zor
 5 ikna olan ve kolayca fikir değiştirmeyen kişilerdir, "inatçı" adını verdiğimiz sanılarına bağlı kişiler. Nasıl savurganın cömertle, atak kişinin saldırganla bir benzerliği varsa, bunların da kendine egemen kişiyle bir benzerliği var, ama pek çok bakımdan ayrılırlar. Kendine egemen kişi tutku ya da arzu yüzünden
 10 değişmez, yeri geldiğinde ikna olduğu için kendine egemen kişidir. Oysa inatçılar arzuya kapılabildikleri için, akıl tarafından değil, hazlar tarafından güdülebilirler. Dik kafalılar, cahiller, hödükler inatçıdır. Dik kafalılar haz ya da acı yüzünden böyledirler, nitekim onlar boyun eğmezlerse, yendikleri için
 15 sevinirler, sözgelişi oylamada onların düşüncesi geri çevrilirse, acı duyarlar. Dolayısıyla kendine egemen olan kişiden çok, egemen olmayan kişiye benziyorlar. Kimileri de var, bunlar Sophokles'in *Philoktetes*'indeki Neoptolemos gibi, sanılarında direşken değiller, ama bunun nederi kendine egemen olmama değil. Gerçi <Neoptolemos> bir haz yüzünden fikir değiştirmişti, ama güzel bir haz yüzünden. Çünkü onun için gerçeği
 20 söylemek güzel bir şeydi ve onu Odysseus yalan söylemeye ikna edemedi. Haz uğruna bir şey yapan herkes haz düşkün, kötü ya da kendine egemen olmayan kişi değildir, ama çirkin bir haz yüzünden bir şey yaparsa böyledir.

Madem bedensel hazlardan, gerektiğinden az hoşlanan ve akla bağlı kalmayan kişi de var, bu kendine egemen olmayan ile kendine egemen olan arası biri olsa gerek. Çünkü kendine egemen olmayan kişi, bir şeyin çokluğu yüzünden akla bağlı kalmaz, bu ise bir şeyin azlığı yüzünden. Kendine egemen kişi ise akla bağlı kalır, bir başka şey yüzünden de değişmez. Ama kendine egemen olma erdemli bir şey olduğu için, açıkça görüleceği gibi, her iki karşıt huyun da kötü olması gerekir. Ne ki bu durum yalnızca az kişide ve ender olarak görül-

düğünden, nasıl ölçülülük yalnızca haz düşkünlüğüne karşıt 30
 diye düşünülüyorsa, aynı şekilde kendine egemen olma da
 yalnızca kendine egemen olmamaya karşıt. Madem pek çok
 durumda bir benzerliğe göre ad veriyoruz, ölçülü kişinin ken-
 dine egemen olmasından sözedilmesi de benzerlikten ötürü.
 Çünkü hem kendine egemen kişinin bedensel hazlar yüzün-
 den akla aykırı bir şey yapması olanaklı değil, hem de ölçülü 35
 kişinin. Ama birincisi kötü arzular taşımasına karşın, beriki ise 1152a
 kötü arzular taşımadığı için; yine beriki akla aykırı bir şeyden
 hoşlanamayacak kişi olduğundan, ilki ise bundan hoşlanabile-
 cek bir kişi olmasına karşın, kendini bırakmadığından böyle
 bir şey yapmaz. Kendine egemen olmayan kişi ile haz düşkü-
 nü kişi farklı olsalar bile, birbirine benzer, her ikisi de beden-
 sel hazların peşinde koşar, ama beriki bunu yapması gerektiği- 5
 ne inandığı için, ilki ise bunu yapmaması gerektiğine inanma-
 sına karşın. Öte yandan aynı kişinin aynı anda hem akli başın-
 da hem de kendine egemen olmayan kişi olması olası değil.
 Nitekim akli başında kişinin karakter bakımından da erdemli
 olduğunu göstermiştik. Akli başında kişi yalnızca bilmekte de-
 ğil, uygulamada da böyledir. Kendine egemen olmayan kişi ise
 uygulamacı biri değildir —ne ki kıvrak zekalı kişinin kendine 10
 egemen olmayan kişi olmasına bir engel yok, bu nedenle kimi
 zaman bazı kendine egemen olmayan kişiler kıvrak zekaların-
 dan ötürü akli başında görünürler, oysa daha önce söylediği-
 miz gibi, akli başındalıktan ayrıdır bu. Temellendirme açısin-
 dan yakındır ama tercih açısından farklı. O halde kendine ege- 15
 men olmayan kişi bilen ve gören biri değildir, uyuyan ya da
 sarhoş biri gibidir. Ve isteyerek davranır (nitekim belli bir şekil-
 de yaptığı şeyi ve ereksel nedeni bilir), ne ki kötü değildir, ter-
 cih doğru, dolayısıyla yarı kötü. Adaletsiz de değildir, çünkü
 düzenbaz değil. Nitekim bunlar içinde kimi düşündüğü şeyde 20
 tutarlı kalmaz; karasevdaı kişi genelde hiç düşünüp taşınmaz.
 Kendine egemen olmayan kişi gereken her şeyi kararlaştıran ve

erdemli yasaları olan, ama hiçbirinden yararlanmayan bir devlete benzer, Anaksandrides'in dediği gibi bir devlete:

"Devlet düşünüyor, ama yasalara hiç aldırıyor."

- 25 Oysa kötü kişi yasalardan yararlanan ama kötü yasalardan yararlanan bir devlete benzer. O halde kendine egemen olmama ve kendine egemen olma çoğunluğun huyunun aşırılığı ile ilgili. Nitekim biri çoğunluğun olabildiğinden daha çok öteki daha az tutarlı. Kendine egemen olmama biçimleri içinde kara sevdalılarinki, düşünüp taşındıkları halde tutarlı olmayanlarınkinden, alışkanlık nedeniyle kendine egemen olmayanlarınki de doğal olarak böyle olanlarınkinden daha kolay iyileşebilir, çünkü alışkanlık doğal olandan daha kolay değişir. İşte bu nedenle, doğaya benzediği için alışkanlık da güç değişebilir. Euenos'un dediği gibi

"Uzun sürecek bir çaba gerektiğini söylüyorum, dostum; sonra da insanlar için son doğanın bu olduğunu."

- İmdi kendine egemen olma, egemen olmama, sağlam karakterlik, zayıflık ne; bu huylar birbirlerine göre ne özellik taşıyor, bunları söylemiş olduk.

- 1152b Haz ve acı konusunda araştırma yapmak da siyaset felsefecisine düşer. Çünkü o, her tek durumu onunla ilgisine bakarak saltık anlamda 'kötü', saltık anlamda 'iyi' diye adlandırdığımız hedefi kuran kişi. Ayrıca bunlar üzerine araştırma yapmak zorunlu, çünkü biz karakter erdeminin ve karakter kötülüğünün hazlarla, acılarla ilgili olduğunu belirlemiştik. Çoğunluk mutluluğun hazla birlikte gittiğini söyler, bunun için kutlu (makarion) sözcüğünü hoşlanmak (khairein) sözcüğünden türetmişlerdir. Kimine göre ise ister kendi başına ister ilineksel anlamda hiçbir haz bir 'iyi' değil, çünkü haz ile 'iyi' aynı şey değil. Kimine göre ise bazı hazlar iyi, çoğu ise kötü. Bir üçüncü gruba göre, bütün hazlar iyi olsa bile gene de hazzın

'en iyi' olması olası değildir. İmdi haz genel olarak bir 'iyi' değil, çünkü her haz 'doğa'ya yönelik, duyumla ilgili bir oluş. Nasıl bir ev inşaatı bir evle aynı cinsten değilse, hiçbir oluş da amaçla aynı cinsten değildir. Ayrıca ölçülü kişi hazlardan kaç- 15
 çar, akli başında kişi hoş olanın değil, acı vermeyenin peşindedir. Hazlar akli başında olmaya bir engel: cinsel hazlarda olduğu gibi, ne denli hoşlanılırsa o denli büyük bir engel; haz içindeyken hiç kimse bir şey düşünemez. Ayrıca hazzla ilişkin bir sanat yok, oysa her 'iyi', bir sanatın eseri. Bir de çocuklar ve hayvanlar haz peşinde koşar. Dahası tüm hazlar erdemli değil; 20
 çirkin olanlar var, kınananlar var, hatta zararlı olanlar var. Zaten kimi hazlar hastaca. Demek ki hazzın 'en iyi' olmamasının nedeni onun bir amaç, bir son değil, bir akış, bir süreç olması. İmdi söylenenler bunlar.

Ne ki, hazzın 'iyi' ya da 'en iyi' olmamasının bunlara bağlı olmadığı şuradan açığa çıkabilir: İlkin, madem 'iyi' iki şekilde anlaşılıyor (biri saltık anlamda, biri de herhangi biri için), doğalar/yapılar ile huylar da böyle, dolayısıyla devinimler ile oluşlar da. Kötü diye düşünülenler içinde, kimi saltık anlamda kötü görünecek; kimi biri için kötü görünecek, bir başkası için kötü görünmeyecek, hatta beriki tarafından tercih edilebilecektir. Bazıları da herhangi biri için değil, kimi kez ve kısa bir süre için tercih edilebilir olacak, saltık anlamda olmayacaktır. Kimi de haz bile değil, sözgelişi hastaların durumundaki gibi, acıyla birlikte olanlar ya da tedavi amacıyla olanlar böyle. Ayrıca madem 'iyi', bir anlamda etkinlik, bir anlamda da huydur, ilineksel anlamda doğal huy açısından hoş olanlar da var. Madem doğa bir şeye gereksinim duymadığında, sözgelişi teori etkinliğinde, acı ve arzudan bağımsız hazlar da var; etkinlik, kendisinde bir şey eksik olan huy ve arzuların içindedir demektir. Bunun kanıtı da şu: Doğa gelişirken hoş olan ayrı, tamamlandıktan sonra ayrı. Olgunlaştıktan sonra saltık anlamda zevklerden hoşlanılır, oysa gelişme sürecinde bunların tam 35
 1153a

karşıtlarından bile hoşlanılabilir: Ne doğal olarak ne de saltık
 5 anlamda hoş olan, sert ve acı şeylerden de hoşlanılabilir. Dola-
 yısıyla bunlar haz bile değildir. Hoş şeylerin birbirleri arasın-
 daki bağ nasılsa, bunlardan kaynaklanan hazların arasındaki
 bağ da öyle. Ayrıca kimilerinin, amacın oluştan farklı olmadı-
 10 ğını öne sürmeleri gibi, hazdan daha iyi olan başka bir şeyin
 varılması zorunlu olmayabilir. Haz ne oluştur ne de bütün
 hazlar oluşla birliktedir; hazlar bazı etkinliklerdir ve bazı
 amaçlardır. Oluş aracılığıyla değil, nesnelerin kullanımıyla
 sözkonusu olurlar. Amaç da hazlardan farklı bir şey değil, yal-
 nızca doğanın tamamlanmasına götüren hazlardan değişik bir
 şey. Bunun için hazzı “duygularla algılanan bir oluş” diye ta-
 nımlamak yerinde değil, daha çok “doğaya uygun bir ruh et-
 kinliği” diye tanımlamak gerek. “Duyguyla algılanan” yerine
 15 de “engellenmemiş” demeli. Kimileri ise onu bir oluş diye dü-
 şünür, çünkü asıl anlamda iyinin bir oluş olduğunu ileri sürer-
 ler, etkinliğin bir oluş olduğuna inanırlar. Oysa etkinlik oluş-
 tan farklı bir şey. Kimi hoş şeylerin hastalıklı olduğundan ötü-
 rü kötü olduğunu ileri sürmek, bazı sağlıklı şeylerin pahalı ol-
 duğundan ötürü kötü olduğunu ileri sürmekle aynı şey. Bu an-
 lamda her ikisi de kötü, ama aynı şey açısından kötü değil,
 20 çünkü kimi kez araştırma yapmak da sağlığa zarar verebilir.
 Aklı başındalığa da, bir huya da engel olan şey, her birinden
 kaynaklanan haz değildir, başka şeylerdir, çünkü araştırmak-
 tan, öğrenmekten kaynaklanan haz daha çok araştırmaya, da-
 ha çok öğrenmeye götürür. Hiçbir hazzın bir sanatın eseri ol-
 maması da akla uygun, çünkü sanat başka hiçbir etkinliğe de
 25 özgü değildir, sanat olanağa özgü bir şey —hoş koku sanatı,
 yemek yapma sanatı hazza özgü görünse de bu böyle. Ölçülü
 kişinin hazdan kaçması, aklı başında kişinin acıdan bağımsız
 bir yaşamı izlemesi, çocukların ve hayvanların haz peşinde
 30 koşması, bunların hepsi aynı temellendirme ile çözümlenir.
 Çünkü madem kimi hazlar bir biçimde saltık anlamda iyi, bir

biçimde de hazların hepsi iyi değil, dedik; çocuklar ve hayvanlar bunların peşinden koşacak, akli başında kişi bunların içinde acı getirmeyeni izleyecektir. Arzuyla ve acıyla birlikte gidenleri, yani bedensel olanları (böyle olanlar bedensel olanlar) ve bunların aşırılıklarını izleyecek olan kişi ise, onlara düşkün olan haz düşkünü kişi olacaktır. Bunun için ölçülü kişi bunlardan kaçır, ama ölçülü kişiye yakışan hazlar da var.

35

Ne ki acının hem kötü hem de kaçınılması gerekli bir şey olduğu görüşünde birleşilir. O ya mutlak anlamda bir kötüdür ya da belli bir şekilde bizi engellediği için kötüdür. Kaçınılması gereken ve kötü bir şey olduğu için, kaçınılması gereken bu şeye karşıt olan şey iyidir: Demek ki hazzın bir iyi olması zorunlu. Speusippos'un daha büyüğün hem daha küçüğe hem de eşite karşıt olduğu yollu çözümünü doyurucu değil. Nitekim o, hazzın kötü bir şey olduğunu ileri sürememekte. Kimi hazlar kötü ise, bazı bilgilerin kötü olmasına karşın herhangi birinin en iyi olması gibi, herhangi bir hazzın 'en iyi' olmasına hiçbir engel yok. Her huyun engellenmeyen etkinlikleri varsa, gerek her huyun gerekse onlardan birinin etkinliği, engel olmamak koşuluyla, mutluluk olabiliyorsa, bunun en çok tercih edilecek şey olması zorunlu, işte bu haz. Dolayısıyla çoğu hazlar kötü olsa bile, herhangi bir haz, denk gelirse, saltık anlamda 'en iyi' olabilir. Bunun için herkes mutlu yaşamın hoş olduğunu düşünüyor ve hazzın mutluluğa bağlanması da yerinde. Nitekim engellenmiş hiçbir etkinlik tam değildir, oysa mutluluk tam/mükemmel şeylerden. Bunun için mutlu kişi bunlarda engellenmemek amacıyla, bedendeki iyilere, dışa ait ve talihe ait iyilere gereksinim duyar. Kişi iyi olduğu sürece, o terkerlek altına girse bile, en büyük talihsizliklere düşse bile mutludur, diyenler ya isteyerek ya da istemeden anlamsız bir şey söylüyor. Sonra, mutluluk talihe gereksinim duyduğu için kimine göre talih açıklığı ile mutluluk aynı şey; oysa bu doğru değil, çünkü talih açıklığı da aşırı ise engelleyici olduğundan

1153b

5

10

15

20

ötürü, herhalde mutluluğu talih açıklığı diye adlandırmak haksızlık. Onun tanımını mutluluğa bağlı olmalı. Tüm hayvanların, tüm insanların haz peşinde koşmaları, onun belli bir şekilde en iyi olduğunun bir kanıtı.

"Boşuna değil bu ün, ki onu pek çok kişi..."⁶⁸

Ne ki, madem ne en iyi doğa ne de en iyi huy aynı, öyle de düşünülmüyor, herkes bir haz peşinde koşar ama herkes aynı hazzı aramaz. Belki de haz olduğunu bile düşünmeden ya da bu adı vermeden onun peşinde koşuyorlar. Nitekim her şey doğal olarak tanrısal bir şey taşır. Fakat daha çok onlara atıldığı ve herkes onlardan pay aldığı için, haz adının mülkiyetine bedensel hazlar sahip çıkmıştır. İmdi yalnızca bunlar tanınmış olduğundan yalnızca bunların var olduğu sanılıyor, oysa şu açık: Haz, bir 'iyi' ve 'etkinlik' olmasa, mutlu kişi hoş bir yaşam süremez. Haz, bir iyi olmasa, mutlu kişinin acı içinde yaşaması olası olsa, o, hazza ne için gereksinim duysun? Haz iyi ya da kötü bir şey değilse, acı da iyi ya da kötü bir şey olmaz, dolayısıyla ne için acıdan kaçılın? Onun etkinlikleri de olmasa, erdemli birinin yaşamı da hoş olmaz.

Bedensel hazlar konusunda, bazı hazların, sözgelişi güzel olanların, son derece tercih edilebilir olduğunu ama haz düşkününün ilgilendiği hazların ve bedensel hazların böyle olmadığını söyleyenlerin dediklerini incelemek gerekiyor: İmdi bu hazlara karşıt olan acılar niçin kötü olsun? Kötüye karşıt olan şey 'iyi'dir. Yoksa kötü olmayan şey iyi olduğu için, zorunlu olan hazlar iyi mi? Ya da belli bir noktaya kadar mı iyi? Daha iyinin bir aşırılığı yoksa huylarda ve devinimlerde hazzın da bir aşırılığı olmaz, oysa daha iyinin aşırılığı olabilen şeylerde haz aşırılığı da olur. Bedensel iyilerin bir aşırılığı olabilir ve kötü kişi zorunlu hazları değil, aşırılığı izlediği için böyledir. Ni-

tekim herkes belli bir şekilde yiyecekten, içkiden, cinsel hazlardan hoşlanıyor ama herkesinki gerektiği gibi değil. Oysa acı konusunda tam tersi: Acının aşırılığından kaçılmaz, acıdan hepten kaçılır. Acı, onun aşırılığı peşinde koşan kişi dışta kalmak üzere, haz aşırılığına karşıttır. 20

Ne ki, yalnızca doğru söylemek değil, yanlışın nedenini de göstermek gerekiyor, ikna için geçerli olan bu: Doğru olmayan şeyin niçin doğruymuş gibi görüldüğü akla uygun biçimde ortaya çıkınca bu, doğru olana daha çok inanmayı sağlıyor. Dolayısıyla bedensel hazlar niçin daha tercih edilebilir görünüyor, bunu söylemek gerek. İmdi bunun ilk nedeni, bunların acıyı yok etmesi, insanlar acının aşırılıkları yüzünden, sanki bir tedavi aracı gibi, aşırı hazların, genellikle de bedensel hazların peşinden koşuyor. Kimi zaman "tedavi" fazla kaçıyor, bunun için karşıt olanın dışında görünmeleri yüzünden onların peşinde koşuluyor. Dediğimiz gibi, şu iki nedenden haz erdemli bir şey değildir, diye düşünülüyor: Bazıları kötü bir huyun eylemleridir (ya hayvanlarınkı gibi doğuştan ya da kötü insanlarınki gibi karakterden ötürü); bazıları tedavi aracıdır, bir yokluğu giderir, oysa sahip olmak o hale gelmekten daha iyi. Kimi hazlar ise tamamlanma aracı olarak sözkonusu, dolayısıyla yalnızca ilineksel anlamda erdemlidirler. Ayrıca güçlü olmaları yüzünden, başkalarından hoşlanamayanlar tarafından arananlar var, yani bunlar bazı açlıkları gideriyor. Zararsız olduklarında bu kınanacak bir şey değil, zararlı oldukları zaman ise kötü bir şey. Böyle kişilerin hoşlanacakları başka bir şey yoktur, doğa gereği, ikisinden hiçbirine sahip olmamak da çoğu kimse için acı getiren bir şey. Nitekim "görmek, işitmek bile acı verici" diyen doğabilimcilerin tanıklık ettiği gibi, canlı varlık hep sıkıntı içindedir; ne ki, dediklerine göre çoktan alıştık buna. Aynı şekilde, gençlikte, gelişmeleri nedeniyle, insanlar sarhoşlarla aynı durumda, gençlik de hoş bir şey. Karasev- 10
dalılar ise doğal olarak her zaman tedavi aracına gereksinim

duyar, çünkü onların bedeni, durumlarından ötürü, sürekli olarak bilenir, hep fazla iştah içindedirler. Haz güçlü ise hem ona karşıt olan şeyi hem de herhangi bir acıyı kovar, bundan
 15 ötürü insanlar haz düşkünü ve kötü oluyor. Oysa acıdan bağımsız hazlarda aşırılık olmaz; bunlar ilineksel anlamda değil, doğal olarak hoş olan şeylere özgü. "İlineksel anlamda" derken tedavi araçlarını kastediyorum, bedenin sağlam kalan parçası bir şey yapınca iyileşme oluyor, bu yüzden tedavi aracı hoş gibi görünüyor. Oysa doğa gereği hoş şeyler, bizde buna
 20 karşılık gelen doğanın eylemini sağlayan şeylerdir. Ayrıca ne olursa olsun, hoş şey aynı değildir, çünkü bizim doğamız yalın değil, tersine her zaman onda, ona göre bozulmanın sözkonusu olduğu, değişik bir şey var. Dolayısıyla bunlardan biri bir şey yapsa, bu ötekinin doğasına aykırı bir şey oluyor, eşit olduklarında yapılan şey ne acı verici, ne de hoş görünüyor. Ki-
 25 şinin doğası yalın olsa hep aynı eylem en hoş şey olabilirdi. Bunun için tanrı, hep yalın ve tek hazdan hoşlanır, çünkü yalnızca devinimin değil, devinimsizliğin de bir etkinliği vardır, haz da devinimden çok dinginlikte bulunur. Ozana göre de⁶⁹ her değişiklik tatlıdır ama bu bizim doğamızın bir kötülüğü yüzünden, çünkü nasıl çabuk değişen insan kötü bir insan ise,
 30 değişikliğe gerek duyan doğa da kötüdür, nitekim o ne yalındır ne de doğru.

İmdi kendine egemen olma, kendine egemen olmama; haz, acı, bunlardan sözettik: nedir, bunların kimi nasıl iyi oluyor, kimi de nasıl kötü oluyor, bunları belirledik. Şimdi de dostluktan sözedelim.

SEKİZİNCİ KİTAP

1155a

Bundan sonra dostluktan sözedebiliriz, çünkü o ya bir erdem ya da erdemle birlikte giden bir şey. Ayrıca yaşam için son derece zorunlu. Bütün öteki iyilere sahip olsa bile hiç kimse dostlardan uzak bir yaşamı tercih etmese gerek. Zenginler için, iktidarı, gücü ellerinde bulunduranlar için dostlar çok gerekli 5 görünüyor. Dostlarla ilgili olarak en övülecek şey olan yardımlaşma çekilip alındığında bu tür iyi durumda olmanın ne yararı olabilir? Dostlar olmadan bu durum nasıl elde tutulup korunabilir? Çünkü ne denli iyi durumdaysa o denli güvencesiz. 10 Gerek yoksullukta gerekse başka talihsiz durumlarda da tek sığınağın dostlar olduğuna inanılıyor. Dostluk gençlere yanılgıya düştüklerinde, yaşlılara bakım için ve güçsüzlük yüzünden ortaya çıkan eylem eksikliğine yardım için; yetişkinlere ise 15 güzel eylemler için gerekli, çünkü "iki kişi birlikte olunca"⁷⁰ hem daha iyi düşünebilir hem de daha iyi eyleyebilir. Ayrıca öyle görünüyor ki dostluk, doğuran için doğana karşı, doğan için de doğurana karşı doğal olarak var. Bu yalnız insanlarda değil, kuşlarda, hayvanların çoğunda da böyle. Aynı türden olanlarda birbirlerine karşı, ama en çok insanlar arasında; bundan ötürü kimi "insansever" kişileri övüyoruz. Yolculuk- 20 larda her insanın bir başkasına nasıl yakın ve dost olduğu görülebilir. Dostluğun devletleri de ayakta tuttuğu, yasa koyucuların adaletten çok onun üzerinde durdukları görünüyor: Nitekim fikir birliği dostluğa benzeyen bir şey; özellikle bunu gözetiyorlar, düşmanı olan anlaşmazlığı da olabildiğince uzak tutmaya çalışıyorlar. Dostlar olduktan sonra adalete bile gerek yok, ama adil olanlar dostluğa gereksinim duyarlar: Dostluğa yatkın olma özellikle adil kişilere özgü görünüyor. Yalnızca zorunlu değil, güzel bir şey de. Dostluğu sevenleri övüyoruz, 30 dost bolluğunun güzel bir şey olduğu düşünülüyor. Ayrıca iyi insanların ve dostların aynı kişiler olduğuna inanıyoruz.

Ne ki, dostluk konusundaki tartışmalar da pek az değil. Kimi onu bir benzerlik olarak alıyor, benzer kişileri dost sayıyor, bundan ötürü de "benzer benzerine, kuzgun kuzguna" vb. diyor. Kimi, benzer olan herkesin birbirine karşıt 'seramik' gibi olduğunu ileri sürüyor. Aynı konuya uzaktan, fiziksel bakışlar da var: Kurak toprağın yağmuru, yağmur dolu kutsal gökyüzünün toprağa dökülmeyi sevdiğini söyleyen Euripides;⁷¹ çelişkinin yararlı olduğunu, en güzel uyumun karşıtlıklardan ve her şeyin çatışmayla oluştuğunu söyleyen Herakleitos.⁷² Bunların karşısında Empedokles gibi başkaları da var: Benzerin benzerini aradığını söylüyor o. İmdi biz, fiziksel açıklamaları bir yana bırakalım (şimdiki araştırmamıza uygun değil), insanca olanları, karakter ve tutkularla ilgili olanları inceleyelim. Sözgelisi acaba dostluk herkeste ortaya çıkmaz mı, kötüler dost olamaz mı? Yine acaba yalnız bir tür dostluk mu var, yoksa daha çok mu? Kimi, onda bir aşırılık ve azlık söz konusu olduğu için, tek olduğuna inanıyor, ama bunların güvendikleri kanıt yeterli değil. Çünkü tür bakımından değişik şeylerde de daha çok ve daha az söz konusu: bunlardan daha önce söz etmiştik.

Sevilen şey ne, bu bilinirse belki bunlara bir açıklık getirebiliriz. Her şey değil, sevilen şey sevilir görünüyor. Bunun da ya iyi, ya hoş ya da yararlı olduğu düşünülüyor. Ne ki, onun aracılığıyla bir 'iyi' ya da bir haz ortaya çıkan şeyin yararlı olduğu düşünülse gerek, dolayısıyla sevilen şeyler amaçlar olarak 'iyi', 'hoş' olabilir. İmdi acaba insanlar 'iyi'yi mi yoksa kendileri için iyi olanı mı seviyor? Bunlar kimi zaman farklı olsa gerek! 'Hoş' ile ilgili olarak da bu böyle. Her kişinin kendisi için iyi olanı sevdiği ve sevdiği şeyin saltık anlamda iyi olduğunu düşündüğü görülüyor, oysa her kişiye göre kendisi için iyi olan şey öyle. İmdi herkes 'kendinde' iyi olanı değil, kendine öyle görüneni seviyor. Ne ki bu farklılık hiç önemli olmasa gerek, çünkü iyi görünen şey, sevilen şey olacaktır, imdi sevi-

len şey bu üç şey olduğuna göre, cansız nesnelerle ilgili yakınlığa "dostluk" denemez, çünkü sevgi karşılıklı değil, onun için bir iyi şey de istenemez (ona sahip olunması amacıyla, korunmasının istenmesi dışında, şarap için iyi şeyler istemek herhalde gülünç). Oysa dendiği gibi, dostlukla ilgili olarak, dostun kendisi için iyi şeyler istemek gerekir. Öte yandan karşısındakinden aynı şeyi görmüyorsa, bu şekilde iyi şeyler isteyen kişilere "yakınlık duyan" adı verilebilir. Yakınlık duyma karşılıklı olursa "dostluk" olur. Acaba gizli kalmamasını da eklemeli mi? Çünkü çoğu kimse hiç görmese bile, doğru ve yararlı olduğuna inandığı kişilere yakınlık duyar, bunlardan bazıları da bu kişilere aynı duyguyu besleyebilir. Bu durumda onlar birbirlerine yakınlık duyuyor diye düşünülür. Ne ki birbirlerine duydukları gizli kalıyorsa, nasıl onlara "dost" denebilir? İmdi karşılıklı olarak yakınlık duymak ve saklamaksızın, söylediklerimiz içinde birinden ötürü karşılıklı iyi şeyler istemek gerekiyor.

Bunlar türce birbirlerinden farklı, dolayısıyla cana yakınlık ile dostluklar da öyle. İmdi sevilen şeye eş sayıda, üç tür dostluk var. Her birinde saklı olmayan karşılıklı yakınlık olur, birbirlerini severler, neden ötürü birbirlerini seviyorlarsa, onla ilgili olarak birbirleri için iyi şeyler isterler. Demek bir yarıdan ötürü birbirlerini sevenler kendileri için değil, karşılıklı olarak kendilerine bir 'iyi' olduğundan ötürü severler. Hazdan ötürü sevenler için de bu böyle. Nitekim insanlar şakacı kişileri belli kimi nitelikleri olduğu için değil, hoş olduğu için seviyor. Demek bir yarar nedeniyle sevenler, kendilerine bir 'iyi' geldiğinden ötürü seviyor, haz nedeniyle sevenler de kendilerine bir 'hoşluk' geldiği için; sevilenin kendisinden ötürü değil, 'yararlı' ya da 'hoş'tan ötürü. İmdi bu tür dostluklar geçici, ilineksel; çünkü sevilen kişi ne ise o olmasından ötürü değil, ya bir 'iyi' ya da bir 'haz' sağladığı için seviliyor. Böyle si dostluklar çabuk bozulur, çünkü kişiler hep aynı kalmaz.

20 Hoş ya da yararlı olmadıkları zaman dostluk biter. Yararlı olan
ise kalıcı değil, değişik zamanlarda değişik bir şey yararlı olur,
dostluklarının nedeni ortadan kalkınca da dostluk biter, çünkü
25 dostluk ona bağlı. Çoğunlukla yaşlılarda bu tür dostluk oluşu-
yor (bu yaştakiler hoş olanı değil, yararlı olanı arıyor), yetiş-
kinlerle gençlerin içinde de yararlı olanı arayan var. Bu tür ki-
şiler günlerini birlikte geçirmezler, çünkü kimi kez hoş değil-
lerdir. Yararlı değillerse bu tür bir birlikteliğe gerek de duy-
mazlar, çünkü bir 'iyi'nin umudunu taşıdıkları oranda hoş
30 olurlar. Yabancılarla dostluk da bunlar arasına konur. Gençle-
rin dostluğunun ise hazza bağlı olduğu görülüyor, onlar tut-
kuya göre yaşar ve en çok kendileri için hazır bulunan hoş şe-
yi ararlar. Yaş ilerleyince hoş şeyler de değişir. Bu nedenle ça-
35 bük dost olup çabuk keserler dostluklarını. Hoş olan şeyle bir-
likte dostluk da değişir, bu tür hazzın değişmesi ise çabuk olur.
1156b Gençler cinselliğe düşkün, cinsel sevgi ise çoğun tutkuya ve
hazza bağlı. Bunun için çoğu kez aynı gün içinde duyguları
değiştiklerinden, çabuk sevip çabuk vazgeçerler. Ne ki bunlar
5 günlerini birlikte geçirmek ve birlikte yaşamak ister, çünkü
dostluğa uyan şey, onlar için bu şekilde oluşur.

İyi kişilerin ve erdeme uygun olarak birbirine benzer kişi-
lerin dostluğu mükemmeldir. Bunlar iyi olduklarından ötürü
birbirleri için karşılıklı iyi şeyler isterler; kendi başına iyidir-
10 ler. Dostlarına sırf onlar için iyi şeyler isteyenler en çok dost
olanlardır. Bunlar ilineksel anlamda değil, kendilerinden ötü-
rü böyle olurlar. Dostlukları iyi oldukları sürece devam eder,
erdem de kalıcı bir şey. Her biri hem saltık anlamda hem de
dostu için iyidir. İyi kişiler hem saltık anlamda iyidir hem de
15 birbirleri için yararlı. Aynı zamanda hoşturlar, çünkü iyi kişi-
ler hem saltık anlamda hem de birbirlerine karşı hoş olur. Her
birey için hazza uygun eylemler kendine uygun eylemlerdir,
iyi kişilerin eylemleri de ya aynı ya da benzer, imdi bu tür
dostluğun kalıcı olması akla uygun. Nitekim bu dostlukta

dostlarda bulunması gereken tüm nitelikler bir aradadır, çünkü her dostluk ya saltık anlamda ya da seven kişiye göre, bir 'iyi' ya da bir hazdan ötürüdür ve bir benzerliğe göre oluşur. Bu tür dostlukta söylediklerimizin hepsi dostların kendilerinde var. Bunlardaki benzer özellikler ve öteki nitelikler saltık anlamda iyi ve saltık anlamda hoştur, en çok sevilenler de bunlar. Demek ki, hem sevgi hem de en iyi 'dostluk' en çok bunlarda. Ne ki böylesi dostlukların ender olması doğal, çünkü bu tür kişiler çok değil. Ayrıca zamana ve alışkanlığa gerek var: Atasözüne göre "birlikte tuz tüketmeden" birbirini tanımak olanaksız. Her biri ötekine sevilir görünmeden ve buna inanmadan önce ne dost kabul edilebilir ne de dost olunabilir. Birbirleri için hemen dostça şeyler yaparak dost olmak isteyen kişiler de var, ama sevilir kişi değilse ve bunu biliyorlarsa dost değillerdir. Çünkü dostluk isteği çabuk doğar, oysa dostluk öyle değil.

İmdi bu dostluk zaman ve öteki koşullar açısından mükemmel. Tam dostlar arasında olması gereken şey: Her biri ötekinden hep aynı ve benzer bir karşılık alır. Hoşluktan ötürü doğan dostluk bu tür dostlukla bir benzerlik taşıyor, çünkü iyi kişiler de birbirleri için hoş. Yarardan ötürü doğan dostlukta da bu böyle, böyle olan kişiler de birbirleri için iyi. Bunlardaki dostluklar özellikle iki taraftan da aynı sonuç ortaya çıkarsa, sözgelişi haz ortaya çıkarsa, kalıcı olur. Ne ki yalnızca bu yetmez, aynı zamanda haz, aşık olanla aşık olunandaki gibi değil, şakacı kişilerdeki gibi aynı şeye bağlı olmalı.

Ötekiler aynı şeyden haz almaz, biri ötekini gördüğü için, öteki de sevenden ilgi gördüğü için. Ama kimi kez "bahar" geçince dostluk da biter (çünkü biri için artık görmek hoş değildir, öteki için de ilgi yoktur artık). Yine de pek çok kişi benzer karakterde oldukları için, alışkanlıkla birbirlerinin karakterlerini sevmişlerse, böyle bir dostluğu sürdürür. Ama aşıkta 'hoş'

- değil, yarar karşılıklılığı varsa, dostluk daha az ve daha kısadır.
- 15 Çünkü yarar nedeniyle dost olanlar yararlarla birlikte dostlukla-
rını da keser, nitekim birbirlerinin değil, çıkarın dostudurlar.
İmdi hazdan ve yarardan ötürü hem kötü kişilerin biribiriyle
dost olması, hem doğru kişilerin kötü kişilerle dost olması ola-
sı. Hiçbiri olmasa kim olursa olsun onunla dost olunabilir.
Ama şu açık: 'Kendileri nedeniyle' yalnızca iyi kişiler dost
olur. Kötü kişiler bir yarar gelmiyorsa, biribirinden hoşlanmaz.
- 20 Yalnızca iyilerin dostluğuna çamur atılamaz: Uzun süre kendi-
sini denediği bir kişi hakkında bir başkasına inanmak pek ko-
lay değil. Güven duymak, asla adaletsizlik yapmamak, gerçek
dostluğa layık şeyler yapmak ancak bu dostluklarda sözkonu-
su. Oysa öteki dostluk türlerinde olumsuz şeylere bir engel
- 25 yok. Madem insanlar devletler gibi (devletlerin müttefiklikle-
rinin yararlı olan için olduğu görünüyor) yarardan ötürü
dost olduklarını, yine çocuklar gibi hazdan ötürü birbirlerini
sevdiklerini söylüyorlar, belki bizim bu tür kişilere de 'dost'
dememiz gerekir. Ne ki, dostluğun daha çok türü olsa da, ilk
- 30 ve asıl anlamdaki, iyi oldukları için iyi olan kişilerin dostluğu-
dur, ötekiler benzerlik açısından: iyi bir şeye sahip oldukları ve
ona benzer oldukları için. Nitekim hoş şey de düşkün olan ki-
şiler için bir 'iyi'. Ama bu tür dostluklar biribirine bağlanamaz,
çünkü yarardan ve hoşluktan ötürü dost olan kişiler de aynı
- 35 kişiler değil; kaldı ki, ilineksel anlamda varolan nesneler ara-
sında bağlantı olmaz.

- 1157b Madem dostluk bu türlere ayrıldı, kötü kişiler, bu açıdan
benzer oldukları için, ya haz ya da yarar nedeniyle dost ola-
caklardır, iyi kişiler ise 'kendileri nedeniyle' dost, çünkü iyidir-
ler. İmdi berikiler saltık anlamda dosttur, ötekiler ilineksel an-
lamda ve berikilere benzemeleri açısından. Nasıl erdemlerle il-
gili olarak, kiminin huy kiminin de etkinlik açısından iyi oldu-
ğunu söylediysek, dostlukta da bu böyle. Günlerini birlikte ge-
çirenler biribirlerinden hoşlanırlar ve biribirlerine iyi şeyler ka-

zandırırılar. Uyuyanlar ya da ayrı yerlerde olanlar ise, etkin bir dostluğu gerçekleştiremezler, ama dostça bir etkinliği gerçekleştirecek kişilerdir. Yer uzaklığı saltık anlamda dostluğu değil, yalnızca onun etkinliğini bozar. Ayrılık süresi uzarsa, dostluğun unutulmasına neden olduğu görünüyor, Bu yüzden "iletişimsizlik pek çok dostluğu sona erdirmiştir" derler. Öyle geliyor ki, yaşlılar da çetin kişiler de dostluğa uygun kişiler değil. Bunlarda hazla ilgili şey pek az, hiç kimse de üzüntü verici ya da hoş olmayan kişiyle gününü geçiremez. Doğa, özellikle acı verici şeyden kaçıyor, hoş şeye yöneliyor, görünen bu. Birbirleriyle anlaşılan ama birlikte yaşamayanlar dosttan çok, yakınlık duyan kişilere benzer, çünkü birlikte yaşamak kadar dostlara özgü olan başka hiçbir şey yok (nitekim gereksinim içinde olanlar yardım ister, mutlu olanlar da günlerini birlikte geçirmek; yalnız olmak hoşlarına gitmez). Ne ki, hoş olmayanların ve aynı şeyden hoşlanmayanların biribirleriyle birlikte olmaları olanaksız: Bu iş arkadaşlığına benzeyen bir şey.

Demek, sık sık dediğimiz gibi, iyilerinkidir özellikle dostluk olan; saltık anlamda iyi ya da hoş olan şey sevicek ve tercih edilecek bir şey olarak görünüyor. Ama her bir kişi için kendisine öyle görünen şey böyle. İyi kişi için, iyi olan, her ikisini de kapsar. Sevecenlik bir tutkuya, dostluk ise bir huya benziyor. Çünkü sevecenlik cansız şeylere karşı da daha az görünmüyor. Oysa karşılıklı dostluk tercihle birlikte olur, tercih de bir huya bağlı. Bir tutkuya göre değil, bir huya göre sevilenler için iyi şeyler istenir. İnsanlar dostu severken kendileri için iyi olanı sever, çünkü iyi kişi dost olduğunda dostu olduğu kişi için bir 'iyi' olur. Demek ki, herkes kendisi için iyi olanı sever ve gerek istek açısından gerekse hoşluk açısından değiş-tokuş olur. Eşitliğin dostluğun ruhu olduğu söylenir, bu da en çok iyilerin dostluğunda sözkonusu. Çetin kişiler ve yaşlılar ne denli kötü zamanlarındaysa ve biribirlerinden ne denli az hoşlanırlarsa, bunlarda dostluğun ortaya çıkması o denli azalır.

Çünkü dostluğa uygun ve dostluğun oluşmasına etkin olan şeyler en çok bunlar. Bunun için gençler çabuk dost olur, yaşlılar ise olmaz, çünkü biribirlerinden hoşlanmayan kişilerde

5 dostluk sözkonusu olmaz. Çetin kişilerde de bu böyle. Ne ki bu tür kişiler biribirlerine yakınlık duyan kişilerdir, biribirleri için iyi şeyler isterler, gereksinim içinde olduklarında yardımlaşır. Ama günlerini birlikte geçirmedikleri için ve biribirlerinden zevk almadıkları için henüz dost değillerdir, çünkü

10 özellikle bunlar dostluğa yakışır şeyler olarak görünüyor. Aynı anda birçok kişiye aşık olmak nasıl olası değilse, birçok kişiyle mükemmel dostluk kurmak da olası değil (nitekim aşk yalnızca bir kişiye karşı olan bir aşırılığa benziyor). Aynı kişinin aynı anda birçok kişinin çok fazla hoşuna gitmesi pek kolay değil. Herhalde hepsinin iyi olması da öyle. Ayrıca deneyim kazanmak ve alışmak da gerekiyor. Ama yarar ya da

15 'hoş'tan ötürü birçok kişinin hoşuna gitmek olanaklı olduğundan, bu hepten zor: Nitekim pek çok kişi böyle; bu tür hizmetler de kısa zaman için ortaya çıkıyor. Bunlarınki, her iki taraftan da aynı şeyler oluştuğunda, dostlar biribirlerinden ya da aynı şeylerden hoşlandıklarında, hoşluktan ötürü doğan dostluğa benziyor. Gençlerin dostluğu böyle. Daha çok bu tür dostluklarda cömertçe bir şey var. Yarardan ötürü olan dostluk ise tecimenlere yakışır. Kutlu kişiler yararlı şeylere değil, hoş şeylere gereksinim duyar, birileriyle birlikte olmak isterler, bu acı vericiyse kısa süre katlanırlar, ama kendisi için acı verici ise, iyi bir şey de olsa, hiç kimse sürekli olarak dayanamaz. Bunun

25 için onlar hoş dostlar arar. Herhalde bu tür kişiler hem iyi olmalı hem de onlar için iyi olmalı, çünkü ancak bu şekilde dostlar için gereken şey onlarda bulunacaktır, iktidarda olan kişilerin ise iki öbek dosta gereksinim duydukları görünüyor: Bir öbeği kendileri için yararlı olanlar, bir öbeği de hoş olanlar: Aynı kişilerin her iki niteliği de taşıması kolay değil. Onlar erdemin eşlik ettiği hoş kişileri ya da güzel şeylere katılan yararlı

30

kişileri değil, hoşluğu aradıklarından şakacı kişileri, emredile-
ni yapacak becerikli kişileri arar, bu özellikler de aynı kişide
pek bulunmaz. Erdemli kişinin aynı zamanda hem hoş hem de
yararlı olduğunu söylemiştik. Ama böyle bir kişi kendisinden
üstün biriyle dost olamaz, meğer ki sözkonusu kişi erdem ba-
kımından da kendisinden üstün olsun. Böyle olmasa üstün ge-
lilen kişi orantıyı eşitleyemez. İşte bu tür kişilere pek rastlan-
mıyor.

35

İmdi sözünü ettiğimiz dostluklar eşitlik üzerine kurulu.
Her iki taraf için de aynı şeyler oluyor, birbirleri için aynı
şeyleri istiyorlar ya da yarara karşı haz gibi, bir şey başka bir
şeyle değiş-tokuş ediliyor. Bunların daha az dostluk olduğunu,
daha az kalıcı olduğunu belirtmiştik. Onların aynı noktada
benzerlik ve benzemezlik açısından dost oldukları ya da olma-
dıkları görünüyor: Erdeme uygun bir benzerliğe göre dost gö-
rünüyorlar (biri amaç olarak hoş olanı, öteki yararlıyı alır; bun-
lar erdemli dostlukta da var), oysa onun çamur atılamaz, kalı-
cı bir şey olmasına karşın, bunlar başkaları için hemen değiş-
tiklerinden ve başka bir çok şeyde farklı olduklarından ona
benzememeleri nedeniyle dostluk olarak görünmüyorlar.
Dostluğun başka bir türü de bir üstünlüğe göre olanı: Sözgeli-
şi babanın oğulla, genelde daha yaşlı olanın daha gençle, koca-
nın karısıyla, her yönetenin yönetilenle dostluğu. Ama bu
dostluklar birbirlerinden farklı. Babanın çocuklarıyla dostlu-
ğu ile yönetenlerin yönetilenlerle dostluğu aynı değil. Babanın
oğluna ve oğulun babasına; kocanın karısına, kadının kocasına
dostluğu da aynı değil, bunların her birindeki erdem ve iş
farklı: Sevme nedenleri farklı, dolayısıyla sevecenlikleri ve
dostlukları da farklı, imdi her biri için öteki taraftan aynı şey-
ler ortaya çıkmıyor, bunu aramak da gerekmiyor. Çocuklar
ana-babalarına kendilerini dünyaya getirdikleri için, babalar
da çocuklarına soyundan geldikleri için gerekenleri verdiğin-
de, bunların dostluğu kalıcı ve tam dostluk olacaktır. Üstünlü-

1158b

5

10

15

20

ğ e göre olan tüm dostluklarda sevecenliğin de orantılı olması gerekir: Sözel gelişmesi daha üstün olan, sevdiğinden daha çok sevil-
 25 meli; daha yararlı da öyle; ötekilerin hepsinde de bu böyle. Çünkü ne zaman ki, dostluk değere uygundur, o zaman belli bir eşitlik oluşur, bu da dostluğa yakışır, böyle düşünüyoruz.

Öyle görünüyor ki, adaletli şeylerde eşit olan, birincileyin
 30 değere göre, ikincileyin niceliğe göredir; oysa dostlukta birincileyin niceliğe göre, ikincileyin değere göredir. Bu, erdem, kötülük, zenginlik ya da başka bir şeyde büyük bir farklılık olduğunda açık: Böyle bir durumda dost olmamaları bir yana, layık
 35 da değildir. Tanrılar konusunda bu son derece açık: onlar tüm iyiler bakımından çok çok üstün. Krallar konusunda da bu böyle, çok aşağı olanlar onlarla dost olmaya değer değil.
 1159a Hiç değeri olmayanlar da çok iyi ve çok bilge kişilerle dost olamaz. Bu tür durumlarda nereye kadar dost olunabileceği, kesinlikle sınırlandırılmış değil; biri çok fazla yitirse de dostluk
 5 sürebilir, ama biri, bir tanrı gibi, çok uzaksa, artık sözkonusu olamaz. Bundan ötürü dostların dostları için, tanrı olmaları gibi, en büyük iyileri isteyip istemeyecekleri de sorulabilir. Bu durumda artık onlar için dost olmayacaklardır, onlar için 'iyi' de olmayacaklardır, çünkü 'dost' demek, 'iyi' demektir. İmdi dostun, onun için, dostuna iyi şeyler istediğini söylemek yerin-
 10 de idiyse, onun nasılsa öyle kalması gerekecektir. O halde dostu, bir insan olarak, onun için en büyük iyileri isteyecektir: Belki bütün iyileri değil, çünkü herkes en çok kendisi için iyi şeyler ister. Çoğunluğun 'saygı' sevgisi yüzünden sevmekten çok sevmeyi istediği görünüyor. Bunun için çoğu kişi "dalkavuk-
 15 sever", çünkü dalkavuk aşırı dosttur ya da dostmuş gibi davranır, sevildiğinden çok seviyor görünür. Sevmek, çoğunluğun ona yöneldiği saygı görmeye yakın düşünülüyor, ama saygı kendisi nedeniyle değil, ilineksel olarak tercih edilir görünüyor: Pek çok kişi onlar aracılığıyla gereksindikleri şeyi elde etme umudu yüzünden (iktidardaki kişiler katında saygı

görmekten hoşlanıyor, demek ki saygıdan geleceğe ilişkin çıkarın belirtisi olarak hoşlanılıyor). Bazıları da doğru ve bilgili kişilerden gelen bir saygı arzulayıp kendileri hakkındaki kanılarını sağlamlaştırmak ister; böyle söyleyenlerin yargısına kanarlar ve iyi kişi olduk diye sevinirler. Kendi başına, sevmekten de hoşlanırlar. Bunun için dostluğun saygı görmekten daha iyi bir şey olduğu ve dostluğun kendi başına tercih edildiği görülse gerek. Öyle geliyor ki, dostluk sevmekten çok sevmekte. Sevmekten sevinç duyan anneler de bunun kanıtı: Kimi anneler, kendilerine ait olanı çocuklarına yedirir, bilerek sever, ikisi de olmasa, sevgilerine karşılık beklemezler, onları iyi durumda görmek onlara yeter. Bilgisizlik yüzünden, bir annenin yapması gereken hiçbir şey yapmasalar bile, çocuklarını severler. Madem dostluk daha çok sevmekte ve "dostseverleri" övüyoruz, dostların erdemi "sevmek" olsa gerek. Dolayısıyla bu durumun kendilerinde değere göre olduğu kişiler kalıcı dosttur, onların dostluğu kalıcıdır. Eşit olmayanlar en çok bu biçimde dost olsa gerek, çünkü böylece eşitlenebilirler. Ne ki dostluğun ruhu eşitlik ve benzerlik, özellikle de erdemce benzerlik: Çünkü kendi içinde tutarlı olanlar, birbirlerine karşı da tutarlı olur, kötü şeylere gerek duymaz, bunlara değer vermez, hatta onları engelledikleri söylenebilir. Çünkü yanılmamak, dostlara da bu yönde olanak vermemek iyi kişilere yararır. Kötü kişiler ise sağlam değil; bunlar kendi içlerinde de tutarlı kalmaz. Kısa zaman içinde dost olurlar, çünkü birbirlerinin kötülüğü çekici gelmiştir. Oysa yararlı ve hoş kişiler daha uzun süre, birbirlerine yarar ve haz sağladıkları sürece dost kalırlar. Öyle görünüyor ki, en çok karşıt kişiler arasında yarara dayanan dostluk oluyor: Sözgelisi zenginle yoksul, bilgili kişiyle cahil. Biri yoksunken ne elde etmişse buna karşılık başka bir şey verir. Seven ile sevilen, güzel ile çirkin de bunlara eklense gerek. Bunun için kimi kez aşıklar, sevdikleri gibi sevdiklerini sandıklarında gülünç görünüyorlar. Eşit olarak

sevimeye değerse, bu beklenebilir, ama böyle değilse gülünç.
 20 Karşıt karşıtını herhalde 'kendi başına' değil, ilineksel olarak
 arar. İştah ise ortaya ilişkin, çünkü iyi olan bu: Sözcelişi kuru
 olan şeyin ıslanması değil ortayı bulması gerek; sıcak şeyde ve
 öteki durumlarda da bu böyle. Ama bunları bırakalım, çünkü
 konumuz dışında bunlar.

Başta söylediğimiz gibi, öyle geliyor ki, hem dostluk hem
 de adalet aynı şeyle ilgili ve aynı kişilerde. Her ilişkide adil bir
 şey var, bir de dostluk, böyle görünüyor. Nasıl denizciler ve si-
 lah arkadaşları dost diye adlandırılıyorsa, başka ilişkilerde de
 bu böyle, ilişki ne denli çoksa, dostluk da o denli çok olur. Adil
 30 olan da öyle. "Dostun malı ortaktır" sözü de doğru, çünkü
 dostluk ortaklıkta. Kardeşler ve arkadaşlar için her şey ortak,
 başkaları için ise ayrı: Kimi için daha çok kimi için daha az.
 35 Adil şeyler de farklı. Nitekim ana-babanın çocukları karşısın-
 1160a daki, kardeşlerin birbirleri karşısındaki hakları; arkadaşlar
 arasındaki haklar; yurttaşlar arasındaki haklar aynı değil, öte-
 ki dostluklarda da bu böyle. Demek ki, bunların her birindeki
 5 adaletsizlikler de farklı: Dostlukla bağlantılı olarak, arttıkça
 ağırlaşır. Sözcelişi arkadaşından para esirgemek herhangi bir
 yurttaştan esirgemekten; kardeşine yardım etmemek tanıma-
 dık birine yardım etmemekten; babaya vurmak herhangi biri-
 ne vurmaktan daha ağır. Dostlukla aynı anda hak da doğal ola-
 rak artar, çünkü aynı alanda ve kapsam eşit. Bütün ilişkiler
 toplumsal ilişkinin parçaları gibi görünüyor. Kişiler yaşama
 10 gerekli olan şeylerden birini sağlamak için ve bir yarar için
 biraraya geliyor. Toplumsal ilişki yarar uğruna konmuş bir il-
 keden yola çıkan ve süren bir ilişki gibi görünüyor. Yasa koyu-
 cular da buna çabalıyor, ilişkiye yararlı olana 'adil' diyorlar.
 15 Öteki ilişkilerde ise özel bir yarar gözetiliyor: Sözcelişi gemici-
 ler zenginlik ya da benzeri bir şey sağlamak için gemi yolculu-
 ğundaki yararı, silah arkadaşları zenginlik, utku, kenti ele ge-
 çirmek istedikleri için savaşta ki yararı gözetir. Aşiretler, kabi-

leler de öyle. <Kimi biraradalıkların da haz nedeniyle oluştuğu görülüyor, sözgelişi ayinlere ve davetlere katılanları: Bunlar tören yapmak, birlikte olmak için katılır> Bütün bu biraradalıklar siyasal biraradalık altına yerleştirilebilir gibi geliyor. Çünkü siyasi biraradalık o andaki yararı değil, tüm yaşam için gerekli yararı gözetir. Dinsel törenler yaparak, toplantılarda sunular sunarak, kendileri için hazla geçen boş zaman sağlayarak... Eski dinsel törenlerin ve toplantıların hasat zamanından sonra olduğu görünüyor; sözgelişi harman zamanı, en çok bu sırada boş zaman oluyor. Demek ki, bütün biraradalıkların siyasi biraradalık parçaları olduğu görülüyor. Bu tür dostluklar da bu tür biraradalıkların peşinden geliyor.

Üç tür yönetim biçimi var, bunlarla eş sayıda da bozuk, yani yozlaşmış biçimleri. Yönetim biçimleri: Krallık, aristokrasi (en iyilerin yönetimi), üçüncüsü de kendine özgü adıyla timokrazi (onurerki) denmesi gereken, ama çoğunluğun '*politeia*' adını vermeye alışık olduğu onurluların yönetimi. Bunlar içinde en iyisi krallık, en kötüsü timokrazi. Krallığın bozulması Tiranlık, çünkü her ikisi de tekerklik ama çok farklılar: Tiran kendisi için yararlı olana bakar, kral yönettiği kişiler için yararlı olana. Kendine yeter olmayan, bütün iyiler açısından üstün olmayan kişi kral olamaz. Bu tür biri de hiçbir şeye gereksinim duymayacak, kendisi için değil, yönettiği kişiler için yararlı olanı kollayacaktır. Böyle değilse, olsa olsa "piyangodan çıkan" bir kral olabilir. Tiranlık buna karşıt, kendisi için iyi olanın peşinden koşar. Şuradan da en kötü biçim olduğu açık: "En iyi"ye "en kötü" karşıttır. Krallıktan tiranlığa değişme olur, çünkü tiranlık tekerkliğin kötüleşmesidir, kötü bir kral tiran haline gelir. Yöneticiler kentin olanaklarını değere göre dağıtmazlarsa, bütün iyileri ya da onların büyük bir kısmını kendilerine ayırırlarsa; hep aynı kişilere yüksek mevkiler verir, zenginleşmeyi çok önemli tutarlarsa, onların kötülüğü yüzünden aristokrasiden oligarşiye (takımerkliğe) geçilir. Böylece doğru

kişiler yerine az sayıda kötü kişi yönetici olur. Timokrasiden demokrasiye geçilir, çünkü bunlar kapı komşusu. Timokrasi de çoğunluğun iktidar olmasını ister, çünkü belli bir değerde olan herkes eşit olur. Demokrasi daha az kötü olan bir yönetim. Çünkü yönetim biçiminden sapma daha az. İmdi yönetim biçimleri bu şekilde değişiyor, en yakın en kolay. Bunlara çok benzeyen, hatta bunların hemen hemen ilkörneleri olan biçimleri ev yaşamında da bulabiliriz. Babanın oğlu ile ilişkisi bir krallık şekli, çünkü baba oğullarına özen gösterir; bu nedenle Homeros Zeus'u "baba" diye adlandırır. Krallık, babanınki gibi bir yönetim olmak ister. Ama Perslerde bu, babanın tiranlığı: Onlar oğullarını köle gibi kullanıyor. Efendinin kölelerle ilişkisi tiranlık: Burada efendiye yararlı olan yerine getirilir. İmdi bu doğru görünüyor, Perslerinki ise yanlış, çünkü farklı kişilerin yönetimi farklı olmalı. Karı-koca ilişkisi aristokrasiye benzer, erkek değere göre yöneticidir, erkeğe gereken şeyleri yapar, kadına uygun olanları ona bırakır. Her şeyi yönetmeye kalkan erkeğin tutumu ise oligarşiye kayar, çünkü o değere aykırı davranmaktadır, daha üstün olmadığı şeyde de bunu uygulamaya kalkmaktadır. Kimi zamansa mirasa konan kadınlar yönetici olur. Bu durumda yetke, oligarşilerde olduğu gibi, erdeme değil, güce ve zenginliğe bağlı olur. Kardeşlerin ilişkisi ise timokrasi yönetimine benzer, çünkü yaşça farklılık dışında, onlar eşittir. Bunun için yaşça çok farklı iseler, kardeş dostluğu oluşmaz. Demokrasi, en çok başkanı olmayan ailelerde (burada herkes eşit olur); yöneticisi zayıf olan, herkesin istediğini yaptığı ailelerde sözkonusu.

Yönetim biçimlerinin her birinde 'adil olan' ne ölçüde ise dostluk da o ölçüdedir. Bir kral için bu, yönettiği kişilerle ilgili olarak iyilikte üstün olmakta: Bir kral iyi bir kral olduğu için, bir çobanın sürüsüyle ilgilendiği gibi, iyi durumda olsunlar diye yönettiği kişilerin üzerine titrerse onlara iyilik yapar. Bu nedenle Homeros da Agamemnon'u "halkın çobanı" diye adlan-

dırmıştır. Babanın yönetimi de böyle, ama iyi işlerin büyüklüğü bakımından farklı. Baba, en büyük 'iyi' diye düşünülen varolmanın nedenidir, yetiştirme ile, eğitimle ilgilenir. Bunlar atalar için de geçerli. Bir baba oğulları için, atalar soyundan gelenler için; bir kral yönettiği kişiler için doğa gereği yetkedir. Bu dostluklar üstünlük üzerine kurulur, bunun için ana-babalar saygı görür. Bunlarda 'adil olan' aynı değildir, değere göre- 20
dir; dostlukları da öyle. Kocanın karısı ile olan dostluğunun aynı aristokraside de var: Erdeme göre, daha üstün olan için daha çok 'iyi', her bir kişiye uyan ne ise o. 'Adil olan' için de 25
bu böyle. Kardeşler arasındaki dostluk arkadaşlığa benzer: onlar eşit ve yaşıtlı, böyle olanların karakterleri de çok yakın olur. Timokrasiye uyan dostluk da buna benzer: Yurttaşlar eşit ve doğru olmak isterler. Yönetim belli bir kesimde olur, eşitliğe dayanır; dostluk da böyle. Yozlaşmış yönetim biçimlerinde ise, 30
nasıl adalet çok az ise, dostluk da az; en kötü yönetim biçiminde en az. Tiranlıkta ya hiç dostluk yoktur ya da pek azdır, çünkü bunlarda yöneten ve yönetilen arasında ortak hiçbir şey olmaz, dostluk da olmaz, çünkü adalet yok: Tıpkı bir el sanatçısı- 35
sıyla aleti, ruhla beden, efendi ile köle arasındaki gibi. Bütün bunlar kullananlarca belli bir şekilde yararlanılan şeyler. Cansız nesnelerle bağlantılı olarak ne dostluk olur ne de adalet. Bir 1161b
atla, bir öküzle ya da köle olarak köle ile bağlantılı olarak da yoktur bunlar, çünkü ortak bir şey yok. Köle canlı bir araçtır, 5
araç ise cansız bir köle. İmdi köle olarak değil, insan olarak onunla dostluk olabilir. Öyle görünüyor ki, her insan için yasa ve uzlaşmanın ortak olabildiği her şeyde bir adalet ilişkisi var. Öyleyse dostluk da, insan olduğu ölçüde olacaktır. Tiranlıklarda dostluk da az, adalet de. Demokrasilerde daha çok, çünkü 10
eşit olan kişilerin pek çok ortak şeyi olur.

İmdi, söyledığımız gibi, her dostluk bir biraradalık içinde sözkonusu. Ama akrabalıkla ilgili olan ile, arkadaşlıkla ilgili olan dostluk ayrılabilir. Yurttaşlıkla, kabile ile; gemi arkadaşlı-

ğı ile ilgili dostluklar anlaşmalar gibi, çünkü bir benzerlikleri
 15 var görünüyor. Bunlar arasına yabancılarla dostluk da katılabilir. Akrabalıkla ilgili dostluğun çeşitli biçimleri var görünüyor, ama hepsi babaya bağlı dostluğa dayanır. Ana-babalar çocuklarını kendilerinden bir parça diye sever, çocuklar ana-babalarını onların bir parçası olduklarından. Ana-babalar kendilerinden olanları, çocukların onları onlardan geldiklerini bildiklerinden daha çok bilir ve doğuranın doğana yakınlığı, doğanın doğurana yakınlığından daha çoktur. Nitekim birinin parçası olan şey, parçası olduğu kişiye yakındır, sözgelişi dişler, saç, herhangi bir şey ona sahip olana yakın, oysa tersi ya
 25 hiç geçerli değil ya da pek az geçerli. Zaman uzunluğu bakımından da farklı: Ana-babalar çocuklarını hemen sever, çocuklar ise zaman geçtikçe; algıladıkça, duyumsadıkça. Buradan, annelerin niçin daha çok sevdiği de açık. İmdi ana-babalar çocuklarını kendileri gibi sever (çünkü onlardan kaynaklanırlar ve onlardan ayrılmakla bir başka 'kendileri' olurlar), çocuklar ana-babalarını onlardan doğdukları için; kardeşler birbirlerini aynı kişilerden doğdukları için sever: Onlara bağlı aynılık, birbirlerini de aynı kılar. Bu nedenle "aynı kandan", "aynı kökten" vb. derler. Demek ki ayrı bedenlerde olsalar bile, bir biçimde aynılar. Birlikte yetiştirme ve yaşitlık dostluk için önemli. Nitekim "yaşit yaşitını arar", alışkanlık benzerliği arkadaş yapar. Bunun için kardeş dostluğu arkadaş dostluğuna benzer.
 35 1162a Kuzenlerin ve öteki akrabaların yakınlığı da bunlara dayanır, çünkü varlıkları aynı kişilere bağlı. Aile reisinden uzaklığı ya da yakınlığına göre daha yakın ya da daha uzak olurlar. Çocukların ana-babalarıyla ve insanların tanrılarla dostluğu iyi ve üstün olana duyulan bir yakınlık gibi: Bize en büyük iyiyi sağlamışlardır, varolmamızın, beslenmemizin, yetişmemizin nedenidirler. Bu tür bir dostluk başkalarınınkinden daha çok hoşluk ve yarar içerir; onlarla ne denli ortak bir yaşam sözkonusuysa, o denli. Kardeşler arasındaki dostlukta; arkadaşlar

arasındaki, daha çok da doğru kişiler arasındaki, genelde ben- 10
zer kişiler arasındaki dostlukta ne varsa onlar var. Doğuştan
beri birbirlerini sevmeleri oranında yakın; aynı kişilerce aynı
şekilde yetiştirilip-eğitilmeleri oranında da birbirlerine ben- 15
zerdirler. Dostluğun en büyük ve en sağlam kanıtı zamana
bağlı. Öteki akrabalar arasındaki dostluk ilişkileri de bunla
orantılı. Karı-koca arasındaki dostluk doğal görünüyor, çünkü
insan doğal olarak siyasal biraradalıktan çok, ikili biraradalığa 20
yatkın. Nitekim aile devletten önce gelir, daha zorunludur, ço-
cuk yapma özelliğiyle de öteki hayvanlarla ortak. Ne ki, öteki 25
hayvanlarda bu ilişki bu kadarıyla kalır, oysa insanlar yalnız
çocuk yapmak için değil, yaşama ilişkin şeyler için aile kurar:
Görevler kendiliğinden bölünmüştür, kimi erkeğe, kimi kadı-
na düşer; kendilerine ait şeyleri ortak sayarak birbirlerine yar-
dımcı olurlar. Bu nedenle, bu dostlukta hem yarar hem de hoş-
luk var. Kişiler doğruysa, erdem üzerine de kurulsa gerek. 25
Her birine özgü bir erdem var ve bu tür bir dostluktan zevk
alınabilir. Çocukların da bir bağ olduğu görünüyor, çocuksuz
çiftler bunun için çabuk ayrılıyor; çünkü çocuklar her ikisi için
de ortak bir 'iyi', ortak olan şey birleştirir. Bir adamın karısıyla
ve genelde bir dostun dostuyla nasıl yaşaması gerektiğini araş-
tırmak, bunlarda 'adil olan'ın nasıl olduğunu araştırmaktan 30
başka bir şey gibi görünmüyor. Nitekim, öyle görünüyor ki,
dostun dostla; bir yabancıyla, bir arkadaşla ya da bir meslek-
taşla ilişkisi aynı değil.

Başta da söylediğimiz gibi, madem üç tür dostluk var ve 35
bunların her birinde dostluklar eşitliğe ve üstünlüğe göre olu-
yor (iyiler kendi aralarında ve daha iyi biri daha kötü biriyle
aynı şekilde dost oluyor. Yine hoş kişiler ve yararlı kişiler de 1162b
öyle, farklı olsalar bile yarar açısından eşitleniyorlar), dostluk-
taki eşitliğe göre eşit olanları başka açılardan eşitlemek, eşit ol-
mayanları ise üstünlükteki orana saygı göstererek eşitlemek
gerekir. Suçlama ve kınamaların yalnızca, ya da en çok, yarar

- 5 üzerine kurulmuş dostlukta ortaya çıkması akla uygun. Çünkü erdem nedeniyle dost olanlar birbirlerine iyilik yapmak için can atar (bu erdemin ve dostluğun özelliği); bu konuda ya-
 10 rışanlar için ne suçlama olur ne de çatışma. Hiç kimse kendisini seven ve kendisine iyilik yapan kişiye kötü davranmaz, tersine hoş olduğu ölçüde iyilikle karşılık verir. Bunda aşırıya kaçan ise istediği şeye ulaştığına göre dostunu suçlamasa gerek, çünkü her ikisi de iyiyi arıyor. Hazza dayanan dostluklarda da bu görülmez: Birlikte yaşamaktan hoşlanıyorlarsa, aradıkları şey her ikisi için aynı anda gerçekleşir. Çünkü onunla gün ge-
 15 çirmemek elindeyken, kendisini eğlendirmediği için dostunu suçlayan kişi gülünç görünse gerek. Ne ki yarar üzerine kurulmuş dostluk suçlanacak bir şey, bu tür dost olanlar yarar açısından birbirlerini kullandıkları için, hep daha çoğuna gereksinim duyarlar, hep gerekenden azını elde ettiklerini düşünürler, buna değer oldukları halde gereksinimleri ölçüsünde elde
 20 edemedim diye kızarlar. Oysa iyilik yapanlar, tutku içindeki kişilerin istediklerinin tümünü karşılayamaz. Öyle geliyor ki, nasıl adalet, biri yazılmamış, öteki yasayla belirlenmiş olmak üzere iki tür ise; yarar üzerine kurulmuş dostluğun da bir türü etik, bir türü yasaya bağlı. İmdi suçlamalar en çok, birleşmelerle ayrılmalar aynı şeye uygun olmadığına ortaya çıkıyor. Yasayla ilgili dostluk sözleşmelere bağlı, ya elden ele değişim biçiminde tecimsel ya da 'bir şeye karşılık bir şey' uzlaşmasına göre zaman bakımından daha serbest. Burada ödev açık, tartışmasız; dostluk ögesi de taşır, bu nedenle bazılarına
 25 göre, bunların davası olmaz, tersine güvene dayanarak uzlaşanların birbirlerini sevmeleri gerektiğine inanılır. Etik dostluk ise sözleşmeler üzerine kurulmaz, dosta dost olarak armağan verilir ya da herhangi başka bir şey yapılır. Sanki vermiş değil de, ödünç vermiş gibi, bunun eşiti ya da daha çoğu beklenir. Karşılık böyle olmazsa suçlama gelecektir. Bu durum, herkesin ya da çoğunluğun, güzel şeyleri isteyip yararlı şeyle-

ri tercih etmesinden ileri geliyor: Karşılık görmek amacıyla olmayan iyilik güzeldir, iyilik görmek ise yararlı. Bunun için yapabilen kişi aldığıının değerini karşılamalı <hem de isteyerek> (istemeyerek yapıyorsa dost olarak yapmış sayılmamalı, ilke-
de bir yanlış yapmış ve haketmediği birinden iyilik görmüş gibidir —yani bir dosttan ya da dostluk için bunu yapan birinden değil. Demek, sözleşmelere dayananlardaki gibi, iyilik görenin karşılık vermesi gerekir). Karşılık verebilen vermeli, karşılık veremiyorsa, ısrar etmemeli. Dolayısıyla, olanaklıysa geri vermeli. Kabul edip etmemek için, başlangıçta kimden iyiliğin kabul edilebileceği, hangi koşul içinde iyilik görülebileceği incelenmeli. İmdi bir sorun var: Acaba iyilik görenin sağladığı yarar açısından mı, yoksa iyilik yapanın yaptığı iyilik açısından mı bir ölçüye vurup, buna göre karşılık vermeli? İyilik görenler, iyilik eden kişilerden aldıklarını küçümseyerek kendileri için önemsiz olduğunu, bunları başkalarından da almalarının olanaklı olduğunu söyler; iyilik yapanlar ise en önemli şeyleri kendilerinin verdiğini, bunların tehlikelerde ve benzeri gereksinimlerde başkalarından alınamayacağını ileri sürer. İmdi acaba yarar üzerine kurulan dostlukta, ölçüt iyilik gören kişinin sağladığı çıkar değil mi? O da gereksinimi olan kişi. İyilik yapan ise eş bir karşılık bekleyerek ona yardım ediyordur. Demek ki, yardım, iyilik gören ne kadar çıkar sağlamışsa o kadar büyük olur, iyilik yapana elde ettiği kadar, hatta daha çoğu geri verilmeli, bu daha güzel. Erdeme dayanan dostluklarda ise suçlama olmaz, iyilik yapanın tercihi ölçüt gibi, çünkü erdem ve karakterde asıl olan şey tercihte.

Üstünlüğe göre olan dostluklarda da farklılıklar var. Dostlardan her biri daha çok sahip olmayı bekler, böyle olunca da dostluk bozulur. Daha iyi olan daha çoğa sahip olmanın kendisi için uygun olduğunu düşünür, “çünkü iynin payına daha çok düşer” der. Daha yararlı olan kişi de aynı şekilde düşünür: “Yararlı olmayan eş pay almamalı, dostluktan kaynaklananlar

işlerin değerine göre olmazsa bir dostluk değil, bir kamu görevi olur; nasıl parasal ortaklıklarda daha çok sermaye ile katılan daha çok alırsa, dostlukta da böyle olmalı" der. Gereksinimde olan ve daha aşağı bulunan kişi ise tersini düşünür: "gereksinimde olanlara yardım etmek iyi bir dostun görevidir, hiçbir çıkar elde edemeyecek olduktan sonra erdemli ya da güçlü biri ile dost olmanın ne yararı var" der. İmdi öyle geliyor ki, her ikisi de kendi açısından haklı, her ikisine de dostluktan daha çok bir şey kalmalı: Ama bu aynı şey olmaz, üstün olana daha çok saygı, gereksinimde olana daha çok kazanç. Nitekim erdem ve iyiliğin ödülü saygı, gereksinimin destekçisi ise kazançtır. Öyle görünüyor ki, yönetim biçimlerinde de bu böyle: Kamu için hiçbir 'iyi' sağlamayan kişi onurlandırılmaz, çünkü kamuya bir iyilik yapana kamusal bir şey verilir, onur da kamusal bir şey. Kamudan elde edilenlerle aynı anda hem zenginleşmek hem de onurlandırılmak olanaksız. Her konuda, hiç kimse daha aza razı olmaz. İmdi paradan yana az alana onur, parayı isteyene para. Dediğimiz gibi, değere göre olan şey, dostluğu eşitler ve onu korur. Demek ki, eş olmayanları düzeltmeli, paraca ve erdemce yararlanan kişiye olabildiğince karşılık vermeli, çünkü dostluk olanaklıyı gerektirir, değere göre olanı değil. Tanrılar ve ana-babalar ile ilgili onurlarda olduğu gibi, her durumda da bu olanaklı olmaz. Bunlara hiç kimse değere göre karşılık veremez, gücünce saygı gösteren kişinin doğru olduğu düşünülür. Bunun için çocuğa babayı geri çevirme izni verilmezken, babaya oğlunu geri çevirme izni verilebilir, diye düşünülür. Çünkü borçlu olan geri vermek zorunda; çocuk gördüğü iyiliklere değer karşılığı hiçbir zaman veremeyeceğine göre de hep borçlu kalacaktır. Borçlanan kişiye de, yani babaya, geri çevirme izni verilir. Ne ki, hiç kimse kötülükte aşırıya kaçmadıkça oğluna böyle davranmaz gibi görünüyor (doğal dostluk bir yana, yardımı esirgememek insanca bir şey). Ama oğul kötü biriyse, yardımdan kaçınacak ya

da buna çaba göstermeyecektir. Pek çok kişi iyilik görmek istiyor ama çıkar olmadığında iyilik yapmaktan kaçınıyor. İmdi bunlar üzerine söylediklerimiz de yeter.

DOKUZUNCU KİTAP

Dediğimiz gibi farklı kişiler arasındaki bütün dostluklarda orantı eşitliği sağlar, dostluğu korur: Toplumda da kunduracının, yaptığı ayakkabılar karşılığında değere göre bir karşılık almasına ya da terzi ve ötekiler için de sözkonusu olan şeye benzer bu. Bunun için ortak bir ölçü olarak 'para' belirlenmiştir; her şey ona çevrilir, onunla ölçülür. Aşkta ise kimi kez seven, kendisi çok sevmesine karşın, sanki kendisinin hiç seviyecek yanı yokmuş gibi karşılık görmediğinden yakınır. Çoğu kez de sevilen, önce her söz verilmişken, şimdi hiçbirine gelmiyor, diye yakınır. Bunlar, biri haz nedeniyle sevileni, öteki de yarar nedeniyle seveni severse ve her ikisi de artık bunları elde etmezse ortaya çıkar. İmdi bunlar nedeniyle kurulmuş dostluklarda, ne için seviyorlardıysa o oluşmayınca çözülme oluyor, çünkü birbirlerini değil, kalıcı olmayan çıkarları seviyorlardı, bunun için bu tür dostluklar kalıcı olmaz. Oysa sözünü ettiğimiz, karakterler, alışkanlıklar üzerine kurulmuş dostluk, 'kendi başına' olmasıyla kalıcı: Onların istediklerinden değişik şeyler oluştuğunda ise görüş farklılıkları ortaya çıkıyor. Aradığını elde etmeyince, sanki hiçbir şey elde etmemiş gibi oluyor. Bu şuna benzer: Gitarcıya ne denli iyi çalarsa o denli çok ücret sözü verilmiştir; ertesi gün sözün yerine getirilmesini istediğinde ona, hazza karşılık haz elde ettiği yanıtı verilmiştir. İmdi her ikisi de bunu istemiş olsaydı bu yeterdi ama biri eğlenceyi öteki kazancı arıyor; biri istediğini elde edip öteki etmeyince onların biraradalığı bakımından bu yerinde ol-

35

1164a

5

10

15

20

masa gerek, çünkü neye gereksinim varsa ona bakılır, onun için verilecek şey verilir. Ne ki, değeri belirlemek kime düşer; alana mı, verene mi? Veren ötekine güveniyor gibi görünüyor. Bu Protagoras'ın yaptığını söyledikleri gibi:⁷³ O birine bir şey

25 öğrettiğinde, öğrencinin, bilgisinin değeri kendisine göre ne kadarsa o kadar ödemesini ister ve o kadar almış. Bu tür durumlarda kiminin hoşuna giden "adamına göre ücret".⁷⁴ Öte yandan önce para alan, sonra da abarta abarta verdiği sözlerden hiçbirini yerine getirmeyenler haklı olarak suçlanır. Çünkü

30 kü onlar anlaşmalarını yerine getirmiyor. —Belki de bildikleri şeyler için hiç para verilemeyecek sofistler böyle yapmak zorunda kalıyor.— İmdi bunların, ücretini aldıkları şeyi yapmıyınca suçlanmaları haklı. Aralarında görev dağılımı belirlenmemiş olanlar içinde, kendileri nedeniyle verenlerin suçlanmadığını söylemiştik (erdemine dayanan dostluk böyle). Burada

35 tercihe göre karşılık vermek gerekir (budur dostu ve erdeme yakışan). Öyle geliyor ki, felsefe yapmak için biraraya gelenler için de böyle olmalı: Burada değer, para ile ölçülemez ve ona eşdeğerde bir onur da olmasa gerek. Ama belki tanrılar ve ana-

5 babalar için olduğu gibi, olanaklı olan yeterli. Buna karşın verme böyle değil de bir amaç içinse, belki de bu durumda karşılığın her iki tarafca saptanan değere göre olması gerekiyor. Eğer bu gerçekleşmezse ilk alanın karşılığı belirlemesi yalnız

10 zorunlu değil, aynı zamanda adildir gibi görünüyor. Nitekim biri ötekinin yarar sağladığı ya da haz aldığı ölçüde alırsa bunun değerinde bir karşılık almış olacaktır. Alışverişlerde de böyle olduğu görünüyor. Kimi yerlerde "isteyerek yapılan sözleşmeler için dava olmaz, birine güvenildiğinde biraradalık ne

15 şekilde oluşmuşsa o şekilde uzlaşsınlar" diyen yasalar var. Ücret belirlemesini, veren değil, güvenilen kişi yaparsa daha adil olur diye düşünülür. Çünkü çoğu kez bir şeye sahip olanlar ile onu elde etmek isteyenler eş değer biçmez ona. Her bir kişi için kendilerine ait şeyler ve verdikleri şeyler daha değerlidir.

Ne ki, gene de karşılık, alan kişilerin belirlediği kadar olmalı. Ama belki de bir şeye sahip olan kişiye görünen değerle değil, bu kişinin buna sahip olmadan önce biçtiği değerle ölçmek gerekir. 20

Şu tür sorunlar da var: Her şeyi babaya mı bırakmalı, ona hepten boyun mu eğmeli; hastalıkta doktora, savaşla ilgili işlerde komutana mı güvenmeli? Yine erdemli bir adam yerine bir dosta mı yardım etmeli? Her ikisi birarada olanaklı değilse, bir arkadaşaya yardım etmektense, kendine yardım eden birine mi karşılık vermeli? Acaba bütün bunları kesince belirlemek kolay değil mi? Aslında büyüklük, küçüklük, güzellik, zorunluluk açılarından her çeşitten pek çok farklılıklar var. Her şeyi aynı kişiye vermemek gerektiği açık. Nasıl ödünç alınan şey arkadaştan önce borçlu olunan kişiye verilmeliyse, arkadaşları hoşnut etmek yerine iyilik yapanlara karşılık vermeli. Ama belki de her zaman böyle yapmak gerekemeyebilir: Örneğin kendisini kaçıranlarca fidye istenen biri, kim olursa olsun kim kendini kurtardıysa, o kaçırıldığında onun mu fidyesini ödemeli; beriki kaçırılmamışsa ama fidye karşılığını istemişse ona hemen parayı vermeli mi, yoksa önce babasının mı fidyesini ödemeli? Daha çok kendi babasını kurtarması gerekir, diye düşünülebilir. İmdi dediğimiz gibi, genellikle borç geri verilmeli; verilen, güzellik ve zorunluluk açısından üstün bir şey ise, karşılık buna göre olmalı, nitekim kimi zaman görülen iyiliğin karşılığı eşit olmayabiliyor: Erdemli biri olduğunu bilerek ona iyilik yapılan birine, onun kötü olduğunu düşünerek karşılık verilebilir. Kimi zaman da verene karşılık vermek gerekemeyebilir: Biri doğru kişi olduğu için geri geleceğini düşünerek vermiştir, öteki onu kötü sandığı için ondan geri geleceğini ummamaktadır; durum gerçekten böyle ise değerlendirme eşit değil; ama durum böyle değilse, yalnızca onlar böyle olduğunu sanmışlarsa anlamsız davranıyorlar gibi görünmese gerek. 25 30 35 1165a 5 10

Demek ki, sık sık söylediğimiz gibi, tutkular ve eylemler konusundaki temellendirmeler bağlı oldukları koşullara göre belirlenme taşınmalı. İmdi herkese aynı şeyleri vermemeli; her şeyin Zeus için kurban edilmemesi gerektiği gibi, her şeyi de babaya bırakmamalı, bu açık. Ana-babaya, kardeşe, arkadaşsa, iyilik yapana farklı şeyler vermek gerekir, her biri için ona yakışan, uyan şeyler. Kaldı ki, böyle yapıldığı görünüyor: Düğünlere akrabalar çağrılıyor, çünkü bunlar için soy ortak, soyu ilgilen-

15 diren eylemler de ortak olacaktır; aynı nedenle cenazelere en çok akrabaların katılması gerekir, diye düşünülür. Öyle görünüyor ki, özellikle ana-babaya destek olmalı, çünkü onlara borçluyuz, varoluşumuzun nedeni olan kişilere destek olmak, kendimize yarar sağlamaktan daha güzel. Tanrıları olduğu gibi, ana-babayı da saymalı; ama her saygı aynı değil: Bir anaya

25 gösterilen saygı ile bir babaya gösterilen saygı aynı olmaz, bir bilgeye, bir komutana gösterilen saygı da. Babaya uyan, anaya uyan var, her yaşlıya yaşına uyan saygı gösterilmeli: Ayağa kalkma, yer verme vb. Yine arkadaşlar ve kardeşler arasında

30 sırdaşlık, her şeyde ortaklık olmalı. Akrabalara, aşiret üyelerine, yurttaşlara ve başka insanlara uygun olanı vermeye, her biri için yakınlığa, erdeme ya da ilişkilere göre değerlendirme yapmaya çalışmalı. Aynı soydan gelenler arasında bu değerlendirme daha kolay, farklı soydan olanlar arasında daha zor.

35 Ne ki, bu yüzden işten kaçmamalı, olabildiğince belirlemeli.

Aynı kalmayan kişilerle dostluk bozulmalı mı, bozulmalı mı, bu da sorun. Acaba yarar ya da hoşluk nedeniyle dost olanlarla ilgili olarak, bu artık elde edilmeyince, dostluğun bozulması hiç garip değil mi? Çünkü bunlar için dost idiler, bunlar ortadan kalkınca dost da olmamak akla uygun. Yarar ya da

5 hoşluk nedeniyle seven birinin, karakteri için seviyormuş gibi görüldüğünden yakınlabilir, çünkü başta dediğimiz gibi, en çok farklılıklar, dost olduklarına inandıkları biçimde dost ol-

mayan kişiler arasında oluşuyor. Demek biri, karşısındaki hiç de böyle davranmazken, yanılıp da karakteri için sevildiğine inanırsa, kendini suçlasın; ama öteki yapmacık davrandığı için aldanmışsa aldatanı suçlaması haklı. Üstelik daha değerli bir 10
şeyle ilgili kötü bir eylem olduğundan, onu para ile ilgili hile yapandan daha çok suçlasın. İyi bir kişi olarak kabul ediliyorsa, kötü olunca ya da böyle görününce hala dost kalmalı mı? Acaba her şey değil, ama iyi olan sevilir olduğundan ötürü, bu olanaksız mı? Kötü olan, ne sevilir bir şey ne de onu sevmek gerekir. Kötü kişiyle dost olmamalı, kötü kişiye benzememeli; 15
kaldı ki, benzerin benzeriyle dost olduğunu söylemiştik. İmdi hemen mi kesmeli dostluğu? Yoksa herkesle değil, yalnızca kötülükleri açısından iyileşmeyecek kişilerle mi? En çok düzeltilebilecek kişilere etik ya da maddi yardım sağlanmalı, çünkü bu daha iyi ve dostluğa daha çok yakışır. Yine de dostluğu kesen kişi hiç de anlamsız davranmıyor gibi geliyor, çünkü 20
onunla böyle biri olduğu için dost değildi. Demek ki, değişen kişiyle dostluğu yürütmek olanaksız olunca ayrılır. Öte yandan dostlardan biri aynı kalır, öteki daha doğru olursa ve erdemce farklılık çoğalırsa dostluk korunmalı mı? Yoksa olanaksız mı? Bu durum, en çok, farklılık büyük olunca açıklık kazanıyor, sözgelişi çocukluktaki dostluklarda. Biri kafaca çocuk 25
kalır, öteki olabildiğince güçlü bir "adam" olursa, aynı şeylerden hoşlanmayıp, aynı şeylerden haz ve acı duymadıklarına göre, nasıl dost kalabilirler? Nitekim birbirleri için bunlar aynı şeyler olmayacak, bunlar olmayınca dostluk da olmayacaktır. Çünkü yaşam paylaşılamaz artık. Ama bunlardan söz etmiştik. İmdi bu durumda, hiç tanışmamış olsalardı, yapılabilecek olan başka bir şey de mi yapılmamalı? Yoksa geçmişteki 30
yakınlığın anısını korumalı mı, nasıl yabancılardan çok dostlardan hoşlanmak gerektiğini düşünüyorsak, aşırı bir kötülük yüzünden kopma olmamışsa, önceki dostluk adına bize dost olanlara bir şeyler ayırmalı mı? 35

Yakınlarla ilgili sevilir şeyler, dostlukları belirleyen şeyler
 1166a kendimizle ilgili olanlara bağlı görünüyor, insanlar iyi şeyleri
 ya da dost için böyle görünenleri isteyen ve yapan kişiyi; ya da
 dostun varolmasını, yaşamasını sırf onun adına isteyen kişiyi
 dost sayar. Yani annelerin çocukları için, ayrı düşen dostların
 5 birbirleri için duydukları gibi. Kimileri de birlikte yaşayan ve
 aynı şeyleri tercih eden; ya da dostla birlikte neşelenen, acı du-
 yan kişiyi dost sayar. En çok anneler için böyle oluyor. Dostlu-
 ğu da bunlardan birine göre belirliyorlar. İmdi bunlardan her
 10 biri doğru kişide kendisiyle ilgili olarak bulunur (başka kişiler-
 de ise böyle olduklarını varsaydıkları için: Dediğimiz gibi, öy-
 le görünüyor ki, her birinin ölçüsü erdem ve erdemli kişi). O
 kendiyile uyumludur, ruhunun bütünü aynı şeylere iştah du-
 yar, iyi olanları ve böyle görünenleri kendisi için ister, yapar
 15 (iyiyi aramak iyi kişinin işi), ve bu kendi adınadır (her birimi-
 zi o kişi kılan düşünceyle ilgili yanı adına). Kendisinin yaşa-
 masını, korunmasını ister; düşündüğü şey en çok bu olur, çün-
 kü erdemli kişi için varolmak iyi bir şeydir. Her kişi iyi olanla-
 20 rı kendisi için ister; hiç kimse bütün iyilere sahip olmayı ola-
 naklı kılacak diye, bir başkası olmayı kabul etmez; tanrı da
 şimdi iyiye sahiptir ama daha önce olduğu şey olarak kaldık-
 ça. Öte yandan her bireyin usuyla varolduğu ya da en çok
 onunla varolduğu görülse gerek. Böyle biri kendiyile yaşamak
 ister; bunu hoş bir biçimde yapar, yapmış olduklarının anıları
 25 eğlendirici, gelecekte yapacaklarının umudu iyidir, bunlarsa
 hoş. Düşünce açısından zengin kurguları vardır, en çok kendi
 kendine acı çeker, haz alır. Onun için acı, hoş olan şey hep ay-
 nıdır, bugün bu, yarın şu değildir. Deyim yerindeyse o "piş-
 30 man olamayan" biri. İmdi doğru kişide bunlardan her biri ken-
 di başına bulunduğundan ve dostuyla ilişkisi kendi kendisiy-
 le ilişkisi gibi olduğundan (dostu bir başka kendidir), bunların
 dostluğu da bunlara benzer bir şey olur ve bu özellikleri taşı-
 yan kişilerle dost olurlar; insanın kendisiyle dostluğu olur mu,
 35 sorusunu bırakalım. Söylediklerimizden iki ya da daha çoğu

olduğu ölçüde dostluğun olduğu görülse gerek. Yine dostluk aşırılığı, kişinin kendisiyle olan dostluğuna benzer. Söylediklerimiz, kötü olsalar bile, bir çok kişiye bulunuyor, diye düşünülse gerek. Ama, acaba kendilerinden hoşlandıkları için ve kendilerinin doğru kişi olduğunu varsaydıkları için, bunların arasma katılmamaları mı gerekir? Nitekim bu tür nitelikler kötü ve üçkağıtçı kişilerde bulunmaz, diye de düşünülemez, herhalde aşağılık kişilerde de. Ama onlar kendi içlerinde tutarlı olmaz, kendine egemen olmayan kişiler gibi başka şeyler arzulayıp, başka şeyler isterler, kendilerine iyi görünenler yerine, zararlı bile olsalar hoş şeyleri tercih ederler. Kimileri ise kendileri için daha iyi olduğunu düşündükleri şeyleri yapmaktan, korkaklık ya da tembellik yüzünden alıkonur. Öte yandan pek çok, korkunç şeyler yapmış olan kişiler, kötülük yüzünden kendinden nefret eder, yaşamdan kaçır, hatta, kendini öldürür. Kötü kişiler hem birlikte gün geçirebilecekleri kişileri arar hem de kendilerinden kaçır. Kendi başlarına olduklarında pek çok talihsizlikleri anımsayıp bu tür başka şeyler kurarlar, başkalarıyla birlikte olduklarında, bunları unuturlar. Ne ki, sevilir hiçbir yanı olmadığından kendilerince bile sevilir değildirler, imdi bu tür kişiler kendi başlarına ne haz alır ne de acı duyar; ruhları karmakarışıktır, ruhlarının bir yanı kötülük yüzünden böylesi kimi şeylerden yoksun olduğu için acı çekerken, öteki parçası bundan hoşlanır; sanki bölmek ister gibi biri bir yandan, öteki öte yandan çeker. Aynı anda hem acı çekmek hem de haz almak olanaklı olmazsa, haz aldıktan sonra az haz aldığı için acı çeker, kendisi için hoş şeylerin olmamasını bile isteyebilir, çünkü kötü kişiler pişmanlık küpüdür. İmdi kötü kişi sevilir hiçbir yanı olmadığından, kendisine bile dostça yaklaşmaz. Demek ki, böyle olmak son derece sefilce bir şeyse, tüm gücümüzle kötülükten kaçmalı, doğru kişi olmaya çalışmalıyız. Ancak bu şekilde kendimizle dost olabilir, başka biriyle de dostluk kurabiliriz.

1166b

5

10

15

20

25

Yakınlık duyma dostluğa benzer, ama dostluk değil: Tanımadık kişilere de yakınlık duyulur, bu dostluk saklı kalır, oysa
 30 dostluk böyle değil; daha önce de bunu söylemiştik. Ne ki, yakınlık duyma sevgi de değil, çünkü yakınlık duyma bir eğilim ya da iştah taşımaz, oysa bunlar sevgiye uyan şeyler. Ayrıca sevgi tanışıklıkla birlikte, yakınlık duyma ise beklenmedik biçimde olabilir, sözgelişi yarışmacılarla ilgili olabilir, onlara yakınlık duyulur, onlarla aynı şey istenir ama onlarla hiçbir ortak
 35 eylem yapılamaz. Çünkü dediğimiz gibi, insanlar beklenmedik biçimde yakınlık duyar, yüzeysel sever. İmdi öyle geliyor ki, nasıl aşkın başlangıcı görmekle doğan haz ise, yakınlık da bir dostluk başlangıcı. Hiç kimse önce ötekinin görünüşünden
 1167a hoşlanmadıysa aşık olmuyor; ötekinin görünüşünden hoşlandığı için değil de, daha çok o olmadığında eksikliğini duyduğunda, yanında olmasını arzuladığından aşık oluyor. Demek bu biçimde yakınlık duymayanların dost olması olanaksız, ama yakınlık duydukları için de daha çok severler anlamına gelmez bu. İnsanlar yakınlık duydukları kişiler için iyi şeyler ister, ama ne onlarla ortak eylemde bulunabilir ne de onlar adına sıkıntıya katlanabilir. Bunun için eğretileme yoluyla, yakınlık duymanın “uyuşuk bir dostluk” olduğu söylenebilir. Ne ki uzun sürelidir, tanışma olursa yarar ya da hoşluğa dayanmayan bir dostluk haline gelebilir, çünkü yakınlık duyma bunlara dayanmaz. Yakınlık gören adilce davranırsa elde ettiğine
 10 karşılık olarak yakınlık duyar; ne ki, ondan gelecek bir çıkar beklentisiyle birisine iyilik yapmak isteyen kişinin, ona değil, daha çok kendine yakınlık duyduğu görünür: Tıpkı bir yarar adına özen gösteren kişinin dost olmaması gibi. Kısaca yarışmacılar için de söylediğimiz gibi, biri bir başkasına güzel, yiğit
 15 vb. görüldüğünde erdem ya da belli bir doğruluk ile oluşuyor yakınlık.

Uzlaşma da sevilir görünüyor, bunun için de fikir birliğiyle eş tutulamaz; çünkü beriki birbirlerini tanımayan kişiler

arasında da olabilir. Herhangi bir şey konusunda, sözgelişi gökyüzü ile ilgili konularda aynı düşüncede olanların uzlaştıkları söylenemez (bunlar üzerine uzlaşmak bir dostluk ilişkisi değil). Buna karşın yararlı olan şeylerde anlaştıkları, bunları tercih ettikleri, ortak olarak uygun gördükleri şeyleri yaptıklarında devletlerin uzlaştıkları söylenebilir. Demek ki, yapılan işler konusunda uzlaşılır: Önemli olanlar, her iki tarafla ya da herkesle ilgili olanlar konusunda: Sözgelişi devletler ne zaman yöneticilerin seçilmesi gerektiğinin hepsi için uygun olduğu konusunda; Spartalılarla müttefik olmak konusunda; kendisi istediğinde Pittakos'un yönetici olması konusunda uzlaşabilirler. Ama Phoinissai'da⁷⁵ olduğu gibi, her biri kendi adayını isterse anlaşmazlığa düşerler. Uzlaşma iki taraftan her birinin ne olursa olsun aynı şeyi önermesi değil, bir şeyi aynı şekilde önermesidir: Sözgelişi halkın ve doğru insanların aristokrasi yönetiminde uzlaşmaları! Ancak bu şekilde herkesin istediği olur. Demek söylediğimiz gibi, uzlaşma siyasal bir dostluk gibi görünüyor, yararlı olanlarla, yaşam için uygun olanlarla ilgili. Bu tür bir uzlaşma doğru kişilerde olur, çünkü onlar kendileri ile, başkaları ile uzlaşma içindedir. Deyim yerindeyse "aynı yöne dönüktürler" (bu tür kişilerin istekleri kalıcıdır, bir sarkaç gibi yön değiştirip durmazlar); adil ve yararlı olanları ister, bunları kamu adına ararlar. Oysa kötü kişiler zorluklarda ve kamu işlerinde geride kalıp, yararlı olanlarda daha çoğu aradıklarından, dostluklarında da olduğu gibi, pek azı dışında, uzlaşamazlar. Her biri bunları kendisi için istediğinden yakınındakini ezer, ona çelme atar, ortaklık gözetilmeyince de ortaklık ortadan kalkar. İmdi birbirlerine fırsat vermedikleri, kendileri de adil şeyler yapmak istemedikleri için bunlarda anlaşmazlık ortaya çıkıyor.

Öyle görünüyor ki, iyilik yapanlar iyilik yaptıkları kişileri, iyilik görenlerin onları sevdiklerinden çok sever, akla aykırı

olan bu durum araştırılır. Çoğu kişiye göre, biri borç verdiği için, öteki borçlandığı için bu böyle, çünkü nasıl ödünç verme konusunda, borçlu olanlar borçlu oldukları kimselerin olmasını isterlerse, ödünç verenler de borçlu olanların "selamet"leriyle ilgilenirlerse; aynı biçimde iyilik yapanlar da iyilik görenlerin varolmasını ister, çünkü onlar şükran borcu taşıyacaklardır, oysa ötekiler buna aldırmaz. Epikharmos herhalde bunları söyleyenlerin kötümser bir görüşten yola çıktıklarını söyleyecek, ama "insanca" görünüyor, çünkü pek çok kişinin belleği kıt, iyilik yapmaktan çok iyilik görmeye bakıyor. Ne ki, nedenin daha doğal olduğu, ödünç verme konusuyla bir benzerlik taşımadığı görünse gerek. Nitekim borç alana karşı sevgi değil, yalnızca —geri verme bakımından— korunması adına bir istek var. Oysa iyilik yapanlar dostluk duyar, kendileri için hiç yararlı olmasalar bile, daha sonra da yararlı olamayacak olsalar bile, iyilik görenleri sever. Bu, sanatçılarda da böyle olmuştur; sanatçı kendi eserini, eser canlı olsaydı onun tarafından sevileceğinden çok sever. Bu herhalde en çok ozanlarda böyle oluyor; onlar şiirlerini çocukları gibi seviyor, onların üzerine titriyorlar. İyilikseverlerinki de buna benziyor; görülen iyilik onların eseri. İmdi bunlar eserin yapıcısını sevdiğinden daha çok onu seviyor. Bunun nedeni şu: Herkes için varolma tercih edilecek, sevilecek bir şey, biz "etkinlikle" varız (yaşamakla, eylemekle); bir eser ortaya çıkaran kişi bir biçimde etkinlik içinde: Eserini sever, çünkü varolmayı sever, bu da doğal bir şey; nitekim olanak halinde varolanı, eser etkinlik halinde kılmakta. Aynı anda iyilik yapan için eylemine ilişkin olan şey de güzel; dolayısıyla bu kimdeyse ondan da hoşlanacaktır, oysa iyilik gören için iyilik yapan da güzel bir şey değil, olsa olsa yararlı bir şey olur. Bu daha az hoş, daha az sevilecek bir şey. Aslında hoş olan, şimdikinin etkinliği, gelecektekinin beklentisi, geçmiştekinin anısı. En hoş olan ise etkinlikle ilgili olan şey: Sevilecek olan şey de öyle. İmdi eylemi gerçekleştirmiş

olan için 'eser' kalıcı (güzel olan şey kalıcı olur), eyleme uğra- 15
 yan için ise yarar geçmişte kalır. Oysa güzel şeylerin anısı hoş,
 yararlı şeylerinki ya hiç hoş değildir ya da daha az hoştur; yi-
 ne bunun da pek beklenir bir şey olmadığı görünüyor. Ayrıca
 sevgi bir etkinlik, sevmek ise edilginlik gibi görünüyor; sevi- 20
 lecek şeyler, dostlukla ilgili şeyler de eylemde daha üstün olan
 kişinin peşinden gelir. Öte yandan, nasıl zenginliği kazananlar,
 mirasa konanlardan daha üstünse, herkes zorlukla olanları da-
 ha çok sever. Öyle görünüyor ki, iyilik görmek zahmetsiz, oy-
 sa iyilik etmek çaba ister. Bunun için anneler de çocuklarını da-
 ha çok seviyor, doğum zor, çocuklarının kendi 'eserleri' oldu- 25
 ğunu daha iyi biliyorlar. İmdi bunun iyiliksever kişilere yakış-
 tığı görülse gerek.

Acaba en çok kendini mi sevmeli, yoksa başka birini mi,
 diye sorulabilir. En çok kendini sevenler kınanır, kötüleyici an-
 lamda "bencil" diye adlandırılır. Öyle görünüyor ki, kötü kişi 30
 her şeyi kendisi için yapıyor ve bu ne denli çoksa o denli kötü
 oluyor — kendisi için olmayan hiçbir şey yapmamakla suçla-
 nır. Oysa doğru kişi 'güzel'den ötürü, ne denli iyi ise o denli
 güzel bir şeyden ötürü ve dostu adına eyler, kendi yararını gö-
 zardı eder. Ne ki yine de olan bitenler, temellendirmelere uy-
 muyor, bu da akla uygun. En çok dost olanı en çok sevmek ge- 35
 rektiği söylenir; en çok dost olan kişi de, hiç kimse bilmeyecek
 olsa bile, iyi şeyleri kimin için istiyorsa, sırf onun adına iste-
 yendir. Bunlar, dostun niteliği olarak belirlenen bütün öteki
 şeyler bizde daha çok kendimizle ilgili olarak bulunur. Sevi-
 lecek her şeyin kendimize bağlı olduğunu ve başkalarına yük- 5
 lendiğini de söylediydik. Bütün atasözleri de bu konuda uzla-
 şıyor: "tek ruh", "dostların malı ortaktır", "dostluk eşitliktir",
 "diz kaval kemiğinden yakındır" gibi. Bütün bu atasözleri en
 çok kendi kendimize uyar, kişi en çok kendi kendisiyle dost
 olur, en çok kendini sevmek gerekir. İmdi madem her iki görüş 10
 de ikna edici, "hangisine uyacağız" sorusu haklı olarak sorul-

sa gerek. Herhalde, temellendirmelerin her biri ne dereceye kadar, ne tarzda doğru, bunu belirlemek gerekir. Her ikisinin de "bencil"i nasıl tanımladığını ele alırsak belki bu açılabilir. Bu

15 sözcüğü yerici anlamda kullananlar; zenginlikte, onurda, bedensel hazlarda daha büyük kısmı kendine ayıranlara "bencil" diyor; çünkü bunların pek çoğu sanki 'en iyi' bunlarmış gibi, bunlara iştah duyuyor, bunlara özen gösteriyor, bunun için bu tür şeyler arzulanır şeyler oluyor. Bunlarla ilgili çıkar sağlayanlar arzulardan; genel olarak tutkulardan, ruhun akla aykırı

20 rı yanından hoşlanır, çoğunluk böyledir. Bunun için "bencil" adı kötü olan çoğunluğa bağlı olarak konmuştur. İmdi bu biçimde bencil olanlar haklı olarak yerilir, çünkü bu tür şeyleri kendine ayıranlara çoğunluk "bencil" diye gelmektedir, bu açık. Biri her zaman daha çok adil, ölçülü ya da erdeme uygun

25 başka eylemler yapmaya çalışırsa, genellikle hep kendisi için güzel olana özen gösterirse, kimse ona bencil demeyecek, onu kınamayacaktır. Ama böyle biri çok daha bencildir, diye de düşünülebilir, çünkü en güzel şeyleri, daha iyi olanları kendine ayırıyor, kişinin kendisiyle ilgili en önemli şeyden hoşlanıyor,

30 buna ikna olmuş. Devlet ve bütün öteki kurumlar, nasıl özellikle en baştaki kısmıyla kurulursa, insan da böyle. Demek ki, en çok bu yanını seven, bundan hoşlanan kişi bencil bir kişi! Her bir kişi kendi usu ile varolduğundan, usuna egemen olup olmamasına göre "kendine egemen", "kendine egemen değil" diye adlandırılır. Öyle görünüyor ki, özellikle isteyerek ve aklın

35 katıldığı eylemlerde bulunmakla *biz* eylemde bulunmuş oluruz. Demek her bir kişiyi o kişi yapan ustur, ya da en çok odur, bu açık. Doğru kişi en çok usu sever, bu da açık. Bunun için o yerilenlerden farklı biçimde bir "bencil" olsa gerek: Ak-

5 la uygun yaşamak tutkuya göre yaşamaktan; güzele iştah duymak yararlı görüne iştah duymaktan ne denli farklı ise o denli farklı biçimde. İmdi özellikle güzel eylemler için çalışanları herkes destekler, över. Erdem böyle ise, herkes güzel için

1169a

doğruluklar yalnız bilmek için değil, yaşam için de son derece yararlı. Nitekim insanlar yapıp ettiklerinde tutarlı olduklarında güven verirler, onları izleyerek yaşamayı düşünenlere bundan ötürü yön verebilirler. Ama bunlar üzerine bu kadar yeter, haz konusunda söylenenlere gelelim. 5

Eudoksos hem akıllı hem de akıldan yoksun her canlının ona yöneldiğini gördüğünden ötürü, hazzın 'iyi' olduğuna; her şey içinde doğru olanın tercih edilir şey olduğuna, en çok da en güçlü şeyin tercih edildiğine inanıyordu. O herkesin aynı şeye yönelmesinin, bu şeyin en iyi olması anlamına geldiğini (beslenmede de olduğu gibi, her kişinin kendisi için iyi olanı bulduğunu); dolayısıyla herkesin yöneldiği şeyin, herkes için en iyi olan şeyin 'iyi' olduğunu düşünüyordu. Onun bu sözlerine, sözlerinin değerinden çok, karakterinin erdemi dolayısıyla inanılıyordu: Çünkü son derece ölçülü biri olduğu düşünülürdü. Dolayısıyla onun bunları, hazzın dostu olduğu için değil, gerçekten böyle olduğu için söylediği sanılıyordu. Eudoksos karşıt bir usamlama ile de bunun daha az açık olmadığını düşünüyordu: Acı, kendi başına, herkesçe kaçınılması gereken bir şey; aynı şekilde karşıtı da tercih edilmesi gereken bir şey olacaktır. Yine bir başka şeyden ötürü, bir başka şey adına tercih etmediğimiz şey en çok tercih edilesi olandır; hazzın böyle olduğunda uzlaşılır, haz kendi bakımından tercih edildiğinden ötürü hiç kimse hangi amaçla haz aldığını sormaz. Ama öte yandan, bir 'iyi'ye herhangi bir iyi eklenince, sözgelişi adil davranmaya ölçülü olma eklenince, onu daha tercih edilir kılar. Oysa 'iyi', kendi başına artar. Demek ki bu usamlama hazzın bir 'iyi' olduğunu, ama başka bir 'iyi' den daha iyi de olmadığını gösteriyor. Çünkü her 'iyi' başlıbaşına 'iyi' değilse, başka iyyinin katılmasıyla daha tercih edilir olur. Kaldı ki Platon, bu tür bir usamlama ile hazzın bir 'iyi' olmadığını belirlemiştir.⁷⁹ Akıllılıkla birlikte giden hoş yaşamın ondan ayrı olma- 10 15 20 25

yarışınca, en güzel şeyleri yapmaya eğilimli olunca, hem kamuya gerekli olan her şey hem de her bir kişiye özgü en önemli iyiler varolabilir. Dolayısıyla iyi kişinin bencil olması gerekir (güzel şeyler yaptığı için sevinecek, başkalarına yararlı olacak), oysa kötü kişi bencil olmamalı, çünkü o çirkin tutkuları izlemekle hem kendine hem de yakınlarına zarar verecektir. Kötü kişinin yapması gerekenler ile yaptıkları arasında tutarsızlık olur, doğru kişi yapması gerekenler ne ise onları yapar. Her us kendisi için en iyi olanı tercih eder, doğru kişi usa boyun eğer. Erdemli kişiye gelince: onun dostları için, vatanı için, uğruna canını vermek bile gerekse, pek çok şey yaptığı doğru: Kendisi için güzel olanı sağlamak istediğinden, zenginliği, onuru, kısaca arzulanan iyileri bir yana bırakır; az az uzun süre yerine, kısa süre çok güçlü haz almayı; uzun yıllar gelişigüzel yaşamak yerine tek bir yıl güzel yaşamayı; sayısız, önemsiz eylemler yerine güzel, önemli tek eylemi tercih edebilir. Herhalde kendi yaşamlarını feda edenler için bu sonuncusu sözkonusu, çünkü onlar kendileri için büyük, güzel tek şeyi tercih ediyor. Dostlarının payına onlardan daha çok düşsün diye para harcarlar, çünkü dostu para, kendisi içinse güzel oluşuyor, daha büyük iyi kendine kalıyor. Onurlar, yönetimler konusunda da bu böyle: onlar bütün bunları dostlara bırakacaklardır, çünkü kendileri için güzel, övülmesi gereken bu. Demek erdemli kişinin güzel olanı her şeye tercih eden böyle biri olması akla uygun. Ne ki, kimi eylemler de dostu bırakılabilir: Dostun bunları yapmasına neden olmak, bizzat yapmaktan daha güzel. İmdi bütün övülecek şeylerde erdemli kişinin, güzel olanın daha çoğunu kendine ayırdığı görünüyor, dolayısıyla dediğimiz gibi, bu anlamda bencil olunmalı, çoğunluğun olduğu biçimde bencil olmamalı.

Mutlu kişi ile ilgili olarak, dostlara gereksinimi var mı, yok mu diye de tartışılır. Nitekim kutlu, kendine yeter kişilerin

hiç de dostlara gereksinimi olmadığını söylerler, çünkü iyi şeyler onlarda bulunuyor, kendilerine yeter olduklarından hiçbir şeye gereksinim duymuyorlar. Ne ki, bir başka "kendi" olduğundan ötürü dost, tek başına elde edilemeyen şeyi sağlar. Bundan, "tanrı yardım ederse dostlara ne gerek var" derler.⁷⁶ Ne ki, bütün iyileri mutlu kişiye ayırmak, sonra da dostları bunun dışında tutmak garip görünüyor: Oysa dışa ait iyilerin en büyüğü dostlar olsa gerek, iyi davranmak ve iyilik görmek daha çok bir dostun görevi ise, iyilik etmek iyi kişinin, erdemin niteliği ise; dostlara iyilik etmek yabancılara iyilik etmekten daha güzelse, erdemli kişi iyilik edeceği kişilere gereksinim duyacaktır. Bunun için, madem talihsizliğe uğrayan kişi iyilik göreceği, talihliler ise iyilik yapacakları kimselere gereksinim duyuyor, acaba talihli durumda mı yoksa talihsizlikte mi dostlara daha çok gereksinim var, diye sorulur. Belki de 'tek kişiyi' mutlu saymak anlamsız; nitekim hiç kimse bütün iyilere sahip olmayı tek kendisi için tercih etmese gerek, çünkü insan siyasal, doğa gereği birlikte yaşamaya yatkın. Bu, mutlu kişi için de böyle: O doğal olarak iyilere sahip; dostlarla, doğru kişilerle gün geçirmek, yabancı, sıradan kişilerle gün geçirmekten daha iyi, bu açık. Demek ki, mutlu kişiye dostlar gerekiyor. İmdi acaba dediklerimiz ne anlama geliyor? Ne anlamda doğru? Yoksa çoğunluğun dost diye yararlı kişileri düşündükleri sonucu mu çıkıyor? Oysa kutlu kişi bu tür dostlara hiç gerek duymayacaktır, çünkü iyi şeyler zaten onda bulunur. Hoşluktan ötürü dost olanlara da ya gereksinim duymayacaktır ya da çok az duyacaktır (madem yaşamı hoş, buna ek bir hazza hiç gerek yok). Bu tür dostlara gereksinim duymayan biri için dostlara gerek olmadığı düşünülebilir. Ne ki, bu herhalde doğru değil! Nitekim başlangıçta "mutluluk belli bir etkinliktir", demiştik: Etkinlik bir mal gibi bulunan bir şey değil, bir oluşturma, bu açık. İmdi başta dediğimiz gibi, mutlu olmak yaşamakta, etkinlikte bulunmakta ise, iyi kişinin etkinliği kendi başına

erdemli, hoş ise; bu hoş şey de bize yakışır bir şeyse; biz kendimizden çok yakınlarımızı ve bizim eylemlerimizden çok onların eylemlerini gözleyebiliyorsak, dost olan erdemli kişilerin eylemleri iyi kişiler için hoş ise (her ikisi de hoş şeylere doğal olarak sahip); kutlu kişi, doğru, yakışır eylemleri gözlemeyi tercih ediyorsa; bu tür eylemler dost olan iyi birinin eylemleri ise, o bu tür dostlara gerek duyacaktır. Mutlu kişinin hoş biçimde yaşaması gerektiği de düşünülür; tek başına yaşayan birinin yaşamı güç olur; sürekli olarak kendi başına etkinlikte bulunmak kolay değil, başkalarıyla birlikte, başkaları adına bunu yapmak daha kolay. Demek ki, etkinlik, tam da mutlu kişi için olması gerektiği gibi, 'kendi başına' hoş olduğundan, daha sürekli olacaktır. Nasıl bir müzisyen güzel ezgilerden hoşlanırsa, kötülerden acı duyarsa; erdemli olmakla erdemli kişi de erdeme uygun eylemlerden hoşlanır, kötülüğe bağlı olanlardan nefret eder. Ayrıca Theognis'in dediği gibi, bir erdem uygulaması, iyi kişilerle birlikte yaşamakla oluşabilir. Daha doğallığı arayanlar ise, erdemli kişi doğal olarak erdemli kişi tarafından tercih edilecek bir dosttur, diye düşünür. Kaldı ki, doğal olarak iyi olanın erdemli kimse için 'kendi başına' iyi, hoş olduğunu söylemiştik. Hayvanlar için yaşamak duyu olanağına göre, insanlar için ise duyu ya da düşünme olanağına göre belirlenir. Olanak etkinliğe geçer, asıl olan etkinliktedir. Öyle görünüyor ki, yaşamak asıl anlamda ya duyumsamaktır ya da düşündür. Yaşamak, 'kendi başına' iyi, hoş bir şey; çünkü yaşamak belirli bir şey; belirlenmiş olan şey ise 'iyi'nin doğasına özgü. Doğal olarak iyi olan, doğru kişi için de böyledir; işte bundan ötürü herkes için hoş görünüyor. Ne ki burada kötü, bozuk ya da acı içinde yaşamı düşünmemek gerekir, çünkü nasıl onun nitelikleri belirli değilse, bu tür bir yaşam da belirlenmiş değildir. Bu konu ilerde acı konusundan söz ederken açıklık kazanacak. İmdi yaşamanın kendisi iyi, hoşsa (herkesin, en çok da doğru, kutlu kişilerin onu istemelerinden de

35

1170a

5

10

15

20

25

bu görünüyor: Onlar için yaşam en çok tercih edilmesi gerekli olan şey, onlarınki en kutlu yaşam); gören gördüğünü, işiten işittiğini, yürüyen yürüdüğünü duyumsuyorsa, öteki durumlarda da aynı şekilde bizim etkinlikte olduğumuzu duyumsadığımız bir şey varsa; dolayısıyla duyumsamakta olduğumuzu duyumsuyor, düşünmekte olduğumuzu düşünüyorsak, duyumsamamız ve düşünmemiz varolmamız demekse (varolmak düşünmek ya da duyumsamaktır, demiştik) ve duyumsamak 'kendi başına' hoş bir şeyse (yaşam doğal olarak bir iyi, bizde bir iyinin varolduğunu duyumsamak hoş); yaşamak tercih edilmesi gereken bir şeydir ve onlar için varolmak iyi, hoş olduğundan ötürü en çok iyi kişiler için böyledir (onlar kendi başına 'iyi'yi duyumsamaktan hoşlanır), erdemli kişi de dostuna karşı, kendine nasıl davranıyorsa öyle davranır (dost bir başka 'kendi'dir). İmdi nasıl her bir kişi için kendi varlığı tercih edilecek bir şeyse, aynen böyle ya da buna yakın biçimde dostun varlığı da tercih edilecek bir şeydir. Varolmak, kendini iyi olarak duyumsamak olmakla, tercih edilir; bu tür bir duyumsama kendi başına hoş olur, bunu söylemiştik. Demek ki, dostun varlığını da birlikte duyumsamak gerekir; bu ise birlikte yaşamakta, söz ve fikir alışverişinde oluşsa gerek, insanlarla ilgili olarak, birlikte yaşamaktan bu şekilde söz edildiği görünüyor, ama bu aynı yerde otlamaları yüzünden sürülerle ilgili kullanımdaki anlamı taşımaz. İmdi kutlu kişi için varolmak doğal olarak iyi, hoş olduğundan ötürü, 'kendi başına' tercih ediliyorsa, aynı şekilde dost da tercih ediliyorsa, dostun varolması da öyle olur. Onun için tercih edilecek şeyin kendisinde bulunması gerekir, yoksa bundan yoksun kalacaktır. Demek ki, mutlu kişinin erdemli dostlara gereksinimi olacaktır.

İmdi olabildiğince çok mu dost edinmeli, yoksa konukluk konusunda nasıl "ne çok konuk ne de konuksuz" demek yerinde görünürse, dostluk konusunda da "ne dostsuz olmak ne de aşırı sayıda çok dostu olmak" mı demek uygun olacak?

Yarar üzerine kurulan dostluklara bu söylediğimiz şeyin çok uyduğu görünebilir, çünkü pek çok kişiye hizmet etmek zahmetli; bunu gerçekleştirmek için yaşam yeterli değil. Demek ki, yakışır bir yaşama yeterli olandan daha çok sayıda dost fazla; ayrıca güzel bir yaşam için engelleyici. Öyleyse buna gerek yok. Haz üzerine kurulanlarda da, yemekteki tuz biber gibi az dost yeter. Erdemli kişilere gelince, acaba çok olabilirler mi, yoksa kentteki yurttaşların sayısı gibi, dost sayısında da bir ölçü var mı? On kişiyle bir kent kurulamaz, onbin kişiyle kurulan bir kent de artık bir kent olmaz. Herhalde nicelik belli bir sayı değil, belirli iki sayı arasındaki her sayı. İmdi dostların çokluğu belirli, herhalde bir kişinin birlikte yaşayabileceği en çok kişi sayısı kadar olsa gerek (nitekim bu, en dostça şey diye düşünülüyor); pek çok kişiyle bir arada yaşamak, kendini onlara ayırmak olanaksız, bu açık. Ayrıca hepsi birlikte günlerini geçirmek zorunda iseler onların da birbirleriyle dost olması gerekir, oysa pek çok kişide bunun olması zorlu bir şey. Pek çok kişiyle birlikte yakışır biçimde haz ve acı paylaşmak da zor: Aynı anda biriyle haz, ötekiyle acı paylaşmak zorunda kalınabilir. Demek olabildiğince çok dostsever olmak için değil, birlikte yaşamaya yeterli olacak kadarıyla dost olmak için çalışmak herhalde iyi olur. Nitekim çok kişiyle sıkı dost olmak olası görünmese gerek. Bunun için çok kişiye aşık da olmamalı: Aşk bir dostluk aşırılığı olması demektir, bu da yalnızca bir kişiyle olabilir; öyleyse sıkı dostluk da pek az kişiyle söz konusu. Olan bitenlerde de bu böyle görünüyor: Pek çok kişi arkadaş dostluğuna göre dost olmuyor; şiirler de iki kişi arasındaki dostluklardan sözediyor. Çok dostu olanlar, herkese yakın davrananlar ise, toplumsal anlam dışında, hiç kimseyle dost değil, bu görünüyor; bunlara "koltukçu" derler, ama koltukçu olmadan da birçok kişiyle dost olunabilir: Ancak gerçekten doğru kişi olunduğu ölçüde! Ne ki, erdem açısından ve bizzat kendisinden ötürü pek çok kişiyle dost olunamaz: İstenecek bir şey ama bu tür pek az kişi bulunabilir.

20 Acaba iyi günlerde mi, yoksa kötü günlerde mi dostlara daha çok gerek var? Nitekim her iki durumda da aranıyorlar. Talihsizliğe uğrayanlar yardıma gerek duyuyor, talihliler ise iyilik yapacakları yaşam arkadaşlarına, çünkü berikiler iyi bir şey yapmak ister. Demek ki, talihsizliklerde daha zorunlu; bu-
nun için beriki durumda yararlı kişilere gerek olur; talihli du-
rumlarda ise daha güzel. Bunun için insanlar doğru kişiler
25 arar, çünkü onlara iyilik yapmak ve onlarla zaman geçirmek daha çok tercih edilen bir şey. Dostların varlığı gerek iyi gün-
lerde, gerekse kötü günlerde kendi başına da hoş; çünkü acı çe-
kenler dostları da onlarla birlikte acı çekince teselli bulur. Bu-
nun için, acaba dostlar ağırlığın bir parçasını üzerlerinden al-
30 dıklarından ötürü mü, yoksa bundan değil de, onların varlığı hoş olduğu için ve birlikte acı çekmenin verdiği duygu acıyı daha aza indirdiği için mi bu böyle, diye sorulsa gerek. Ne ki, bununla mı yoksa başka bir nedenle mi teselli buluyorlar, so-
rusunu bırakalım. Kısaca, söylenen şey oluyor, görünen bu! Onların varlığı ise karmaşık bir şeye benziyor: Dostları gör-
35 mek hoş ama talihsiz biri için özellikle hoş; acıyla ilgili olarak da bir yardım oluşuyor (nitekim dost, yapabildiğince, varlığıyla ve sözleriyle teselli eder, çünkü o karakterini, neden hoşla-
1171b nıp neden acı çektiğini bilir). Öte yandan bizim talihsizlikleri-
miz yüzünden bir dostun acı çektiğini hissetmek acı verici;
5 herkes dostlar için bir acı nedeni olmaktan kaçınır. Bundan ötürü, doğa gereği cesur kişi, kendisi acıya katlanamasa bile, kendisiyle birlikte dostlarının acı çekmesine razı olmaz; onlar için acı veren bir şey olmaya dayanamaz. Aslında kendisi ya-
kının biri olamadığından ötürü, yakının kişilere pek yanaş-
10 maz. Kadınlar ve kadınsı adamlar ise kendilerine destek olan kişilerden hoşlanırlar, birlikte acı çekenleri dost gibi sever. Demek her durumda daha iyiye öykünmek gerekir, bu açık. İyi gün-
lerde dostların varlığı bizim yaşamımızı hoş kılar; onların da bizim iyiliğimizden hoşnut olduklarını hissettirir. Bunun için

iyi günlerde dostları gönülden çağırmak (iyilik yapmak güzel), kötü günlerde ise onları istemeye istemeye çağırmak gerekli görülse gerek: Onları bizim talihsizliklerimize olabildiğince az ortak etmeli; bunun için "bir tek benim mutsuz olmam yeter" denegelmiştir. Ne ki, küçük bir özveriyle bize çok yardımları dokunacaksa onları çağırmalı. Talihsizliğe uğrayanlara ise çağrılmadan, seve seve koşmak uygun (çünkü iyilik yapmak dostun görevi, beklemeseler bile en çok gereksinimde olanlara: Çünkü her iki durumda da daha güzel, daha hoş); talihli kişilere ise yalnızca iş bölümü yapmak için koşma gitmeli (bu bakımdan da dostlara gerek var), ama iyilik görmeye ayaklarını sürüyerek, çünkü iyilik görmeye can atmak güzel değil. Yine de yardımı geri çevirerek "musibet, yanına yanaşılmaz" ününü de herhalde kazanmamak gerekiyor. Kimi kez bu oluyor. İmdi her durumda dostların varlığı tercih edilecek bir şey.

İmdi acaba nasıl aşıklar için görmek en çok istenen şeyse; aşk en çok bunda ve bundan doğduğundan ötürü, bu duyumu bütün ötekilerden daha çok tercih ediyorlarsa, aynı şekilde dostlar için de en çok tercih edilecek şey, birlikte yaşamak mı? Dostluk bir biraradalık; biri kendine karşı nasılsa dostuna karşı da öyle. Kendimizle ilgili varlık tercih edilecek bir duyum; demek ki dost ile ilgili olarak da öyle. Bu duygunun etkinliği birlikte yaşamakla oluşur, dolayısıyla bunun aranması usa uygun. Her bir kişi varolmayı ya da yaşamayı ne adına tercih ediyorsa, onda dostlarla birlikte yaşamak ister. Bunun için kimi birlikte içer, kimi birlikte zar atar, kimi birlikte spor yapar, avlanır ya da felsefe yapar: Herkes yaşamda en çok sevdiği şeyle gününü geçirir. Dostlarla birlikte yaşamak istedikleri için bunları yapar ve birlikte ne ile zaman geçireceklerini düşünüyorlarsa onlara katılır. Demek ki, kötü kişilerin dostluğu kötü olur (nitekim onlar sağlam olmadıklarından kötü kişilerle birarada olurlar, birbirlerine benzeyerek kötü olurlar), oysa doğru kişi-

lerinki doğru olur ve onlarla ilişkilerde bu olgunluk pekişir. Hatta etkinliklerini uygulayarak, biribirlerini düzelterek daha da iyi oldukları görünür. Biribirlerinin hoşuna gidenleri öğrenirler: Bu nedenle "soylulardan soyluca şeyler kazanılır"⁷⁸ denmiştir. İmdi dostluk üzerine söylediklerimiz yeter. Şimdi haz üzerine konuşarak yol alalım.

ONUNCU KİTAP

Bunlardan sonra hazdan söz ederek konuyu sürdürüelim.

20 Bizim cinsimizle son derece içice olduğu görünüyor, bunun için gençleri eğitenler onlara haz ve acı ile yön veriyor. Öyle görünüyor ki, karakter erdemle ilgili en önemli şey gerekenden hoşlanmak, gerekenden nefret etmek. Bunlar erdemle, mutlu bir yaşamla ilgi içinde güç, olanak taşıdıklarından

25 ötürü bütün yaşam boyunca etkili oluyorlar, çünkü insanlar hoş şeyleri tercih ediyor, acı verenlerden kaçıyor. Özellikle pek çok tartışmaya yol açan bu tür konulardan söz etmeden geçmemeli: Kimi, hazzın 'iyi' olduğunu söylüyor, kimi tam karşıtı büsbütün kötü olduğunu. Berikilerden kimi herhalde öyle olduğuna gerçekten inandıklarından, kimi de öyle ol-

30 masa da, bizim yaşamımız için hazzı kötü göstermenin daha iyi olacağını düşündüklerinden ötürü bunu ileri sürüyor. Nitekim çoğunluk ona eğilimli, hazların kölesi; bunun için onları karşı tarafa geçirmek gerekiyor, böylece ortaya gidilecektir. Ne ki bu uslamlama doğru olmayabilir, çünkü tutku ile

35 eylemler konusunda sözler işlerden daha az inandırıcı olur. İnsanlar duyuma göre olanlarda aykırı düştüklerinde aşağılandıkları için doğruyu da saptırıyor. Hazzı aşağılayan kişinin onun peşinde koştuğu görülürse, bu tür her şey gibi buna da eğilimli olduğu düşünülecektir. Belirleme yapmak ise çoğunluğun işi değil. İmdi şu görülüyor: Usamlamalardaki

1172b

30 sından daha tercih edilir olduğunu, bu birleşik olan daha iyi ise, hazzın bir 'iyi' olmadığını; çünkü 'iyi'nin kendisinin bir şey eklenmeden daha tercih edilir olduğunu söyler O. Açık ki, kendi başına iyi olanlardan herhangi biri ile birlikte daha tercih edilir hale gelen başka hiçbir şey de 'iyi' olmaz. İmdi bizim pay alabileceğimiz bu tür bir iyi ne? Biz işte bu tür bir
 35 şeyi araştırıyoruz. Ne ki, herkesin peşine düştüğü şeyin 'iyi' olmadığına direnenler, anlamlı konuşmuyor, çünkü herkesin öyle olduğunu düşündüğü şeylerin öyle olduğunu ileri sürüyoruz. Bu inancı ortadan kaldıran kişi, daha inandırıcı
 1173a bir şey söyleyemeyecektir. Nitekim yalnızca akıldan yoksun varlıklar onlara iştah duysa, bu söylenenin bir anlamı olurdu, ama akli başında varlıklar da iştah duyuyorsa, bu söylenenin ne anlamı olabilir? Belki erdemsiz varlıklarda bile, onlara özgü bir iyi arayan, kendi başına daha güçlü doğal bir 'iyi' var. Yine karşıt görüşle ilgili olarak da onların pek yerinde konuşmadığı görülüyor: Onlar "acı kötü ise, haz iyidir" demeyip "kötü kötüye karşıt olabilir, her ikisi de kötü ya da iyi olmayan bir şeye karşıt olabilir" derken pek yersiz konuşmuyorlar—ama yine de sözünü ettiğimiz konularda söyledikleri doğru değil. Çünkü her ikisi de <hem haz hem de acı> kötü olsa, her ikisinin de kaçılacak şey olması gerekir; her ikisi de kaçılacak şey değilse, ikisinden hiçbiri de kaçılacak şey olmaz, ya da aynı ölçüde kaçılacak şeyler olurlar, imdi şu açık: Biz birinden bir 'kötü' diye kaçıyoruz, ötekini bir 'iyi' diye tercih ediyoruz. Demek ki, onlar bu anlamda karşıt. Ne ki, "haz bir nitelik olmadığından ötürü 'iyi' değildir" de denemez. Çünkü ne erdemin etkinlikleri niteliktir ne de mutluluk. Ayrıca 'iyi'nin sınırlandırılmış olduğunu, hazzın ise az ya da çok olabilmesinden ötürü sınırlanmamış olduğunu ileri sürerler. Ama hoşlanma derecesinden yola çıkarak bu biçimde değerlendirilirse, bu, adalet ile öteki erdemler için de geçerli olur: Onlara ilişkin olarak da açıkça insanların da-

ha az ya da daha çok nitelik taşıdıkları, erdemlere uygun iş gördükleri ileri sürülür. Nitekim daha adil, daha yiğit olunabiliyor; daha az ya da daha çok adil, ölçülü davranılabiliyor. Bu hazlarda da gözleniyorsa bile, yine de nedeni söylemiş olmuyorlar, çünkü kimi hazlar saf kimi de katışık. Nasıl sağlık belirli bir şey olmasına karşın daha az ya da daha çok olabiliyorsa, hazzın da böyle olmasına ne engel var? Nitekim sağlık herkeste aynı oranda değil, aynı kişide bile her zaman belli bir oranda değil, tersine belli bir dereceye kadar esneklik taşıyor, daha çok ve daha az olmakla farklı. Öyleyse haz konusunda da böyle olması olası. Öte yandan 'iyi'yi tam, devinimleri, oluşları ise tam olmayan şeyler olarak anlayanlar, hazzı bir devinim ve oluş diye göstermeye çalışıyorlar; ama hazzın bir devinim olduğunu ileri sürmek pek yerinde görünmüyor. Çünkü öyle görünüyor ki, her devinime özgü bir hızlilik ve yavaşlık var; kendi başına olmasa da, bir başkasına göre, sözgelişi evrenin devinimi açısından bu böyle. Oysa hazda bunlardan hiçbiri bulunmaz: Öfkelenmekte de olduğu gibi, çabucak sevinmek olanaklı, ama çabucak haz almak; yürümek, büyümek vb. gibi şeylerde olduğu gibi, bir başkasına bağlı düşünülse de olanaksız. İmdi hazza yönelmek hızlı ya da yavaş olabilir, ama haz içinde etkinlikte olmak, yani haz almak hızlı olamaz. Öte yandan nasıl haz bir oluş olabilir? Çünkü gelişigüzel bir şeyden gelişigüzel bir şey oluşmuyor, tersine nesne neden oluşuyorsa onda yok oluyor; haz bir oluş olsa, hazzın oluşu olan şey, acının yokoluşu olurdu. "Acı, doğaya uygun bir şeyin eksikliği, haz ise bu eksikliğin doyurulmasıdır" da derler. Oysa bunlar bedenle ilgili duygulanımlar. İmdi haz doğaya uygun bir şeyin doyurulması olsa, doygunluk nede ise o haz verecektir —doygunluk da bedende. Ama böyle görünmüyor. Demek ki, haz doygunluk değil, doygunluğun oluşması haz veriyor; olmayınca da acı. Öyle görünüyor ki, bu kanı beslenme konusundaki haz ve

- 15 acılar dolayısıyla oluşuyor: Nitekim yoksun olunca acı duyuluyor, doyunca haz. Ne ki bu, hazların hepsinde sözkonusu değil: Bilgiye dayananlar, duyumla ilgili olanlar, yani koku alma, işitme, görme ile ilgili olanlar; anılar, umutlar acıdan bağımsız hazlar. Bunlar neyin oluşları olacak? Ondan
- 20 doyunluğun oluşacağı hiçbir şeyin eksikliği yoktur bunlarda. Daha çirkin hazları önümüze sürenlere ise, bunların hiç de hoş olmadıkları söylenebilir (kötü yatkinlikleri olanlar için hoş iseler, onların dışındaki kişiler için de hoş olduğu sanılmamalı: Tıpkı hasta kimseler için sağlıklı, tatlı, acı şeyler;
- 25 ya da gözleri iyi görmeyenler için ak görünen şeyler gibi). Yine hazların tercih edilesi şeyler olduğu, ama bunların tercih ettiklerinin böyle olmadığı söylenebilir. Sözgelisi zenginleşmek tercih edilecek bir şeydir ama bir hainin zenginleşmesi değil: Sağlıklı olmak tercih edilecek bir şeydir ama ne olursa olsun yiyerek değil. Yine "hazlar türce farklıdır" denebilir. Nitekim güzel şeylerden kaynaklananlar, çirkin şeylerden
- 30 kaynaklanarlardan farklıdır; adil olmayan bir kişinin adaletten hoşlanması, müziksever olmayanın müzikten haz alması olanaklı değil; başka şeylerde de bu böyledir. Dost, dalkavuktan farklı biri olduğundan ötürü, hazzın da bir 'iyi' olmadığının ya da değişik cinsten hazlar olduğunun açığa çıktığı düşünülüyor. Nitekim biri 'iyi' ile, öteki haz ile ilgili olarak
- 1174a ilişki içinde; biri kınanır, öteki farklı bir amaç için ilişkide olmasından ötürü övülür. Öte yandan hiç kimse çocukların haz aldıkları şeylerden olabildiğince çok haz alarak yaşam boyu bir çocuk zekası taşımayı tercih etmese gerek. Bir acı gelecek olmasa bile, çok çirkin bir şey yaparak haz almak da
- 5 tercih edilmese gerek. Ayrıca biz hiçbir haz getirmese bile, pek çok konuda çaba gösteriyoruz: Sözgelisi görmek, anımsamak, bilmek, erdemlere sahip olmak. Zorunlu olarak bunların peşinden hazların gelmesi de hiç farketmez, çünkü biz bunlardan bir haz oluşmasa bile, bunları tercih ederiz. İmdi

şu açıkça görünüyor: Haz 'iyi' değil, her haz da tercih edile- 10
 si bir şey değil; biçim ya da kaynak bakımından farklı olan
 bazı hazlar kendi başına tercih edilesi hazlar, imdi haz ve acı
 konusunda yeterince konuştuk.

Baştan alırsak, ne olduğu, nasıl bir şey olduğu daha açık
 olabilir: Görme, her zaman tam, bu görünüyor, çünkü onun
 biçimini tam kılacak, daha sonra oluşacak bir şeyden yoksun
 değil. Haz da bu tür bir şeye benziyor, çünkü o bir bütün ve 15
 hiçbir zaman, zaman geçince onun biçiminin daha kusursuz
 olacağı bir haz alınamaz, işte bu yüzden bir devinim de de-
 ğil: Her devinim, bir evin inşaatı gibi, zaman içinde belli bir
 amaca ilişkindir, aradığını gerçekleştirince, her zaman için 20
 ya da o zaman için tam olur. Devinim parçaları ise her za-
 man, tam değildir; biçim bakımından tüm devinimden, ayrı-
 ca birbirlerinden farklıdır bu parçalar: Taşların yerleştiril-
 mesi, kolonların dikilmesinden, bunlar da bitmiş bir tapınak-
 tan farklıdır. Tapınağınki ise tam: Öngörülen durumla ilgili
 hiçbir şey eksik değil. Oysa kolon ayaklarınınki, kemerinki 25
 tam değil, çünkü her ikisi de parça, biçimce de farklı: Devi-
 nimin herhangi bir anı içinde biçimce tam devinimi almak
 olanaksız; bu ancak devinimin tümü içinde olanaklı. Yürü-
 me ile öteki devinimlerinkinde de bu böyle: Nitekim yer de-
 ğiştirme bir yerden bir yere devinim ise, bunun biçim bakı- 30
 mından farklılıkları, uçma, yürüme, atlama vb.dir. Yalnız bu
 kadarla kalmaz, aynı zamanda yürümenin kendisi de farklı-
 lıklar taşır: Bir yerden bir yere yürümek, bir stadion yürü-
 mek ile, bunun bir parçası kadar yürümek aynı değil; kaldı
 ki, bir parçasıyla öteki parçası da aynı değil; şu ya da öteki
 şeritten yürümek de aynı değil: Yalnızca tek şeritten yürün- 1174b
 mez, aynı zamanda biri ötekinden farklı bir yerde bulunan
 bir şeritten yürümek sözkonusu olur. Aslında devinim konu-
 sunda başka yerde ayrıntılı söz etmiştik⁹⁰. O her an içinde tam
 değil, bir biçimi bir yerden başka bir yere gitmek ise, pek

çok, biçim bakımından farklı, tam olmayan devinimler var
5 görünüyor. Hazzın biçimi ise her zaman tam. İmdi şu açık: Devinim ile haz birbirlerinden farklı olsa gerek: Haz tam, bütün. Bu şuradan da görünebilir: Devinmek ancak belli bir zaman içinde olası, oysa haz alma öyle değil, çünkü o 'an'
10 içindeki bütün bir şey. Şuradan da hazzın bir devinim ya da oluş olduğunu söylemenin yerinde olmadığı açık: Berikiler her şeyde değil, yalnızca parçalara bölünebilen, bütün olmayan nesnelerde söz konusu; nitekim ne görmenin bir oluşu var ne bir noktanın ne de 'tekliğin' oluşu; yine bunların hiç-biri bir devinim de değil bir oluş da. Demek ki, hazzın da devinimi, oluşu yok, çünkü bir bütün. Madem her duyum du-
15 yu nesnesine göre etkinlikte olur, duyum altına girenlerin en güzeline göre iyi durumda olunca da tam etkinlik olur (nitekim böyle bir şeyin özellikle tam etkinlik olduğu görünüyor; duyumun etkinlikte olduğunu ya da içinde onun bulunduğu şeyin etkinlikte olduğunu söylemek farketmez), demek ki, her bir duyuma göre en iyi etkinlik onun altındaki şeylerin
20 en iyisiyle ilgili en iyi durumun etkinliğidir. Bu da tam, son derece hoş olacaktır. Nitekim her duyuma göre bir haz var; aynı şekilde her düşünme gücüne, her "teoria"ya ilişkin bir haz var. En hoş etkinlik ise en tam olan; en tam etkinlik de o etkinliğin altına girenlerin en erdemlisiyle ilgili iyi durumda
25 olanı. Haz da etkinliği tamamlar. Nasıl sağlık ile hekim aynı açıdan sağlıklı olma nedeni değilse, haz ile duyum da erdemli olduklarında duyuy nesnesini aynı açıdan tamamlamaz. Demek ki, her bir duyuma göre bir hazzın oluştuğu açık (görmenin, işitmenin hoş olduğunu söyleriz). Şu da açık: Ne zaman ki duyum en iyidir, en çok o zaman en iyi
30 şeyle ilgili etkinlikte bulunur. Duyan ile duyulan böyle olduğunda, yapan ve uğrayan olduğundan ötürü her zaman bir haz olacaktır. Ayrıca haz, etkinliği, içinde bulunan bir huy olarak değil, eklenen bir amaç olarak tamamlar: Sözcelişi

güçlü kişilere zeka eklenmesi gibi. Demek ki düşünülen ya da duyulan, hem de karar verilen ya da teoria yapılan şey gerektiği gibi olduğu sürece haz etkinlik halinde olacaktır. Nitekim madem aynı şekildedirler ve birbirleriyle ilgili aynı tarzı taşıyorlar, hem yapanın hem de uğrayanın hazzının aynı olması doğal. O halde nasıl oluyor da hiç kimse sürekli olarak haz almıyor? Yoksa yorulduğu için mi? Nitekim insanca olan hiçbir şeyin sürekli etkinlik halinde olması olanaklı değil, demek ki, haz da böyle değil. Haz etkinliği izler. Kimi şeyler de yeni olduklarından ötürü haz verir ama daha sonra yine aynı nedenle aynı şekilde haz vermez. Nitekim ilkin düşünce uyarılır, onla ilgili olarak dikkatle etkinlikte bulunulur —tıpkı görme konusunda, dikkatle bakanlar gibi— ama sonra etkinlik böyle kalmaz, ilgi azalır. Haz da bunun için ortadan kalkar. Herkes yaşamayı aradığından ötürü, herkesin hazzı da aradığı düşünülebilir, oysa yaşam belli bir etkinliktir, her bir kişi en çok sevdiği şeylerle ilgili olarak, onlar için etkinlikte bulunur: Sözgelisi müzisyen melodilerle ilgili olarak işitme gücü bakımından, öğrenmeyi seven teoria yapılacak şeyler konusunda düşünme gücü bakımından etkinlikte bulunur, ötekilerden her biri de öyle. Haz ise etkinlikleri tamamlar, dolayısıyla aranan yaşamı da. İmdi hazzın aranması ussal, çünkü her bir kişi için tercih edilesi olan yaşamı tamamlıyor. Bu durumda, acaba yaşamı mı hazdan ötürü yoksa hazzı mı yaşamdan ötürü tercih ediyoruz, sorusunu bir yana bırakalım, çünkü bunların birbirine bağlı oldukları, ayrılmadıkları görünüyor: Etkinlikten bağımsız haz oluşmuyor, haz ise etkinliği tamamlıyor. Buradan biçim bakımından da farklı oldukları görünüyor, çünkü biçim bakımından farklı şeylerin biçim bakımından farklı şeyler tarafından tamamlandığını düşünüyoruz (hem doğal olanlar hem de sanata bağlı olanlar böyle görünüyor: sözgelisi canlılar, ağaçlar, resimler, heykeller, ev, araç-gereç). Aynı şekilde

1175a

5

10

15

20

25

biçim bakımından farklı etkinliklerin de biçim bakımından farklı şeyler tarafından tamamlandığı görünüyor: Düşünce etkinlikleri duyumlara bağlı olanlardan, berikiler de birbirlerinden biçimce farklı, imdi onları tamamlayan hazlar da biçimce farklı. Bu şuradan da görünse gerek: Hazlardan her biri 30 hangi etkinliği tamamlıyorsa o etkinlikle aynı doğada: Etkinliği, etkinliğe özgü olan haz artırır: insanlar hazla etkinlikte bulunduklarında her bir şeyi daha iyi değerlendirir, daha kesince iş görür; sözgelişi geometriden hoşlananlar geometrici olur, bu konudaki her bir şeyi daha iyi kavrar. Aynı şekilde müziği, mimarlığı sevenler, öteki sanatlara düşkün olanların her biri ondan haz aldıkları için alanlarında ilerler. 35 Haz da artar, çünkü birlikte artan şeyler birbirine uyar. Biçim bakımından farklı şeylere ise biçimce farklı olanlar uyar. 1175b Öte yandan bu, etkinliklerin değişik etkinliklere dayanan hazlarca engellenmesinden de daha açıkça görülebilir: Flüte 5 düşkün olanlar etkinlik halinde iken flüt çalan birini iştirirlerse dikkatlerini uslamlamaya vermeleri olanaksızlaşır. Demek ki, flüt sesindeki haz uslamlamadaki etkinliği bozar. Bu aynı anda iki değişik şeyle ilgili etkinlik olduğu zaman başka durumlarda da böyle: Daha hoş şeylerin etkinliği ötekini azaltır, bu, hazza bağlı farklılık ne denli çoksa o denli çok olur; dolayısıyla ötekine göre hiç etkinlikte bulunamayacak 10 hale gelinebilir. Bunun için bir şeyden çok fazla hoşlanıyorsa artık başka bir şey yapmayalım; bir şeyi az hoşlanarak yapıyorsak başka bir şeyi yapmaya girişelim. Örneğin tiyatroda yemiş yiyenler, oyuncular kötü oynadıklarında bunu 15 daha çok yapar. Madem uygun haz etkinliklere kesinlik kazandırıyor, daha uzun süreli, daha iyi kılıyor, ona uymayan haz ise etkinliklere zarar veriyor, hazlar arasında çok fark var demektir, bu açık. Etkinliğe yabancı hazlar hemen hemen ona özgü olan acıların yaptığı etkiyi yapar; çünkü ona özgü acılar etkinlikleri ortadan kaldırır: Sözgelişi biri için yazmak

ya da hesap yapmak sıkıcı, yorucu ise. Etkinlik sıkıcı olduğunda, biri yazmayacak, öteki hesap yapmayacaktır. Demek ki, etkinliğe özgü, ona uyan haz ve acılar etkinlikler üzerinde karşıt etkiye bulunuyor. Ona özgü hazlar ise, 'kendi başına' etkinlikle ilgili olarak oluşanlar: Etkinliğe özgü olmayan hazların hemen hemen acının uyandırdığı etkiyi uyandırdığını söyledik, çünkü onlar aynı şekilde olmasa da etkinliğe zarar veriyor. Madem etkinlikler doğruluk, eğrilik bakımından farklı ve onlardan kimi tercih edilecek, kimi kaçılacak, kimi de ne kaçılacak ne de tercih edilecek etkinlikler, hazlar da öyle olur. Nitekim her etkinliğe özgü bir haz var: Erdemli bir etkinliğe özgü doğru bir haz, kötü bir etkinliğe özgü eğri bir haz olur. Güzel şeylere duyulan tutkular övülür, çirkin şeylere duyulanlar ise yerilir. Etkinliklerin kendilerindeki hazlar, onlara duyulan iştahlardan daha özgüdür onlara. Çünkü iştahlar zaman ve doğa bakımından farklı, oysa etkinliklere özgü hazlar onlardan öylesine ayrılamazlar ki, etkinliğin hazla aynı şey olup olmadığı bir tartışma taşır. Aslında haz ne düşünme gücü ne de duyumdur (bu saçma olur), ama hazlar bunlardan ayrılmadıklarından bazı kişilere bunlarla aynı gibi görünür. İmdi nasıl etkinlikler farklı ise hazlar da farklı: Görme duyumu dokunma duyumundan arılık bakımından farklı; işitme ile koku alma ise tad alma duyumundan. Aynı şekilde bunlara ilişkin hazlar da farklı: Düşünme gücüyle ilgili olanlar bunlardan, her biri de birbirinden farklı. Ayrıca nasıl yaşamını sürdüren her bir canlıya özgü bir iş varsa, ona özgü bir haz da var görünüyor, çünkü haz etkinliğe bağlı. Bu her araştırmacıya böyle görünse gerek: Bir atın, bir köpeğin, bir insanın hazzı farklı. Herakleitos'un dediği gibi "eşekler samanı altına tercih eder",⁸¹ çünkü eşekler için yiyecek altından daha hoş. Demek ki, tür bakımından değişik olanların hazları, biçim bakımından farklı olur; aynı türden olanların farklı olmaması da usa uygun. Ne ki, insanları

- ilgilendiren şey bakımından da hazlarda farklılık yok değil: Aynı şeyler kimini sevindiriyor, kimini üzüyor; kimi için acı, nefret uyandıran şeyler, kimi için hoş, sevilen şeyler oluyor. Tatlı şeyler konusunda da bu böyle: Ateşi olan biri ile sağlıklı-
 15 lı biri için aynı değil. Sıcak da, zayıf olan için ile sağlığı yerinde olan için aynı değil. Bu başka konularda da böyle. Ama öyle görünüyor ki, bütün bu konularda durum, erdemli kişi için nasılsa öyle olmalı. Görüldüğü gibi, bunu söylemek yerinde ise, her bir şeyin ölçüsü erdemdir. Erdemli biri olduğu için kişi iyi olur, iyi kişiye öyle görünenler haz, onun hoşlandığı şeyler hoş şeylerdir. Herhangi birine hoş görünen şeyler
 20 erdemli kişiye hoş görünmüyorsa şaşmamalı, insanlarda pek çok bozulma, sapkınlık var. Bunlar gerçekten hoş şeyler değil, yalnızca böyle kişiler için, bu tür yatkınlığı olanlar için böyle. Demek ki, çirkin oldukları konusunda anlaştığımız hazların, bozulmuş kişiler için böyle olmaları dışında, haz olduğunu söylememek gerekiyor, bu açık. Ne ki, doğru görü-
 25 nen hazlardan hangisi ya da nasıl olanı insana özgü, bunu söylemek gerekiyor. Acaba açıkça etkinliklere bağlı olanlar mı? Çünkü hazlar bunların peşinden geliyor. İmdi tam, kutlu bir adamın etkinliği ister bir olsun ister daha çok, bu etkinlikleri tamamlayan hazlar asıl anlamıyla insana özgü hazlar olur, bunu söyleyebiliriz. Nasıl etkinlikler öyleyse, ötekiler de ikinci sırada, çok geride kalırlar.

Madem erdem, dostluk, haz üzerine konuştuk; onu 'insanca şeylerin hedefi' diye düşündüğümüze göre, mutluluk üzerine biçimsel olarak sözetmek kalıyor geriye. Önceden söylediklerimizi ele alırsak sözümüz daha kısa olacak. Mutluluk bir huy değil, bunu söyledik. Çünkü bu durumda yaşam boyu uyuyan, bitki gibi yaşam süren, en büyük felaketlere uğrayan bir kişide de bulunabilirdi. Bu kabul edilmiyorsa, daha önce dediğimiz gibi, özellikle bir etkinlikle ilgili ele almak gerekiyorsa; etkinliklerden kimi zorunlu, bir başkası

için tercih edilen etkinliklerse, kimi de 'kendi başına' tercih
 edilen etkinliklerse, şu açık: Mutluluğu bir başkası için değil,
 'kendi başına' tercih edilen bir şey olarak anlamak gerekiyor.
 Mutluluk hiçbir şeyden yoksun değildir, kendine yeter.
 'Kendi başına' tercih edilenler, onlardan etkinliğin dışında 5
 hiçbir şey beklenmeyen etkinliklerdir. Bu tür olanların da er-
 deme uygun eylemler olduğu görünüyor. Çünkü güzel, er-
 demli şeyler yapmak kendisinden ötürü tercih edilen eylem-
 lerin işi. Hoş eğlenceler de böyle; onlar başka şeyler için ter-
 cih edilmiyor. Nitekim bedenlerini ve elindekileri onlar için
 ihmal edenler, onlardan yarardan çok zarar görüyor. Mutlu 10
 sayılan pek çok kişi ise bu tür yaşantıya sığınıyor; bunun için
 bu tür şölenlerde eğlendirici olan kişiler tiranlar yanında iyi
 yer ediniyor. Çünkü onlar berikilerin aradıkları şeylerde hoş-
 luk sağlıyor, berikilerin gereksindiği de bu. Demek ki, ikti-
 darda bulunanlar boş zamanlarını bunlarla geçirdikleri için 15
 bunların mutluluk verici olduğu düşünülüyor, ama bu tür
 kişiler hiçbir şeyin kanıtı değil; çünkü erdemli etkinliklerin
 kaynağı olan erdem de us da 'iktidarda olmak'ta değil. Yine
 bunlar saf ve özgür bir kişiye özgü hazdan anlamaz kişiler
 olduklarından bedensel hazlara sapsarlarsa, bu nedenle be- 20
 densel hazların daha tercih edilesi olduğunu da düşünme-
 meli. Çocuklar da kendilerince daha değerli olanların en ön-
 de gelenler olduğunu sanır. İmdi nasıl çocuklara, büyüklere
 farklı şeyler değerli görünüyorsa, eğri kişi ile doğru kişi için
 de böyle olması usa uygun, imdi sık sık dediğimiz gibi, de-
 ğerli olanlar, erdemli kişiye böyle görünenlerdir. Her bir kişi 25
 için ise en çok tercih edilen etkinlik kendi huyuna uygun
 olandır; erdemli kişi için erdeme uygun etkinlik en çok tercih
 edilen etkinliktir. O halde mutluluk, eğlencede değil; hedefin
 eğlence olması, tüm yaşam boyu eğlence uğruna çalışıp di-
 dinmek saçma. Nitekim, söylemek gerekirse, mutluluk dı- 30
 şında her şeyi bir başka şey uğruna tercih ediyoruz, çünkü

1177a hedef o. Oysa eğlence uğruna çabalamak, didinmek aptalca, çok çocukça görünüyor. Anakharsis'in dediği gibi, çalışıp didinmek amacıyla eğlenmek yerinde görünüyor. Nitekim eğlence bir dinlenmeye benziyor; kişiler sürekli didinip duramadıkları için dinlenmeye gereksinim duyuyor, dolayısıyla hedef dinlenme değil; çünkü amacı etkinlik. Mutlu yaşam erdeme uygun olandır, diye düşünülüyor; erdemse eğlenmede değil, çalışmakla birlikte olan bir şey. Yine erdemli şeylerin gülünç, eğlenceli şeylerden daha iyi olduğunu da söyleriz; insanın daha iyi yanının etkinliğini daha erdemli sayarız; daha iyi yanının etkinliği daha değerli, daha mutluluk vericidir. Herhangi bir insan ya da bir köle, bedensel hazzardan en iyi kişiden daha az hoşlanmayacaktır. Oysa hiç kimse, onu özgür yaşama bağlı tuttukça, mutluluğu bir köleyle bağdaştıramaz. Mutluluk bu tür eğlencelerde değildir, daha önce de dediğimiz gibi, mutluluk erdeme uygun etkinliklerdedir.

Mutluluk erdeme uygun bir etkinlik ise, en yüksek erdeme uygun olması ussal. Bu etkinlik de en iyiye özgü olsa gerek. İmdi bu ister us olsun, ister doğal olarak bizi yönettiği, yol gösterdiği, güzel, tanrısal şeylere özen gösterdiği düşünülen başka bir şey olsun; ister kendisi tanrısal bir şey olsun, ister bizdeki en tanrısal şey olsun, onun kendine özgü erdeme uygun etkinliği tam mutluluk olsa gerek. Bu etkinliğin ise teoria etkinliği olduğunu söylemiştik. Bunun daha önce söylediklerimize, hakikate uygun olduğu görünse gerek, çünkü o en yüksek etkinlik (us, bizdeki en yüksek şey, bilinen şeylerin en yüksekleri de us nelerle ilgili ise onlar). Ayrıca o en sürekli etkinlik: Biz bir şeyi yapmaktan çok daha sürekli olarak teoria yapabiliriz. Mutluluğa hazzın da katılması gerektiğine inanıyoruz; erdeme uygun etkinliklerin en hoşu ise bilgeliğe uygun etkinlik, bunda uzlaşıyor. Aslında felsefenin arılık, sağlamlık açısından en hayranlık verici hazları taşıdığı görünüyor; yaşamak, bilenler için, arayanlardan

daha hoş, bu da usa uygun. 'Kendine yeterlik' dediğimiz şey de en çok teoria etkinliği ile ilgili olsa gerek. Nitekim yaşam için zorunlu olan şeyleri hem bir bilge hem adil bir kişi hem de öteki insanlar gereksinir. Bu tür kişiler bunlara yeterince sahip olsalar bile, adil kişi onlara karşı, onlarla adil eylemde bulunacağı kişilere gereksinim duyar, ölçülü kişi, yiğit kişi, ötekilerin her biri de öyle. Oysa bilge kişi kendi başına olsa bile teoria etkinliğinde bulunabilir: Ne denli bilgeyse o denli çok. Birlikte çalışacağı kişilere sahip olursa belki daha iyi, ama yine de kendine en yeter kişi o. Yalnızca bu etkinliğin 'kendi başına' sevildiği görünse gerek: Çünkü ondan, teoria etkinliğinin dışında hiçbir şey oluşmaz; yapılanlarda ise eylemin kendisi dışında az çok bir şey elde ederiz. Mutluluğun, dinginlik içinde olduğu da görünüyor: Dinginliğe ermek amacıyla dinginliği feda eder, barışı sürdürmek amacıyla savaşıyoruz. İmdi uygulamalı erdemlerin etkinliği siyasal ya da askeri işlerde; ama birincilerle ilgili eylemler dingince değil, diye düşünülür. Savaşla ilgili olanlar ise büsbütün böyle (nitekim hiç kimse savaş yapmak adına savaşı tercih etmiyor ya da savaşa yol açmıyor; biri çatışma, ölüm olsun diye dostlarını düşman ediyorsa, hepten 'canı' diye düşünülse gerek). Siyasetçinin etkinliği de dinginlik içinde değil. Devlet yönetimiyle uğraşmak dışında, iktidar, onur ya da kendisi için ve yurttaşlar için siyasetten farklı olan bir mutluluk sağlamaya çalışır; mutluluğu siyasetten farklı bir şey olarak incelediğimiz de açık. İmdi erdeme uygun eylemlerden siyasetle ve savaşla ilgili olanlar büyüklük bakımından öne çıkıyorsa da bunlar dinginlikle ilgili değildir, bir amaca yönelir, kendilerinden ötürü tercih edilesi eylemler değildir. Oysa us etkinliği teoria ile ilgili olduğundan ötürü, erdemce farklılık taşır, kendisi dışında hiçbir hedefe yönelmez, kendine özgü bir haz taşır (bu da etkinliği kamçılar), kendine yeterlidir, dingince, bir insan için olabildiğince kesintisizdir, mutlu bir

- kişiye yakışan bütün öteki özellikler bu etkinliğe uygun görünür. Demek ki, bir insanın tam mutluluğu bu olsa gerek: Ama yaşamın tamamını kapsarsa, çünkü mutlulukla ilgili konularda tam olmayan bir şey olmaz. Ne ki, bu tür bir yaşam bir insanın doğasını aşacaktır, çünkü bir insan olmakla değil, onda tanrıca bir özellik bulunmakla, böyle yaşayacaktır; bu, insan yapısında ne denli farklı ise, onun etkinliği de öteki erdemlere uygun olan etkinliklerden o denli farklı olur.
- İmdi us, insandaki tanrıca bir şey ise, usa uygun yaşam da insan yaşamındaki tanrıca bir şey olacaktır. İmdi, insan olduğumuzdan insanla ilgili şeylerle, ölümlü olduğumuzdan ölümlülerle ilgili olan şeylerle ilgilenmemizi öğütleyenleri dinlememeli; kendimizi olabildiğince ölümsüzleştirmeli,
- 1178a bizdeki en üstün şeye uygun yaşamak için her şeyi yapmalı. Nitekim o, kütlece küçük olsa bile, olanak, değer bakımından her şeyi çok çok aşar. Asıl olan, en iyi olan o ise, her bir kişiyi o kişi yapanın da us olduğu görülse gerek. İmdi insan kendi yaşamını değil, başka birininkini tercih etse, bu saçma olacaktır. Daha önce söylediğimiz de şimdi söylediğimize uyuyor: Doğal olarak her bir kişiye özgü olan şey, onun için en asıl olan, en hoş olandır. O halde bir insan özellikle o olduğundan ötürü, "insan" için bu, 'usa göre yaşam'dır. Demek ki en mutlu yaşam da budur.

- Karakter erdemine uygun yaşam ikinci sırada gelir, çünkü buna uygun etkinlikler 'insanıl'. Alışverişlerde, hizmetlerde, her tür eylemlerde, tutkulara her bir kişiye özgü olanı göz önüne alarak biribirimize karşı adil, cesur, erdemlere uygun başka şeyler yapıyoruz; bütün bunların da insanıl olduğu görünüyor. Karakter erdemi kimi durumlarda bedene bağlı, çoğu durumda da tutkularla içiçe diye düşünülür. Akli başındalık karakter erdemiyle, beriki de akli başındalıkla içiçe: Akli başındalığın ilkeleri karakter erdemlerine uyuyor; karakter erdemlerindeki doğruluk akli başındalığa. Erdem-

ler tutkulara bağılı olduğundan ötürü insanın birleşik yapıyla ilgili olsalar gerek. Bu birleşik yapının erdemleri de insanıl. Demek ki, yaşam ile mutluluk da onlara bağılı. Usunki ise ayrıbaşına; ama onun üzerine söylediklerimiz yeter, bunu daha kesince belirlemek elimizdeki konuyu aşılıyor. Ne ki, usa bağılı mutluluğun dışı ait iyilere pek az gereksinim duyduğu, ya da karakter erdemine bağılı olanlardan daha az gereksinim duyduğu görünse gerek. Nitekim siyasetçi bedenle, bu tür pek çok şeyle daha çok ilgilense bile, her ikisinin de zorunlu şeylere gereksinimleri eşit olacaktır, çünkü berikilerde çok az fark olur. Ama etkinliklerle ilgili fark büyük olacaktır. Nitekim cömert kişi cömertçe şeyler yapmak için, adil kişi yapılanın karşılığını verebilmek için parayı gereksenecek (çünkü 'niyet' belirsiz bir şey; adil olmayanlar da adil davranmaya niyetliymiş gibi görünebiliyorlar); yiğit kişi kendi erdemine uygun bir şey yapacaksa güce gereksinim duyacak, ölçülü kişi de istenç özgürlüğüne.⁸² Yoksa öyle ya da başka türlü biri olduğu nasıl belli olacak? Madem her ikisinde de var, acaba erdemi tercih mi asıl olan şey, yoksa erdemli eylem mi asıl olan şey, sorusu da tartışılır. Açık ki, tamlik her ikisinde de olacak. Eylemler konusunda pek çok şeye gerek var: Ne denli önemli iseler o denli çok. Oysa teoria yapmakta olan birine etkinliği için bunlardan hiçbirisi gerekli değil, hatta bunların teoriaya engel olduğu söylenebilir, insan olduğu için ve pek çok kişiyle birlikte yaşadığı için erdeme uygun olanları yapmayı tercih eder; demek ki, 'insanca' yaşamak için böyle şeylere gerek var. Tam mutluluğun bir teoria etkinliği olduğu şuradan da açık olsa gerek: Biz en çok tanrıların bahtlı, mutlu olduklarını kabul ederiz. Öyleyse onlara hangi eylemleri yakıştırmak gerekiyor? Acaba adil eylemleri mi? Ama onlar sözleşme yaparlarsa, güvence parası verirlerse ya da buna benzer şeyler yaparlarsa gülünç olmazlar mı? Acaba yiğitçe [eylemleri mi onlara yakıştıracamız?]

Güzel olduğu için korkutucu işler yapıp, tehlikelere mi girerler? Yoksa cömertçe eylemleri mi? Kime verecekler? Onların parası ya da buna benzer şeyleri olsa, bu saçma olur. Ölçülü eylemleri neler olabilirdi? Çirkin arzuları olmadığından onları övmek densizlik olmaz mı? Eylemlerle ilgili şeyler düşünülecek olursa, hepsi tanrılar için küçük, değersiz görünecektir. Ne ki, herkes onların yaşadıklarını, etkinlikte bulunduklarını, Endymion⁸³ gibi uyumadıklarını kabul ediyor, imdi bir canlı olarak eylemek çekilip alındıkta geriye teoriadan başka ne kalır? Dolayısıyla tanrının etkinliği, madem mutluluk bakımından farklı, olsa olsa bir teoria etkinliği olur. Demek ki, insanlık etkinlikleri arasında bu etkinliğe türce en yakın etkinlik en mutluluk verici olur. Öteki canlıların bu tür bir etkinlikten bütünüyle yoksun olmaları yüzünden mutluluktan pay almamaları da bunun kanıtı. Tanrılar için yaşamın bütünü mutludur, insanlar içinse, bu tür bir etkinliğe benzer bir etkinlikleri bulunduğu ölçüde. Oysa hiçbir teoria etkinliğinden pay almadıkları için, öteki canlılardan hiçbirisi mutlu olamaz. İmdi, teoria olduğu ölçüde mutluluk olur; daha çok teoria etkinliğinde olan kişiler için mutluluk sözkonusudur; bu da rastgele değil, teoria yaşamına göre olur. O kendi başına değerli. Dolayısıyla mutluluk bir tür teori olsa gerek.

Ne ki, insan olduğu için dış iyilere de gerek duyacaktır, çünkü doğası, teoria yaşamıyla ilgisi içinde 'kendine yeter' değil: Bedenin sağlıklı olması, beslenme, öteki gerekenler de bulunmalı. Dış iyiler olmaksızın mutlu olunamasa bile, sunulmamalı ki, mutlu kişi olmak için pek çok, büyük şeylere gerek duyulacak: Kendine yeterlik ile eylem ise aşırılıkta değildir; "denize karaya egemen olmadan" da iyi şeyler yapmak olanaklı. Dozunda olanakla da erdeme göre davranılabilir (bunu açıkça görmek olanaklı: Sıradan yurttaşın iktidar da olanlardan hiç de daha az değil, üstelik daha çok doğru şeyler yaptığı görünüyor), bu yeter. Erdeme göre etkinlikte

bulunan kişinin yaşamı mutlu olacaktır. Solon da dış iyileri dozunca elde etmiş, en güzel şeyleri düşündüğü gibi gerçekleştirmiş, ölçülü bir biçimde yaşamış kişilere “mutlu” derken, herhalde bunu gereğince onaylar: ancak dozunca iyi elde etmiş olanların gerekenleri yapmaları olası. Öyle görünüyor ki, mutlu kişi pek çoklarına garip biri görünüyorsa, buna şaşmamak gerektiğini söyleyen Anaksagoras da, zengin ya da iktidardaki birini ‘mutlu’ diye ele almıyor.⁸⁴ Oysa çoğunluk yalnızca bunları farkedebildiğinden, mutluluğu dış iyilere göre değerlendiriyor. İmdi bilgelerin kanıları da bizim dediklerimize uyar görünüyor. Bunlar belli bir inandırıcılık taşıyor, ama yapılanlardaki doğruluk işlere ve yaşama göre değerlendirilir: Çünkü asıl olan bunlarda. Demek ki, önceden söylediklerini işlerine, yaşamlarına taşıyorlar mı, buna bakmalı: Sözler işlere uyuyorsa onları kabul etmeli, uymuyorlarsa “lafta” kaldığını düşünmeli. Ne ki, usa uygun etkinlikte bulunan, buna özen gösteren kişinin, en iyi şeylere yatkın ve tanrılarca en çok sevilen kişi olduğu görünüyor. Çünkü düşünüldüğü gibi, tanrıların insanıl şeylere bir ilgisi varsa; onların en iyiden, kendilerine en yakın olandan (bu da us olsa gerek) hoşlanmaları; en çok usu sevenleri, ona değer verenleri; onlarca sevilenlere özen gösterdikleri için; doğru, güzel davrandıkları için ödüllendirmeleri usa uygun. Bütün bunların ise en çok bir bilgede bulunduğu açık: imdi tanrılarca en sevilen kişi de o. Onun en mutlu kişi olması da doğal; dolaşısıyla bilge kişi bu açıdan da son derece mutlu olsa gerek.

İmdi bunlar üzerine, erdemler üzerine, yine dostluk, haz üzerine biçimsel olarak yeterince sözettiysek, acaba bizim tercihimizin hedefine ulaştığını mı düşünmeliyiz? Yoksa dediğimiz gibi, yapılan işlerde hedef tek tek şeyleri araştırmak, bilmek değildir de, daha çok bunları yapmak mı? Erdemi bilmek yeterli değildir de, elde etmeye, onu kullanmaya mı çalışmalı? Acaba başkaca nasıl “iyi” olabiliriz? Sözler ki-

şileri doğru-kılmak için yeterli olsalardı, Theognis'in dediği
 35 gibi, haklı olarak sözlere pek çok, önemli ödüller verilirdi,
 1179b bunun sağlanması gerekirdi. Ne ki sözler özgür gençleri güç-
 lü olmaya; alışkanlıklarını soylu, gerçekten güzeli sever, er-
 demlere bağlı kılmaya yüreklendiriyor, özendiriyor ama pek
 çoğunu "iyi-güzel"e ulaştıramıyor. Çünkü onlar doğal ola-
 rak utanma duygusuna değil, korkuya baş eğer; kötünden çir-
 kinlikler yüzünden değil, cezalar yüzünden uzak dururlar.
 5 Tutkuyla yaşadıklarından kendilerine özgü hazların, bunları
 sağlayacak şeylerin peşinde koşuyorlar; bunlara karşıt acı-
 lardan kaçıyorlar, oysa 'güzel'i, gerçekten hoş olanı —tadına
 10 varamadıklarından— bunları düşünmüyorlar bile. İmdi
 15 böyle insanları hangi söz değiştirebilir? Nicedir karaktere iş-
 lemiş şeyleri bir sözle değiştirmek ya olanaklı değildir ya da
 kolay değildir. Ama belki de istenecek şey şu: Onlar aracılı-
 ğıyla doğru kişiler olarak görüldüğümüz her şey bizde bu-
 20 lunursa erdemden pay alabiliriz. Öte yandan kimi doğal ola-
 rak, kimi alışkanlıkla, kimi de eğitimle "iyi" olur, diye düşü-
 nülüyor. İmdi doğadan kaynaklananın bize bağlı olmadığı,
 onun gerçekten şanslı kişilerde tanrısal bir nedenle bulundu-
 ğu açık. Söz ile eğitim ise her zaman, herkes üzerinde etkili
 değil; tıpkı toprağın tohumu yeşertmesi gibi, dinleyenin ru-
 25 hunu güzelce hoşlanacak, gerekenden nefret edecek şekilde
 alışkanlıklarla işlemelidir. Çünkü tutkuya göre yaşayan kişi
 onu bundan vazgeçirecek söze kulak vermeyebilir. İmdi bu
 tür birini değiştirmek nasıl olanaklı? Genellikle tutkunun sö-
 30 ze değil, zora başeğdiği görünüyor. Demek ki güzeli seven,
 çirkinin düşmanı olan, belli bir şekilde erdeme özgü bir ka-
 rakterin oluşması gerekiyor. Bunu gerçekleştirebilecek yasa-
 larla yetiştirilmemişse, gençliğinden itibaren erdeme yöne-
 len doğru bir eğitim alması zor olur. Ölçülü bir şekilde, sağ-
 lam karakterli yaşamak çoğunluk için, özellikle de gençler
 35 için pek hoş değil. Bundan ötürü eğitim ve uğraşlar yasalar-
 1180a la belirlenmeli: Alışkanlık haline gelen şeyler artık acı verici

olmayacaktır. Ama genç oldukları için doğru bir eğitim ve doğru bir kılavuz bulmak herhalde yeterli değil; 'adam' olduktan sonra bunları gözetmesi, alışkanlık haline getirmesi de gerekir; işte bunlar için yasalara gerek var; genelde tüm yaşam için de yasalara gerek var. Çoğunluk sözden çok zorunluluğa, güzelden çok cezalara başeğiyor. Bunun için kimileri, yasa koyucuların onları dinleyecek olanlar erdemli alışkanlıklar bakımından doğru kişiler olsunlar diye, onları 'güzel'i gözeterek erdeme yöneltmeleri, teşvik etmeleri gerektiğine; baş eğmeyenlere, yola gelmeyenlere cezalar, caydırıcılar koymaları; ıslah olmayanları da hepten ortadan kaldırmaları gerektiğine inanırlar. Güzeli için yaşayan doğru kişinin söze baş egeceğini, hazza iştah duyan kötü kişinin ise bir yük hayvanı gibi acı ile cezalandırılacağını düşünürler. Bunun için, hangi hazlar en çok isteniyorsa, o hazlara karşı olan acıların ceza olarak konması gerektiğini de söylerler. İmdi dediğimiz gibi, iyi olacak insanı güzelce yetiştirmek, alıştırmak gerekiyorsa; sonra da onun erdemli uğraşlarla yaşamaması, isteyerek ya da istemeden kötü şeyler yapmaması gerekiyorsa; bu, bir usa, gücü olan doğru bir düzene uygun yaşayanlar için söz konusu olabilir. Babanın vereceği emirler ne güç taşır ne de zorlayıcılık; kral ya da bu tür biri değilse genel olarak tek bir insanın kiler de öyle. Ama "aklı başındalık ile usa bağlı bir söz" olan yasa, zorlayıcı güç taşır. Ayrıca karşısındakiler doğru yapsalar bile, insanlar girişimlerine karşı çıkanlara düşman olur; oysa yasa 'doğru'yu buyurduğundan ötürü ağır gelmez. Ama öyle görünüyor ki, yalnızca Spartalıların devletinde ya da pek az başka devlette; yasa koyucu eğitim ve uğraşlarla ilgilenmiş. Pek çok devlette ise bu tür konular savsanıyor, herkes Kykloplar gibi, karısı ile çocuklarına yasa koyarak dileğince yaşıyor. Demek ki en iyi şey, kamusal, doğru bir denetim olması <bunun gerçekleştirilebilmesi>: Kamusal denetim olmazsa, her bir kişinin kendi çocukları ve dostlarına erdeme yönelmeleri için yardım et-

mesi ya da hiç olmazsa bunu tercih etmesi uygun görünse gerek. Ne ki söylediklerimizden görünen şu: Bunu daha çok, yasamacı olan biri yapabilir. Nitekim ortak denetim yasalarla oluşur, doğru denetim de erdemli yasalarla, bu açık. Yazılı ya da yazılmamış olmaları veya müzik, beden eğitimi ve öteki uğraşlardaki gibi, bunlar aracılığıyla bir ya da pek çok kişinin eğitilmesi arasında da hiç fark olmadığı görülse gerek. Nitekim nasıl devletlerde yasalar ile gelenekler yürür- lükte ise, aynı şekilde evlerde de babanın sözü, alışkanlıkları yürürlükte; üstelik akrabalığa dayanarak yapılan iyilik- ten ötürü daha çoktur bu; çünkü sevgi, itaat duyulan doğa gereği ağır basar. Öte yandan tek tek kişilerin eğitimi, hekim- likte olduğu gibi, kamusal olandan farklı: Ateşi olan birine genel olarak dinlenme, perhiz iyi gelir ama belli bir kişi için bu uygun olmayabilir, bir boks çalıştırıcısı da her öğrencisi- ne herhalde aynı mücadele yöntemini öğretmez. Demek ki, tek tek kişilere göre özel bir denetim olunca daha kesin so- nuç alınacağı görünse gerek. Çünkü her bir kişi kendine ya- rarlı olana daha çok ulaşacaktır. Ama her bir kişiye göre en iyi denetimde bulunabilecek olan kimse de, bir hekim, bir beden öğretmeni; herkes için veya belli kişiler için neyin ge- nel olarak uygun olduğunu bilen başka biridir (nitekim bi- limlerin ortak olana özgü olduklarını söylerler, böyledir de). Ama yine de tıpkı kendisi için son derece iyi hekim olan kim- selerin bir başkası için hiç de yararlı olmayabileceğinin gö- rünmesi gibi, bilgiden bağımsız olmasına karşın deneyimi- le her bir kişi için uygun olanı seçikçe gören birinin güzel bir denetimde bulunmasına da hiç engel yok. Yine sanatçı, teori- aci olmak isteyen birinin genele yönelmesi ve onu olabildi- ğince bilmesi gerektiği de görünse gerek, çünkü bilimler ge- nelle, tümelle ilgili, bunu söylemiştik. Demek ki, yasalar ara- cılığıyla iyi oluyorsak, deneyimi ile ister çok sayıda ister az sayıda kişiyi daha iyi kılmak isteyen biri yasa koyucu olma- ya çalışmalı. Nitekim birini iyi alışkanlıklara yöneltmek rast-

gele birinin işi değildir; hekimlikte, bir denetim ile aklı başındalık sözkonusu olan bütün öteki alanlarda olduğu gibi, bilen birinin işidir bu. İmdi bundan sonra şunu araştırmak gerekiyor: Ne yolla, nasıl yasa koyucu olunabilir? Yoksa öteki alanlarda olduğu gibi siyaset adamları aracılığıyla mı olur bu? Bunun siyasetin bir alanı olduğunu düşünüyorduk. Yoksa siyasette durumun öteki bilim ve uğraşlarla aynı olmadığı mı düşünülüyor? Nitekim öteki alanlarda uğraşları öğretmenler ile o alanda etkinlikte bulunanlar aynı kişiler, bu görünüyor; sözgelişi hekimler, yazmanlar. Oysa siyaset öğrettikleri söylenen sofistlerin hiçbiri uğraşmıyor da, düşünme gücünden çok deneyimle ve belli bir yetiyle uygulamada bulunan siyasetçiler uğraşüyor bu alanda. Berikiler bu tür konuları ne yazıyor ne de onlar üzerine konuşuyorlar (gerçi bu, mahkemelerdeki, halk meclislerindeki konuşmalarından daha iyi bir uğraş olsa bile); yine çocuklarını ya da dostlarını siyasetçi yaptıkları da görünmüyor. Oysa bunu yapmaları usa uygun olurdu, onlar devlet için bundan daha iyi bir şey bırakmazlardı; kendileri ya da en yakın dostları için hiçbir şeyi bu tür bir uğraştan daha çok tercih etmeselerdi! Öte yandan deneyimin de az yardımı olmadığı görünüyor; yoksa siyasetle içice olmakla siyasetçi olunmazdı. Bundan ötürü siyaset konusunda bilgi edinmek isteyen kişilerin deneyime gereksinimi olduğu düşünülüyor. Oysa bunları öğretmeye çalışan sofistler, öğretmekten çok uzak görünüyorlar, çünkü onlar siyasetin nasıl bir şey olduğunu, nelerle ilgili olduğunu hiç bilmiyorlar. Yoksa siyaseti retorikle eş, hatta ondan değersiz saymazlardı,⁸⁵ ün kazanmış yasaları bir araya koyarken kolayca yasa koyucu olunduğunu düşünmezlerdi. Onlar sanki, müzikte olduğu gibi, seçmek bir doğru yargılama edimi değilmiş gibi; doğru değerlendirme çok önemli değilmiş gibi en iyilerini seçebileceklerini sanıyorlardı. Tek tek şeylerde deneyimleri olanlar işleri doğru değerlendirir; neler aracılığıyla, nasıl tamamlandığını, nelerin nelere uyduğunu

bilirler; deneyimsiz kişilere göre aranacak şey ise, yazmanlıkta olduğu gibi, iş iyi mi kötü mü yapılmış, bunu gözden kaçırmamak. Yasalar siyasetin işi gibi görünüyor. İmdi biri bunlarla nasıl yasamacı olabilir ya da en iyi yasaları seçebilir? Nitekim yazılmış olanları bir araya getirerek hekim de olunmuyor, bu belli. Gerçi hekimler yalnızca tedavileri söylemeye değil, aynı zamanda nasıl iyileşebileceğini, beden huylarını ayırdederek tek tek kişileri nasıl tedavi etmek gerektiğini de söylemeye çalışırlar, ama bunlar ancak deneyimliler için yararlıdır, bilgisizler içinse bir yararı olmaz, bu görünüyor. Demek ki, aynı şekilde, yasa ile devlet yönetimi derlemeleri de, neyin iyi ya da karşıtı olduğunu, nelerin nelere uygun olduğunu değerlendirebilenler, teoria yapabilenler için yararlı olabilir. Bu huydan uzak olmalarına karşın, bunlardan söz edenler için ise, doğru değerlendirmek, bir rastlantı sonucu değilse, söz konusu olamaz, ama belki bunlara göre daha doğru yargılayan kişiler olabilirler. Madem bizden öncekiler yasama konusundan pek söz etmeden konuyu bize bıraktılar, insanca şeyler konusundaki felsefemiz olabildiğince tamamlansın diye, devlet yönetimlerini incelememiz herhalde çok daha iyi olacaktır. İmdi ilkin bizden öncekiler tarafından parça parça iyi bir şey söylenmiş mi, bunu incelemeye çalışalım. İkincileyin değişik devlet yönetim biçimlerinden hangileri devletleri kurtarıyor, hangileri yok ediyor; ne gibi nedenlerle kimi yönetim biçimleri iyi, kimi de kötü yönetiyor, bunları tek tek görmeye çalışalım. Bunlar üzerine teoria. Hiç kimse yaparken hangi devlet yönetimi en iyi, her biri nasıl düzenleniyor, hangi yasaları, gelenekleri kullanmışlar, bunları da belki daha iyi bilebiliriz. İmdi baştan alalım.

NOTLAR

1. (1095^b 10-13)
Hesiodos, *İşler ve Günler*, 291-295.
2. (1095^b 24)
Sardanapallos: Eski Asur Hanedanı'nın zevk ve eğlenceye düşkünlüğüyle tanınmış son kralı. Ayaklanan generallerinden Belesios ve Aibakos tarafından Ninus kentinde kuşatılmış, iki yıllık bir kuşatmadan sonra, kendini, hazinesini, karılarını ve kölelerini yakmış (İ.Ö. 823).
3. (1096^a 2)
Thesis: Aristoteles için 'thesis' (tez) karutlaması olmayan bir şeyin öne sürülmesidir (*Topika*, 104b 19).
4. (1098^a 9...)
'Spoudaios'un karşılığı olarak erdemli sözcüğünü Aristoteles'in kendi açıklamasına dayanarak kullanıyoruz. Nitekim Aristoteles, sözcük türetmelerinde kimi kez aynı kökün kullanılmadığını belirtirken "erdemle sahip olmak açısından 'spoudaios' denir, ama 'spoudaios' (erdemli), 'arete' (erdem) sözcüğünden türetilmez" (Arist., *Kategoriai*, 10b 7) demektedir.
5. (1099^a 27-28)
"Eudem. Eth. A 1 1214a l'de de bulunan bu dizeler Leto tapınağının girişinde yazılmış. Krş.: Diels-Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, I, 64, 7, dipnot.
6. (1100^a 8)
Priamos: Troia kralı. Oğullarının ölümünü; kızlarının, gelinlerinin esir olarak götürülüşünü görmüş.
7. (1101^b 27)
Knidoslu Eudoksos: İ.Ö. 367 yılında Platon'un Akademia'sına katılmış ve Platon'un öğrencisi olmuştur. Özellikle astronomi ve matematik üzerine yaptığı çalışmalarla tanınır.

8. (1102^b 9; 1137^b 31...)

Doğru (*epieikes*): 'Epieikes' bütün erdemlerle ilgili olarak o andaki duruma en uygun davranışı seçebilen kişidir; en önemli özelliği ise adaletle ilgili olan özelliğidir: Aristoteles'in belirttiğine göre 'epieikes', aynı zamanda adildir ama onun adaleti yasaya tıpatıp uyan bir adalet değildir. Yasa, genel olduğu için, kimi ayrıntılarda yetersiz kalır; işte 'epieikes', bu durumda yasa koyucunun o özel durumda ne yapabileceğini kestiren ve onu uygulayıp hakkı sağlayandır.

9. (1105^a 7)

Krş.: Diels-Kranz, 1, 170.

10. (1105^a 8)

Öfke: *Thymos*

11. (1106^b 3)

Milon: İ.Ö. VI. yüzyılda yaşamış olan ünlü bir atlet.

12. (1106^b 35)

Kaynağı bilinmemektedir.

13. (1109^a 33)

Homeros, *Odyseia*, XII. 219.

14. (1109^b 9)

Homeros, *İliada*, III. 156 vd.

"Yüzüne bakan ölümsüz tanrıçalara benzetir onu.

Ama gene de binse gemiye keşke gitse,

Gitse de, bizi, çocuklarımızı belâya sokmasa"

(Çev.: A. Erhat - A. Kadir)

15. (1110^a 28)

Euripies, Alkmaion?

16. (1111^a 10)

İskenderiyeli Clemens, *Stromata*, II, 387: Aiskhylos, tragedya-larında kimi sırları açıkladığı için suçlanınca, Areopag Meclisi'nde kendini böyle savunmuş.

17. (1113^a 13)
Euripides'in *Kresphontes* adlı yapıtında geçen bir kişi.
18. (1112^a 16)
Proairesis: 'Pro' (önce, önde) öntakısı ile "haireo' (seçiyorum, alıyorum) fiilinden oluşmuş bir sözcüktür.
19. (1116^a 24)
Homer, *İliada*, XXII, 100.
20. (1116^a 25-26)
Homer, *İliada*, VII, 148.
21. (1116^a 35)
Homer, *İliada*, 11,391.
22. (1116^a 17)
Hermaion: Khaironeia yakınlarında bir kent.
23. (1116^b 28)
Bu bölümde 'öfke' diye karşılanan sözcük, 'orge' değil, 'thymos'tur.
24. (1116^b 28-30)
Buralarda geçen cümleler sırasıyla Homer'un şu yapıtlarında geçer: *İliada*, XIV, 151; XVI, 259; V, 470; *Odyseia*, XXIV, 318.
25. (1119^a 34)
Akolasia: 'Kolazo' (cezalandırıyorum) sözcüğü ile 'alpha' privativum'dan oluşturulmuştur. Tek başına anlamı 'cezalandırmama'.
26. (1119^b 32)
Hovarda: *asotos*.
27. (1121^a 7)
"Bilge mi yoksa zengin mi olmalı?" sorusuna Simonides şöyle yanıt vermiş: "Zengin olmak daha iyi, çünkü zenginlerin kapısı önünde dolanıp duran bilgeleri görebilirsin." (Arist, *Rhetorika* B 1391a 10.).

28. (1121^a 31)
Bu bölümde 'aneleutheros' sözcüğü Türkçe'de 'cimri'nin kapsamadığı pek çok anlamda kullanılmaktadır.
29. (1122^a 23)
Megaloprepeia (ihtişam), 'megas-megale-mega' (büyük) ile 'prepei' (yakıştır) sözcüklerinden oluşmuştur.
30. (1122^a 25)
Savaş gemisi finanse eden.
31. Arkhitheoros: Eski Yunanistan'da bir şölen için, oyunlar için ya da Delphoi Tapınağı'ndaki biliciye danışmak için seçilen delegelerin başkanı.
32. (1122^a 28)
Homer, *Odyseia*, XVII, 420.
33. (1122^b 13)
Büyüklük: *Mega*.
34. (1123^a 15)
Şişe: *Lekythos*= İçine genellikle yağ konan kap.
35. (1123^a 23)
Parodos: Burada koronun sahneye girdiği yer değil, koronun kendisinin sahneye girmesi anlamında kullanılmıştır. Geleneksel Yunan komedyelerinde koro oldukça mütevazı giyinirmiş; Megaralıların Atina'daki takma adı "köylü" imiş.
36. (1123^a 34)
Megalopsykhia (yüce gönüllülük), 'megas-megale-mega' (büyük) ile 'Psykhē' (ruh, gönül) sözcüklerinden oluşmuştur.
37. (1124^b 15)
Homer, *İliada*, I, 503.
38. (1126^a 20)
Öfke: *Thymos*.

39. (1129^a 31)

Türkçede de hem kapıları kilitleyen araca hem de test sorularının yanıtlarını içeren metne 'anahtar' denir.

40. (1129^b 30)

Siyasal biraradalık: *Politike koinonia*

41. (1129^b 30)

Theogn., 147.

42. (1130^a 1)

Bias, ünlü yedi bilgeden biridir. İ.Ö. VI. yüzyılda yaşamıştır. Metinde geçen sözlerin Solon'a ait olduğu da söylenir.

43. (1131^a 33)

Bölünmüş oranlama: *Analogia dieremene*.

44. (1132^a 33)

Aristoteles burada, yazılışları birbirine çok yakın olan bu sözcükler arasında anlam ilgisi de kurmaya çalışmaktadır.

45. (1132^b 9)

Burada anlatılmak isteneni şu şemayla gösterebiliriz:

a _____ e _____ a'
b _____ b'
d _____ c _____ f _____ c'.

46. (1132^b 9-11)

Burada neden yer aldığı pek anlaşılmayan köşeli ayraç içindeki bu cümle "1133^a 14-16"da yinelenmektedir.

47. (1132^b 22)

Krş.: Diels-Kranz, 58 B 4 (I, 452, 26).

48. (1133^a 3)

Kharislerin tapınağı.

49. (1133^a 30)

Nomo: Uylaşımla, yasa gereği.

50. (1133^b 23)
Mna: Eski Yunanistan'da para birimi. 60 gümüş mna bir talent değerindeymiş.
51. (1134^b 24)
Ispartalı komutan Brasidas'a sunu sunma geleneğine Thoukydides de Amphipolis halkının gelenekleri üzerine bilgi verirken değinmektedir (*Peleponnesos Savaşı*, V, 9).
52. (1135^b 21)
Öfke: *Thymos*.
53. (1136^a 13-14)
Euripides, Alkmaion?
54. (1136^b 12)
Homeros, *İliada*, VI, 236.
55. (1137^a 1)
Olumlu: *Kharis*; olumsuz: *Timoria*.
56. (1139^b 10)
Agathon, fr., 5, Dindorf.
57. (1139^b 27)
Krş.: *Analytika Hystera*, 71b 21.
58. (1140^a 19)
Agathon, fr., 5, Dindorf.
59. (1142^a 5)
Philoktetes'de kayıp dizeler.
60. (1143^a 19)
Anlayış: *Gnome*.

61. (1145^a 22)
Homeros, *İliada*, XXIV, 258.
62. (1145^b 25)
Krş.: Platon, *Protagoras*, 352.
63. (1148^a 34)
Niobe: Bir tragedia kahramanı.
64. (1140^a 35)
Satyros: Babası öldüğü için kendini öldürmüş.
65. Phalaris için bkz.: 1149a 14.
66. (1149^b 16)
Homeros, *İliada*, XIV, 214.
67. (1150^b 9)
Theodektes: İ.Ö. 4. yy.'da yaşamış bir tragedia ozanı; Karkinos adında iki tragedia ozanı var; biri İ.Ö. 5. yy.'da, öteki İ.Ö. 4. yy.'da yaşamış.
68. (1153^b 27)
Hesiodos, *İşler ve Günler*, 763.
69. (1154^b 29)
Euripides, *Orestes*, 243.
70. (1155^a 15)
Homeros, *İliada*, X, 224.
71. (1155^b 3)
Euripides, fr., 890 Dindorf.
72. (1155^b 4)
Krş.: Diels-Kranz, 22 B 8 (I, 152, 8).

73. (1164^a 24)
Krş.: Platon, *Protagoras*, 328b.
74. (1164^a 27)
Hesiodos'tan alınmış. Burada ne amaçla kullanıldığı açık değil.
75. (1167^a 34)
Euiipides'in *Phonissai* adlı tregadiasına gönderi.
76. (1169^b 8)
Euripides, *Orestes*, 667.
77. (1170^b 22)
Hesiodos, *İşler ve Günler*, 660.
78. (1172^a 14)
Theognis'den alınmış.
79. (1172^b 29)
Platon, *Philebos*, 60 c-d.
80. (1174^b 3)
Fizik, 4 ve 7. kitaplar.
81. (1176^b 6)
Krş.: Diels-Kranz, 22 B 9.
82. (1178^a 33)
heksousia: özgür istenç.
83. (1178^b 20)
Endymion, Aphrodite'nin aşık olduğu çoban. Aphrodite bu çobanın güzelliğinin ebedi bir uyku içinde korunmasını sağlamış.

84. (1179^a 13)

Krş: Diels-Kranz, 59 A 30.

85. (1181^a 15)

Aristoteles burada İsokrates'i eleştiriyor olmalı

TÜRKÇE SÖZLÜK

acı: λύπη-*kipe*

açık saçık söz: αἰσχρολογία-*aiskbrologia*

adalet: δικαιοσύνη-*dikaosyne*

adaletli: δίκαιος-*dikaos*

adaletsizlik: ἀδικία-*adikia*

ad bulmak: ὀνοματοποιεῖν-*onomatopoiein*

adil eylem: δικαιοπραγία-*dikaiopragma*

ağzı bozuk: φορτικός-*phortikos*

ahlık: ἦθος-*ethos*

aile hukuku: δίκαιον οἰκονόμικον-*dikaion oikonomikon*

akik: λογισμός; λόγος-*logismos; logos*

akıldan pay almayan: ἄλογος-*alogos*

akıl erdemleri: ἀρεταὶ λογικαί-*aretai logikai*

aklı başında: φρόνιμος-*phronimos*

aklı başındalık: φρόνησις-*phronesis*

alan: γένος-*genos*

alaylı şaka: σκῶμμα-*skomma*

alışık gönüllü: μέτριος-*metrios*

algılama: αἰσθησις-*aisthesis*

alışkanlık: ἔθος-*ethos*

alışveriş: συνάλλαγμα; ἀλλαγή-*synallagma; allage*

alma: λήψις-*lepsis*

amaç: τέλος-*telos*

ana çizgiler: διαγραφή-*diagraphē*

anımsama: ἀνάμνησις-*anamnesis*

anlayış: γνώμη-*gnome*

araç: ὄργανον-*organon*

arakçı: λαποδότης-*lapodotes*

araştırma: μέθοδος-πραγματεία-ζήτησις-*metodos; pragmateia; zetesís*

arazlık: αναισχυνεία-*anaisthynia*

arzu: επιθυμία; όρεξις-*epithymia; orexis*

arzu edilen şey: όρεκτόν-*orekton*

asâhlik: ταπεινός-*tapeinos*

ayır: όνειδος-*oneidos*

aynıcalık: γένος-*genas*

aynım: διαφορά-*diaphora*

ayyaşlık: ολιγοπλγία-*oligoplygia*

az önem vermek: ολιγοφείν-*oligorein*

bağırma: όξύφωνία-*oksyphonia*

bağışlama: συγγνώμη-*syggnome*

bağışlanabilir nitelikte: συγγνωμονικός-*syggnomonikos*

barbutçu: κυβευτής-*kybeutes*

başarılı: κατορθωτικός-*katorthotikos*

başkalarıyla ilişki: όμιλία-(b)*omilia*

başlangıç: άρχή-*arke*

baş sanat: άρχιτεκτονική-*arhitektonike*

baştan çıkarma: προαγωγή-*proagogeia*

beceriklilik: δεινότης-*deinotes*

beden eğitim: γυμνασία-*gymnasia*

bedenin sağlam olmaması: καχεξία-*kakheksia*

belirleme: διορισμός-*diotismos*

belirlemek: όρτίζειν-(b)*ortizein*

belirsiz: άόριστος-*aoristos*

benzerlik: όμοιότης-(b)*omoiotes*

besin maddesi: τροφή-*trophe*

bezeme: κόσμος-*kosmos*

bıçimsel olarak: τύπος-*typo*

bilen kişi: επιστήμων-*epistemon*

bilge: σοφός-*sophos*

bilgelik: σοφία-*sophia*

bilgi: γνώσις-*gnosis*

- bilgisizlik: ἀγνοία-*agnōia*
 bilim, bilgi: ἐπιστήμη-*epistēmē*
 birarada olma: κοινωνία-*koīnōnīa*
 birincilik ödülü: ἀριστεία-*aristēia*
 borç verme: δανεισμός-*daneĩsmos*
 boş: μάταιος-*mataios*
 bulma: εὕρεσις-(*h*)*eurestis*
 bütün: ὁλόκληρος-(*h*)*oloklēros*
 büyüklük: μέγεθος-*megethos*
 büyük tehlikeleri göze alan: μεγαλοκίνδυνος-*megalokindynos*
 canavarlık: θηριότης-*theriotes*
 canlı: ζῷον-*zōon*
 çekingen: ὀκνηρός-*okneros*
 cezalandırma: κόλασις-*kolasis*
 çıkarıcılık: πλεονεξία-*pleoneksia*
 cimrilik: ἀνελευθερία-*aneleutheria*
 cins: γένος-*genos*
 cömert: ἐλευθέριος-*eleutheros*
 cömertlik: ἐλευθεριότης-*eleutheriotes*
 cüretli: θρασύς-*thrasys*
 cüretlilik: θρασύτης-*thrasytes*
 çaba: ἐπιμέλεια-*epimeleia*
 çamur atma: κατηγορία-*kategoria*
 çetin: δύσκολος-*dyskolos*
 çözümleme: ἀνάλυσις-*analysis*
 dağdan inme: ἀγροίκος-*agroikos*
 dağıtma: δαπάνη-*dapane*
 dalkavuk: κόλαξ-*kolaks*
 değer: ἀξία-*aksia*
 değişiklik: μεταβολή-*metabole*
 deneyim: ἐμπειρία-*empeiria*
 dingin: ἀτάραχος-*atarakhos*
 dinginlik: ἡρεμία; σχολή-*eremia; skhole*
 doğa: φύσις-*physis*
 doğal yapı: φύσις-*physis*

- doğru: ἀληθής-*alethes*; ἐπίλεκτος-*epilekτος*; ορθός-*orthos*
 doğru eğitim: παιδεία ὀρθή-*paideia orthē*
 doğru konuşan: ἀληθευτικός-*aletheutikos*
 doğruluk: ἀλήθεια- ἐπαικεία-*aletheia*; ἐπιλεκταί-*epilektaí*
 doğru ölçü: μέτριον-*metrion*
 doğru yargılama: σύνεσις-*synesis*
 dokunma duygusu: ἀφή-(h)aphe
 dostluk: φιλία-*philia*
 dostluksuz: ἀφιλία-*aphilia*
 duyarsızlık: ἀναισθησία-*anaisthesia*
 duyuru: αἴσθησις-*aisthesis*
 duyulara verilen: αἰσθητόν-*aistheton*
 düşüncesiz: ἀνόητος-*anoetos*
 düzenli adalet: δίκαιον ἐπανορθωτικόν-*dikaion epanorthotikon*
 düzenli yaşam: κοσμιότης-*kosmiotēs*
 edepsiz: ἀσχημων-*askhemon*
 efendilik: εὐσχημοσύνη-*euskhemosyne*
 egemenlik: δυναστεία-*dynasteia*
 eğitim: παιδεία-*paideia*; διδασκαλία-*didaskalia*
 eğrileme yoluyla: κατὰ μεταφοράν-*kata metaphoran*
 ekonomi: οἰκονομική-*oikonomikē*
 eksiklik: ἔνδεia- ἔλλειψις-*endēia*; ἐλλείψις-*elleipsis*
 ele geçirme: λήμμα-*lemma*
 eli sıkı: μικροπρεπής-*mikroprepēs*
 eli sıkılık: μικροπρέπεια-*mikroprepēia*
 en başta: κύριος-*kyrios*
 enine boyuna düşünme: βούλευσις-*bouleusis*
 erdem: ἀρετή-*arete*
 erdemli: σπουδαῖος-*soudaios*
 eser: ἔργον-*ergon*
 eşanlamlı: ὁμωνύμιος-(h)omonymos
 eşadlılık: ὁμωνυμία-(h)omonymia
 eşit: ἴσος-*isos*
 eşitlik: ἴσον- ἰσότης-*ison*; ἰσότης-*isotes*
 eşit olmayan (eşitliğe aykırı): ἀνίσος-*antisos*

- etkilenim: πάθος-*pathos*
 etkilenimlerle ilgili: παθητικός-*patheitos*
 etkilenmeme: ἀπάθεια-*apatheia*
 etkili: ὄξυς-*oksys*
 etkinlik: ἐνεργεία-*energeia*
 eylem: πράξις-*praksis*
 felsefe: φιλοσοφία-*philosophia*
 genç: νέος-*neos*
 genel: καθόλου-*katholou*
 genel anlamda: ὁπλῶς-(*h*)aplos
 geveze: ἀδολέσχης-*adoleshes*
 görmek: ὄψις-*opsis*
 gösteriş budalalığı: ἀπειροκαλία-*apeirokallia*
 güç: δύναμις-*dynamis*
 güçsüzlük: ἀδυναμία-*adynamia*
 güvence parası: παρακαταθήκη-*parakatatheke*
 güzellik: κάλλος-*kallós*
 güzel ve iyi: καλά καθαρά-*kala kagaita*
 güzel ve iyi olma: καλοκαγαθία-*kalo kagaitia*
 hak: δίκη- δίκαιον-*dike; dikaiton*
 hakaret: λοιδορήμα-*loidorema*
 hakikat: ἀλήθεια-*aletheia*
 haklı: δίκαιος-*dikaíos*
 haklı eylem: δικαίωμα-*dikaíoma*
 haksız eylem: ἀδίκημα-*adikema*
 halk: δῆμος-*demos*
 halk oyu: ψήφισμα-*psephisma*
 hareket: κίνησις-*kinesis*
 hasetlik: ἐπιχειρέκακος-*epikheirekakos*
 hasis: φειδωλός-*peidolos*
 haydut: ληστής-*lestes*
 hayvan: ζῷον-*zoon*
 haz: ἡδονή-(*h*)edone
 haz düşkünlü: ἀκόλαστος-*akolastos*
 haz düşkünlüğü: ἀκολασία-*akolasia*

- haz peşinde koşmak: ἀκολασταίνειν-*akolastainetn*
 haz yaşamı: ἀπολαυστικὸς βίος-*apolaustikos bios*
 hedef: τέλος-*telos*
 herkese açık konusmalar: ἐξωτερικοὶ λόγοι-*logoi ekstetikoí*
 hesapla: ἐκ λογισμοῦ-*ek logismou*
 hesaplı: κατὰ λογισμόν-*kata logismon*
 hınç alma: τιμορία-*timoria*
 hır: ζήλος-*zelos*
 hırsızlık: κλοπή-*klōpe*
 hoş: ἡδύς-(b)*edys*
 huy: ἔξις-(b)*eksis*
 iddia: δέλωμα-*akstoma*
 ide: ἰδέα-*idea*
 idea: ἰδέα-*idea*
 ihtişam: μεγαλοπρέπεια-*megaloprepeta*
 ikiye bölün şey: δίχαιον-*dikhailon*
 iktidar: ἐξουσία-*eksousia*
 ilgi kurma: ἀναφορά-*anaphora; epianaphora*
 ilk: αρχή-*arke*
 ima: ὑπόνοια-*hyponoia*
 incelemek: ἐξακριβοῦν-*eksakriboun*
 induksiyon: ἐπαγωγή-*epagoge*
 infial duyma: νέμεσις-*nemesis*
 insan: ἀνθρώπος-*anthropos*
 insanın işi: ἔργον ἀνθρώπου-*ergon anthropou*
 insanla ilgili: ἀνθρώπινος-*anthroptinos*
 isabetli olmak: κατορθοῦν-*katoriboun*
 isteme: βούλησις-*boulestis*
 istemeyerek: ἄκων-*akon*
 istemeyerek yapılan (olan): ἀκούσιον-*akousion*
 isteyerek yapılmayan: οὐκ ἔκούσιον-*oukb (b)ekousion*
 isteyerek yapmayan: οὐκ ἔκων-*oukb (b)ekon*
 isteyen: αἰτητικός-*aitetikos*
 istihza: εἰρωνεία-*eironeia*
 iş: ἔργον-*ergon*

- işe yaramaz: ἀχρεῖος-*akbreios*
 iştah duyan: ὀρεκτικόν-*orektikon*
 kıbar: ὀξίωμα-*oksioma*
 iyi: ἀγαθός; το εὖ-*agalbos; to eu*
 iyi durumda olma: εὐπραξία-*eupraksia*
 iyi koşul: εὐημερία-*eueueria; eueueria*
 iyilikle karşılık vermeye hazır: ἀντιευεργετικός-*antieuergetikos*
 iyi yaşam: εὐζωία-*euzolia*
 kabasaba: φορτικός-*phortikos*
 kabasabalık: βαναυσία-*banausia*
 kalıcı: μόνιμος-*monimos*
 kamu: τὸ κοινόν-*to koinon*
 kamu işlerine ilişkin: κοινόν-*pros to koinon*
 kanı: δόξα-*doкса*
 kanıt: ἀπόδειξις-*apodeixis*
 karakter: ἦθος-*ethos*
 karamsar: δύσελις-*dyselpis*
 karşılık alma: ἀντίδοσις-*antidosis*
 karşı olma: ἐναντιώσις-*enantiosis*
 karşıt: ἐναντίος-*enantios*
 karşıtlık: ἐναντιότης-*enantiotetes*
 kategori: κατηγορία-*kategoria*
 kavgacı: δύσερις-*dyseris*
 kayıtsızlık: ἀφιλοτιμία-*aphilotimia*
 kazanç: κέρδος-*kerdos*
 kendine egemen olma: ἐγκράτεια-*egkratelia*
 kendine egemen olmama: ἀκρασία-*akrasia*
 kendine egemen olmayan: ἀκρατής-*akrates*
 kendine yeter: αὐτάρκης-*autarkhes*
 kendine yeterlik: αὐτάρκεια-*autarkheia*
 kendini beğenmiş: χαῦνος-*khaunos*
 kendini beğenmişlik: χαυνότης-*khaunotes*
 kendisi amaç: τέλειος-*teleios*
 kent: πόλις-*polis*
 kesin: ἀκριβής-*akribes*

kesinlik: ακρίβεια-*akribéia*
 kaskançlık: φθόνος-*phthonos*
 kivrak zekâlı: ευτράπελος-*eutrapelos*
 kin: μίσος-*misos*
 kinci: μνησικάκος-*mnestikhakos*
 kirlî kazanç: αἰσχροκέρδεια-*aiskhrokerdeia*
 koku alma duyusu: ὀσμή-*osme*
 koltukçu: ἄρεσκος-*areskos*
 konu: πράγμα, πραγματεία, ἔλη-*pragma; pragmateia; hyle*
 konuşma: λόγος-*logos*
 korkaklık: δειλία-*deilia*
 korku: φόβος-*phobos*
 korkusuzluk: ἀφοβία-*aphobia*
 korkutucu: φοβερός-*phoberos*
 kölelerin aklını çelme: δουλαπατία-*doulapattia*
 kölelik: δουλεία-*douleia*
 köle ruhlu: ἀνδραποδώδης-*andrapododes*
 kötü: κακός, πονηρός-*hakos; poneros*
 kötü davranmak: αἰσχροπραγεῖν-*aiskhropragein*
 kötü durum: δυσπραξία-*dyspraksia*
 kötü işler yapmak: κακουργεῖν-*kakourgein*
 kötülük: μοχθηρία, πονηρία-*moekhtheria; poneria*
 kötü muamele yapmak: αἰκία-*alkia*
 kötü ün: ἀδοξία-*adoksia*
 kullanış: χρεία-*kheia*
 kuru: σκληρός-*skleros*
 kuruşu kuruşuna hesap etme: ἀκριβολογία-*akribologia*
 kutlu: μακάριος-*makarios*
 küçük tehlikelerin adamı: μικροκίνδυνος-*mikrokindynos*
 küstahlık: ἔβρις-*hýbris*
 mal: κτῆμα-*ktema*
 mal-mülk: χρήμα-*kherema*
 mali-mülkü seven: φιλοχρήματος-*philokhrematos*
 muhteşem: μεγαλοπρεπής-*megaloprepes*
 mutluluk: εὐδαιμονία-*eudaimonia*

- mücadeleci: μάχημος-*makhimos*
 müzik: μέλος-*melos*
 neden: αἴτιον, λόγος, τὸ διότι-*aition; logos; to dioti*
 nesne: πράγμα-*pragma*
 nüktedanlık: εὐτραπεία-*eutrapellia*
 obur: γαστρίμαργος-*gastrimargos*
 okuyazar: γραμματικός-*grammatikos*
 olanak: δύναμις-*dynamis*
 olanaklı: δυνατὸν-*dynamon*
 olanaksızlık: ἀδυναμία-*adynamia*
 olumlu: τὸ εὖ-*to eu*
 oluş: γένεσις-*genesis*
 onur: τιμή-*time*
 onur düşkünlü: φιλότιμος-*philotimos*
 onur düşkünlüğü: φιλοτιμία-*philotimia*
 onurlu: ἔντιμος-*entimos*
 onursuz: ἄτιμος-*atimos*
 onursuzluk: ἀτιμία-*atimia*
 onuru umursamazlık: ἀφιλοτιμία-*aphilotimia*
 oran: ἀναλογία, λόγος-*analogia; logos*
 oranlama: ἀναλογία-*analogia*
 orantı: ἀναλογία-*analogia*
 orta: μέσος-*mesos*
 ortacı: μεσιδῖος-*mesidios*
 orta olma: μεσότης-*mesotes*
 ortak: κοινός-*koinos*
 ortak yaşama: συζῆν-*syzen*
 ödül: τιμή-*time*
 öfke: θυμός, ὀργή-*thymos*
 öfkeli: ὀργίλος-*orgilos*
 öfkeliilik: ὀργιλότης-*orgilotis*
 öfkeli mizaçlı: θυμοειδής-*thymooides*
 öfkesizlik: ἀοργησία-*aorgesia*
 öğretim: μάθησις-*matheis*
 öğüt verme: νοουθέτησις-*noutbetesis*

ölsü: κανών, μέτρον-*kanon; metron*
 ölsükü: μέτριος, σώφρων-*metrios; sophron*
 ölsükülük: σωφροσύνη-*sophrosyne*
 ölüml: θάνατος-*ibanatos*
 ölümsüzlük: αθανασία-*aitbanasia*
 önemli: κύριος-*kyrios*
 örnək: παράδειγμα-*paradeigma*
 övgüyə dəğər: επαινετός-*epainetos*
 övülen: επαινετός-*epainetos*
 öz: φύσις-*physis*
 özgürlük: ελευθερία-*eleutheria*
 para: νόμισμα, χρήμα-*nomisma; kbrema*
 parça: μέρος-*meros*
 paylaşıncı: νεμητικός-*nemetikos*
 paylaşırma: διανομή-*dianome*
 pisirik: μικρόψυχος-*mikropsykhos*
 pisirilik: μικροψυχία-*mikropsykhia*
 pişmanlık: μεταμέλεια-*metameleia*
 rastlantı: τύχη-*tykhe*
 rastlantısai: κατά το συμβεβηκός-*kata to symbebekos*
 resim: γραφή-*graphē*
 ruh: ψυχή-*psyche*
 sağ: ὀρθός-*orthos*
 sağ akıl: ὀρθός λόγος-*orthos logos*
 sağlamlık: εὐεξία-*eueksia*
 sağlık: ὑγίεια-*hygieia*
 sahip olma: κτήσις-*ktesis*
 sakin: πρᾶος-*praios*
 sakinlik: πραότης-*praoites*
 sanat: τέχνη-*techne*
 sani: δόξα-*doxa*
 sapan: καταπέλτης-*katapeltes*
 sav: λόγος-*logos*
 savurganlık: ἀσωτία-*asotia*
 saygı: τιμή-*time*

- sefil: ἄθλιος-*athlios*
 servet: οὐσία-*ousia*
 sevgi: φιλία-*philia*
 sevimli: χαρίεις-*charieis*
 sevinç: χαρά-*khara*
 seyretme: θεωρία-*theoria*
 sınır: ὄρος-(*h*)oros
 sıradan: ἐμποδόν-*empodon*
 sinirli: ὀργίλος-*orgilos*
 siyasal düzen: πολιτεία-*politelia*
 siyaset adamı: πολιτικός-*politikos*
 sorun: ἀπορία-*aporia*
 soruşturma: ζήτησις-*zestis*
 soylu: ἐλευθέριος-*eleutherios*
 soyluluk: εὐγένεια-*eugeneia*
 söz: λόγος-*logos*
 sül: κόσμος-*kosmos*
 şaka: παιδία-*paidia*
 şakacı: εὐπράπελος-*euprapeios*
 şakılabanlık: βωμολοχία-*bomolokhia*
 şarlatan: ἀλαζύν-*alazon*
 şarlatanlık: ἀλαζονεία-*alazoneia*
 şımarıklık: πρυγή-*pyrhe*
 şiddet: ὀρμή-*borne*
 şükran: χάρις-*kharris*
 tad alma duyusu: γεῦσις-*geusis*
 talih: τύχη-*tykhe*
 talihlilik: εὐτυχία-*eutykhia*
 talihsizlik: δυστυχία-*atykhema; dystykhia*
 talimat: παραγγελία-*paraggelia*
 tam: τέλειος-*teleios*
 tanım: ὀρισμός-(*h*)orismos
 tanrı: θεός-*theos*
 tanrı vergisi: θεία μοῖρα-*thelia moira*
 tartışma: λόγος-*logos*

tefeci: τοκιστής-*tokistēs*
 tek başına olan: μονώτης-*monotes*
 telâfi edilmek: επανόρθωμα-*epanorthoma*
 temellendirme: λόγος-*logos*
 teori: θεωρία-*theoria*
 tercih: προαίρεσις-*proairesis*
 ters adam: χαλεπός-*halepos*
 tez: θέσις-*thesis*
 tip: ιατρική-*iatrike*
 tiran: τύραννος-*tyrannos*
 toplum: πολιτεία-*politeia*
 toyu: νεαρός-*neos*
 tutku: πάθος, θυμός-*pathos, thymos*
 tutum: διάθεσις-*dialthesis*
 tuzağa düşürerek öldürme: δολοφονία-*dolophonia*
 tür: είδος, γένος-*eidos, genos*
 umut: έλπίς-*elpis*
 unutmak: λήθη-*lethe*
 us: νοῦς-*nous*
 utanç: αἰσχύνη-*aiskhyne*
 utanç verici: αἰσχυντηλός-*aiskhyntelos*
 utangaç: καταπλήξ-*katapleks*
 utanma: αἰδώς-*aidos*
 utanmayı bilen: αἰδήμων-*aidemon*
 utanmaz: ἀναἰσχυντος-*anaiskhynitos*
 utku: νίκη-*nike*
 uygun: μέτριος, οἰκείος-*metrios, oikeios*
 uygun zaman: καιρός-*kairos*
 uysal: εὐπειθής-*eupetibes*
 ün: δόξα-*doxa*
 ünlü: ἑυδοξος-*endoksos*
 üstünlük: υπερουχία-*hyperokhe*
 varlık: οὐσία-*ousia*
 varsayım: ὑπόθεσις-*hypothesis*
 varyemez: κίμβυκες-*kimbikes*

verme: δόσας-*dosas*

vurdumduymazlık: ἀναλγησία-*analgesia*

yakın: οἰκτός-*oiktos*

yakınlık duyma: εὐνοία-*eunoiā*

yakınan: ὀλοφυρτικός-*olophyrtilkos*

yalancı: ψεύστης-*pseustes*

yalan yere tanıklık etme: ψευδομαρτυρία-*pseudomartyria*

yanılgı: ἁμαρτία-(*h*)*amartia*

yan işi: πάρεργον-*parergon*

yapılan iyilik: εὐεργεσία-*euergesia*

yaratma ile ilgili: ποιητικός-*poietikos*

yardım: βοήθημα-*boetbema*

yargı: κρίσις-*krisis*

yargıç: κριτής-*krites*

yargıda bulunmak: κρίνειν-*kritnein*

yasa: νόμος-*nomos*

yasa koyucu: νομοθέτης-*nomothetes*

yasama sanatı: νομοθετική-*nomothetike*

yasaya aykırı: παράνομος-*paranomos*

yasaya uygun: νόμιμος-*nomimos*

yaş: ηλικία-(*h*)*elikia*

yaşam: βίος, ζωή-*bios; zoe*

yaşanan çevre: διάτα-*dialta*

yer: τόπος-*topos*

yerme: επιτίμησις-*epitimesis*

yetenek: εὐφροία-*euphroia*

yiğir: ἀνδρείος-*andreios*

yiğirlik: ἀνδρεία-*andreta*

yol yordam bilme: επιδεξιότης-*epideksioties*

yönetim: ἀρχή, πολιτεία-*arke; politia*

yurttaş: πολίτης-*polites*

yüce gönüllü: μεγαλόψυχος-*megalopsykhos*

yüce gönüllülüğü: μεγαλοψυχία-*megalopsykhia*

yüksek mevkide olanlar: οἱ ἐν ἀξιώμασι-(*h*)*oi en aksiomasi*

yüzsüz: ἀναίσχυντος-*anaiskhynios*

zafer: νίκη-*nike*

zaman: χρόνος-*khronos*

zaran: βλάβη ζεμία-*blabe; zemia*

zayflik: μαλακία-*malakia*

zina: μοχθηρία - *mokhtheria*

zor: βία-*bia*

zorla yapilan: βίαιος-*biatos*

zorunkü: αναγκάιος-*anaghaios*

zorunkulük: ανάγκη-*anagke*

ARISTOTELES

Nikomakhos'a Etik

Etik. Aristoteles'in "insan için iyi"nin ne olduğunu soruşturduğu kitabıdır. O, belli bir insan için iyi olanla kent için iyi olanı aynı şey diye düşündüğü için, kent için iyi olanın ne olduğunu soruşturmayı amaca daha uygun görecektir. Böylelikle etik bir siyaset araştırması olacaktır.

Etik ile siyasetin böylesi içiçeliği Aristoteles'in etiğine toplumsal, siyasetine de etik bir boyut kazandıracaktır.

ISBN 978-9944-795-00-5

9 789944 795005

BilgeSu